

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09510

DER MAMES LAYKHTER

Mashe Feldman

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מאשע פעלדמאן

דער מאמעס לייכטער

ארויסגעגעבן פון אַ קאָמיטעט
בוּענאַס אַיירעס 1960

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINE

•
Copyright by
M. FELDMAN
Buenos Aires
•

Hecho el depósito que marca la ley 11.723
Buenos Aires

Este libro se terminó de imprimir en Diciembre de 1960, en los Tall. Gráficos
JULIO KAUFMAN S.R.L. - Corrientes 1976 - Buenos Aires - Rep. Argentina

א י נ ה א ל ט :

7	פּאַר ווערטער פון די אַרױסגעבער	(1)
9	לאַמיר באַהאַלטן אונדזערע זכרונות פון אַמאַל!	(2)
13	שבתדיקע לייכטער	(3)
34	מיין שוועסטער ריסל	(4)
61	דער טאַטע דערציילט	(5)
85	מיט דעם לערער גערב	(6)
130	לייבל דעם טרעגערס טױט	(7)
144	אַרעמע לייט	(8)
171	ווען דער פּראָסט ברענט	(9)
201	דער איבערפּאַל	(9)
232	חלומות...	(9)

א פאר ווערטער פון די ארויסגעבער

„דער מאמעס לייכטער“ איז א בוך נישט פון קיין פראפעסיאנאלע שרייבערין און האט דעריבער נישט קיין פרעמענויעס צו זיין קיין לימע-ראריש קונסטווערק. עס אטעמט אבער דערפון מיט טאלאנט און פאר-מאגט א לייכטן דינעם הומאר און פארדינט ארויסגעגעבן און געלייענט צו ווערן.

מיר גיבן דאס ארויס צוליב דעם, אז א געוויסער פערזאן פון דער נאענטער פארגאנגענהייט פון יידישן לעבן זאל פאראייביקט ווערן און צוגעטרעגן ווערן צום יידישן לייענער.

הגם די הויפט-העלדן פון דעם בוך זענען די פאמיליען-מענטשן פון דער שרייבערין, שמערט דאס אכסאלום נישט צום איבערגעבן די שילדע-רונגען פון דעם גאנצן ארום. פאראן אין דעם בוך א גרויסע קאלעקציע פערסאנאזשן פון יידן און נישט-יידן, וואס קומען דא ארויס זייער לעבע-דיק געשילדערט.

דער טייל פון דעם בוך, וואס גייט אן ווי א דיאלאג צווישן ר' שמאי שוחט מיט דעם העברעיזשן לערער גערב, איז אויסערגעוויינלעך אינטע-רעסאנט, צוליב דעם אופן פון איבערגעבן דאס לעבן און טעטיקייט פון אלע שיכטן פון שמאט.

און נישט קוקנדיק אויף דעם וואס די האנדלונג און די מענטשן זע-נען פון דער שמאט טאלע, האבן זיי אין זיך א סך ענלעכקייט און קאנען אנגעווענדט ווערן אויף אנדערע שמעט און שמעטלעך, ווי יידן האבן אמאל געלעבט זייער אייגנארטיק יידיש לעבן.

דער נאמען פון דעם בוך איז זיכער דער שרייבעריןס א מענטימענט, צו דעם אנדענק פון דער מאמען, וואס איז געווען אן עכט פרומע יידישע פאלקס-פרוי. אבער דאס אלגעמיינע וויקלט זיך אויס נישט מיט קיין רע-ליגיעזן אינהאלט. דער מאמע ר' שמאי שוחט איז רעליגיעז אבער נישט פאנאטיש. אין בוך קומט אויך צום אויסדרוק און שפילט א גאר וויכטיקע ראָל די יוגנט וואס רייסט זיך ארויס פון רעליגיעזן גדר צו בילדונג און צו וויסן אין צום קאמף קעגן דעם צארישן ווילקיר-סיסטעם.

מיטן ארויסגעבן דאס דאזיקע בוך, מיינען מיר, אז מיר האבן צוזא-
מען מיט דער שרייבערין דערפילט א טייל פון אונדזער חוב, צו אלע אונ-
דזערע נאענטע און טייערע, וואס זענען שוין מער נישטא און זייער אַנ-
דענק דארף איבערגעגעבן ווערן צו די ווייטערדיקע דורות, זאל דאס אפילו
זיין בלויז אין דער פארם פון געשיכטע.

די אַרויסגעבער

לאמר באהאלטן אנדזערע זכרונות פון אמאל!

א פאר ווערטער אַנשטאַט אַן הקדמה

איך קום דאָ נישט מיט קיין ליטעראַריש ווערק. איך בין נישט קיין פּראָפּעסיאָנעלע שרייבערין. איך באַטראַכט מיר אַבער פאַר אַ גוטע לייַע-נערין און ווי אַזעלכע ווייס איך גוט, אַז איך דעם אַנגעטראַגענעם בוך פעלט דאָס וואָס מען רופט אַן פּראָפּאַרז און האַרמאָניע; אַז עס זענען פאַראַן טיילן, וואָס זענען שוואַך פאַרבונדן צווישן זיך און נאַטירש אַזי געוואָרפן. עס זענען זיכער אויך פאַראַן אַ סך כראָנאָלאָגישע נישט פינקט-לעבקיטן און געוויסע אַנגענומענע כללים ווערן דאָ נישט גענומען אין אַנט. דאָס זענען שוועריקייטן, וואָס איך בין נישט געווען בנוח בייצוקורן מען און האַלט דאָס אויך אַפּשר פאַר נישט זייער וויכטיק אין מיין פּאַל.

מיין אַיל, מיטן אַנשרייבן דאָס בוך, איז געווען אַפּפּאָרטעווען פון פאַרגעסנהייט אַ וויכטיקן טייל פון אַנדזער פאַרגאַנגען לעבן, פון אַנדזער אַמאָליקער באַלעבאַטישקייט און דאָס פאַרזייכענען און פאַרטיקסירן ווי אַ וויכטיקן אַנדענק.

איך דעם בוך רעדט זיך פון אַ צייט-אַפּשניט פון כמעט אַ האַלבן יאָר-הונדערט צוריק, אַ סך פּרונער פאַר אַנדזער היינט, מיט די גרויסע איבער-קערענישן און שטורמישע וועלט-פּראָבלעמען. דער מאַטעריאַל פון דעם בוך איז די ירושה, איז מיין משפּחה-כראָ-ניק.

— פאַרוואָס האָב איך גראַד זיך גענומען צו דער דאָזיקער מיסיק? — פשוט דערפאַר, ווייל איך האַלט דאָס פאַר אַ חוב און איך ווייס, אַז אויב נישט איך, וואָס האָב דעם דאָזיקן מאַטעריאַל פאַרהאַלטן ביי מיר אין זכרון, איז נישטאָ ווער עס זאָל דאָס טאָן.

איך דעם בוך באַהאַנדלט זיך אַן עפּיזאָד מיט אַ פאַר שבת-לייכטער. עס ווערט דאָ אויך דערציילט פון פשוטע שטוב-זאַכן, פון געשפּרעכן וועגן קלייניקייטן, וועגן וואַכעדיקע ענינים, אַבער גלייכצייטיק אויך וועגן וויכ-טיקע און דערהויבענע זאַכן און וויכטיקע געשעענישן.

איך ברענג ארויס אין די ווייטערדיקע שילדערונגען מײן משפחה, מיט איר אנדערשקייט און ספעציפישקייט, אָבער פון דעסוועגן איז דאָס אַנגעמאָסטן און מאַראַקטערסטיש פאַר דער מערהייט פון ייִדישע משפחות פון יענער צײַט.

אויף דער פראַגע, פאַרוואָס איך האָב גענומען אזא ווייטע עפאָכע פאַר מיר, קומט דער ענטפער, וואָס איז איך וועל דאָס נישט טאָן איצט, וועט די דאָזיקע ירושה פאַרלוירן ווערן. און צווייטנס האָב איך געהאַנדלט ווי עס האַנדלען אין גרעסטן טײל מענטשן אין ענדלעכע פּאַלן.

ווען איינער כאַפט אַרויס זאָכן פון אַ ברענענדיקער שטוב, אָדער פון אַ פאַרפלייצונג, כאַפט ער אַרויס נישט דווקא דאָס ווערטפולסטע, דאָס טײערסטע און דאָס וויכטיקסטע, נאָר אין גרעסטן טײל כאַפט ער אַרויס אַ מינדערוויכטיקע זאַך, אַ קלייניקייט, אַפּטמאָל אין גאַנצן אָן אומנוצלעך נע זאָך. מען פרווט געבן אויף דעם אַ תירוץ, אַז ווײל מען איז דערשראָקן און צעטומלט, דערױבער פאַרגעסט מען זיך. איך מײן פונקט פאַרקערט, אַז דאָס איז דערפאַר, ווײל מיר געדענקען שוין צופיל. איך מײן אַז מיר ווערן שטענדיק געפירט פון אַן אינסטינקט פון זעלבסטדערהאַלטונג, וואָס היט אונדז שטענדיק אָפּ בעת אַ געפאַר. ווײל איך אזא מאַמענט האָבן מיר מורא, אַז עס זאָל אויף אונדז נישט אַרויספאַלן די סטעליע פון דער ברעך נענדיקער שטוב, אָדער אַז דאָס וואַסער פון דער פאַרפלייצונג זאָל אונדז נישט שעדיקן און דערױבער כאַפן מיר אַרויס דאָס וואָס עס איז גרינג אַרויסצובאַקומען, דאָס וואָס עס ליגט אונדז הינטער דער האַנט.

אַז ענדלעך געפיל האָט מען היינטיקע צײַטן, ווען מען נעמט זיך אַז זכרונות, פון דעם וואָס עס איז געווען און וועט שוין מער קיינמאָל נישט זײן.

איך האָב בניווון פאַרשטעלט די אויגן און בין אַוועק אין דער פאַני טאַזיע אויף אַ שמוק צײַט צוריק, בכדי נישט צו זען אונדזערע שאַפּעס אַעץ האַקטע, די ספרים מיט די ביכער אַעריכענע און צעפילטע און נישט זען די צעבראַכענע כלים און אַוודאי נישט די הירגים, די רעשטלעך מיט די דערהרגעטע אויפן גאַס.

— ווך איך דען, אָדער אַי קאַן איך זיך דערמאַנען אין די פּאַגראַמען, וואָס איך האָב אין מײנע גאָר יונגע יאָרן געזען, מיט מײנע כמעט קיני דערשע אויגן? און וואָס האָבן זיך מיר אויף אייביק איינגעקריצט אין מײן מוח און געוואָרן אַ טײל פון מיר?

פאַרקערט, איך וואָלט אַוועקגעגעבן יאָרן פון מײן לעבן, כדי פּטור צו ווערן און נישט זען דאָס שטענדיק פאַר מײנע אויגן. אָבער די שוין דערלעךקאַשמאַרע בילדער פון אונדזער גרויסן חורבן פון דער לעצטער

צייט, מיט די גהינמדיקע גאדקאמערן, מיט די ריזיקע פאבריקן פון טויט, פארניכטונג און פארקריפלונג, מיט די קאנצענטראציע-לאגערן, וואָס איז מיר נישט אויסגעקומען צו זען אין דער ווירקלעכקייט, און דאָך האַלטן זיי מיר געפאָנגען אין מיינע שלאָפלאָזע נעכט.

אזוי ווי עס איז אָבער פאראן אַ גרענעץ פאָרן מענטשלעכן טראַכטן, שטעלט זיך פאָר מיר די פראַגע: וואָס פאָר אַ פנים האָבן אין פאָרגלייך מיט די בעסטיעס פון דער היטלערי-עפאָכע, אַזעלכע משטיינט געזאָגט טרויעריק-באַרימטע העלדן ווי פעטליוואַ, דעניקין און אנדערע פון יע-נער צייט?

איך האָב דעריבער געזונט אַ פראַגענט פון דער ווייטער פאָרגאנגי געהיינט, זכרונות וואָס איך האָב זיך באַמיט אונזער-אושטעלן פון דעם וואָס איך האָב געהערט דערצוילן מיינע עלטערן, וואָס זענען שוין אַזעק אין דער אייביקייט.

איך האָב טאַקע אין איילעניש אַנגעוואָרפן, אַסמאַל נישט לויט דער פראַנלאַגנישער ריי, אָן אַ סדר און אָן אַרדענונג, אַרויסגעבאַשטע זאָכן פון אַמאַל. פון אָן אנדער צייט, וואָס איז שוין פאָרשוונדן אַזאַמען מיט יענע מענטשן און זייערע אירייען, פריינזיפן, באַגריפן, געוויינדיקייט, טראַדי-ציעס און שטייגער לעבן.

דאָס איז אַ נראַניק פון אַ צייט, וואָס איז אַזעק פון אונדז, נישט אויף קיין נאַטירלעכן אופן ווי אנדערע עפאָכעס. נאָר איז מוטאַמאַל אַעשטערט און פאָרניכטעט געוואָרן, נרוטאַל און אַמוריותדיק אַזעקגעריסן געוואָרן, אַזאַמען מיט אירע פאָראַייטיקע איבערבלייבענישן און אַזאַמען מיט אַי רע אַנזאָגן אויף אַ שענערע צוקונפט.

איך האָב געמאַכט אַ פרוו אַרויסאונעמען עפעס אויף אַן אנדענק און איך לייג דאָס אַזעק פאָר אייך מיט אַיטערניש, ווייל איך טראַכט, אַז אַפּשר באַדאַרפט איר דאָס נישט. אַי זענט איר אָבער זיכער, אַז איר וועט דאָס שוין קיינמאַל נישט באַדאַרפן?

אַפּשר, פאַרט וועט דאָס אייך אַמאַל צונויז קומען? — אַרויסוואָרפן איז דאָך שטענדיק פאָראַן צייט.

איך, ווי אַ פּשוטע אַרבעטער-פּרוי פון מיינ דור, האַלט נישט פון סתם פאָרניכטן, געשטערן און אַעפּערן פאָרמענגס. איך בין געוויינט פון אַשטענדיק אָן אַי נאַהאַלטן זאָכן פון פּרויער אויף שפּעטער...

מ. פ.

קאפיטל איינס

שבתדיקע ליינטער

פון דעם פארדרייטן און פארפלאנטערטן קנויל קינדער-זכרונות, טיילן זיך פלוצלינג ארויס אונדזערע לייכטער. זיי שטעלן זיך מיר אוועק פאר די אויגן און דערינערן מיר אין עפעס טרויעריקס, זייער טרויעריקס. כאטש, וואס דאס איז אזוינס, איז מיר שווער זיך אין דעם מאמענט צו דערקלערן.

— האנדלט זיך דאס בלויז פון א קינדערשע שרעק, אדער קינדערשע אי-בערלעבונג? אדער איז דערמיט טאקע פארבונדן א וויכטיקע געשעעניש?

אט דאס קלאר צו מאכן און פארשטיין, וועט מיר אפשר אויסקומען איבער-צוויקלען און פאנאנדערפלאנטערן דעם גאנצן „קנויל“. דאס וואלט אבער געווען זייער א שווערע ארבעט. ווייל מיינע זכרונות זענען משונה-וויילד און כאאטיש פארפלאנטערט: ווייטע פאסירונגען, פון דער סאמע פריסטער קינדהייט זענען פאר מיר אפטמאל קלאר און דייטלעך און אין קעגנזאץ, זענען א סך שפעטער-דיקע זאכן אומקלאר און פארנעפלט. באזונדערס, איז אין פארלויף פון דער צייט אלצדינג צוזאמענגעמישט געווארן: טרויער מיט פרייד, שרעק מיט טרוי-מען, חלומות און ווירקלעכקייט, טעג און יארן, געשטאלטן, פערזאנען און זאכן. מעבל, געשיר, מלבושים און חפצים.

אין דעם אלעמען זיך פאנאנדערקלייבן מיט א סדר — צו וואס? לוינט זיך בכלל אזא ארבעט?

וועמען למשל קאן היינט צו טאג אינטערעסירן אונדזער אלטער, שווערער צעפארענער טיש? אדער די בייזע, שטרענגע מרה-שחורהדיקע ספרים-שאפע, וועלכע פלעגט מיט אירע גלאנציקע טירן, שרעקן מיינע קינדערשע נעכט? צי גאר די שווארצע קיך-שאפע, וואס איז תחילת געווען א ספרים-שאפע און דורך א טראגעדיע איז זי פארשוועכט געווארן און זיך פארוואנדלט אין א פשוטער קיך-שאפע?

אדער וועמען גאר קאן אינטערעסירן די אלטע צערוואלטע סאפקע, אויף וועלכער איך האב מיר אזוי פיל ווונדערלעכע מעשיות אנגעהערט?

און אט רוקן זיך ארויס אונדזערע בענקלעך, מיט די עטוואס קרומע פיס

און עס ווייזט זיך מיר אויס ווי זיי ווינקען צו דעם אלטן האלב-פארסמאליעטן קיר-טאפטשאַן, לאַכן און חוזקן פון מיר און זיי פרעגן מיר:

— זאָג אונדז נאָר, זינט ווען ביסטו דאָס געוואָרן אזא פראַקטישער מענטש? אַז בסך-הכל, זינט מיר געדענקען דיר, האָסטו גאָר קיינמאָל נישט פאַרשטאַנען צו טאָן דאָס וואָס עס לוינט...

און מערקווירדיק: יאָרן לאַנג בין איך געווען זיכער, אַז דער דאָזיקער „קנויל“, איז פאַר מיר אויף אייביק פאַרשוונדן, ווייל שפעטערדיקע, אַ סך שטאַרקערע איבערלעבונגען האָבן פאַרטונקלט און אָפגעווישט די קינדהייט, ווייניקסטנס זיי אָפגערוקט אין אַ זייט און מיט אַמאָל, גאָר אומדערוואָרטעט, האָט פון סאַמע אָפגורנט פון זכרון, פון עפעס אַ קעמערל אין מוח, האָבן פלוצ-לינג אַרויסגעטויכט די לייכטער, אַרויסגערוקט זיך אין פאַדערגרונט און מיט-געשלעפט מיט זיך דעם גאַנצן קנויל.

* * *

איז אַט די לייכטער.

זייער שטענדיקער פלאַץ איז אויף אַ האַלב-קייילעכדיק טישל מיט דיקע פיס, דאָס טישל איז פאַרשפרייט מיט אַ ווייס טישטעכל, וואָס האָט אויסגענייט אַ רויט קענטל מיט צלם-שטאַך. אַלע טעג פון דער וואָך, שטייען די לייכטער פון ביידע זייטן טישל און צווישן זיי אַ לאַמפּ מיט אַ גרינעם אַבאָזשור, וועלכן מען האָט אויך גענוצט בלויז פון שבת צו שבת.

אַ גאַנצע וואָך האָבן די לייכטער זיך געלאַנגווייליקט ליידיקגייערש און קיינער האָט אויף זיי קיין אַכט נישט געלייגט. סיידן אין אַ זונטיק, ווען זיי זע-נען געווען פאַרחלבט, פלעגט מיין שוועסטער יהודית אַנגיסן די טריפה שיסל מיט קאַכעדיקע וואַסער, אַריינלייגן אַהין די לייכטער, לאָזן דער חלב זאָל צע-גיין און דערנאָך פלעגט זי זיי אָפזייפן, אָפשווענקען און אָפטרעקענען. מאַכן אַ גלאַנץ מיט קרייד און זיי צוריק אַוועקשטעלן אויפן טישל, וווּ זיי זענען געבליבן געדולדיק וואָרטן ביז פרייטיק פאַרנאַכט.

נאָר איינמאָל, ווען מיר האָט שטאַרק דערעסן, צו קוקן כסדר דורך די דאַפּל-טע פענצטער אויף דעם ווינטערדיקן דרויסן, אויף דער זעלביקער שמוציקער קופּע שניי, האָב איך מיט גרויס מ? צוגעשלעפט אַ בענקל צו דעם טישל, וואָס איז געשטאַנען ביי דער מאַמען אין אַלקער צווישן ביידע בעטן, זיך דערנענטערט צו די לייכטער און געוואַלט זיין אַ פאַר מינוט אַ גרויסע, אַ מאַמע... איך האָב מיט די הענט פאַרשטעלט די אויגן און עטלעכע מאָל נאַכאַנאַנד געזאָגט: „ברוך הוא וברוך שמו“, דערנאָך בין איך אָפגעטראָטן אַ שפּאַן אויף צוריק און שוין גע-

האלטן ביים אויסשרייען פייערלעך „א גוט שבת!...“ האָט זיך מעשה שטן דאָס בענקל איבערגעקערט צוזאמען מיט מיר...

א פּאַר מינוט שפעטער, ליג איך שוין ביי דער מאַמען אויפן שויס און שריי מיט באַנומענע קולות. די מאַמע האַלט אַ גרויסן קיך־מעסער און קוועטשט מיר מיט אים דעם שטערן. מיין שוועסטער לייגט מיר קאַלטע קאַמפרעסן צו דער צעקלאַפטער קני און איך בלייב ליגן שטיל, ווייל איך האָב שוין נישט קיין כוח צו שרייען. נעמט מיר די מאַמע זאָגן מוסר אויף אַזאַ אויפן:

— איצט זעסטו שוין, קינד מיינס, אַז גאַט האָט דיר געשטראַפּט? לייכטער זענען נישט קיין שפּילעכל, ווען דו וועסט מירצעשעם זיין אַ גרויסע, אַ מאַמע, וועסטו לכבוד שבת און יום־טוב זיכער בענטשן ליכט. אָבער אין מיטן דער וואָך, ווער האָט דאָס צו טאָן מיט לייכטער? — חס ושלום. זאָל גאַט היטן... זאַלסט מיר די לייכטער מער נישט אָנרירן, דו הערסט? — דראַט זי מיט אַ פינגער.

דערפאַר אָבער פרייטיק, שוין באַלד נאָך מיטיק, ווען די מאַמע האָט מיר געצוואָגן דעם קאַפּ און געפלאַכטן די פיר שטייפּע צעפלעך, פלעגט זי זיך ביי מיר בעטן, צום ערשטן מיט גוטן:

— איך בעט דיר, שטיי רויק, ביז ליכט־בענטשן האָב איך נאָך טויזנט אַרבעטן.

אביסל שפעטער, פלעגט די מאַמע שוין רעדן מיט אַ דראַענדיקן ביזן קול: — איך וויל וויסן, ביז ווען וועסטו מיר דאָ האַלטן, ביז ליכט בענטשן? די מאַמע פלעגט אויך אַפּטמאָל אויף אַ ביזן אופן טענהן צו מיין שוועס־טער יהודית, אַז:

— דערמיט האָב איך צייט ביז אַ שעה פאַר ליכט בענטשן. אָדער גאָר פּלוצלינג, פלעגט די שטענדיק גוטמוטיקע און שטילע מאַמע, זיך ווילד צעשרייען אויף יהודיתן:

— ביסט ביי די געדאַנקען, טאַכטער? איך פרעג דיר, איז דאָס אַן אַרבעט אַצינד, ווען עס פעלט אפשר אַ האַלבע שעה צו ליכט בענטשן

„פאַר ליכט־בענטשן“, „צו ליכט־בענטשן“, „נאָך ליכט־בענטשן“, „חלילה נישט פאַרשפעטיקן ליכט־בענטשן“. מער האָט מען נישט געהערט. איז, ווי זאָל זיך דאָס ליכט־בענטשן און די לייכטער, נישט איינקריצן אין מיין קינדערשן זכרון, אויף לאַנג, אָדער אויף אייביק, ווי עפעס אויסערגעוויינלעך וויכטיקס?

* * *

פרייטיק־צונאַכט האָבן פון יעדער שטוב אין אונדזער געסל, אַרויסגעקוקט דורך די פענצטער די פייערלעך פון די שבתדיקע ליכט, אָבער פונקט, ווי עס

זענען פאַרשידן די מענטשן, וואָס ווױנען אין די הייזער, אַזוי זענען אויך פאַר-
שידן די לייכטער פון די ברענענדיקע שבת-ליכט.

ביי אונדז אין שטוב שטייען די צוויי ווייס-גלאַנציקע לייכטער אין סאַמע
מיטן פון ברעג טיש, באַגלייט פון לייכטער און לייכטערלעך פון אַ קלענערער
קאַטעגאָריע. די מאַמע האָט געבענטשט זיבן ליכט, האָבן די צוויי הויפט-לייכ-
טער געקוקט אויף די איבעריקע מיט אַ סך גדלות, גלייך ווי זיי וואָלטן זיך
באַרימט: "זעסט, עס איז געקומען אונדזער צייט!" שטאַלץ האָבן זיי זיך אויס-
געטיילט פון די אַנדערע לייכטער, מיט זייערע גרעסערע סטעאַרינען-ליכט, וועל-
כע האָבן געברענט כמעט ביז נאָכן עסן.

ביי חיים דעם שוחט אויפן טיש שטייט איין לייכטער, אַ לייכטער מיט
זיבן ליכט אין די רערן. גנעסיע, חיים דעם שוחטס ווייב, שמעלצט איין אין
לייכטער פינף קלייניקע ליכטלעך און נאָר צוויי גרויסע סטעאַרינען-ליכט.
— עס וואָלט אוודאי, געווען שייך, אַז עס זאָלן ברענען אין אַלע רערן
גרויסע ליכט, ווי עס פאַסט פאַר אַ מנורה. אָבער ווער קאָן זיך דאָס פאַרגינען —
זאָגט גנעסיע און זיפצט טיף אָפּ.

גנעסיעס זיפץ איז נישט אויפריכטיק. ווייל גנעסיע האָט פיינט צו זיפצן
און האָט ליב צו לאַכן. און לאַכן הויך, אויף אַ קול און זיך פאַרגיין מיט אַ
לאַנגן קלינגענדיקן געלעכטער. אַליין איז זי אַ נידעריקע, אַ דיקע, מיט גרויסע
שטיפערישע אויגן. די קאָפּטלעך אירע טראַגט זי אַן אַ קאָלנער, מיט אַן אַנט-
בלויזטן האַלדז, ווייל אַ קאָלנער — זאָגט זי — וואַרגט. זי טראַגט אויך קורצע
אַרבל, גאַרנישט ווי עס פאַסט פאַר אַ שוחטקע. די שכנות אונדזערע געפעלט
דאָס נישט, קומט דעריבער אויס מיין מאַמען איר צו פאַרענטפערן פאַר די דאָ-
זיקע ווייבער. טוט זי דאָס געוויינלעך מיט אַזעלכע ווערטער:

— עס איז טאַקע אמת, אַז איך בין די עלטסטע פון די שוחטקעס און עס
קאָן זיין, אַז איך בין מחויב איר צו וואַרענען, אַז נישט אַזוי דאַרף זיך אויפ-
פירן אַ שוחטקע. נאָך צי איז דען גנעסיע אַ פיצל קינד, וואָס איך באַדאַרף זי
לערנען? זי האָט דאָך שוין, אַן עין-הרע, אַליין קינדער באַלד חתונה צו מאַכן
און צי בין איך דען גאָטס סטראַפּטשע? וועל איך דען אויף יענער וועלט אָפּ-
קומען פאַר גנעסיעס עבירות? און נאָך אַלעמען איז גנעסיע חלילה נישט קיין
אויסגעלאַסענע. זי איז אַן ערלעכע, אַ פרומע און גאָטספאַרכטיקע יידישע טאָכ-
טער, ווי מיר אַלע. זי איז נאָר אַ פריילעכע, זי האָט ליב צו לאַכן.
שוין ביי איר אַזאַ כאַראַקטיר, אַזאַ נאַטיר, — גיט מיין מאַמע צו מיט
אַ זיפץ. געוויינטלעך, ווען די מאַמע וויל באַצייכענען אַן אומגעוויינלעכע דער-
שיינונג זאָגט זי "כאַראַקטיר", "נאַטיר", אנשטאָט כאַראַקטער אָדער נאַטור.

— וואָס דאַרפט איר מערער? — פאַרענטפערט ווייטער די מאַמע גנעסיען — ווען זי קומט אַריין זיך באַקלאַנגן אויף אירע „מזיקים“, די יונגלעך אירע, וואָס טוען איר כל השאדיוניעס, נו, מיינט איר אַז זי איז עפעס אַנדערש? ניין, עס הייבט זיך נישט אָן. אַזוי איז זי שוין און גיי טו איר עפעס. און דאָ הייבט אָן די מאַמע צו דערציילן פרטימדיק, וויפל גנעסיע ליידיט זיך אָן פון אירע יונגלעך.

— גנעסיע שטייט דאָך אויס פון אירע בנים געברענטע צרות! זיי נאָשן אויף און פרעסן אויף אַלצדינג און לאַזן גאַרנישט איבער פאַר קיינעם. ווען מען זעצט זיך צום טיש, האָבן זיי נישט קיין געדולד ביז מען וועט זיי צוטיילן זייער חלק. זיי צעכאַפּן אַלצדינג נאָך איידער זי צעטיילט. און ווען זי באַהאַלט יאָ עפעס אַמאָל אויף שפעטער, טאַקע פאַר זיי (זי וועט דאָס חלילה נישט טראַגן צו פאַרקויפן). געפינען זיי דאָס אויס פון אונטער דער ערד, אַזעלכע פייערדיקע גנבים און זיי פאַרשלינגען וווּ אַ שטיקל געבעקס, איינגעמאַכטס, געקעכטס... אַזעלכע משומדים, שקצים, מזיקים, וואָס די וועלט האָט נאָך נישט געזען! און דאָ האַלט זי אַליין נישט אויס קיין יידישקייט, זי פאַלט אויף אַ בענקל און פאַרגייט זיך אין אַזאַ געשמאַקן געלעכטער, גלייך עס וואַלט איר געטראַפן דאָס גרעסטע גליק...

— נו, וואָס קאָן מען האָבן צו איר — פאַרענדיקט מיין מאַמע און שאַקלט דערביי מיטן קאַפּ און ציט מיט די אַקסלען, ווי זי זאָל וועלן זאָגן: — פאַרפאַלן! אַזאַ נאַטיר, אַזאַ כאַראַקטיר!...

מיר געפעלט דווקא יאָ גנעסיע און ווען זי פרעגט מיר, צי עס געפעלט מיר איר „מנורה“, ווייזט זיך מיר אויס, אַז זי גלעט מיר מיט איר וואַרעמען בליק און דער לייכטער זעט מיר אויס, ווי ער שמייכלט שטיפּעריש, מיט זיין איינ-ציקן פּוס, מיט די זיבן רערן. איך באַדויער שטאַרק וואָס די קליינטשיקע ליכטלעך וועלן אויסברענען, נאָך איידער היים מיט די „בנים“ וועלן קומען פון דאוונען.

* * *

גאַנץ אַנדערש זעען אויס די לייכטער פון פייגעלעך דער שוחטקע, דוד דעם שוחטס ווייבל.

דוד דער שוחט, איז נאָך גאַר אַ יונגער. ער האָט זייער יונג חתונה געהאַט און איבערגענומען די „חזקה“ אויף שחיטות און דעם שווערן יאָך פון מפרנס זיין זיינע יונגערע ברידער און שוועסטער און חתונה מאַכן זיינע עלטערע שוועס-טער אַדער גאַר זיי אַרויספראַווען קיין אַמעריקע.

פייגעלע איז נאך יונגער. זי איז געבליבן קינדווייז אַ יתומה און איז דערי-
בער באַשטאַנען צו העלפן דודן צו טראַגן דעם שווערן יאָר. אַליין איז זי אַ קליי-
נינקע און האָט שוואַרצע, גרויסע פייכטע אויגן. זי טראַגט שייך מיט הויכע
אַפּאַסן און אַ הויך פאַרקעמעכץ, כדי זי זאָל אויסזען העכער און געשטרעק-
טער. אין דער שטוביקער סביבה פון גרויסע און מאַסיווע זאַכן.

בשעתן ליכט־בענטשן, קומט איר אויס זיך צו שטעלן אויף די שפיץ־פינג-
ער און פאַרדייסן הויך די הענט, ווייל דער טיש — ווי אַלצדינג אין שטוב —
איז אַ מאַסיווער און אַ הויכער.

דאָס גאַנצע מעבל אין שטוב איז, אין פאַרגלייך מיט איר, אומגעלומפערט
גרויס און הויך און פייגעלע דרייט זיך אַרום נישט דרייט אין שטוב, וווּ אַלץ
איז איר פרעמד, אַלץ אין שטוב, אַריינרעכענענדיק די לייכטער, איר ירושה פון
דודס עלטערן, אַדער זיידעס.

— זאָל זיין, אַז דערפאַר זעען מיר אויס די לייכטער אַזוי טרויעריק, ערנסט
און שטרענג?

* * *

נאָך מאַדנער זעט מיר אויס לאה דער מנרקעס לייכטער.
לאה איז ביי שלמה יאָסל דעם מנרק דאָס צווייטע ווייב. ער האָט שוין מיט
איר פיר קינדער און פיר קינדער האָט ער פון ערשטן ווייב.
לאה טראַגט דאָס קאַפּטיכל אַראַפּגערוקט איבער די גרויסע אויגן. זי איז אַ
חנוודיקע און אַ שטאַלטנע, נאָר זייער אַ בייזע. זי בענטשט פינף ליכט, צוויי
גרויסע און דריי קליינע. פיר אין די גרויסע לייכטער און איין ליכטל אין אַ
קליין בלעכן לייכטערל.

אין קיין אַנדער שטוב האָב איך נישט געזען קיין צוויי פאַר גרויסע לייכ-
טער. אין איין פאַר האָט זי אַנגעשמאַלצן גרויסע ליכט און אין די איבעריקע,
קליינע ליכטלעך. אַפּטמאָל פלעגט זי אַנשמעלצן, אין איין פאַר לייכטער אַ גרויס
ליכט און אין דער צווייטער פאַר אַ קליין ליכטל און אויפן טיש זענען די גאַנצע
צייט געבליבן שטיין אַלע לייכטער. מען האָט זיי פון דאַרטן קיינמאָל נישט
אַראַפּגענומען. אפשר בלויז ווען מען האָט געדאַרפט בייטן דעם טיששטוך.

אַ צעריסן געמיט, די דאָזיקע לאה. איין פאַר לייכטער זענען אירע, לאהס,
און די צווייטע פאַר, פון דער פאַרשטאַרבענער ערשטער פרוי, שלמה יאָסלס.
פון שרהס מאַמע. און שרה פלעגט שטענדיק זאָגן, אַז ווען זי וועט פאַרן קיין
אַמאָריקע, וועט זי מיטנעמען איר מאַמעס לייכטער. לאה פלעגט אויף דעם ענט-
פערן בייז מיטן דרייען מיטן פיסקל, וואָס דאָס האָט געמיינט צו זאָגן אַז זי וועט
די לייכטער נישט געבן און אויב אפילו יאָ — וועט דאָס שווער אַנקומען...

לאה מיט שרהן האָבן זיך שטענדיק געקריגט און עס פלעגט אָפֿט קומען צו גרויסע סקאָנדאַלן און עס איז קענטיק אויף די לייכטער, אַז אין שטוב פּעלט שלום־בית.

* * *

מיין שוועסטער יהודית, האָט אַ חברטע וואָס הייסט באַבל, אָדער אויף ריין ייִדיש — באַבע. מען האָט איר אַזוי גערופן, ווייל זי איז געווען זייער אַ ציטער־דיקע און גאָר חשוב, ווען זי איז געבוירן געוואָרן. איר מאַמע האָט קיין מזל נישט געהאַט צו קיין קינדער. זיי זענען ביי איר אויסגעשטאַרבן נאָך קליינערהייט און ווען עס האָט זיך איר איינגעגעבן אויפֿ־צוציען צוויי קינדער, אַ ייִנגל מיט אַ מיידל, באַבלען און איר ברודער ליאַווען, איז די מוטער געשטאַרבן און איבערגעלאָזט צוויי פּיצלעך יתומימלעך. אָבער גראַד זענען די ביידע קינדער יאָ אויסגעוואַקסן געזונטע און גוט דערצויגענע, כאָטש עס האָט זיי געהאָדעוועט אַ שטיפּמאַמע.

אויף רוסיש איז איר נאָמען געווען נאַדיאַ. זי האָט געגעבן „אוראַקן“ (לעק־ציעס) פון דער רוסישער שפּראַך (מיט וועלכע זי האָט זיך קוים אָן עצה געגעבן). אַט די נאַדיאַ, אָדער באַבל, האָט דווקא יאָ געלעבט גוט מיט איר שטיפּ־מאַמע בתיה, אַ גרויסע, דיקע יידענע, מיט אַ לאַנגער נאַז און ברוגזן פנים. דער פּאָטער באַבלס, איז קיינמאַל אין דער היים נישט געווען. ערגעץ ווייט האָט ער געהאַט אַ „קענעלינג“ און זייער קנאַפּ פּרנסה און זייער זעלטן פּלעגט ער צושיקן אַ פּאַר רובל און באַבל מיט אירע „אוראַקן“, בתיהס ערשטע טאַכטער אסתר, מיט איר אַרבעט ביי אַ שניידער און בתיה גופא מיט איר שטריקן זאָגן האָבן ווי עס איז אויסגעהאַלטן די שטוב. באַבלס ברודער, ליאַווע, האָט געאַר־בעט אין אַ גרויסער שטאַט אין אַן אָפּטייק און האָט זיך קוים אַליין געקאָנט מפרנס זיין.

בתיה פלעגט זיך באַרימען, אַז ביי איר איז קיין חילוק נישט פון זיי נע קינדער ביז אירע. אדרבא, זי אנערקענט — כאָטש זי איז אַן אייגענע מאַמע, — אַז באַבל איז מער אַנטיק פון איר אסתר. באַבל איז שענער און געבילדע־טער א. א. וו. אין טאַלנע האָט מען אָבער געשמועסט, אַז דעם שלום־בית האָט מען צו פּאַרזאַנקען אויסשליסלעך באַבלען. צוליב איר גוטסקייט און איידלקייט. געוויינט האָבן זיי קעגנאיבער אונדזער שטוב, אין זייער אַ קליין הינטער־שטיבל. אָבער אין די פּיצלעך צימערלעך, איז געווען זייער זויבער. עס האָט געפּערלט אין אַלע ווינקעלעך. יהודית פלעגט מיר אָפּטמאַל מיטנעמען צו איר חברטע. דאָרטן האָט באַזונדערס געצויגן מיין אויפּמערקזאַמקייט דאָס גלאַנציק אויסגעפּוצטע מעש, וואָס איז געשטאַנען אויף דער קליידער־שאַפּע: מעשענע

גרויסע טאָזעס, קופערנע קוואַרטן, טאַצן, אַ חנוכה־לעמפל און אויך גרויסע מע־שענע בייכיקע לייכטער, וועגן וועלכע איך האָב געוווּסט אַ סוד, אַז אַמאָל, ווען באַבלס ברודער ליאָווע, איז געקומען פון דער גרויסער שטאָט, קיין טאַלנע, כדי זיך צו שטעלן צום פּריזיוו, האָבן זיך אין אַ פּרייטיק צו נאַכטס דאָרטן פאַר־זאַמלט אַ היפשע צאָל בחורים און מיידלעך, צווישן זיי אויך מין שוועסטער יהודית, וואָס האָט מיר מיטגענומען מיט זיך.

ווי שטענדיק, ווען יהודית האָט זיך געפינען צווישן יוגנטלעכע, האָט מען איר אויך דאָס מאָל געבעטן אַז זי זאָל זינגען. יהודית האָט זיך אָבער אָפּגעזאָגט און באַדויערט, וואָס זי קאָן נישט אויספילן זייער בקשה, ווייל זינגען שטיל, האָט זי נישט ליב און לאָזן איר שטימע אין גאַנג, וועלן זיך די שכנים צונויפ־לויפן און דערנאָך וועלן זיין טענות און באַרעדערייען, הלמאי זי, אַ שוחטס אַ טאַכטער, זינגט אין דער געזעלשאַפט פון מענער. זי זינגט יאָ אַמאָל, אָבער ווייט פון שטוב, כדי נישט אָנצוטאָן קיין עגמת־נפש דער טאַטע־מאַמען.

און פונקט אין מיטן הייסן טענהן וועגן פאַנאַטיזם און ווילדקייט, וואָס שטעלט זיך אַפילו נישט אָפּ פון אַזעלכע פאַרסרעכנס, ווי באַגראָבן אַזאַ טאַ־לאַנט ווי יהודיתעס, אין דעם מאַמענט איז ליאָווען פּלוצלינג געוואָרן ענג אויפן טיש און ער האָט אַ כאַפּ געטאָן די לייכטער און אָן שום צערעמאָניע זיי אַוועק־געשטעלט אויף דער שאַפּע, אויפן וואַכעדיקן פּלאַץ זייערן, צו דעם איבעריקן אויסגעפּוצטן מעש.

איך האָב קוים געקאָנט גלויבן מיינע אייגענע אויגן. דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן ווי איך האָב געזען אַזאַ מין עבירה. בתיה האָט זיך האַסטיק אויפן געשטעלט און מחמת איר האָט פאַרפעלט אַטעם און ווערטער, האָט זי גאַרנישט געזאָגט, נאָר זי איז אַוועק אין קיך, אָפּגעשניטן אַ שטיקל ווייסן קוילעטש און דאָס דערלאַנגט ליאָווען.

— נאָ — האָט זי צו אים געזאָגט — דאָס האַסטו פאַרן אַראַפּנעמען די לייכטער אום שבת, עס, גוי גמור דו!

ליאָווע האָט פאַרזיכטיק, מיט איבערגעטריבענער זשענדעקייט, גענומען דאָס שטיקל קוילעטש. ער האָט דאָס געגלעט אַזוי צערטלעך, גלייך ווי עס וואָלט זיך געהאַנדלט וועגן דער טייערסטער נאַשעריי. ער האָט זיך נאָך דעם נידעריק פאַר־נייגט פאַר זיין שטיפּמאַמע, געזאָגט „ספּאַסיבאַ“ (אַ דאַנק) מיט אַזאַ גערירט קול, אַז אַפילו בתיה האָט נישט אויסגעהאַלטן דעם רוגו און געשמייכלט. די מיידלעך האָבן געקייכט פאַר געלעכטער.

די סצענע איז ווירקלעך געווען קאַמיש. נאָר איך בין געשטאַנען שעמעוודיק

און געציטערט. מיט אויסגעשטארצטע אויגן און א דערשראקן פנים געקוקט ארויף צו די לייכטער אויף דער שאַפּע.
 — אַ שיין פנים וועל איך האָבן, ווען די „קליינע“ וועט דערציילן אין דער היים, וואָס דאָ איז פאַרגעקומען — האָט זיך בתיה באַקלאַגט.
 — זאָל גאָט היטן! — האָט מיר יהודית פאַרטיידיקט. — זי דערציילט קיינמאָל גאַרנישט. אַנדערש וואָלט איך זי נישט מיטגענומען.
 — וועסט דערציילן? — האָבן מיר געפרעגט עטלעכע שטימעס אויף אַמאָל.
 איך האָב ענערגיש געשאַקלט מיטן קאָפּ:
 — ניין!

* * *

קלייניקע און גלאַנציקע ווי שפּילעכלעך האָבן אויסגעזען בתיה דער שניט־קרעמערנס לייכטער.
 בתיה איז ניסל ג—ס צווייטע ווייב. מיט דער ערשטער האָט ער זיך גע־גט, ווען זיי האָבן שוין געהאַט צוויי קינדער. נאָכן צעגייען זיך מיטן ווייב, זענען די קינדער געבליבן מיט דער מוטער און ניסל אַיז געוואָרן אַ פרייער מענטש.
 ניסל איז מיט מיינע עלטערן פון איין שטאָט — כמעט אַן אייגענער. דע־ריבער כאַפּט די מאַמע זיך אַריין אַהין גאַר אַפּט.
 איינמאָל האָט די מאַמע זיך אַריינגעכאַפּט צו בתיהן אויף אַ ווייל באַלד נאָך ליכט בענטשן. ווען בתיה האָט דערזען דער מאַמען שוין אַ שבתדיק אויס־געפּוצטע, האָט זי אויף גיך אַפּגעבענטשט די ליכט. נאָך דעם, האָט איר געראָ־טענע און געבילדעטע טאַכטער, וואָס זי האָט פון איר ערשטן מאַן (אַ מיידל מיט אַלע מעלות), זיי אַראַפּגענומען פון טיש און מיט אַן איראַנישן שמייכל, אַוועקגעשטעלט די צאַצקעדיקע לייכטערלעך אויף אַ זייטיק טישעלע, וווּ זיי זענען אַזוי זיך אויף קאַטאַוועס, פון קיינעם נישט געשטערט, פאַוואַליע אויס־געגאַנגען.

* * *

קומענדיק אַהיים האָט זיך די מאַמע באַקלאַגט, אַז זי ווייס שוין פון לאַנג, אַז צו איר נאָענטסטער שכנה פּראַדל לאַזערס, איז פרייטיק צו נאַכטס נישט כּדאַי אַריינצוקומען. ווייל אַלע ווייסן, אַז די בחורים קומען אַהיים שפּעט פון דער קלייט און נעמען זיך ערשט באַדן, וואָשן, גאַלן און במחילה דער מאַן אירער לאַזער אַליין קומט גאַר שפּעט צום דאַוונען.
 פּראַדל גופּא געפינט נישט קיין אַנדער צייט צו צוואַגן די קינדער ווי פריי־טיק שפּעט פאַרנאַכט.

— מען זאל נישט זינדיקן מיט די רייד — האָט די מאַמע מיינע זיך גע-
קלאָגט — דער שבת הייבט זיך אָן פאַר זיי, ערשט דאָן, ווען אלע יידן עסן
שוין די פיש...

דעריבער קאָן איך וועגן פראַדלס לייכטער גאַרנישט זאָגן. זיי זענען פאַר-
בליבן ביי מיר אין זכרון געזיכטסלאָז און פאַרעמלאָז, טאַקע ווי פראַדל גופא
האָט זיי ביי אַ געדעגנהייט באַצייכנט „שטיקער זילבער“.

שפילנדיק זיך מיטן בונט שליסלען, וואָס זי האָט געוויינלעך געטראָגן אַרייַן-
געשטעקט אין גאַרטל, האָט זי זיך באַרימט, אַז ביי איר איז אַלצדינג פאַר-
שלאָסן, כאַטש איר שיקסע איז אַזאַ ערלעכע, אַז מען מעג אַפילו לייגן גאַלד
פאַר איר, וועט זי דאָס אויך נישט נעמען. פונדעסטוועגן שטעלט זי נישט איין,
ווייל זי פאַרמאָגט קיין עין-הרע, אַרייַנרעכענענדיק די לייכטער, גאַנצע פערצן
שטיק זילבער.

* * *

דערפאַר איז ביי ליבע דער האַרבאַטער, מיר אויסגעקומען צו זען גאַר אוי-
סערגעוויינלעכע לייכטער.

צו ליבען פלעגט מען קומען נאָך קערלעך, „שאַנישניק“ (זוןקערלעך) און
קאַבאַק-קערלעך. זי, ליבע, איז געווען אַ גרויסע קינסטלעריין צו פראַזשען קער-
לעך און חוץ דעם איז אַ מצווה איר צו געבן צו פאַרדינען. זי איז אַן אַרעמע און
זייער אַן ערלעכע, זי וועט קיינמאַל נישט צורעכענען קיין גראַשן. שבת באַרגט
זי און געדענקט אויפן קאַפּ ביז זונטיק און אויב עמעצער ברענגט געלט אום
שבת, הייסט זי דאָס אַוועקלייגן אויפן פענצטער, ווייל זי, ליבע, רירט דאָס
נישט אָן.

ביי ליבען אין דעם אַרעמען שטיבעלע מיט דער אַפגעטינקעוועטער ערד,
וואָס איז תמיד באַשיט מיט רויטער זאַמד, האָב איך געזען צוויי פּיציקעלעך
ליכטעלעך, אַנגעשמאַלצענע אין צוויי שאַכטעלעך פון סאַרדעלן.

איך האָב מיר מיט זיי פאַראינטערעסירט, אָבער אויף אלע מיינע פראַגעס,
האָט מיר מיין מאַמע געענטפערט, אַז זי גלייבט, אַז ליבעס ליכט-בענטשן, איז
מערער אַנגענומען ביי גאָט, ווי אַנדערע וואָס בענטשן אין זילבערע לייכטער,
מיט רייך-געדעקטע טישן.

ליבעס מאַן, ליבל דער טרעגער, איז אַ שיינער העלדישער יונגאַטש, נאָר אַ
שטומער. שטומע, זאָגט מען, זענען שלעכטע, אָבער ליבען האַלט ער דווקא
בכבוד, נישט קוקנדיק אויף דעם וואָס זי איז אַ קאַליקע און זיי לעבן זיך בכבוד
און זיי האָבן צוויי טייערע שיינע קינדער. ביי דעם שטומען זענען די קינדער

דאָס לעבן מיט דער נשמה און ביי ליבען אין שטיבעלע איז זויבער. דער דלות איז פאַרדעקט — עס רוט דאָרטן ממש די שכינה. קוים מיט צרות בין איך געווייר געוואָרן אַז די בלעכענע סאַרדעלן־שאַכט־לעך, האָט ליבע געבראַכט פון די גבירישע הייזער, וווּ זי העלפט מאַכן שבת.

* * *

כמעט אַלע שכנות אונדזערע פלעגן אַריינקוקן אין אונדזערע פענצטער, צו זען צי בענטשט שוין מיין מאַמע ליכט.

אונדזערע לייכטער האָבן געדולדיק געוואָרט, ביז עס איז געקומען די צייט, ווען דער טאַטע האָט אָנגעטאָן זיין שוואַרצע אַטלאַסענע קאַפּאַטע, גענומען ביים הענטל מיין ברודערל, אַ שבתדיק אָנגעטאַנענעם און אַוועק מיט אים אין בית־מדרש דאַוונען.

די מאַמע, מיט אַ ווייס זיידן טיכל אויפן קאַפּ, אין שבתדיק קלייד בענטשט דעמאָלט די ליכט און זאָגט אונדז אַ „גוט שבת!“ מיין שוועסטער און מיר.

יהודית, מיט אַ שניי־ווייס בלוזקעלע מיט שווערע נאַסע צעפּ פאַרלייגטע אויפן קאַפּ, ווי אַ קרוין, זיצט און לייענט אַ רוסישן ראָמאַן. זי רייסט איבער אויף אַ מאַמענט דאָס לייענען און נעמט צו צום וואַש־בענקל אין קיך די קלע־נערע לייכטער. איך בעט מיר ביי איר, אַז זי זאָל מיר אויך לאָזן טראָגן אַ לייכ־טערל, וועלכן איך טראָג זייער פאַרויכטיק און אויפן טיש בלייבן נאָר די גרויסע לייכטער אויף וועלכע איך קוק מיט אַסך ליבשאַפט.

נאָר איינמאָל געדענק איך, ווי אונדזער טיש האָט אויסגעזען מיאוס און געווען איז דאָס דערפאַר, וואָס לעבן די שיינע לייכטער, איז אויף אַ גראַבן פאַפיר געשטאַנען אַ ליימל, געמאַכט פון גרויען ליים געמישט מיט פערדישן באַליק, אויף דעם ליימל זענען געווען אָנגעשמאַלצן פינף ליכט.

און פאַסירט האָט דאָס אויף אַזאַ אופן:

איינמאָל אין אַ דינסטיק, איז פון צווייטן באַן־צוג צוגעפאַרן צו אונדזער הויז אַ דראַזשקע און מאָטל דער בעל־עגלה האָט מיט דעם הענטל פון דער בייטש אָנגעקלאַפט אין פענצטער און אַריינגעשריגן:

— איך האָב אייך געבראַכט אַ גאַסט.

אין שטוב איז אַריין אַ שיינע עלטערע פרוי, מיט אַ גרויסן פאַרוק און האָט כמעט ווי אויסגעזונגען:

— אַ גאָט־העלף אייך, ר' שמאי! אַ גאָט־העלף אייך שוּחטקע!

זי האָט דערלאַנגט דעם טאַטן אַ בריוו, אין וועלכן זיינער אַ באַקאַנטער רב האָט איר רעקאַמענדירט, אַז נעמלעך די אויבנדערמאַנטע פרוי איז זייער אַ

פרומע און האָט זיך אונטערגענומען אַ גרויסע מצווה, צו חתונה מאַכן און געבן נדן אַ יתומה פון גאָר געהויבענעם יחוס. דעריבער האָט זי זיך געלאָזט איבער דער וועלט און האָפט, אַז זי וועט מצליח זיין און אין דעם זכות פון דער מצווה וועט איר שוואַכער בדיחיד באַקומען אַ רפואה.

די יידענע האָט זיך זייער געווונדערט, וואָס ביי אונדז אין שטוב זענען נאָך פאַראַן אַזעלכע קליינע קינדער, ווי איך און מיין ברודערל. זי האָט באַדויערט, וואָס זי האָט נישט געבראַכט קיין צוקערלעך פאַר אונדז. דערפאַר האָט זי אונדז צוגעזאָגט „נאדיזנע“ ביים אָפּפאַרן.

דערווייל האָט זי מיר געבעטן איך זאָל איר ווייזן, וווּ עס געפינט זיך דאָס „מקום“ און איך בין מיט איר אַרויס אויף דער גאַס. קומענדיק צוריק, האָב איך געטראָפן דעם טאַטן אַן אויפגערעגטן און ער האָט געשריגן צו דער מאַמען:

— וואָס רעדסטו, פייגל? — דו ווייסט גוט ווי איך האָב זיי פיינט, די אַלע ליידיקייטער, די „אייניקלעך“, די פּוּס־פּאַסניקעס, די פּאַנסקע צאַפּקעלעך. איך מיין די אַלע וואָס זוכן מצוות, זיי זענען ווי פּיאָווקעס, וואָס זייגן דאָס בלוט פון אַרעמעלייט. זיי אַליין לעבן אַ גוטן טאַג. עסן גוט, האָבן נישט פיינט קיין ביסל משקה און טוען נישט אַריין קיין האַנט אין קאַלטן וואַסער. אַז טפו זאָלן זיי ווערן? — שפייט אויס דער טאַטע. — היינט, בפרט. ווער שמועסטן נאָך אַ יידענע, אַ גבאיטע. דאָס איז דאָס ערגסטע און דאָס מיאוסטע אין דער וועלט.

דאָ פאַרהוסט זיך דער טאַטע און יהודית נוצט אויס דעם מאַמענט און זאָגט צו אים מיט כעס:

— וואָס שרייסטו אויף דער מאַמען? זי איז דען שולדיק אין דער יידענעס קומען? האָב טענות צום רב, וואָס האָט זי אַהערגעשיקט.

פאַרשעמט זיך דער טאַטע און ענטפערט אַביסל פאַרווונדערט:

— ווער, איך שריי אויף דיין מאַמען?

אַבער באַלד האָט ער, ווייזט אויס, חרטה און כאַפט צוריק:

— נישקשה, איך קען גוט דיין מאַמען, זי מיט איר גוטסקייט, וועט זיך

באַלד אָנהייבן דרייען און טאַנצן אַרום דער דאָזיקער. זי וועט רק זוכן איר צו מאַכן באַקוועם און אנגענעם, איר אונטערטראַגן און דערלאַנגען. נו, נו, זיי דאַרפן נישט מער, די דאָזיקע גבאיטעס. זי וועט דאָ מירטשעשעם זיצן, אַבי געזונט. ווי זאָגט מען אויף גוי'ש „די שטוב אַ וואַרעמע און די מענטשן טייערע“. איך קען שוין גוט דעם סאַרט ווייבער.

קוקט די מאַמע אַ פאַרווונדערטע אויפן טאַטע און זאָגט שטיל צו יהודיתן:

— ער איז גערעכט, דער טאטע דיינער, כאטש פון וואָנען ער קען דאָס אַזוי גוט די ווייבער ווייס איך נישט. איך האָב טאַקע געשריבן צו דער יידענע אַ בריוול, אַז זי זאָל למענהשם קומען צו אונדז, ווייל זי פעלט מיר אויס צו מיינע צרות אַ רעשטל.

אויף דער מאַמעס ווערטער צעלאַכט זיך יהודית קלינגענדיק און פריילעך און זאָגט:

— ניין, מאַמע, דו האַסט פאַרגעסן. מיר האָבן צו איר געקלאַפט אַ טעלע-גראַמע: „פריעזשאַי נימעדלענאַ!“ קומט למענהשם וואָס שנעלער!... די מאַמע לאַכט און יהודית פאַרגייט זיך אַזש פאַר געלעכטער און דער טאטע מאַכט זיך כלומרשט הוסטנדיק, כדי מען זאָל נישט באַמערקן אַז ער לאַכט אויך...
דערווייל קומט אַריין די יידענע מיט נאַסע הענט, מיט אַ פרום פנים און זוכט עפעס מיט די אויגן. איך פאַרשטיי וואָס און לויף און דערלאַנג איר אַ האַנטוך. בעתן ווישן די הענט, פרעגט זי מיט אַ מאַדנע פרעמד לשון און אַ זינגענדיק קול:

— וואָס לאַכן זיי אַזוי?

ענטפערט די מאַמע:

— איך לאַך נישט. איך קוועל אַן פון מיין מאַן.

גיט די יידענע אַ זיפן, פאַרגלאַצט מיט די אויגן און ווינטשעוועט דער מאַמען, אַז איר מאַן זאָל לעבן און געזונט זיין.

— אַמן! — ענטפערט די מאַמע.

יהודית קאָן שוין מער נישט אויסהאַלטן, לויפט אַרויס און שטיקט זיך דער-ביי פון געלעכטער.

זאָגט די יידענע:

— קיין ביזן אויג זאָל איר נישט שאַטן. אַ היפש מיידל ביי אייך.

באַליידיקט זיך די מאַמע:

— וואָס רעדט איר? היינטיקע צייטן איז פופצן יאָר ביי אייך אַ היפש

מיידל?

לאַכט שוין אויך דער טאטע און זאָגט:

— אַ „היפשע“ מיינט מען אַ שיינע, אויף זייער דייטשמעריש לשון.

שמיכלט די מאַמע אַ צופרידענע און ענטפערט מיט אַ זיפן:

— זאָל בעסער איר מזל זיין שוין!

יא, דער טאטע האָט טאַקע געטראַפן. די יידענע איז ביי אונדז געזעסן אויף קעסט גאַנצע צוויי לאַנגע וואָכן. אַבער איצטער צו דער מעשה מיטן ליימל.

אין דעם ערשטן פרייטיק פארנאכט, האָט זי אַרויסגענומען פינף ליכט פון דעם רענצל. אזוי ווי די מאַמע האָט נישט געהאַט פאַר איר קיין לייכטער, איז זי אַראָפּ אין הינטערשטיבל, אַרויסגענומען פון דאָרטן אַ שטיקל פאַרקנייטע ליים און אַזוי, נאָסערהייט דאָס אַוועקגעשטעלט אויפן טיש. עס איז געווען אַן איינ-שטעלעניש, אַז דאָס ליימל זאָל זיך צעפאַלן און חלילה אויסלעשן דאָס ליכט. דער טאַטע האָט געקוקט קרום דערויף און האָט געשטיקט אין זיך דעם כעס און דעם ריח פון באַליק.

דערפאַר איז דאָס אויפן צווייטן שבת שוין געווען פאַרהאַרטעוועט און אויס-געזען כמעט ווי אַ לייכטער און איך האָב אַפילו געהאַפט, אַז ווען די ידענע וועט אַוועקפאַרן, וועט אַט דער אַריגינעלער לייכטער ווערן מיין „אייגנטום“. יהודית אָבער, מיט איר שטענדיקער שנעלקייט, האָט באַלד, נאָך דער ידענעס, אַוועקפאַרן, געכאַפט דאָס פאַרטריקנטע ליימל און זאָגנדיק „ברוך שפּטרנו“ האָט זי דערלאַנגט אַזאַ שליידער די „כלי“ אויף דער גאַס, אַז עס איז צעפאַלן געוואָרן אויף אַ בערגל ליים און ביי מיר איז פאַרשוונדן דער חלום פון אַן אייגענעם לייכטער...

* * *

געוויינלעך האָבן פרייטיק צו נאַכטס די גלאַנציקע לייכטער מיט חשיבות באַלויכטן אונדזער שבתדיקן טיש, וואָס איז געווען באַדעקט מיט אַ ווייסן טיש-טוך אויף וועלכן עס זענען געלעגן צוויי חלות פאַרדעקטע מיט אַ ווייס סערוועטל. איך שטיי מיט אַ זויבער קליידעלע, מיט פיר פאַרשטייפטע צעפעלעך און בלעטער אַ דיקן בוך, פון אַ סך איינגעבונדענע זשורנאַלן „ניוואַ“ און די מאַמע לייענט דעם טייטש-חומש.

די זשורנאַלן האָבן געהאַט זייער שיינע בילדער און איך און מיין ברודערל, האָבן זייער ליב געהאַט צו קוקן אויף די „מענטשעלעך“.

די זשורנאַלן האָט נאָך אַמאָל אויסגעשריבן מיין עלטסטער ברודער מאַטל, ווען ער, צוזאַמען מיט מאַטל דעם רבס, האָבן צוזאַמען געלערנט רוסיש. נאָך מאַטלען, וואָס געפינט זיך איצט אין אַרגענטינע, זענען די זשורנאַלן איבערגע-גאַנגען צו מיין צווייטן ברודער דוד, וואָס האָט זיי איינגעבונדן מיט זיינע „גאַל-דענע הענט“ און היינט, ווען מיין צווייטער ברודער איז שוין לאַנג רב אין לייפ-ציג און יהודית מיט אירע חברטעס האָבן שוין פון לאַנג דורכגעלייענט אַלע זשורנאַלן, זענען זיי נאָך אַלץ טייער ביי דער מאַמען, וואָס בעט זיך ביי אונדז: — צערייסט נישט די זשורנאַלן, עס איז ביי מיר אַן אַנדענק פון די קינדער. און וועלנדיק דאָס צוגעבן אַ גאָר גרויסע וויכטיקייט, זאָגט זי דאָס ווי שטענדיק אין אַזאַ פּאַל, אויף רוסיש: „דאָס איז ביי מיר אַ „זנאַק פאַמיאַט“.

דעריבער שטיי איך אויף די שפיץ-פינגער און בלעטער זייער פאמעלעך, די שוין פיל מאל געזעענע בילדער און כאפ בשעת מעשה אַ קוק אויף דער מאַמען און יהודיתן, וואָס זענען ביידע פאַרטיפט אין זייער לייענען.

פלוצלינג שריי איך אויס אַ דערשראָקענע:

— מאַמע קוק! — די מאַמע קוקט פאַרוואַרגט אויף די ליכט. איין ליכט פון די גרויסע שמעלצט זיך און עס קאָן זיך חלילה פאַרלעשן. זי כאַפט אַרויס פון אונטער דעם סערוועטל אַ קוילעטש און לייגט אים אַוועק פאַר די ליכט, כדי די ליכט זאָל זיך פאַרשעמען פאַר דער געראַטענער חלה און ברענען לייטיש, ווי עס פאַסט פאַר אַ שבתדיקער ליכט.

באַלד גיט זיך די מאַמע גערוועזן אַ צו ביים עק פון טיכל און כאַפט זיך ביים קאַפּ:

— אַוואָ! — איך האָב גאָר פאַרגעסן פאַרפראַווען דעם כריין. אַ קאַפּ ביי מיר געוואָרן! — זיפצט זי און לויפט אַוועק אין קיך אַריין.

נעמט דעמאָלט יהודית אַרויס אַ האַרנאָדל פון די צעפּ און גלייכט אויס פאַר-זיכטיק דאָס קנייטל פון דער ליכט. זי וואַרפט אָבער אַ דערשראָקענעם בליק אויף מיר.

„פייין!“ — טראַכט איך ביין און בלאָז מיך אָן און לאָז אַראָפּ דעם קאַפּ פאַר פאַרדראָס — אפנים זי טראַכט, אַז איך בין נאָך אַ פיצל קינד, אַדער גלאַט אַן אָפגעריסענער נאַר, אויב זי איז מיר חושד, אַז איך וועל איר פאַרמסרן פאַר טאַטע־מאַמע פאַר אַנריין דאָס ליכט אום שבת.

ווען איך הייב אויף דעם קאַפּ, זע איד, אַז מיין שוועסטער קוקט מיר אין די אויגן אַריין און שמייכלט צו מיר. ווער איך רויט פאַר פרייד און ענטפער גישט ווילנדיק מיט אַ גליקלעכן שמייכל און דערפיל זיך דערביי וויכטיק און שטאַלץ, דערפאַר וואָס איך, מיט מיין גרויסער געראַטענער שוועסטער האָבן זיך פאַרשטאַנען און פון היינט אָן אויף ווייטער פאַרבינדט אונדז אַ בשותפות-דיקער סוד.

* * *

דער טאַטע מיט משהלען קומען פון דאַוונען און זאָגן אונדז אַ „גוט שבת!“ דער טאַטע נעמט פאַמעלעך, מיט צוויי פינגער, מיינס אַ קליין לעקעלע, וואָס האָט זיך באַפרייט פון די שטייפע צעפלעך, און פרעגט מיר צערטלעך:

— וואָס מאַכסטו עפעס, שמענדריק מיט די גלעקעלעך?

ווערט מיר דערפון גוט און וואַרעם אין אַלע אברים.

משהלע קלעטערט אַרויף אויף יהודיתעס בענקל, נעמט זי אַרום מיט ביידע הענטלעך און רוימט איר איין אַ סוד. באַלד נעמט זי אַרויס פון די שוין טרו-

קענע צעפ אַ שוואַרצע סטענגע און דערלאַנגט אים. משהלע קוקט זיך צו, ווי דער טאַטע בינדט זיך אַרום מיטן גאַרטל און טוט דאָס זעלביקע מיט דער סטענ-גע. נאָך דעם, גייט ער נאָך דעם טאַטן איבערן שטוב און מאַכט זיך ווי ער וואַלט מיטגעזאָגט מיטן טאַטן „שלום עליכם“.

ווען דער טאַטע שטעלט זיך אָפּ ביים טיש און גיסט אָן דעם בעכער מיט ראַזשינקע-וויין, גיט די מאַמע אַ בייזן קוק אויף יהודיתן, וואָס זיצט און לייענט שטאַרק פאַרטיפט. דער טאַטע צעלאַכט זיך און פּרעגט איראַניש:

— וואָס, טאַכטער, מען טאָר נישט מפּסיק זיין?

הייבט יהודית אויף, אַ פאַרשולדיקטע, אירע גרויסע גלאַנציקע אויגן און פאַרמאַכט שנעל דאָס בוך.

דער טאַטע מאַכט קידוש, טרינקט אָפּ אַ ביסעלע וויין, און דערלאַנגט דעם בעכער דער מאַמען. די מאַמע טוט אַ זופּ און גיט איבער דעם בעכער יהודיתן און יהודית — מיר.

משהלע שטייט קוים איין פאַר אומגעדולד. ענדלעך גיסט דער טאַטע אַריין דעם וויין אין אַ קליין בעכערל און משהלע נעמט דעם כּוס און זאָגט אויף אויסנ-ווייניק דעם גאַנצן קידוש. די מאַמע קוקט אויף אים מיט אַ גליקלעך, שטאַלץ פנים. בכלל געפעלט איר אַלצדינג וואָס איר זונעלע טוט, נאָר מער פון אַלץ געפעלט איר ווי ער עסט. קיין עינ-הרע, קיין בייז-אויג, זאָל אים נישט שאַדטן! — דערפאַר איז ער קיילעכדיק ווי אַ באַנקעלע, לויטער ווי בורשטין און שיין ווי אַ קיסר — נישט אַזוי גריין, דאָר און קוואַר ווי זי — זאָגט די מאַמע און ווייזט אָן אויף מיר מיט אַ זיפּץ.

געוויינלעך בין איך טאַקע אַ גרויסע איבערקלייבערין אויפן עסן. אַבער פרייטיק צו נאַכטס עס איך אַלצדינג. איך טינק קוילעטש אין דער געשמאַקער פיש-יוידן. איך עס אַ שטיקל געפילטע פיש, נאָך דעם, ווי עס גייט אדורך דעם טאַטנס קאַנטראַל, צי עס איז נישט פאַרבליבן אַ ביינדעלע, אַ חוץ דעם, עס איך אויך די יויד מיט מאַנדעלעך. אַ שטיקעלע עוף, אַביסל קאַמפּאַט און די מאַמע קוקט אויף מיר און שאַקלט צופרידן מיטן קאַפּ.

וונדערט זיך יהודית:

— ביזט אַ מבין ווי זי עסט? — ווען זי זאָל אַזוי עסן יעדן טאָג, וואַלט זי נישט געווען אַזוי אויסגעדאַרט.

— שוטה וואָס דו ביזט — זאָגט איר דער טאַטע צערטלעך — פאַרשטייסט

נישט, אַז דאָס איז די נשמה יתרה?

האַלט אונטער די מאַמע:

— אַ קלייניקייט, לכבוד שבת!

מישט זיך אריין משהלע און פארהיקעט זיך אַזש מיט די רייד:
 — אַזוי זאָגסטו? לכבוד שבת?... דו וועסט זען, אַז מאַרגן וועט זי גאָר
 נישט עסן.
 — טאַקע אמת! — גיט צו יהודית און ביידע צוזאַמען נעמען אויסרעכע-
 בען די שבתדיקע מאכלים, וואָס איך עס נישט, ווי טשאַלנט, פעטשאַ און אַנ-
 דערע זאַכן וואָס איך האָב פיינט.
 הייבט דאָס מיר שוין אָן צו פאַרדריסן און איך רוק מיר אָפּ אויף צוריק,
 כדי מיטן פוס צו דערלאַנגען משהלען אַ קלאַפּ. קומט אָבער אונטער די מאַמע
 און שלאָגט זיי איבער:
 — אויף מאַרגן, זאָל גאָט זאָרגן. גוט איז אַ חיה־שעה.
 — מאַרגן — זאָגט דער טאַטע — וועט שוין זיין ווער עס זאָל עסן איך
 חלק. איך וועל אים ירצה השם, ברענגען אָן אורח.
 די מאַמע גיט שעמעוודיק אַ צי דאָס קאַפּ־טיכל און זאָגט:
 — איך האָב טאַקע אין זינען געהאַט דיר צו פרעגן: ווי קומט דאָס וואָס
 דו האָסט היינט קיינעם נישט געבראַכט?
 — הערסט, דער סוף איז גוט! — טוט דער טאַטע אַ מאַך ביז מיט דער
 האַנט — איך דערצייל דאָך דיר...
 צעלאַכט זיך די מאַמע שבתדיק, זאָרגלאָז.
 — דערווייל האָסטו נאָך גאַרנישט דערציילט, שמאי. אפשר האָסטו גע-
 מראַכט צו דערציילן.
 — גערעכט — לאַכט אויך דער טאַטע — טאַקע נאָך נישט דערציילט.
 יהודית לאַכט אויפן קול:
 — וואָס מיינסטו, די מאַמע איז מחויב צו טרעפן אַלץ וואָס מען רעדט
 אין בית־מדרש?
 — אוודאי! — ענטפערט ער מיט אַ שמייכל. אָבער באַלד ווערט זיין פנים
 שטרענג, ער גיט אַ ביזן ווייז צום פענצטער, אין דער ריכטונג פון חיים שוחטס
 שטוב.
 — ער מיט זיינע הוועיות, מיט זיינע ווילדע תנועות בשעתן דאוונען, ברענגט
 מיר אַרויס פון געדולד.
 קוקט די מאַמע אויף אים שטרענג און פרעגט:
 — אַנטקעגן וואָס איז דאָס צו רייד געקומען? און נאָך אום שבת?
 — פאַרשטייסט פייגל!... ער שאַקלט זיך אין דער לענג און אין דער ברייט
 משוגענערווייז, פונקט ווי ער וואַלט חלילה געווען דער איינציקער ייד וואָס
 דאוונט און מיר אַלע זענען בלאַטע, גאַרנישט ווערט. פאַרדריסט דאָס יעדן איי-

נעם. איך קאן דאָס ממש נישט איבערטראַגן. ווייל איך קען אים גוט דעם פאַר-
שוין. איך ווייס אַז ער איז אַ לעמעשקע, אַ גאַרנישט שעבעגאַרנישט. די שטאַט
לאַכט פון אים. די קצבים האָבן אים פיינט. אַפילו ביי אים אין שטוב הערט
מען אים ווי די קאַץ. סיי די ווייב און סיי די קינדער האָבן פאַר אים נישט דעם
מינדסטן דרד-אַרץ. דעריבער קוק איך אַפילו נישט אין זיין ווינקל, צו זיין שטענ-
דער, גלייך ווי ער וואַלט גאָר אויף דער וועלט נישט געווען.

היינט, ווען מען האָט געענדיקט דאָס דאַוונען און ווי געוויינלעך הייבט
דער עולם אָן זיך צו שטופן צו דער טיר. ווייסט דאָך, די אַרעמע לייט, די
שטענדיקע, האָבן שוין אַ חזקה אַריינצופאַלן צו די רייכע באַלעבאַטים, כאַפן אַ
בעסערן ביסן לכבוד שבת. מהיכיתית! זאָל זיי וויל באַקומען. איך האָב גע-
וואָרפן אַן אויג אויף אַ פרעמדן יידן וואָס דרייט זיך דאָ נעבעך אַרום די גאַנצע
וואַך. נאָך זיינע זיפצן, האָב איך שוין פאַרשטאַנען, די גאַלדענע געשעפטן, וואָס
ער האָט דאָ געמאַכט. ער שטייט איין ביי נחום וועלוולען אין דער אכסניא.
אַנומעלטן האָט זיך דער אַלטער נחום וועלוול געקלאַגט פאַר מיר אויף זיין מזל.
פון זינט זיין אַלטע עליה-השלום איז נישטאַ, איז ביי אים דער שבת קיין
שבת נישט.

— זי זאָל זיך מיען, האָט ליב געהאַט אַ מצווה — שלאָגט די מאַמע
איבער די רייד.

— אַט דאָס זאָגט ער דאָך טאַקע — גלעט זיך דער טאַטע די באַרד — די
אַלטע זיינע, פלעגט אויף שבת צונויפרופן אַלע אורחים צום גרויסן טיש און
מען פלעגט עסן צוזאַמען. זאָל אַ פרעמדער מענטש פאַרגעסן, אַז ער איז געוונד-
די איצטיקע באַלעבאַסטע אַבער, די שנור זיינע, איז באַפאַלן מיט קליינע קינד-
דער. זי האַרעוועט שווער אין איינפאַר-הויז. קומט דער אָונט, פאַלט זי אַוועק
ווי אַ דעהרגעטע פון מידיקייט. זי באַווייזט קוים אַפצוגעבן דאָס עסן איר איי-
גענע משפּחה.

פאַרברעכט די מאַמע מיט פאַרצווייפלונג די הענט:

— וויי, וויי! וואָס רעדסטו, שמאַי? ווי איז דאָס מעגלעך — פרעגט זי
דערשראַקן — איז ביי איר רעכט, אַז שבת זאָל אַ ייד זיך לייגן שלאָפן אַ הונד-
געריקער?

— פרעגסט שאלות — קרעכצט דער טאַטע — נאָר זי איז נעבעך נישט
שולדיק, האַרעוועט צו פיל... נאָר דער ייד וואָס איך זאָג דיר, זע איך שטייט
שטיל, וויל זיך נישט וואָרפן אין די אויגן, שעמט זיך אַפנים. גיי איך צו און
פאַרבעט אים, אַז ער זאָל גיין מיט מיר, שפּרינגט אַריין חיים מיט אַ טענה, אַז

איך נעם צו ביי אים די מצווה. ער זאגט, אז ער האט פריער געמאכט א צייכן דעם יידן, אז ער זאל ווארטן אויף אים.

דער ייד שטייט דערווייל, ווי נישט אים מיינט מען. איד זע אבער, אז קיין געזונט קומט אים נישט צו פון דעם דינגען זיך. בין איך מיר מיישב און זאג צו חיימען:

— דו ביזט גערעכט. די נעכט זענען פינצטערע. גלייכער ער זאל גיין צו דיר. ביי דיר איז א גרויסע שטוב, וועט טאקע דער אורח אויך קאנען איבער-נעכטיקן און פארשפארן צו קריכן ביינאכט אין דער פינצטערניש אין דער אכסניא אריין! «אם ירצה השם מארגן» — זאג איך שוין צום יידן, זאלט איר וויסן, אז איר זענט פארבעטן צו עסן ביי מיר שבת. חיים האט שוין געמוזט באשטיין אויף מיין פלאן — לאכט דער טאטע מיט נצחון — צי זיין גנעסיען וועט דאס זיין צום הארצן, ווייס איך נישט...

די מאמע ווישט אפ די ליפן מיטן פינגער און זאגט:

— איך ווייס נישט, ווען גנעסיע האט זיך אפגעזאגט פון א מצווה? — דאס וואס טאלנע בארעדט איר, איז ביי מיר א קליינער סימן.

— אויב דו ווילסט וויסן — מישט זיך אריין יהודית — ווערט גנעסיע אממערסטן בארעדט פון דעם ארעמאן, וואס עסט ביי איר יעדן דאנערשטיק. אט דער מאטל שלמהס איז דער ערגסטער בארעדער. יעדן פרייטיק, ווען ער עסט ביי אונדז, האלט ער אין איין בארעדן גנעסיען. און דאס היט ער זיך נאך ביי אונדז. אין אנדערע הייזער רעדט ער נאך מערער. איך ווייס נישט וואס פאר א שלעכטס זי האט אים געטאן.

דער טאטע שטעלט אן אויף יהודיתן אויגן פול מיט שפאט און חזוק.

— אזא חכמת ביזטו? — מען ווייס דאך אז ער, דער מאטל שלמהס, איז א פריקער ייד, אן איינגעגעסענע בריאה. אילו וואס איז דערפון געדרונגען? אז ער באדארף נישט עסן? אז ער האט נישט קיין מאגן?

— אוודאי — זיפצט פרום די מאמע — אזא צדיק, אזא לייטישער און פרומער ייד ווי דער אלטער ר' אברהם עליוהשלום, איז זעלטן צו געפינען הייב-טיקע צייטן, מען זאל אפילו זוכן מיט ליכט. ער האט ביי אונדז געגעסן מאגן-טיקן א קימאילן פון כמעט אכט יאר און קיינמאל האט מען נישט געהערט פון אים קיין שלעכט ווארט אויסרעדן אויף קיינעם — פארענדיקט די מאמע בא-גייסטערט, וואס זי האט א געלעגנהייט צו רעדן וועגן איינעם גוטס.

עס איז קענטיק אז יהודיתן האט דערעסן דער שמועס. זי ווארפט שוין פאר-בענקטע בליקן אויף איר ראמאן, וואס זי וועט לייענען ביז דער לאמפ וועט אויסגיין.

מיר אינטערעסירט איבערהויפט נישט דער שמועס. איך קוק אויף די ליכט פון וועלכע עס זענען געבליבן בלויז קליינע שטיקעלעך. איין לייכטער איז ריין און דער צווייטער פאָרחלבט. אין דעם ריינעם לייכטער שפיגלט זיך אַפּ מיין פנים, מיט אַלע פיר צעפלעך. הייב איך אויף דעם קאַפּ, פאַרשווינדט ערגעץ מיין פנים און עס פאַלט מיר איין אַ משונהדיקער געדאַנק: אַז ערגעץ אין אַ ווינקל פון לייכטער איז פאַרבליבן אַ פינטעלע פון מיין קעפל, און נישט נאָר פון מיר, נאָר פון אַלע מיינע ברידער און שוועסטער, וועלכע האָבן אַמאָל זיכער זיך גע- שפיגלט אין זיי, ווי איך איצט. ווייל אויב נישט, פאַרוואָס זענען די לייכטער אויס אַזוי שטאַרק אונדזערע?

וואָס מערער איך קוק אין די לייכטער, אַלץ שטאַרקער איז מיין פאַרלאַנג זיך צו דערוויסן, ווי אַזוי עס האָט אויסגעזען דער ייד, וואָס האָט געמאַכט אונ- דזערע לייכטער. איך בין זיך משער, אַז דאָס מוז זיין אַ ייד מיט אַ לאַנגער, זילבערנער באַרד, מיט בלויזע מילדע אויגן. איך קאָן אָבער נישט פאַרשטיין, ווּן אַזוי עס האָט זיך אים איינגעגעבן, צו מאַכן ביידע לייכטער פינקטלעך, מיט די זעלביקע רינגעלען, רעדעלעך און צאַצקעלעך.

עס רייסט זיך ביי מיר נישט ווילנדיק אַרויס אַ זיפּץ, ווען איך דערמאָן זיך, אַז נישט געקוקט אויף אַלע מיינע אַנשטרענגונגען, אויף אויסצוגעפינען ווי אַזוי די לייכטער זענען געמאַכט געוואָרן, האָט זיך מיר נישט איינגעגעבן זיך עפעס צו דערוויסן וועגן דעם. מיין זיפּץ, רופט אָבער אַרויס ליצנות.

— ער זאָל נאָר פאַלן אין ים אַריין — זאָגט כלומרשט טרויעריק די מאַמע.

— גלייך אין פאַמויניצע — כאַפט אונטער יהודית.

און דער טאַטע פרעגט מיר זייער ערנסט:

— וואָס, טאַכטער מיינע, דינע געשעפטן גייען שלעכט? צי דינע שיפן

זענען דיר חס־ושלום אונטערגעגאַנגען?

איך לייג נישט קיין אַכט אויף זייערע רייד און מיט אַ פאַרקנייטשטן שטערן דערמאָן איך זיך דעם פרייטיק־צונאַכטס, ווען איך בין אַזוי געשטאַנען פאַרן טיש אַ טרויעריקע, דערפאַר ווייל יהודית האָט מיר נישט געוואָלט מיט- נעמען אויף אַ קורצן שפּאַציר מיט איר חברטע.

פאַרגלייכנדיק אונדזערע לייכטער, מיט די געלע, בייכיקע לייכטער, וואָס איך האָב געזען ביי דער שטיפּמוטער פון יהודיתעס חברטע באַבל, רייסט זיך ביי מיר אַרויס אַ פּראַגע:

— מאַמע, וווּ האַסטו געקויפט די לייכטער?

— געקויפט די לייכטער? — פרעגט איבער די מאַמע פּראַוונדערט —

איך האָב זיי נישט געקויפט. זיי זענען מיר אַריינגעפאַלן דרש־געשאַנק.

— וואָס הייסט דאָס? — פּרעג איך פאַרווונדערט.

רעדט צו מיר די מאַמע צוגעלאָזט:

— היינט, מיין קינד, איז דאָס שוין אויס מאַדע. אַמאָל אָבער, ווען איך מיט דיין טאַטן זאָלן געזונט זיין, האָבן חתונה געהאַט, האָט ער געזאָגט אַ דרשה — אַלץ הייסט אַ דרשה! הייבט אויף די מאַמע שטאַלץ דעם קאַפּ. מען איז אויף די קעפּ געשטאַנען, ממש פּערל האָבן זיך אים פון מויל געשאַטן... ווען ער האָט געענדיקט, האָט דעם טאַטנס באַבע יהודית (אונדזערע אויף לאַנג גע יאָר!) מיר געשענקט אַ מתנה די לייכטער.

איך שטיי אָבער נישט אָפּ פון מיינס.

— און זי, די באַבע, וווּ האָט זי געקויפט די לייכטער?

די מאַמע ציט מיט די אַקסלען.

— וואָס ווייס איך?

— איך מיין, מאַמע, ווער מאַכט לייכטער און ווי אַזוי?

— ווער עס מאַכט לייכטער? לייכטער מאַכט מען נישט, מען גיסט זיי אויס — ענטפערט זי נישט זיכער.

— מען גיסט זיי אויס? — שפּרינג איך אויף — וואָס הייסט, ווי אַזוי?

זוי אַרום גיסט מען זיי אויס?

— רבּונו של עולם! — ווענדט זיך די מאַמע מיט אַ טענה צו דער סטע-

ליע — מיט וואָס האָב איך זיך פאַרוינדיקט? פאַרוואָס קומט מיר אַזאַ איינ-געגעסן קינד? אַז מער הערט מען נישט פון איר ווי נאָר, „וואָס?“, „ווער?“, „ווען?“, „פאַרוואָס?“, „ווי אַזוי?“, „ווי אַרום?“, „פאַר וועמען? — עס איז ממש נישט איבערצוטראַגן פון איר.

איך בויער מיר כסדר דעם קאַפּ, וועגן דעם וואָס אַזוינס עס מיינט אויס-גיסן. ביז איצט האָב איך געוויסט, אַז מען גיסט אויס פאַמויניצעס און מען פאַרענטפערט זיך, אַז דאָס איז געווען ריין וואַסער און אַפּטמאָל קומט צו קריי-גערײען צווישן די שכנים און אַפילו צו געשלעגן צוליב דעם אויסגיסן...

— צעטראַגענער מלאך! — שלעפט מיר די מאַמע פאַרן אַרבל — שוין

וידער פאַרלומט, נאָ, עס בעסער אַ פּלוימעלע — רוקט זי מיר אין מויל אַריין אַביסל קאַמפּאַט.

* * *

קאפיטל צוויי

מיין שוועסטער ריסל

— זאל דאס אפשר זיין די געשיכטע פון די לייכטער? — ניין! בשום אופן נישט.

באשיינען און באפוצן א שבתדיקן טיש, מיט מערער אדער ווייניקער ליכט — דאס איז די מיסיע פון אלע לייכטער און אויך פון אונדזערע.

אונדזערע לייכטער פארבאהאלטן הינטער זיך א געשיכטע ספעציעל פון אונדזער שטוב און צו דער געשיכטע דארף איך זיך ערשט דערקלייבן.

און אַט בין איך ווידער פאר דעם קנויל פון קינדער-זכרונות. איך אליין בין אריינגעפלאַנטערט און פאַרדרייט אין אים. איין נישט דרייטער צי, איין אומגעלונגענער שלעפ און עס פאלט גאר ארויס א פראסטער, א פשוטער מיטוואך.

— „א פראסטער, א פשוטער מיטוואך“ — האב איך געזאגט?

— ניין, שוין ווייט נישט קיין פראסטער און פשוטער מיטוואךדיקער אונט איז דאס געווען. וויבאלד ריסל, מיין חתונה-געהאטע שוועסטער, איז בייגעווען. ווייל ווען זי, מיין עלטסטע שוועסטער, פלעגט קומען צו אונדז צו גאסט פון איר ווייט שטעטל, איז דאס אליין פאר אונדז אלעמען געווען דער גרעסטער יום-טוב און די גרעסטע פרייד.

שוין דאס ערשטע פאסט-קארטל, וואס פלעגט מעלדן, אז זי קומט, האט מיטאמאל איבערגעהאקט די גרויע מאַנאַטאַנקייט פון די לאַנגווייליקע וואַכער-דיקע טעג.

ווען דער טאטע האט, ביים ליענען עס, זיך געקוויקט מיטן דראַבנעם כתב, פון מיין שוואַגער שלמהס לשון-קודש, פלעגט די מאַמע אומגעדולדיק, פול מיט פריידיקער דערוואַרטונג קוקן אויף אים. און ווען דער טאטע פלעגט ענדיקן ליענען פאַרהוסט ער זיך אַביסל און זאָגט צו דער מאַמען:

— ווידער די אייגענע מעשה, פונקט ווי פאַראַיאַרן. דיין טאַכטער האַט במחילה קיין שכל נישט. זי איז אַ שוטה, אַ גרויסער נאַר. שלמה פאַרט אויף עטלעכע וואַכן קיין וואַרשע, האַט ער איר פאַרגעלייגט אַז זי זאָל מיטפאַרן מיט

אים, וועט זי פאַרשפּאַרן בענקען און נודיען זיך אַליין אין דער היים און וועט טאַקע זיין אין אַ גרויסער שטאַט און זען אַ וועלט. ווייסטו, וואָס זי ענטפּערט אים? זי זאָגט, אַז זי איז אים מוחל אַלע גליקן, אויך וואַרשע מיט אירע אַנטיקן. די צייט, וואָס ער וועט נישט זיין אין דער היים, וויל זי בעסער פאַרן צו טאַ-טע-מאַמע.

— האָסטו געהערט אַ נאַר? — פאַרענדיקט דער טאַטע מיט אַ געלעכטער און עס איז קענטיק, אַז דער טאַטע איז זייער צופרידן דערפון, וואָס זיין טאַכ-טער איז אַזאַ נאַר..

די מאַמע ציטערט אַזש פאַר פרייד. זי צעבינדט און פאַרבינדט די עקן פון דער פאַטשיילע.

— הערסט שמאי — רעדט זי אַן אויפגערעגטע — איך פאַרהאַף צו גאַט, אַז פאַר איר אָפּהיטן כיבוד-אַב און כיבוד-אַם, וועט אונדזער ריסל נאָך האָבן אַ סך קינדער.

— כאַטש איינס, זאָל השם יתברך העלפּן! — זיפצט טרויעריק דער טאַטע. יהודית כאַפּט אויף זיך אַרויף דער מאַמעס שאַל און לויפט צו אַ חברטע, זיך טיילן מיט דער פרייד פון ריסלס קומען.

איך מיט משהלען, נעמען זיך יאָגן ווילד איבער דער שטוב און אַט אַ ווינ-דער: קיינער שטערט אונדז נישט, מען זאָגט אונדז נישט דאָס מאָל, ווי שטענ-דיק אין אַזאַ פּאַל:

— וואָס איז די שמחה אויף אייך? — איר האָט געמאַכט דאָס גרויסע גע-ווינס? אַדער משיח איז געקומען און דער גלות מיט די צרות און גזרות האָט זיך געענדיקט?

אַדער:

— ווי איז דאָס געהערט געוואָרן, אַז קינדער זאָלן זיין אַזוי ווילד און צע-לאָזן? וואָס, אַלע צייטן זענען גלייך? אַפילו קליינע קינדער דאַרפן פאַרשטיין, אַז מיר לעבן אין אַ צייט פון שרעק און אומגליק. מען האַלט די נשמה אין דער האַנט און ביי זיי איז חי-געלעבט! שמחת-תורה אויף זיי! נין, דאָס מאָל לייגן טאַטע-מאַמע נישט קיין אַכט אויף אונדז. זיי רעדן צווישן זיך שטיל און חשבונען עפעס.

און דאָס אַלץ איז נאָך פּרוער, איידער ריסל קומט. היינט ווען זי, ריסל, איז שוין אין שטוב? דעמאָלט זעט אַפילו די שטוב אויס אַנדערש, נישט ווי געוויינ-לעך, נאַר מאַדנע יום-טובדיק. אומעטום איז זויבער און פריש, די ווענט אַרומ-געשמירט. די ווייסע פאַרהאַנגען, מיט די טשעכאַלן אויף די סאַפּקעס, זענען ווייס ווי שניי און שטייף אַנגעקראַכמאַליעט. די פּאַלן גלאַנצן. אַחוץ דעם אַלעמען, באַ-

קומט נאך די שטוב א מאדנעם אויסזען מיט ריסלס זאכן. דער שטרויענער קארב — די „קארזינע“, שטייט שוין א צעפאקטע צווישן דעם צוקאפנס פון דער מאַ-מעס בעט און דער רויטער ספריים-שאַפע. דעריבער זעט מיר אויס דער אַלקער אביסל פרעמד. אין עסצימער אויף דער סאַפקע, ליגט ריסלס אַ נייער געקעסטל-טער שאַל. די געלע קליידער-שאַפע שטייט מיט פעסט-פאַרמאַכטע טירן, מיט אַ מינע, ווי איר גייט ווינציק וואָס אָן, דאָס וואָס יהודית האָט אין איר צעהאַנגען ריסלס אַלע טייערע קליידער. עס איז אַבער גענוג צו עפענען אַ טירל און מען זעט גלייך ריסלס פוטערנעם מאַנטל, געדעקט מיט קאַטיקאַווע פּליוש. חוץ דעם ווערט אַנדערש דער צימער מיט דעם געלן, קיילעכדיקן, הילצערנעם, גלאַנציקן קעסטל וואָס שטייט אויף דער שאַפע און אין וועלכן עס געפינען זיך ריסלס שליאַפעס און צווישן זיי דער שבתדיקער הוט מיט דער שטרויספעדער, וואָס קאַסט אפשר גאַנצע 25 רובל. דעם פעדער האָבן שוין אַלע אין שטוב און אַפילו אייניקע שכנות באַווונדערט און אַרויסגעזאָגט פאַרשידענע מיינונגען, ווי למשל:

דער טאַטע:

— מעגסט מיר גלייבן, אַז פאַר דעם געלט וואָלט איך דיר געבראַכט פון בית-השחיטה אַ גאַנצן זאַק מיט פעדערן.

די מאַמע:

— טראָג דאָס געזונטערהייט, מיינ קינד. מאַך דיר פיל גוטס און עס זאָל דיר וויל באַקומען. און גאָט זאָל דיר נאָך היינטיקס יאָר אויפריכטן מיט אַ גע-זונט קינד. נאָר הלמאַי זאָל איך דיר זאָגן — איך פאַרשטיי נישט — ווי האָט דאָס דיין שלמה געהאַט אַ האַרץ אַוועקצוגעבן אַ גאַנצן פינף-און-צוואַנציקער, פאַר אַזאַ „שמאַכטע“?

און פייגעלע די שוחטקע זאָגט:

— אַז מען וויל רעדן צוריק, איז דאָס גאַרנישט אַזוי סטראַשע. ווייל אַזאַ פעדער טראָגט מען סיי זומער, סיי ווינטער, צו אַלע הוטן, אַזוי אַז עס קומט שוין באַלד אויס „סכאַדנע“.

אויך אונזער קליין טישל, וואָס שטייט אין זאָל און איז פאַרשפּרייט מיט גרינעם קלעק-פאַפּיר. דאָס טישל וואָס געהער צו יהודית און עס ליגן אויף אים סימעטריש אויסגעלייגט צוויי רייען רוסישע ביכער און איבער וועלכן עס העבן גען אויף דער וואַנט צוויי בילדער: איינס פון טאַלסטאַיען און דאָס צווייטע פון גאַרקין און צווישן די בילדער דער אויסגענייטער בריוונטאַש, וואָס יהודית האָט אים אַליין געמאַכט מיט אירע אייגענע הענט — אויך דאָס טישל באַקומט אַן אַנדער אויסזען: סאַמע אויבן-אָן שטייט דאָרט אַ פּירקאַנטיק שיין שאַכטעלע מיט פּודער, אויף וועלכן די מאַמע קוקט בפּירוש קרום. לעבן דעם שאַכטעלע, אַ שיין

פלעשעלע פארפום, פון וועלכן ריסל האָט שוין באַוויזן צו „באַשמעקן“ סיי מיר און סיי משהלען.

מיט איין וואָרט: אַלץ אין שטוב איז נישט געוויינלעך און פאַרענדערט. אַפֿי־לו דער גראַבער שטריק, מיט וועלכן ריסלס קאַרוינע איז געקומען אַרומגעבונדן פון באַגאַזש און איצט ליגט ער צונויפגעוויקלט אויף דער אונטערשטער פּאַליצע פון דער שוואַרצער שאַפּע — אויך ער רופט ביי מיר אַרויס אַן אינטערעס, וואָס איז געמישט מיט מורא און דרד־אַרץ, צוליב די סימנים פון רויטן טריוואַקס פון די אומצאָליקע שטעמפלען — אַ קלייניקייט, אַ „קאַזיאַנער פעטשאַט!“...

דער עיקר: די גאַנצע שטוב איז פול מיט ריסלען און נישט נאָר די שטוב, נאָר אַפֿילו דער אינדרויסן איז אין יענעם מיטוואַכדיקן אָונט געווען נישט קיין געוויינלעכער.

אַ שיינע ליכטיקע לבנה־נאַכט, אַ קליין אַנגענעם פרעסטל האָט פריילעך געזונגען אונטער די טריט. דער ווייסער שניי האָט געבליאַסקעט קעגן דער שניין פון דער לבנה, די שטיבער, באַדעקט מיט ווייסע דעכער שניי, האָבן אויסגעזען פאַנטאַסטיש, נישט רעאַל און יום־טובדיק.

ווען יהודית מיט ריסלען זענען יענעם אָונט אַרויס אויף דער גאַס שפּאַ־צירן, האָט שוין דאָרטן אַרומגעשפּאַצירט אַ גרויסער יוגנטלעכער עולם. און אַלע מיט וועמען מען האָט גערעדט, האָבן געהאַלטן אין איין טענהן — ווער אויף ייִדיש און ווער אויף רוסיש — אַז די נאַכט איז אַ צויבערנדיקע, אַ כּישופּדיקע, אַ פּרעכטיקע, אַ ווונדערלעכע, אַ הערלעכע און אויסערגעוויינלעך שיינע. אַלע זענען געווען אויפגערעגט, זיך געפילט באַגייסטערט און דעהויבן, אייניקע מייד־לעך האָבן דעקלאַמירט פּושקינס און לערמאַנטאָוס לידער וועגן ליבע, שיינקייט און קאַמף און אַנדערע, פּרוגס און נאַדסאַנס טרויעריקע, וויינענדיקע לידער פול מיט פאַרצווייפלונג, ווער עס האָט געטענהט, אַז דאָס לעבן איז שניין און ווירדיק און ווער — פאַרקערט.

ריסל האָט שפּאַצירט מיט מלכה ר' דודס, איר חברטע פון די קינדער־יאָרן און שטיל גערעדט מיט איר. יהודית האָט געהאַלטן שבעקע דעם מנקרס ביי דער האַנט און האָט אויף רוסיש זיך געבעטן ביי איר, אַז זי זאָל נישט מיינען, אַז ריסל איז אַ פשוט אַלטמאַדיש אַפּגעשטאַנען ווייבל, דערפאַר וואָס זי טראַגט אַ פאַרוק. ריסל איז געצווונגען צו טראַגן אַ פאַרוק דערפאַר ווייל זי איז אַ דיינס אַ שנור. זי האָט אָבער פאַרזיכערט שבעקען, אַז ריסל איז מיט די געדאַנקען שוין ווייט, גאָר ווייט אַוועק, און אַז איר גופא — יהודיתן, הייסט עס — פאַרשטייט נישט קיינער אַזוי גוט, ווי ריסל.

— ווייל אחוץ אלעמען — פארזיכערט יהודית — האָט ריסל אַ דערהויבע-
 נע, אַ באַפּליגלטע, אַן איידעלע און גרויסע נשמה.
 שבע דרייט מיטן פּיסקל און האָט טענות, הלמאַי איז אויף ריסלען נישט
 קענטיק, אַז זי „סטראַדאַיעט“ (ליידט)?...
 יהודית בעט זיך כמעט און טענהט אַריין צו שבעקען:
 — זי פאַרשטייט אַלע מיינע שטרעבונגען, מיינע פאַרלאַנגען און מיינ אומ-
 רו. זי פּילט מיר מיט מיטן גאַנצן האַרצן.
 עטל דעם רבס מיט זיך אַריין. זי זאָגט, אַז אַזאַ שיינע נאַכט ווי די היינ-
 טיקע געדענקט זי נישט זינט זי לעבט. אַ סימן, אַז אין אַ וואַכנדיקן ווינטער-
 אַוונט שפאַצירט גאַנץ טאַלנע אויף דער גאַס. נישט אַנדערש, אַז די „פּריראַדע“
 (נאַטור) האָט צוגעגרייט לכבוד ריסלען אַ קבלת־פּנים.
 — נו, ווי אַזוי זשע קאָן מען זאָגן, אַז דאָס איז אַ פּראַסטער טאַג מיט אַ גע-
 וויינלעכן אַוונט? נישט מער, וואָס ביו איך קום צו צו דעם באמת שיינעם אַוונט,
 ליגט מיר אויפן וועג אַ זייער מיאוסער כמאַרנער און נאַסער וואַכנדיקער טאַג
 פון אַ דינסטיק, וועגן וועלכן מען זאָגט געוויינלעך, אַז דאָס איז אַ וועטער פּונקט
 ווי אויפן האַרצן.

* * *

אין אַ דינסטיק אינדערפרי, אין דעם פרימאַרגן פון אַ מאַרק־טאַג, האָט זיך
 פייגעלע די שוחטקע אַריינגעכאַפט צו אונדז אויף אַ מינוט. שטייט זי אין קיך
 לעבן דער מאַמען, וויגט זיך אויף די הויכע אַפּצאַסן פון די שיד, שאַקלט מיטן
 קאַפּ וואָס איז באַשטעקט מיט פינקלענדיקע גלאַנצנדיקע קעמעלעך און קלאַגט
 זיך ביטער פאַר דער מאַמען:

— כאַטש נעמט מיר אַראָפּ דעם קאַפּ, כאַטש דערהרגעט מיר, געדענק איך
 נישט וועמען איך האָב געבאַרגט מיינ שטייסל. שטעלט אייך פאַר, איך זשאַלעווע
 נישט קיינעם דאָס שטייסל — וואָס, מען וועט דאָס אַפּבייסן? מיר פאַרדריסט
 נאָר הלמאַי מען קערט דאָס נישט אום צוריק. פאַרוואָס איך, אַז איך נעם עפעס
 ביי יענעם, לויף איך באַלד און טראַג עס צוריק אָפּ? ווייל יענעם איז יענעם
 און מיינס איז מיינס. עס קומט אויס צו זיין אַ שלעכטע און גאַרנישט לייען קיי-
 נעם פון שטוב.

— ווייס איך וואָס — טרייבט די מאַמע קאַטאַוועס — איך האָב טאַקע
 באַמערקט היינט פאַרטאַג, ווי צוויי סאַלדאַטן האָבן זיך געשלאָגן איבער דיין
 שטייסל... נאַריש קינד, קיין גרעסערע זאַרג זאַלסטו קיינמאַל נישט האָבן. נישט
 לענגער זאַל דער גלות דויערן, ווי לאַנג די זאַרג וועט געדויערן. וועסט זען, ווי

דו אליין וועסט זיך דערמאָנען, וועמען דו האָסט אַנטליען דיין שטייסל און וועסט אים גיין אָפּנעמען. איך האָב אײַנמאַל געהאַט אַזאַ געשיכטע מיט אַ פּרעסל.

— איר זעט? — שרייט אויס פייגעלע מיט נצחון — איר קומט אַרויף אויף מיינס. און דאָס זיפל האָט אײַך צעבראַכן העניע, אַלטער משה ריוועס. פּראַדל — ווייזט פייגעלע צו דער שכנישער שטוב — איז זייער גערעכט דער-מיט, וואָס זי לייט גאַרנישט פון שטוב.

— נאָך אַ מין גערעכט! — חזקט די מאַמע — טאָמער האָט זיך געמאַכט, אַז אירער אַן עמער האָט אָנגעהויבן צו רינען, נאָך דעם ווי זי האָט אים געליען צו העניען. עס פאַרשטייט זיך, אַז העניע האָט נישט אויף צו באַצאַלן פאַרן פאַר-ריכטן. איז פּראַדל געוואָרן בייז און פאַרזאָגט דער דינסט זי זאָל מער קיינעם נישט ליען קיין שטובאַכן. אָבער איך פּרעג דיר, איז דאָס אַן אויפטו, מיט אַ שכל?

— און דו ווייסט נאָך וואָס איך וועל דיר זאָגן? — לאַזט די מאַמע נישט ענטפּערן פייגעלען — איר גיט זיך דאָס אײַן, ווייל זי איז אַ גאַנצן טאָג נישטאַ אין דער היים און זי האָט פאַרזאָגט דער דינסט: נישט ליען — איז נישט. אַ גוי ווייסט דיר קיין חכמות נישט. איך גלייב פונדעסטוועגן, אַז זי אליין וואַלט נישט געהאַט קיין האַרץ אָפּצוזאָגן העניען צו ליען דעם עמער, וויסנדיק אַז אירע קינדער טראָגן נעבעך אליין וואַסער פון ברונעם. און נאָך וועל איך דיר זאָגן: דער זאַטער גלייבט נישט דעם הונגעריקן, זי פּראַדל, איז אַ בריה. זי האָט זיך אײַנגעשאַפּט אַ גרויסע באַלעבאַטישקייט, דערפאַר ווייל זי נעמט אַרויס געלט פון טישקעסטל זעט זיך דאָס נישט אַן. אַ קראַם, איז נישט קיין געציילטער גראַשן, ווי ביי אונדז.

— מיינע ווערטער! — שרייט אויס פייגעלע — איך טענה דאָך תמיד: ווי אַזוי קאָן איך עפעס אָפּשאַפּן, אַז איך שטיקעווע קוים אויס די הוצאה. ווען מען נעמט, אַדאָנק גאַט אָפּ די שכירות, הייב איך אַן אַראַפּרעכענען פאַר קליינע און גרויסע חובות, ביז עס בלייבט גאַרנישט. פאַרקערט, עס פעלט מיר נאָך שטענ-דיק אויס.

צעלאַכט זיך די מאַמע:

— איך בין שוין געגאַנגען אַמאַל אין דיינע שיכלעך. גלייב מיר, אַז איצט איז מיר אַ סך שווערער.

בייג איך מיר צו צו פייגעלעס שיכלעך און באַטראַכט זיי און איך געדענק נישט, אַז די מאַמע זאָל זיי האָבן אַמאַל געטראָגן. אירע שיד זענען טאַקע אַלט, האָבן עטלעכע לאַטקעלעך און, ווי עס ווייזט אויס, רינען ביי איר די קאַלאַשן.

נאך גוט — טראכט איך — וואָס זי האָט נאָך אַ פאַר שיד מיט נייע קאַ-
לאַשן, וואָס זי טראַגט נאָר שבת און יום־טוב, ווען זי גייט אין שול אַריין.
נישט אומזיסט, זאָגט אויף איר די מאַמע, אַז זי איז זייער אַ בריה, אַ שפּאַר-
זאַמע, אַ שווינערקע און אַ „סטאַראַטעלנע“ ווייבל. וויפל יהודית טענהט נישט,
אַז אויף רוסיש איז „סטאַראַטעלנע“ נישט קיין אויסדרוק און קיינער זאָגט נישט
אויף שפּאַרזאָם „סטאַראַטעלנע“, פּאַלט די מאַמע נישט אַראָפּ ביי זיך און זאָגט
אַז וויבאַלד מען סטאַרעט זיך איינשפּאַרן, איז מען „סטאַראַטעלנע“...

ווען איך הייב מיר אויף פון דער ערד, נאָך דעם, ווי איך האָב באַטראַכט
פייגעלעס קאַלאַשן ביי דער טיר אויף דער רעדניע און האָב זיך איבערצייגט, אַז
עס רינט אין זיי אַריין און עס לוינט זיי נישט צו פּאַרריכטן, האַלטן נאָך די וויי-
בער ביי דעם זעלביקן שמועס, וועגן דעם, ווי אזוי די מאַמע האָט געבעטן שיינ-
דעלען, העניעס מיידעלע, בשעת זי האָט איר געליען דאָס זיפל, אַז זי זאָל שיטן
פּאַרויכטיק דאָס מעל, ווייל דאָס זיפל... און ווי יענע האָט איר נישט געפּאַלגט.

— נאָר וואָס איז דער חידוש? — געפינט באַלד די מאַמע אַ זכות — אַז
מען שטעלט אַוועק אַזאַ קינד איבערויפן אַ גאַנצן פּוד מעל. די קליינע איז דאָך
נישט מער ווי אַ קינד, זי האָט אַ פנים זיך געוואַלט גיין שפּילן, האָט זי מיטאַמאַל
אַ שיט געטאָן דאָס גאַנצע מעל און האָט צעריסן דאָס זיפל. האָט זי דאָס אומ-
געקערט שטילערהייט, האָט דאָס אַוועקגעשטעלט אין קיך ווען קיינער האָט נישט
געזען, האָב איך דעריבער נישט געהאַט קיין אַנדער בריה ווי דאָס אַליין אַוועק-
געבן צו פּאַרריכטן. ווייסט דאָך, קיין איבעריקס האָב איך נישט. עס קומט אויס
מיט גוואַלד אַפּצורייסן אַ גראַשן און מען איז דאָך נישט מער ווי אַ מענטש —
זאָגט פּאַרשעמט די מאַמע — האָב איך העניען דעם ענין פּאַרגעהאַלטן, נו, איז
שוין אַ פאַר וואַכן ווי זי קומט נישט נאָכן זיפל. אַ פנים, זי שעמט זיך נעבעך.
קאָסט דאָס מיר בפּירוש געזונט.

— וואָס, איר זענט מחויב זי אויסצוהאַלטן מיט אַ זיפל? — פּרעגט פייגעלע.
— ביסט אַ נאָר — ענטפּערט איר די מאַמע — איך פּאַרשטיי, אַז זי קריגט
אַ זיפל ערגעץ אַנדערש. מען וווינט, גאָט צו דאַנקען, צווישן ייִדן. אַבער פּריער
האָב איך כאַטש געוואוסט, ווען אַלטער, העניעס מאַן, האָט געקראָגן מעל אזו זיי
האָבן ברויט אין שטוב, עס קומט אים אָן גענוג, גענוג שווער, נעבעך. קיין עין-
הרע אַזאַ כאַליאַסטערע קינדערלעך צו באַשפּייזן.

— יענע וואַך — זאָגט פייגעלע — האָב איך געזען צופירן צו זיי אַ זעקל
מעל.

— וואָס רעדסטו! — גיט די מאַמע אַזש אַ פּריילעכן טאַנץ — דאָס איז
ביי מיר בפּירוש אַ גוטע בשורה. לאַנג לעבן זאַלסטו דערפּאַר. איצט ווייס איך.

אז זיי האָבן כאַטש אויף אַ פּאַר וואָכן ברויט צו עסן און אויף ווייטער וועט גאָט אויך העלפן. גאָט איז אַ פּאַטער.

איך שטיי אויף די שפּייץ־פינגער. רייס ארויף דעם קאַפּ און באַוונדער פּיי־געלעס גלאַנציקע קעמעלעך. איך וואַלט וועלן פּאַרשטיין, ווי אזוי זיי זענען אַנ־געקומען אַזש פון אַמעריקע און ווי אזוי האָבן זיי פּייגעלעס שוועגערניס געשיקט די מתנה. פּלוצלינג וויקלט זיך פּייגעלע אײן אין שאַל און לאַזט זיך גיין צו דער טיר.

— ווהיין לויפסטו, פּייגעלע? — פרעגט איר די מאַמע.

— וואָס הייסט, ווהיין? — איך גיי דאָך אין מאַרק אַריין, אויפן יאַריד. נאָר זאָל מיר צו קיין חרפה נישט זיין, איך האָב מיר אַריינגעכאַפט צו אייך אויף אַ מינוט און שטיי שוין דאָ באַלד אַ שעה.

— נו, אַ קליינע שעה — באַרויקט איר די מאַמע — נאָר וואַרט שוין אויס, מײן יהודית וועט אַריינקומען, וועל איך גיין מיט דיר. דעם אמת זאָגנדיק, קוועטשט מיר נישט דאָס איבעריקע געלט, פונדעסטוועגן וועל איך כאַפּן אַ קוק, אפשר מאַכט זיך מיר עפעס צו קויפן.

— יהודית איז דאָך געגאַנגען אין פּאַסט — זאָגט פּייגעלע — וועט זי זיך מסתמא אַריינכאַפּן צו איר חברטע פון יענער זייט בריק און דאָס וועט דאָך אַוודאי געדויערן.

— ניין, זי וועט נישט גיין אין ערגעץ. וואָס רעדסטו? זי האָט זיך פּאַרנר מען איבערצוקערן די שטוב, צוליב ריסלס קומען. זי וויל אַפּרייניקן די סטעליע, אַרומשמירן די ווענט, איבערוואַשן די פּאַרהאַנגען פון די פענצטער, די טשעכאַלן פון די סאַפקעס און די דעקלעך פון די קישנס. וויפל איך בעט מיר נישט ביי איר און טענה, אָן פון צופיל וואַשן קומט נישט צו קיין געזונט דעם לייזונט, האַלט זי זיך ביי אירס און גיי טו איר עפעס! און אַחוץ דעם וויל נישט שמאי, אָן זי זאָל אַזויפיל האַרעווען. ער טענהט, אָן קינדער פון אַ קראַנקן טאַטן דאַרפן זיין פּאַרויכטיק און נישט אַרבעטן צופיל. זי איז אַבער אַן עקשן. זי ווייסט אַ פנים נישט, אָן וואָס צופיל איז איבעריק — אַ צו גרויסע בריה טויג אויך נישט.

ביי די דאָזיקע ווערטער, שפּרינגט פּייגעלע אויף און שטעלט זיך אַוועק אין אַ קריגערישע פּאַזע אַנטקעגן דער מאַמען.

— אונדזערע שונאים זאָלן נישט דערלעבן צו האָבן אַזעלכע קינדער. עס זאָל אייך נישט פּאַרדריסן, וואָס איך זאָג אייך דעם אמת אין די אויגן. פון זינט יהודית האָט זיך אויפגעכאַפט אויף די פיס, האָט אייער שטוב באַקומען אַן אַנ־דער אויסזען. אַחוץ דעם, וואָס אין אייער שטוב איז איצט אַזוי זויבער־ריין, אָן עס גלאַנצט אין יעדן ווינקעלע, האָט זי געשאַפן געמיטלעכקייט מיט איר איי־

דעלן געשמאק. זי האָט צוגעפּוצט די שטוב פּיין, נישט גראַביאַנסקע, ווי ביי אַנ-
דערע. זי האָט געמאַכט שיין די שטוב, מיט די קלאַרע פּאַרהאַנגען, מיט די ווייסע
טשעכאַלן, מיט די בילדער און פּאַטאַגראַפיעס און וואָס קאָסט דאָס אייך? אַט
האַט זי גענומען דעם טאַטנס אַלטע צעריסענע אַטלאַסענע קאַפּאַטע, וואָס האָט
זיך געוואָלגערט צווישן די שמאַטעס, אַרויסגענומען אַ שטיק אַטלאַס, עס אויס-
גענייט און אַט האָט איר אַ שיינעם בריוונטאַש, וואָס באַצירט די וואַנט לעבן
איר טישל מיט די ביכער.

פּייגעלע לויפט אַריין אין צווייטן צימער און שטעלט זיך אַוועק פאַרן טישל,
איבער וועלכן עס הענגט דער בריוונטאַש.

— יהודית — זאָגט זי — איז אַ „רוקאַדעלניצע“, וואָס די וועלט פאַר-
מאַגט נישט אַזוינס. פאַר איר איר גענוג אַ פּויגל זאָל דורכפליען, מאַכט זי אים
נאָך.

די מאַמע, אַ גערירטע, שאַקלט צופרידן מיטן קאַפּ.

איך קוק אויף ביידן מיט פאַרווהר און פאַרדראָס. ערשטנס, דער פּויגל איז
אַ היפש ביסל איבערגעטריבן. אמת, יהודית האָט טאַקע אויסגענייט אַ טייבעלע
אויפן „פּיסמעניק“ (בריוונטאַש). זי האָט אַבער די צייכענונג אַראַפּגענומען מיט
אַ בלויען פּאַפּיר ביי אַ חברטע. זי האָט בשעת דעם צייכענען געהאַלטן אין איין
טרייבן מיר פון טיש, מיט דעם אויסרייד, אַז מיט מיין צוקוקן זיך שטער איך
איר.

צווייטנס ווידער, פאַרדריסט מיר אויף דער מאַמען. זינט ווען איז זי דאָס
מיט דעם בריוונטאַש אַזאַ גוטער ברודער? יעדן פון אונדז איז באַווסט, אַז די
מאַמע איז אויף אים אש להבה, ווי פּייער מיט וואַסער. מער ווי איין מאָל האָב
איך געהערט ווי די מאַמע קלאַגט זיך, אַז דער „פּיסמעניק“ פאַרקירצט איר די
יאָרן און טעג.

די קאַנפליקטן צווישן דער מאַמען מיט יהודיתן איבער דעם בריוונטאַש
זענען שטענדיק צוליב דער זעלבער סיבה. די מאַמע האָט אין אירע פּרייע מאַ-
מענטן געשטריקט און אונטערגעאַרבעט זאָקן. אַזוי ווי עס איז איר אַפּטמאַל
אויסגעקומען איבערצורייסן דאָס שטריקן און לויפן צו עפעס אַ דרינגענדיקער
אַרבעט אין קיך, פּלעגט זי אין איילעניש צונופלייגן דעם זאָק מיט דעם גרויסן
קנויל באַוול און דאָס אַריינשטופן אין דעם בריוונטאַש. ווען יהודית דערזעט
דאָס, נעמט זי שרייען אַ פאַרצווייפלטע, אַז קודם־כל איז דער זאָק נישט קיין
„שיינדל“ אויף אַרויסצושטעלן אים אויבן־אָן און אַחוץ דעם, טאַר מען בפּירוש
דעם בריוונטאַש נישט אַנשטופן, ווייל דערפון ווערט ער צעקרומט און צעלאָמט.
צעפּאַרן, צעטראַסקעט און צעפּאַנאכעט. אויף דעם ענטפערט די מאַמע, אַז בשעת

זי לויפט אפגיסן דאס פלייש, אדער אראפכאפן די מילך פון פייער, גיט זי א לייג אוועק דעם זאק ווו עס איז צו דער האנט און זי האט נישט אזא לויטערן קאפ אויף אין זינען צו האבן דעם „פויז“ — ביי דיר אבער איז דער „פיסמעניק“ טייערער פאר דער מאמען — לאזט די מאמע אויס איר טענה צו יהודיתן — פון ריסלען האב איך קיינמאל אזא שפראך נישט געהערט. ריסל האט זיך גע- חברט מיט איר גלייכן און שטענדיק געדענקט ביי וועמען זי שטייט איין.

— פארוואס אבער מוז די מאמע אין אזא גרויסער שטוב, דווקא נאר לייגן דעם זאק אין בריוונטאש? — פרעגט יהודית מיט טרערן — דאס איז דער בעס- טער סימן, אז מען טוט מיר אויף צו להכעיס.

ענטפערט די מאמע אז דאס איז א ליגן. ווייל בלויז נאר דאס מאל האט זי דאס געטאן, ווייל זי האט זיך געאיילט.

עס דערגייט אזוי ווייט, ביז די מאמע פארענדיקט מיט א טענה צו גאט:

— רבוננו של עולם, אין הימל! איך וואלט א בעלן געווען צו וויסן פאר וואסערע זינד איז אויף מין קאפ אנגעשיקט געווארן א „פיסמעניק“? ... זי האט געלעבט, זאגט זי, א רויקע און א גליקלעכע, ביז זי איז געשטרעפט געווארן מיט א „פיסמעניק“.

— טא ווי אזוי זשע — פרעג איך מיר ביי זיך אליין — קאן די מאמע קוקן אויף דעם מיט אזא אומשולדיק שמייכלע?

פייגעלע האט נאך אלץ נישט געענדיקט צו לויבן יהודיתן:

— וואס זי טוט אן אויף זיך, שיינט עס אראפ פון איר. איר פריילעכקייט האט צו זיך נישט קיין גלייכן. ווען זי גייט אין גאס, טאנצן און זינגען די שטיי- בער, וואס זי באטרעט. היינט איר שטימע! איך וואלט געוואלט, איר זאלט מיר אנרופן נאך איינע מיט אזא „גאלאס“ אין גאנץ טאלנע.

— זעסטו איר „גאלאס“ וואלט איך דיר אוודאי מוחל געווען — זיפצט די מאמע און דאס פנים ווערט איר אנגעכמורעט — הלוואי וואלט זי אים נישט געהאט, דעם „גאלאס“. ביי ידן דארף א פרוי נישט זינגען און טאר נישט זינגען. פייגעלע ווערט אויפגערעגט. זי פארקוועטשט די הענט און הייבט אן רעדן אזש הייזעריק.

— וואס, איר האט זיך דערשראקן פאר לאה דער מנרקע? זי האט אייך געבראכט די פאטשט? — סכנות נפשות, זאג איך אייך, יהודית האט געזונגען ביי מיר אין שטוב און עס איז זיך צונויפגעלאפן גאנץ טאלנע.

פייגעלע פארקאטשעט די ארבל און צעקוויטשעט זיך:

— ערשטנס, איז א ליגן, אז מען איז זיך צונויפגעלאפן און צווייטנס, קאן

איך אייך זאגן, וועט אייער לאה קיינמאל נישט האבן די זכיה, אז עס זאל צו איר אין שטוב אריין קומען אזא „אבשטשעסטווע“ (געזעלשאפט) ווי צו מיר. פייגעלע רעדט גיך און מיט גדלות:

— איר ווייסט ווער עס איז אלץ געווען ביי מיר? — עס איז געווען גערב, דער דירעקטאר פון דער העברעיִשער שולע, מיט זיין פרוי. ווען מיין דוד וואָלט נישט געווען דער „פרעסידאָטעל“ (פּאַרזיצער) פון שול־קאָמיטעט, וואָלט טאַלנע גע־האַט אזא לערער, ווי גערב? מיין דוד האָט געשיקט אַ מעלדונג אין דעם לשון־קודשדיקן בלאַט און אזוי ווי דער גערב איז אַן אידעאָליסט און דער עיקר אַ גבירישער איידעם, האָט ער זיך אָפּגערופּן. אים גייט נאָר אין איין זאַך: איינ־פירן אומעטום מאַדערנע שולן. ער איז אַן „איבערגעקערטער“ ישיבה־בחור און אַ געענדיקטער פּעדאַגאָג, געבילדעט אַן אַ שיעור. איר פּרעגט נאָר ר' שמאין, נישקשה, ער וועט אייך שוין זאָגן ווער גערב איז. מיין דוד האָט מיר דערציילט, אַז ווען ר' שמאי גייט פון דאַוונען, לויפט גערב אַרויס צו אים און זיי שטעלן זיך אַוועק רעדן שעהן־לאַנג.

חוץ די גערבס, זענען דעם אַוונט געווען ביי אונדז, דער קאַזיאַנער ראַבינער מיט זיין פרוי. איר קאַנט דאָך די טעפּליצקיס, צו וועמען קומען זיי דען אַריין אין טאַלנע? ער זאָגט, אַז אַ ראַבינער דאַרף זיך היטן אומעטום ווו ער געפינט זיך און בפרט אין טאַלנע. זעלטן ווען זיי גייען צו גאַסט. יהודית איז פונקט אַב־געקומען, האָבן זיי איר אָנגעהויבן צו בעטן זי זאל זינגען. זי האָט נעבעך נישט געוואָלט. זי ווייסט דאָך וואָס עס פּאַסט יאָ און וואָס נישט. נו! איך בעט אייך זייער, מיין מאַן איז טאַקע אַ שוחט און ער טאָר נישט הערן זינגען אַן אשה. אָבער וואָס פאַר אַן אשה איז יהודית ביי דודן, אַז זי איז אויסגעוואַקסן ביי אים אויף די הענט. מיר קוקן אויף איר ווי אויף אַן אייגן קינד. מיין דודן איז טאַקע אויך נישט אָנגעשטאַנען, אַז די געסט זאָלן מיינען אַז ער איז עפעס אַן אַלטמאַ־דישער כּניאַק, האָט ער איר געזאָגט, אַז זי מעג זינגען, האָט זי געזונגען, אַז עס איז געווען אַ מחיה צו הערן.

זי האָט געזונגען פאַר אונדז „די טראַיקע“ פון פּרוג, דערנאָך אַ ציגיינעריש ליד, האָט דאָס אונדז געהויבן פון די בענקלעך און דאָס האָט זי מורא געהאַט זיך צו צעלאָזן אויף הויכע טענער, ווי זי קאָן. זי האָט געזונגען שטיל. די טירן זענען געווען פאַרמאַכט, די פענצטער — ווי אום ווינטער — דאַפּלטע, זענען מיר געווען זיכער, אַז קיינער וועט נישט הערן און נישט וויסן. ווער זאל זיך עס ריכטן, אַז אייער לאה די מנקרקע, שפיאַנירט אונטער די פענצטער?

פייגעלע ווערט נאָכאַמאַל אויפּגערעגט און שרייט אויס הויך אויף אַ קול:

— איך וואָלט זיך פאַר איר נישט איבערגעשראַקן. איך וואָלט איר גלייך גע־

ענטפערט, אָז זי זאָל בעסער אַכטונג געבן אויף אירע אייגענע קינדער. זי איז אויך פון די כלי-קודש... איצט זע איך טאַקע, אָז מיין דוד איז גערעכט. ער זאָגט שטענדיק, אָז איבער אונדז הענגט אַ שטראַף דערמיט, וואָס מיר זענען פון „דור-כאַוונע זוואַניע“. ווען ביי זיי, ביי די באַלעבאַטיים, זאָל זיין אַזאַ קינד, ווי יתר דית, וואָלט די וועלט מיט איר געקלונגען. שטייט זי אָבער איין ביי אַ טאַטן, אַ שוהט, איז נישט בלויז וואָס עס גייט פאַרלוירן איר טאַלאַנט, נאָר מען האָט נאָך צו איר טענות, אָז עס פאַסט נישט זי זאָל זינגען, זי טאָר נישט טאַנצן, זי טאָר נישט שפּאַצירן מיט קיין בחורים. אַלע מעגן, נאָר זי טאָר נישט! מען לאַזט איר פשוט דעם קאַפּ נישט אויפהייבן.

— דערצו קומט איר נאָך מיט טענות, הלמאי זי פּוצט די שטוב — ריסל, זאָגט איר, איז נישט קיין גובערנאַטאָר און אויף אַ שוועסטער דאַרף מען זיך נישט גרייטן.

— ווער האָט דען צו איר טענות? — פאַרענטפערט זיך די מאַמע — אדרבא, איך וועל פאַר דיר מודה זיין אַ סוד: דאָס גאַנצע יאָר בין איך רויק. איך בין שוין געוויינט דערצו, אָז ריסל איז ביי זיך אין דער היים. נאָר קוים הייבט מען אַן רעדן וועגן איר קומען אָהער, קאָן איך מיר פשוט קיין אַרט נישט געפינען פאַר בענקשאַפט. די דריי וואָכן וואָס עס פעלן נאָך צו איר קומען, זענען ביי מיר ווי דריי יאָר. איך צייל שוין די טעג און די שעהן — פאַרענדיקט די מאַמע שעה-מעוודיק.

— איר ווייסט וואָס איך וועל אייך זאָגן — שטעלט זיך ווידער פייגעלע קריגעריש אַנטקעגן דער מאַמען — איך קאָן באַשטיין, אָז מיר זאָלן דערלעבן איבער אַ יאָר און אייער ריסל זאָל צו אייך נישט קומען, נאָר פאַרקערט, זי זאָל אייך בעסער אַרויסרופן צו זיך אויף קימפעט.

ביי די דאָזיקע ווערטער גיט זיך די מאַמע אַ לאַז צו פייגעלען, פונקט ווי זי זאָל וועלן זיך אַרויפּוואַרפן צו איר אויפן האַלדז און קושן.

— הלוואַי פייגל! הלוואַי זאָלסטו דאָס האַבן אויסגערעדט אין דער ריכטי-קער שעה! איך בעט תמיד ביי גאָט, אָז איך זאָל נאָך דערלעבן צו זען ביי איר אַ געזונט, לעבעדיק קינד. וואָס פעלט דען מיין ריסלען חוץ אַ קינד? עס איז איר קיין עין-הרע, גוט ווי די וועלט. זי וואַקסט אַ נגידיה, געלויבט דעם אויבערשטן.

— אוי, רבנו של עולם! — שאַקלט פייגעלע מיט פאַרווורף דעם קאַפּ — פאַרוואָס דאַרטן וווּ עס פייפט דער דלות און עס איז פאַראַן אַ פולע שטוב מיט קינדער, שיקט דער אויבערשטער צו יעדן יאָר אַ קינד. און דאַרטן וווּ אַ קינד וואָלט געקאַנט לעבן אין „ראַסקאַש“ קריכן די אויגן אַרויס פון קאַפּ, ביז מען דערלעבט עס. איר וועט אָבער זען, אָז נאָך היינטיקס יאָר וועט אייער ריסל גע-

האלפן ווערן — פארזיכערט פייגעלע מיינ מאמען — גאט דער אלמעכטיקער
איז אַ פאָטער.
די מאַמע קוקט אויף איר מיט ליבשאַפט. זי נעמט אויף זיך דעם גראָבן שאַל
און זיי גייען ביידע אַוועק.

* * *

ווען די מאַמע איז געקומען צוריק פון מאַרק, האָט זי מיט זיך מיטגעפירט
אַ פויערטע, וועלכע האָט געטראָגן פיר הינער, צונויפגעבונדענע צוזאַמען.
די מאַמע און די פויערטע פירן צווישן זיך אַ העפטיקן וויכוח. די פויערטע
פארזיכערט מיט אַלערליי שבועות, אַז די הינער זענען גרויסע און פעטע. די
מאַמע שרייט און געוואַלדעוועט, אַז די הינער זענען בלויז און דאַרע סטערוועס.
— טאַטע — גיט יהודית אַ פרעג דעם טאַטן, וואָס פרוווט גראָד אויס אַ
גרויסן דקהחלה אויפן נאָגל — זאָג מיר, פאַרוואָס ווען די מאַמע רעדט יידיש,
רעדט זי שטיל און בנעימותדיק און ווען זי רעדט מיט גויים שרייט זי אויף
קוליקולות. דערפון וואָס זי שרייט, פאַרשטייט מען דען בעסער איר שלעכט
רעדן גוייש? אָדער אפשר מיינט זי אַז גויים זענען טוב?
דער טאַטע שטעלט אָן אויף איר זיינע שוואַרצע קלוגע אויגן, וואָס קוקן
אויף איר לאַכנדיק און זאָגט מיט אַ זיפן:
— אַזוי איז דאָס מיינ קינד. גויים זענען טוב און בלינד, טעמפ און אָן
פאַרשטאַנד.

יהודית טוט ביי אַ טרייסל מיט די צעפ. אַ סימן אַז זי איז נישט מסכים.
אין קיך ביי דער טיר, שטייט די פויערטע. זי איז נאָך זייער אַ יונגע, מיט
אַ לויטער רונד פנים, מיט בלויזע נאַיווע אויגן. זי ציילט צופרידן דאָס געלט, וואָס
די מאַמע האָט איר באַצאָלט, נאָך דעם נישט־געלונגענעם פרוו אַפצודינגען אַ
פאַר גראַשן.

די פויערטע קוקט אויף מיר און פרעגט:

— אַן אייניקל?

די מאַמע גלייבט נישט אירע אייגענע אויערן.

— וואָס? — פרעגט זי.

און יהודית ענטפערט:

— אַ טעכטערל.

— אַזוי גאָר? — ווונדערט זיך די פויערטע. — ביי אייך האָבן אַלטע באַ-

בעס קינדער?

— די מאַמע איז נישט אַלט — ענטפערט יהודית — זי זעט אויס אַלט, ווייל

זי האָט זיך אַ סך אָנגעליטן און ווייל זי האָט נישט קיין ציין.

— נו, וויבאלד זי האָט נישט קיין ציין, איז זי דאָך אַלט.
נעמט איר יהודית געבן צו פאַרשטיין, אַז עס איז נישט אַזוי. יהודית רעדט
רוסיש און די פּויערטע אוקראַיניש.

עס קומט אָן דער טאַטע און שטעלט זיך אויף דער שוועל און הערט זיך איין.
דערזעט אים די פּויערטע, ווי ער שטייט אַ הויכער, אַ שיינער, מיט דער
יאַרמולקע אויפן קאַפּ, מיט דער פּעד־שוואַרצער באַרד אַרום דעם בלאַסן פנים, מיט
פּיבערדיקע אויגן אונטער דעם הויכן שטערן, באַטראַכט זי אים מיט גרויס דרד־
ארץ. נאָר ווען זי דערזעט אין זיין האַנט אַ גרויסן מעסער — דעם חלף, לאַזט
זי אַרויס אַ דערשראַקענעם יוכץ, עפנט שנעל די טיר און לויפט אַרויס פון קיך.
שוין אויפן גאַס, זעט יהודית דורכן פּענצטער, ווי די פּויערטע צלמט זיך
און קוקט מיט שרעק אויף אונדזער שטוב. רופט דאָס אַרויס ביי איר אַ גרויס
געלעכטער.

— אַט אַ נאַרישע גויע — ווונדערט זי זיך — פאַרן טאַטן האָט זי זיך איי-
בערגעשראַקן.

* * *

פונקט דעם זעלביקן אָונט איז דער טאַטע געציעסן און געשמועסט מיט ניסל
גייסינסקי וועגן מיין שוועסטער ריסלס קומען.

ניסל איז אַ יונגערמאַן, מיט אַ קליין שוואַרץ בערדל, אַ טונקעלער און אַ
הויכער. ער איז נישט אונדזערער קיין קרוב, ווי אַ סך מיינען, נאָר אַ בן־עיר,
אַ בעלאַצערקווער, ווי מיין טאַטע־מאַמע. אין דער היים האָבן זיי אים נישט גע-
קענט, ווייל ער איז נאָך געווען אַ קינד, ווען זיי האָבן פאַרלאָזט די שטאָט. ניסל
האָט חתונה געהאַט אין טאַלנע מיט בתיה טשאַרני די צעלניק־קרעמערין. בתיה
איז געווען אַן אלמנה און ניסל אַ גרוש. מיינע טאַטע־מאַמע האָבן אים מקרב גע-
ווען, ווייל זיי האָבן געוואוסט, אַז ער איז אַ בן־יחיד ביי זיינע עלטערן, איין אויג
אין קאַפּ און דאָ אין טאַלנע, איז ער אַ פרעמדער, אַ גר.

— דעם שידוך — פלעגט מיין מאַמע זאָגן — האָבן מיר נישט פירגעגעבן
און אים אויך נישט אויסגעפירט און אַוודאי נישט געקריגן קיין שדכנות־געלט
פאַר אים. אָבער וואָס אַן אמת איז אַן אמת: אויף אונדז האָט מען אינגאַנצן גע-
שטעלט. מיר האָבן טאַקע געזאָגט גוטס, סיי אויף אים און סיי אויף איר. וועגן
אים, ניסלען, אַז ער איז פון זייער אַ פיינער משפּחה און וועגן איר — אַז זי
איז בפּירוש אַ פּיין און קלוג ווייבל. בתיה האָט זיך נעבעך גענוג אָנגעפלאַגט, ביז
„ער“ — איר ערשטער מאַן, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט — איז געשטאַרבן.
זי איז געבליבן מיט אַ מיידל, איבער וועלכער זי ציטערט און פלאַטערט.

ווי עס שיינט, איז עס דווקא אַ געזונט קינד און זייער אַ געראַטענע. אויך מיט ניסלען האָט זי שוין אַ קינד, אויך אַ מיידעלע און ווי עס ווייזט אויס לעבן זיי זיך גוט צווישן זיך, כאָטש אין טאַלנע זאַגט מען, אַז זי פירט אים ביי דער נאַז. ניסל קומט צו אונדז זייער אָפט, אָבער שפעט אין אַוונט, נאָך דעם ווי ער פאַרמאַכט די קראָם און עסט אָפּ וועטשערע. געוויינלעך שלאָפן מיר שוין, איך און מיין ברודערל, ווען ער קומט. עס קומט אונדז אָבער אויס צו הערן אַ סך זאַכן וועגן אים. אַט למשל האָבן מיר זיך דערוווסט, ווי אַזוי ער האָט זיך געגט מיט דער ערשטער פרוי און וואָס פאַר אַ פיין ווייבל זי איז; זי איז אַ קלוגע, קאַן גוט לשון־קודש און לערנט אָפּ אַ בלאַט גמרא ווי אַ מאַנצביל און קאַן אויך אַביסל רוסיש. זי אָבער מיט ניסלען האָבן נישט געקאַנט הויזן צווישן זיך און נישט חלילה ווייל זיי האָבן זיך פיינט געהאַט, נאָר גלאַט אַזוי זיך, אַן אַ שום פאַרוואָס. עס איז שוין דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז מען האָט זיך געמוזט גטן, ווען זיי האָבן שוין געהאַט צוויי קינדער... ביים גט זענען זיי געווען מער טויט ווי לעבע־דיק. דאָס ווייבל האָט געחלשט און מען האָט זי קוים דערמונטערט.

— ניסל — דערציילט די מאַמע — האָט באַלד נאָך דעם גט חתונה געהאַט מיט בתיהן. דערקעגן דעם ווייבל איז אַנגעקומען זייער שווער אַ צווייטן מאַל חתונה צו האָבן; אַן אַרעם ווייבל, מיט צוויי קינדער אַלס נדן...

איין קינד, דאָס מיידעלע, האָט מען אינגאַנצן פאַרלייקנט. ווען מען איז איר געקומען אַנקוקן, איז אין שטוב געווען בלויז דאָס יונגעלע. דעם יונגמאַן האָט איר פאַטער געגעבן אַ כתב, אַז דאָס קינד איז אויף אים נישט חל; דאָס הייסט, ער וועט דאָס נישט דאַרפן אויסהאַלטן. אַזוי אַרום איז דאָס ווייבל אַוועק פון איר היים אין דעם קליינעם שטעטעלע און געלאָזן ביי אירע עלטערן, אַרעמע־לייט, צוויי לעבעדיקע יתומים.

— זאָל זיך אייך דוכטן, אַז ביז צום יאָר האָט דאָס ווייבל געהאַט אַ קינד פון דעם נייעם מאַן און באַלד נאָך דעם האָט זי געבראַכט צו זיך אירע ביידע קינדער פון דעם פריערדיקן מאַן, פון ניסלען הייסט עס. דריי קינדער פאַרמאַגט איר מאַן פון דער פאַרשטאַרבענער פרוי, אַזוי אַרום, אַז דאַרטן איז פאַראַן „מיינס“, „דיינס“ און „שותפותדיקס“. פונדעסטוועגן איז דאַרטן פאַראַן שלום־בית.

די אַלע זאַכן דערציילט מיין מאַמע אונדזער שכנה פראַדלען, וועמענס קראָם איז פונקט אַנטקעגן בתיהס קראָם און מיט וועמען ניסל און בתיה זענען ברוגז, ווי עס איז די מאַדע ביי די קרעמער אין טאַלנע...

די אַלע זאַכן וועגן ניסלס פריערדיק פאַמיליע־לעבן, ווייס מיין מאַמע פון אַ בריוו, וואָס איז איינמאַל אַנגעקומען צו אונדז, אויף אונדזער אַדרעס, פון

ניסלס ערשטער פרוי. וועגן דאָזיקן בריוו האָט מיין טאָטע געזאָגט, אָז אַפילו פאַר אַ מאַנצביל איז דאָס אויך אַן אַנטיק. דאָס ווייבל האָט איר בריוו געשריבן אין אַט דעם נוסח: קיין שום כוח אין דער וועלט, וואָלט איר נישט באַווויגן צו שרייבן צו דעם, וואָס האָט צעבראַכן איר האַרץ. נישט מער זי טוט דאָס צוליב די קינדער. וואָס איז דען אַ מאַמע נישט גרייט צו טאָן פאַר אירע קינדערס וועגן? אַפילו אַ קלויסטער באַגנבענען וואָלט איר אויך נישט געווען שווער. זי האָט ביי זיך זיינע ביידע קינדער, כאַטש איר איצטיקער מאַן איז נישט מחוייב זיי אויס-צוהאַלטן. ער איז אַבער אַ גוטער און נאָבעלער מענטש, איז ער באַשטאַנען. אָז זי זאָל ברענגען צו זיך די קינדער... וואָס קאָן מען אַבער טאָן דערצו, וואָס איר מאַן איז נישט פאַרמעגלעך און עס קלעקט נישט די פרנסה? ווי זאָגט מען דאָס „צען שלעסער זענען בעסער ווי איין דלות“... לאַזט זי דעריבער וויסן ניסלען, אָז זיינע קינדער האָבן זייער גוטע קעפּ צום לערנען און אָז אין דעם קליינעם שטעטל, וווּ זיי וווינען, איז מער נישטאַ קיין תורה פאַר זיי. זי, די מאַמע. ציי-טערט כסדר פאַר דעם מיידל. זי האָט מורא, אָז דאָס נישט קאָנען ווייטער פאַר-זעצן דאָס לערנען, זאָל זי נישט טרייבן חלילה, צו אַ פאַרצווייפלטן שריט... וואָס עס איז שייך דעם יינגל, איז דאָך אַוודאי אַ מ ו ז אים צו לערנען. דערי-בער האָט זי געהאַלטן פאַר איר חוב צו דערמאַנען ניסלען, אָז ער איז אַ פאַטער און זי בעט אים צו טאָן זיין פליכט.

דער בריוו — האָט מען געשמועסט — האָט געקאָנט רירן אַ שטיין. ווען ניסלס האָט איבערגעלייענט דעם בריוו, האָט ער באַקומען אַלערליי קאָלירן. דער-נאָך האָט ער אַ טויט-בלייכער זיך לאַנג אַרומגעדרייט איבער אונדזער גרויסן עסציימער, גערויכערט און געשוויגן. ווען ער איז אַוועק אַהיים, האָט דער טאָטע געזאָגט וועגן אים:

— ער טראָגט זיך אַרום מיט אַ פולן בויך מיט צרות.

און די מאַמע האָט דערביי צוגעגעבן:

— ער איז אַ לייטישער יונגערמאַן. דעריבער איז אים „פראַטיוו סאָוועסט“

(קעגן געוויסן) צו שיקן פון בתייהם געלט פאַר זיינע קינדער.

אויף ניסלס בקשה האָט די מאַמע זיך דורכגעשמועסט מיט בתייהן. אַ זאך וואָס עס איז איר נישט אַזוי לייכט אָנגעקומען, ווייל וועגן בתייהן זאָגט מען אין טאַלנע, אָז זי רעדט מיט „שפיצעלעך און סטענגעלעך“, וואָס דאָס מיינט אָז זי קאָן שייך באַפּוצן אַ זאך.

בתייה האָט געזאָגט דער מאַמען, אָז זי לייקנט נישט, חס ושלום, אָז ניסלס האָט שוין אויך באַווויזן אַ סך אויפצוטאָן פאַר דער קלייט. פאַרט אַ מאַנצביל. זי מיינט, אָז ער איז שוין אַפילו מער סוחר ווי זי גופא... און זי, בתייה, איז

גארנישט אזא שלעכטע ווי טאלנע רעדט אויף איר... דעריבער, ווען עס וועט זיך האנדלען פון עפעס אַ תוך-זאך, פון אַ שידוך, אַ פּריזיוו, אַדער אַ נסיעה קיין אַמעריקע — מיט איין וואָרט, אַז עס וועט האַלטן ביי עפעס אַ תכלית — דע-מאַלט וועט זי זיך לאָזן קאַסטן... כאַטש מען האָט דאָס פון פּריווער מיט איר נישט אויסגענומען. אָבער שטודירן — האָט זי געטענהט — דאָס איז אַ מעשה אַן אַ סוף. תורה האָט קיין גרונט נישט און קיין לעכערדיקן זאַק קאַן מען נישט אַנפילן. אַחוץ דעם לערנט שוין ביי איר די עלטערע טאַכטער פון ערשטן מאָן. זי האָט דערויף אַ רעכט, ווייל די קלייט איז איר טאַטנס. זי האָפט אויך צו געבן צו לערנען רייזעלען די מיזינקע. נו, און וועמען נאָך קאַן זי, בתיה, אויסהאַלטן מיט שטודירן? איז דען איר פאַרמעגן אַ קוואַל, וואָס שעפט זיך נישט אויס? אי-בעריקנס גייט זי אים, ניסלען, נישט נאָך, זי היט אים נישט און האַלט גאַרנישט אונטערן שליסל...

— אונדזערע שונאים — זיפצט די מאַמע, ווען זי דערציילט דעם טאַטן וועגן איר געשפרעך מיט בתיהן — אונדזערע שונאים זאָלן געשטראַפט זיין דער-מיט און אונדזערע ליבע זאָלן באַהיט און באַשירעמט ווערן דערפון. זיי זאָלן זיך בשלום אויסלעבן די יאָרן מיט דעם ערשטן זיווג און קינדער זאָלן נעבעך נישט דאַרפן אַפּקומען פאַר טאַטע-מאַמעס זינד, פאַטער האַרציקער!
— ווער מיינסטו איז שולדיק? — פּרעגט דער טאַטע — זי, דאָס ווייבל. ניסלס ערשטע ווייבל. ווייל אַ פּרוי דאַרף נישט זיין צופיל געבילדעט. דאָס איז די סיבה פון זייער נישט קאַנען הויזן צוזאַמען.

דערהערט דאָס יהודית, שפּרינגט זי אויף ווי אַן אַפּגעברייטע:
— וואָס? — פּרעגט זי אַ דערצאַרנטע — אַ פּרוי דאַרף נישט זיין גע-

בילדעט?

און זי נעמט היציק טענהן, אַז אַ פּרוי האָט די זעלביקע רעכט אויף ביל-דונג, פונקט ווי דער מאָן. דער שולדיקער אין דער צעשיידונג איז מסתמא ניסל, ווייל ער איז אַ צעבאַלעוועטער בן-יחיד.
ענטפּערט איר דער טאַטע, אַז ער ווייסט נאָך, ברוך השם, וואָס ער רעדט. זיין איינציקע שוועסטער בתיה, וואָס איז אַ הויך-געבילדעטע פּרוי, האָט אים אַליין מודה געווען, אַז זי וואַלט געווען אַ סך גליקלעכער, ווען זי זאָל זיין אַ פּראַסטע יידענע.

דאָס מאַל האַלט די מאַמע דווקא מיט יהודיתן:

— פון דיין שוועסטער בתיה — זאָגט זי צום טאַטן — דאַרפסטו נישט נעמען קיין משל. זי האָט גלאַט נעבעך קיין מזל נישט. כאַטש זי איז אַ נגידיטע, פונדעסטוועגן איז איר נישטאַ וואָס מקנא צו זיין. אָבער בילדונג שטערט קיינעם

נישט. דער בעסטער באווייז איז דאָס וואָס ניסלס ערשט ווייבל קומט אויס מיט איר צווייטן מאָן, אויף אזוי ווייט, אַז כדי זי זאָל נישט „סטראַדאָיען“, האָט ער איר אַפילו דערלויבט צו ברענגען אירע קינדער פון ערשטן מאָן און בכלל איז איבעריק צו רעדן דערפון, ווייל אזוי איז שוין אַפנים באַשערט...

* * *

דעם זעלביקן אַוונט איז ניסל געקומען פרעגן יהודיתן צי זי האָט אוועק־געשיקט דאָס געלט צו זיין געוועזענער ווייב און איר באַדאַנקען פאַר איר טירחה. יהודית איז געוואָרן רויט און געענטפערט, אַז זי האָט סיי־זווייסיי באַדאַרפט זיין אין פאַסט, וווּ זי האָט געשיקט אַ בריוו צו ריסלען. זי האָט אים געוואַלט אַפגעבן די „קוויטאַנציע“, האָט ער אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און האָט זיך גענומען אויספרעגן ביים טאַטן וועגן ריסלס קומען.

— עס איז נישט אַזאָ ווייטע שטרעקע, ווי אַ שווערע נסיעה — באַקלאַגט זיך דער טאַטע — דריי מאָל באַדאַרף זי בייטן די באַן.

— האָסט אַ דאגה! — לאַכט די מאַמע — אונדזער טאַכטער וועט זיך שוין אַן עצה געבן. אונדזער טאַכטער איז גענוג „ראַזוויטיעט“ און זי פאַרט שוין נישט דאָס ערשטע מאָל.

— נו, און דאָס וואָס זי קאָן נישט פאַרן, ווייל עס איבלט איר און זי פילט זיך שלעכט אין באַן?

— נו, איז וואָס? — מאַכט די מאַמע צו נישט דעם טאַטנס זאַרג — זי איז געראַטן אין מיר. פון אַזעלכע זאַכן בלייבט מען לעבן.

די מאַמע שווייגט אַ וויילע, דערנאָך גיט זי צו:

— הלואַי וואַלט איך אזוי געקאַנט אַפּהיטן כיבוד־אָב און כיבוד־אָם! איך — זיפצט טרויעריק די מאַמע — בין אַפילו צו מיינע עלטערנס גאַלדענע חתונה נישט געפאַרן. אַלע קינדער זענען דאַרטן געווען, אַחוץ מיר.

ניסל פירט אַריבער דעם שמועס אויף אַן אַנדער טעמע. ער נעמט זיך אַפֿ־חוזקן פון דעם קליינעם באַנדל, מיט וועלכן ריסל דאַרף צופאַרן ביז צו דער גרויסער באַן. דאָס באַנדל פאַרט בלויז דריי סטאַנציעס, אַהין און צוריק, אויף אַ ספּעציעלער שמאַלע באַן־ליניע, וואָס הייסט אויף רוסיש „אוזקאַיאַ קאַלייאַ“ און ייִדן רופן זי אין שפּאַס „רוסקאַיאַ כאַליעראַ“. דאָס באַנדעלע פאַרשפּעטיקט זיך תמיד. און אזוי ווי די גרויסע באַן וואַרט נישט אויף דעם, נאָר גייט זיך איר וועג, דעריבער מוזן די רייזנדע וואַרטן אַ גאַנצן מעת־לעת אויף אַ צווייטן צוג. גייען דעריבער די ייִדן אין דער ייִדישער אכסניא, לעבן דער סטאַנציע, עסן דאַרטן מילכיגס און בלייבן דאַרטן נעכטיקן. ייִדן פון די שכנות־דיקע שטעטלעך

באקענען זיך, ווערן היימיש, מען מאַכט צווישן זיך געשעפטן, מען פירט אויס שידוכים, מען שפּאַסט און מען חוזקט אָפּ גוטמוטיק פון די שטעטלעך, וואָס האָבן צונעמענישן ווי די „גנבים“, „נאַראַנים“, „באַסיאַקעס“, „משוגעים“ א. א. די איינ-ווייניגער פון די שטעטלעך איז גרינג צו דערקענען לויט די היטלען, וואָס זיי טראָגן. יעדער שטעטל האָט אַ היטלמאַכער און יעדער היטלמאַכער האָט זיך זיין סטיל און ער טוט אַז אַלע יידן, פון זיין שעטטל, מיט דעם זעלביקן מאָדעל היטל לען. דערפאַר פאַרשפאַרט מען שוין צו פרעגן: „פון וואַנען איז אַ ייד?“ מען דערקענט דאָס שוין לויט דעם היטל...

ניסל דערציילט דאָס זייער לעבעדיק און אינטערעסאַנט. ער איז אויף דער גאַנצער ליניע אויסגעבונדן. ער רופט אַן ביים נאָמען יעדער סטאַנציע וואָס ריסל דאַרף דורכפאַרן אויפן וועג פון טשעטשעלניק ביז טאַלנע. איך קוק אים אין מויל אריין אַן אַנטציקטע דערפון וואָס ער ווייסט אַזוי פיל.

פּלוצלינג צעוויינט זיך מיין ברודערל אויפן קול. ער וויל נישט — זאָגט ער ווייניגערדיק — אַז מען זאָל אים מער אָפּנאַרן. אַלע טאָג זאָגט מען אים, אַז אַט קומט ריסל און לסוף קומט זי נישט.

— פאַרוואָס רייסט מען נישט אָפּ פון קאַלענדאַר מיטן איין מאָל אַלע בלעט-לעך ביז דעם 20סטן? — פרעגט משהלע כליפענדיק — אַזוי וועט זי שוין מוזן קומען...

לאַכן אַלע פון אים און דער טאַטע פאַרענטפערט אים. ער זאָגט, אַז מיין ברודערל רעדט אַזוי, ווייל ער איז שלעפּערדיק. שטענדיק ווען ער וויל שלאָפן, זוכט ער זיך אַ סיבה צו וויינען.

איך פאַרשטיי און טייל מיט משהלעס אומגעדולד, ווייל פאַר אונדז ביידע איז ריסל די איינציקע אַרויסע פרייד. איך געדענק נישט, אַז אַחוץ איר זאָל עמע-צער אונדז קויפן אַ שפּילצייג. און אויסער אירע מתנות, איז געווען ביי מיר אַ גייעס איר צערטלעכקייט. זי פּוצט מיר, קעמט מיר, פלעכט מיר די צעפלעך מיט קאַלירטע סטענגעס. איך שלאָף מיט איר, איך זיך לעבן איר ביים טיש און עס פאַסירט אויך אַז זי נעמט מיר מיט שפּאַצירן.

און דאָך, טיף אין האַרצן טראָג איך אויף ריסלען אַ פאַרדראָס. און געקומען איז דאָס דערפון, וואָס דאָס ווייטע שטעטלעך וווּ זי וווינט האָט אַ שווערן נאָמען: טשעטשעלניק. און איינמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז ס'האָט זיך ביי מיר פאַרפלאַנ-טערט די צונג און אַנשטאַט „טשעטשעלניק“, איז ביי מיר אַרויס עפעס אַזוינס, וואָס איז ענלעך צו „טשייניק“. האָט מען, פאַרשטייט זיך, געלאַכט פון מיר. האָט דאָס לאַכן אויפן אַרט מיר נישט אַזוי שטאַרק געקרענקט, ווי דאָס וואָס שפּעטער, ווען ריסל איז שוין לאַנג געווען צוריק ביי זיך אין דער היים, האָט זי

אין יעדן בריוו געשיקט אַ גרוס און אַ קוש פאַר מיר פון דעם „טשייניק“... דעריי-
בער האָב איך מיר יעפילט אַן אויסגעלאַכטע, יעדעס מאָל, ווען עס איז אָנגע-
קומען פון ריטלען אַ בריוו.

* * *

אין דעם אויבן־דערמאָנטן מיטוואָכדיקן אָוונט, ווען ריסל איז שוין געווען
אַ פאַר טעג אַ גאַסט, האָב איך אויף דער אַלטער הילצערנער סאַפקע אויסגע-
שטעלט מיין גאַנץ פאַרמעגן שפּילצייג, וואָס ריסל האָט מיר ביי פאַרשידענע גע-
לעגנהייטן אָנגעקויפט, צוזאַמען מיט די פּריש געבראַכטע ערדענע טעפעלעך.
פּונקט אין דעם מאָמענט, ווען איך האָב געפילט די גרעסטע דאַנקבאַרקייט צו
מיין עלטסטער שוועסטער און פאַרגעסן און מוחל געווען אַלע אירע ליצנות,
פּונקט דאָן בייגט זי זיך צערטלעך צו צו מיר און גיט מיר אַ פּרעג:
— זאָג נאָר, האָסטו כּאָטש געבענקט נאָך מיר ווען איך בין געווען אין
„טשייניק“?

— ריסל, — ענטפּער איך מיט פאַרדראָס — פאַרוואָס וואָרפסטו מיר פאַר
אַ זאַך, וואָס איך האָב געזאָגט מיט אַ סך יאָרן צוריק.
— וויפל יאָרן, מיינסטו, איז שוין פאַראַן אין דעם? — פּרעגט זי מיר
אומשולדיק.

— איך מיינ — פאַרקנייטש איך דעם שטערן ווי דער טאַטע — איך רעכן
אַז עס איז שוין אַוודאי אַ יאָר צוואַנציק...

ווייזט זיך אַרויס, אַז זי האָט אַ פנים אויף דעם אויסגעקוקט. ווייל זי נעמט
זיך לאַכן, פאַרגייט זיך אַזש אין געלעכטער, אָן אַן אָפּשטעל און אָן אַ סוף.
בין איך מיר געבליבן זיצן אין אַ ווינקל פון סאַפקע, אַ טרויעריקע, מיט אַן
אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ, מיט דעם פעסטן באַשלוס זיך צו האַלטן ווייט פון אַט דער
לאַכערקע. איך זע דאָך שוין מיט וועמען איך האָב דאָ צו טאָן... איז דעריבער, ווי
זאָגט די מאַמע, נישט מער ווי „גוט מאַרגן, גוט יאָר“ מיט איר.

דערווייל האָט זיך אונדזער גאַנץ הויזגעזינד געזעצט אַרום טיש, צו דער
וועטשערע, רופט מען מיר עסן. איך הייב אויף דעם קאַפּ און זע, אַז עס איז וויי-
דער באַגאַנגען געוואָרן קעגן מיר אַ שרעקלעכע עוולה: אויף מיין שטענדיקן אַרט
לעבן ריסלען, האָט זיך ברייט און באַקוועם אַוועקגעזעצט ווי אַ פּריץ, מיין ברוד-
דערל משהלע. וואָס פאַר אַ מחותן איז ער דאָס מיט ריסלען אויף צו זיצן אַזוי
נאָענט לעבן איר? און אויף מיין אַרט דערצו? איך שפּרינג אויף אין ווילדן צאָרן
און מיט אַלע כּוחות רייס איך אים פון בענקל.

— אַראָפּ! אַראָפּ! — מרוקע איך — דאָ איז מיין אַרט! אַראָפּ!

ווערט ביים טיש א געלעכטער. עס דערהערט זיך א רוקן און קלאפן פון בענקלעך. די מאמע הייבט אויף אלעמען פון די ערטער און זעצט אוועק ריסלען אין מיטן, צווישן אונדז ביידן. מיר אויף מיין שטענדיקן פלאץ און משהלען ביי ריסלס צווייטער זייט.

— צוליב שלום-בית — לאכט די מאמע — איז מיר גארנישט שווער. זאל מיינס איבערגיין — טראכט איך מיר — זאל משהלע אויך האבן א שטיקל ריסל... איך זען מיר אויף מיין פלאץ, אבער אביסל אפגערוקט פון ריסלען. איך באשליס צו שווייגן דעם גאנצן אונט און זאלן אלע וויסן, אז איך בין ברוגז מיט ריסלען.

איך הער מיר צו ווי דער טאטע ענטפערט ריסלען:
— איך לייקן נישט, אז דיין שווער איז א גרויסער למדן, א קלוגער ייד און א מענטש מיט א פעסטן כאראקטער. יעדער ווייסט, אז ער וואלט געקאנט זיין א רב אין א גרויסער שטאט און נישט קיין דיין אין עפעס א העק ווי טשעטשעלניק. אבער דאס וואס ער איז א תקיף און א יאבעדניק און פירט די שטאט ביי דער נאז, דאס איז דערפאר ווייל ער אליין איז א ייד א נגיד און נעמט נישט ביי קהל קיין גראשן. ווען מען לעבט נישט פון דער שטאט און מען דארף צו קיינעם נישט אנקומען, קאן מען זיך אויסלאכן פון זיי — זיפצט דער טאטע מיט קנאה. — וואס הייסט? — ווונדערט זיך יהודית — דער מחותן נעמט נישט קיין געצאלטס? די שטאט האט אומזיסט א דיין?

— מיין שווער נייטיקט זיך נישט אין די פאר קערבלעך געהאלט, וואס טשעטשעלניק קאן אימשיינס געזאגט געבן. דער זיידע משה, מיין שוויגערס פאטער, האט זיי פארזארגט מיט פרנסה בריווח. פונדעסטוועגן זיצט ער פעסט אויפן כסא הרבנות. ער האט א גוטן נאמען אין די ארומיקע שטעטלעך און מען קומט פון דארטן צו אים מיט משפטים. קיין גטן פירט מען אין טשעטשעלניק נישט דורך, ווייל עס איז ביי אונדז נישטא קיין טייך. פונדעסטוועגן האט מיין שווער געזען, אז די שטאט זאל זיך נישט באפרייען פון עיל צו צאלן שכירות א רב. דו ווייסט דאך, טאטע, אז ביי אונדז אין שטעטל איז פאראן א „הויף“ מיט א רבין. דער רבי, אייגנטלעך, איז שוין געשטארבן. ער האט אבער איבערגעלאזט דער שטאט א רביצין מיט דריי זין.

— איך ווייס, טאכטער, זיי הייסן טווערסקי. זיי זענען שוועסטער-קינד דער פון די געוועזענע טאלנער ראבטשיקעס. די זעליקע דינאסטיע, ווי א א שטייגער די ראמאנאווס* — לאכט דער טאטע.

* ראמאנאוו איז דער פאמיליע-נאמען פון דער געוועזענער רוסישער קייזערלעכער משפחה.

— אויף די „טשעטשעלינקער“ — זאָגט ריסל — איז אַ ביטערער רחמנות. זיי זענען זייער אַרעם. די רביצין איז קראַנק און צוויי זין זענען, רחמנא־ליצלן, נישט ביי די קלאַרע געדאַנקען. דער איינציקער וואָס האָט עפעס אַ ווערט, איז דער עלטסטער זון מענדעלע. ער איז אַ פיינער יונגעראַן, אַן איידעלער. ער קאָן גוט לשון־קודש און אַפילו אַביסל רוסיש. אים האָט מיין שווער אויסגעלערנט צו פסקענען שאלות און געפועלט ביי דער שטאַט, אַז מען זאָל אים געבן די שכירות, וואָס עס קומט אַ רב. סיי־ווי דאַרף די שטאַט זיי געבן אויף צו לעבן... אַט דער מענדעלע האָט אַ ווייבל אַן אַנטיקל. אויף איר טוט מיר וויי דאָס האַרץ. אוי „סטראַדאָיעט“ זי געבעך! — שאַקלט ריסל באַדויערנדיק מיטן קאָפּ.

— ווען איך באַגעגן איר וויינט זי מיר אַן אַ פולן קאָפּ און עס פאַרקלעמט מיר ביים האַרצן. זי איז אַזש פון פוילן. זי שטאַמט פון רייכע עלטערן. זי איז געבילדעט, זי קאָן פויליש, רוסיש, דייטש און קאָן שפּילן קלאַוויר. איר פינצטער מזל האָט געטראַגן, אַז איר טאַטע זאָל זיך געפינען ביי זיין רבין פונקט דעמאַלט, ווען מענדעלע האָט פאַרבראַכט ביים פעטער אין הויף. מענדעלע איז אַ שיינער און אַביסל געבילדעט, האָט זיך איר טאַטע אַנגעכאַפט אין אַזאַ גליק. אַ קליינער קייט, אַ רבינס אַ זון און דערצו נאָך געבילדעט און שייך! ער האָט נאָך מורא געהאַט, אַז מען קאָן נאָך ביי אים אויסכאַפן דעם יחוס, האָט ער נישט לאַנג גע־טראַכט און זי באַגראַבן, אַן איר וויסן, הינטער די אויגן.

— פאַרוואָס עפעס באַגראַבן? — פרעגט די מאַמע — דו אַליין זאָגסט דאָך, אַז ער איז אַ פיינער יונגעראַן.

— נעם און חשבון, מאַמע, וועסטו וויסן — ענטפערט ריסל — וואָס פאַר אַ לעבן האָט זי משטיינס געזאָגט ביי אים? די גאַנצע באַלעבאַטישקייט פירט זי, ווייל די שוויגער איז קראַנק. די צוויי שוואַגערס זענען צעחושטע און זי דאַרף זיי אַפהיטן. עס הייסט כלומרשט, אַז די שטאַט גיט זיי אויף צו לעבן, אָבער אין דער אמתן קלעקט די שכירות קוים די נשמה צו דערהאַלטן. וואָסער אויף קאַשע. דאָס וואָס מענדעלע קריגט פאַר רבנות, געהער אייגנטלעך צו מיין שווער. דערי־בער דאַרף זי שטענדיק אַנקומען צו איר פאַטער נאָך הילף. און טאַמער איז דאָס אַלץ ווייניק, האָט זי אַ ינגעלע מיט אַ מיידעלע זענען זיי ביידע גולמס. עס שלעפּן זיי זיך נאָך די פיס און די הענט, נישט קיין לשון און נישט קיין שכל.

— אוי, וויי! — באַדויערט די מאַמע — מיט אַזוינס זאָל קיינער נישט גע־פרוּווט ווערן! וואָס קאָן שוין זיין ערגערס פאַר אַ מאַמע? באַהיט גאַט!

— טאַטע, וואָס באַדייט דאָס? — פרעגט יהודית — איך האָב געלייענט, אַז אין די הויפּן ביי די צאָרן זענען געווען אַ סך אַזעלכע פאַלן. — זעגענעראַציע — זאָגט שטיל, ווי פאַר זיך, דער טאַטע.

— דער בן-מלך — זאָגט די מאַמע — איז אַ סבראָ, אַז ער האָט די פאליקע-
 — „בן-מלך“ — צעלאַכט זיך יהודית — מיקאַלקעס „סווין“...
 ווערט דער טאַטע ביז:

— וואָס דען איז ער? אפשר אַ פיפערנאַטער? — ווייס איך וואָס זי רעדט
 דאָרט און פלאַפלט נאָך אַנדערע.

מישט זיך אַריין די מאַמע און גיט צו:

— פון וואָס זאָל קראַנק זיין אַ קינד, אין אַזאַ קייסערישן לוקסוס?
 ענטפערט דער טאַטע:

— מען זאָגט, אַז דאָס האָט מען אים אַזוי צורעכט געמאַכט...

— וואָס הייסט? ווי אַזוי קאָן מען דאָס אַרויסרופן אַזאַ קרענק? — פרעגט
 ריסל.

נעמט דער טאַטע אַריין די באַרד אין דער רעכטער האַנט און הייבט אָן
 אַביסל פאַרטראַכט:

— פאַרשטייסטו מיך? געשטאַנען דערביי איז קיינער נישט. נישט מער עס
 גייען אַרום אַזעלכע קלאַנגען... מען דערציילט אַזאַ מעשה: ווייסט דאָך, אַז דער
 ינגערער ברודער דעם קייסערס איז מיכאַל. דער דאָזיקער מיכאַל איז אויסגע-
 וואַקסן אין אויסלאַנד, אין די הויפן פון די מלכים, ביי די קרובים זיינע. ער זאָל
 כלומרשט האָבן באַקומען גאָר אַ הויכע בילדונג. האָט ער ווייזט אויס געהאַט
 חשק צו זיצן אויפן טראָן און די פריצים, וואָס פאַרן קיין אויסלאַנד, זאָל ער
 האָבן צוגעזאָגט צו געבן אַ קאָנסטיטוציע, מיט געוויסע רעכטן פאַרן פּאָלק. עס
 איז אַ סבראָ, אַז צווישן די פריצים האָט ער אַ שטאַרקן צד. זיי טענהן, אַז מיי-
 כאַל, דער דעמאָקראַט, וואָלט געווען אַ רעטונג פאַרן לאַנד און אַז נאָך ניקאַ-
 לאַיען וואָלט ער באַדאַרפט ירשנען די קרוין. פּרזער האָט געקאָנט זיין אַזאַ מעג-
 לעכקייט, ווייל די קייסעריניע, די מרשעת, די דייטשקע, האָט ביז דעם מייזנעק
 געבוירן בלויז מיידלעך. אָבער ווען דער קליינער אַלעקסי איז געבוירן געוואָרן,
 זענען צעשלאָגן געוואָרן אַלע זיינע פּלענער און האַפּענונגען.

זאָגט מען, אַז מיכאַל האָט במחילה אונטערגעשיקט איינעם וואָס האָט צו-
 געשיט צו ביסלעך סם אין דעם קינדס מילך. ער האָט געשיט אַזוי לאַנג, ביז
 מען האָט אים געפאַקט. דאָס קינד האָט מען אָפּגעראַטעוועט. עס איז אים אָבער
 פאַרבליבן די קראַנקייט. איצט היט אים די מאַמע אַליין, די צאַריצע בכבודה
 ועצמה. אַחוץ איר איז ער אַרומגערינגלט מיט גלחים און „הייליקע“, מיט אַפּ-
 שפּרעכערס, טאַטערס און טערקן און אויך מיט דאָקטוירים.

— אַוואָ! — רופט אויס די מאַמע — ווי האָט מען דאָס אַ האַרץ צו סמען

אן אומשולדיק קינד? און נאך אן אייגענער פעטער זאל דאס טאן... אויף א שיינעם יושר קאן זיך דאס לאנד ריכטן פון אזא רוצח.

— נאך א סאציאליסט דערצו — גיט צו ריסל.

— א סאציאליסט — ווונדערט זיך דער טאטע — ווער האט דען געזאגט, אז מיכאל איז א סאציאליסט?

— וואס הייסט ווער? טאקע דו, טאטע, — ענטפערט ריסל.

יהודית גיט א טרייסל מיט די צעפ און זאגט:

— דער טאטע האט געזאגט א דעמאקראט, מיינסטו א סאציאל-דעמאקראט.

— איז עס דען נישט אלצאיינס? — פרעגט ריסל נאָו.

— ניין — גיט איר דער טאטע צו פארשטיין — איין זאך איז די פארטיע פון די דעמאקראטן, וואָס זענען גלאַט אזוי פריצים, וואָס מען קלייבט אין דער רעגירונג, כדי זיי זאלן אויך קאָנען זאָגן אַ דעה און גאָר עפעס אַנדערש זענען די סאציאל-דעמאקראטן. דאָס איז אַן אַרבעטער-פּאַרטיי, וואָס פּאַדערט, אַז די אַרבעטער זאלן קריגן גרעסערע שכירות, מיט וועלכע זיי זאלן זיך קאָנען דורכ-לעבן מענטשלעך. זיי ווילן אויך אַרבעטן „פּאַ אינסטרוקציע“, דוכט זיך פון 8 ביז 8 אַזייגער — זאָגט דער טאטע נישט זיכער.

— און צוויי שעה מיטאָג — מישט זיך אַריין יהודית.

— אזוי גאָר? — ווונדערט זיך ריסל.

— יא, אזוי! — ענטפערט דער טאטע. ער פאַרהוסט זיך און רעדט דערנאָך מיט כּעס:

— פאַרוואָס לאַזט מען אַ פּערד זיך אַפרוען? מיט וואָס איז אַ בהמה חשור-בּער פון אַ מענטשן?

— איך — זאָגט יהודית און ווערט דערביי רויט — איך האָב געלייענט זייער פּראָגראַם און איך סימפּאַטיזיר מיט זיי.

דער טאטע לאַכט:

— איך האָב גאַרנישט געוואָסט, אַז דו ביסט שוין אַ גאַנצע עס-דעמטשקע.

— איך בין אויך — רופט זיך אַן משהלע.

יהודית גיט אויף אים אַ שאַרפן קוק און בלייבט אַ פנים נישט צופרידן מיט אַזאַ פּאָליטישן שותף. זאָגט זי צו אים:

— דו ביסט נאָך דערווייל אַ ג. ג. דאָס מיינט צו זאָגן אַ גאַלע גאַרנישט.

קערט זיך ריסל אויס צו מיר און פרעגט:

— און דו? צו וואָס פאַר אַ פּאַרטיי געהערסטו?

ענטפערט פאַר מיר די מאַמע:

— וואָס הייסט? דו ווייסט גאַרנישט?

— א שיינע מעשה — האלט אונטער דער טאטע — איך האב אפילו דודן געשריבן דערפון און איצט גרוסט ער אין יעדן בריוו דער ציונית...
 דער טאטע ווייזט מיט שטאלץ אויף מיר און די מאמע טאנצט אַזש אונטער אויפן בענקל.

— זי זאגט, אַז זי איז אַ ציוניסטקע, זי וויל נישט זיין מיט קיין גויים אין איין פארטיע — לאַכט די מאמע.
 — אויף מיין וואָרט, קליגער פון דער גרויסער — טראַגט אַרויס ריסל איר אורטייל.

— נו, און ביי אייך? — זיפצט דער טאטע — איך מיינ, ווי האלט עס ביי אייך אין שטעטל מכוח פארטייען?

— טשעטשעלניק, טאטע, איז אַ קליין שטעטעלע. איצט איז קיין יוגנט ביי אונדז כמעט נישט פאַראַן. נאָך דעם פינפטן יאָר, איז מען זיך צעלאַפּן, וווּ עס האָט זיך גאַר געלאָזט: ווער קיין אַמעריקע, ווער קיין פּאַלעסטינע און ווער קיין אַדעס. בן־ציון דעם שוחטס מיידל איז אַוועק קיין פּאַלעסטינע, מיט אַ בחור, טאַקע פון אונדזער שטעטל. אַ בחור דווקא גאַר אַן אַנטיק. ער שטודירט אויף דאַקטער און קען גוט לשון־קודש. זיי האָבן געשטעלט אַ שטילע חופּה, זענען אַוועק קיין אַדעס און פון דאַרטן קיין פּאַלעסטינע.
 די מאַמע פאַרברעכט די הענט:

— וואָס הייסט אַ שטילע חופּה? די סך קינדער וואָס איר טאטע פאַרמאַגט? צוויי שטיקלעך קינדער, שטעלט מען אַ שטילע חופּה... פאַרוואָס האָט זי נישט פאַרגינען דער טאטע־מאַמע אַ שטיקל נחת? דערלעבט צייטן, גאַט דערבאַרמ־דיקער!...

יהודית קוקט זיך איבער מיט ריסלען. זי נעמט צונויף די טעלער פון טיש און טראַגט זיי אַוועק אין קיך.
 הערסט דאָך מאַמע — גיט ריסל צו פאַרשטיין — זי איז פון די היינטיקע; אַן אינטעליגענטקע און אַ פרייע. איר געפעלן נישט די אַלע צערעמאָניעס, וואָס מען דאַרף דורכמאַכן אויף אַ חתונה.

איך גיי נאָך יהודית אין קיך אַריין. איך שטעל אַן אויף איר אַ בעטנדיק פנים און פרעג זי:

— יהודית, וואָס קאָן דאָס דיך אַרן, אַז איך, אַז איך וויל יאָ וויסן. איך בעט דיך זאָג מיר וואָס הייסט אַ שטילע חופּה?
 — קוק זי נאָר אָן! אַ קליין יאַכנעלע דאָס איז! דו מוזסט דאָס טאַקע גע־נייטיק וויסן?

אַבער באלד ווערט זי ווייכער און ענטפערט געלאַסן:

— א שטילע חופה, איז א חופה אן קלעזמער און מיט גאר ווייניק מענטשן. איך קוק מיך איין אין איר פנים. דוכט זיך אז דאס מאָל האָט זי מיר נישט

אָפּגענאַרט.

— איך שטעל מיר אַוועק געבן דער שוואַרצער שאַפּע. פאַרשטעל מיר די אויגן און שטעל מיר פאַר דאָס בילד פון אַ שטילער חופה. דאָס בילד איז פאַר מיר אַזוי קלאַר און בולט, אַז איך טראַכט, אַז געוויס האָב איך דאָס שוין אַמאָל געזען. אויב נישט אויף דער וואַר, איז אין חלום.

איך דערמאָן זיך, אַז נישט לאַנג צוריק איז מיר אויסגעקומען צו זען דורך אַן אָפּענעם פענצטער פון מלכה ר' דודס שטוב, וואָס קוקט אַרויס פונקט אויפן רבינס הויף לעבן בית-מדרש אַ חתונה מיט קלעזמער. דער גאַנצער גרויסער הויף איז געווען פאַרפלייצט מיט מענטשן. די קלעזמאַרים האָבן געשפּילט און מיידל-לעך, ווייבער און קינדער זענען געלאַפּן קוקן אויף דער חתונה. חדר-יינגלעך האָבן זיך געשלאָגן פאַר דעם כבוד צו האַלטן די שטעקנס פון דער חופה. פאַר-פּוצטע מחותנתעס האָבן זיך געקושט. מיידלעך מיט רעשיקע, זיידענע קליידער, מיט פעכערס אין די הענט, מיט סטענגעס אין די צעפּ, לויפן אַהין און צוריק, פאַרשמייטעט און צעטראַגן. זיי גרייטן זיך צו באַגעגענען די חתן-כלה מיט אַ טאַרט אויף אַ זילבערנער טאַץ, מיט ברענענדיקע ליכט און לייכטער, וואָס זיי האַלטן איבערן קאַפּ, לויט דעם סקאַרבאַוון קבלת-פנים, מאַכן זיי דאָס מיט רר-סישע גראַמען. מען לאַזט זיי נישט אַריין אין טאַנץ-זאַל, ביז איין מיידל זאָגט נישט אָפּ אויף גיך, ווי אַ וואַסער, די גראַמען און ווינטשעוואַניעס פון גליק, גע-זונט און רייכטום אַז אַ שיעור, ביז דער טיפּער עלטער, צוואַמען מיט געזונטע דורות פון קינדער און אייניקלעך. די מחותנתע, דער כלהס מוטער, אַ דיקע יודע-גע מיט אַ רויט פנים, מיט גרויסע אויערינגלעך, אין אַ ברייט, ברוין זיידן קלייד, טאַנצט אין מיטן הויף. זי לאַכט אַ גליקלעכע און דאַנקט שטאַלץ פאַר די מזל-טובס, וואָס שיטן זיך פון אַלע זייטן. מען שפּילט אַ פריילעכס, עס טאַנצט כלהס צד. עס האַפקעט חתנס צד. מען טופּעט, מען רעשט, מען טאַנצט, מען לאַכט, מען רוישט און מען פּילדערט. דער הויף איז געפאַקט. עס איז ענג פון מחותנים, פון געסט און פון פרעמדן עולם, פון דערוואַקסענע און קינדער.

אַ שטילע חופה איז פונקט דער היפּוך. איך שטעל זיך פאַר דעם זעלבן גרויסן רבינס הויף. ער איז פּוסט און לידיק. פיר קליינע יינגלעך, מיט דאַרע הענטלעך, מיט בלאַסע פנימלעך און רויטע נעזלעך, האַלטן אונטער די חופה, וואָס שאַקלט זיך און וואַקלט זיך. פון בית-מדרש קומען אַרויס צען יידן, וואָס מען האָט אַריינגערופן פון גאַס. עס קומט צו די מחותנתע פון כלהס צד, אַ דאַרע, הויכע יודענע אַנגעטאַן אין שוואַרצן. זי האַלט די פינגער ביי די ליפּן און

בעט זיך: „שא, שטילו“ און ווישט זיך די אויגן. התן-כלה קומען ביידע צוזאם מען אויף א דראָזשקע; די דראָזשקע וואָרט אויף זיי. די כלה טראָגט אַ ברוין קלייד, מיט אַ ווייס קעלנערל, ווי אַ גימנאַזיסטקע. דער חתן — אַ סטודענטיש היטל. די חופּה דויערט בלויז אַ מינוט. די כלה לויפט צו דער דראָזשקע מיט אַ געלעכטער פון חוּזק. דער חתן נעמט אַראָפּ דאָס היטל און געזעגנט זיך פון ווייטן. דער מנין צופעליקע באַלעבאַטים מיט די יינגלעך כאַפּן זיך אויף גיך אַריין אין בית-מדרש. שמואל דער שמש לייגט צונויף די חופּה און טראָגט זי ערגעץ אַוועק. די מחותנתטע רוקט אָן דעם שאַרף איבער די אויגן און גייט אַהיים דורך די הינטערגעסלעך. זי שעמט זיך פאַר לייטן. אויף דער גאַס הייבט זיך אויף אַ ווינט און עס ווערט פינצטער — — — — —

איך בין זייער צופרידן דערפון, וואָס איצט ווייס איך שוין וואָס עס הייסט אַ שטילע חופּה.

פון דער זייט וואָרף איך אַ בליק אויף דעם טאַטנס בורקע, וואָס הענגט אין אַ ווינקל צווישן דער שוואַרצער שאַפּע און דער וואַנט און איך טראַכט, אַז עס איז געווען זייער נאַריש פון מיין זייט מורא צו האָבן פאַר אַן אומשולדיקן בגד. מיינענדיק אַז דאָס איז עפעס אַ שרעקלעך געשטאַלט.

איך ווער פּלוצלינג זייער פּריילעך. איך באַשליס צו שפּרינגען אויף איין פּוס, פון דעם קיך-טאַפּטשאַן ביז דעם טיש פון עסצימער. איך פיר דאָס טאַקע באַלד דורך, נאָר איבער דער שוועל באַנוץ איך ביידע פּיס. קיינער באַמערקט דאָס אַבער נישט, ווייל ווען איך קום צו צו דעם טיש, זענען אַלעמענס פּנימער ערנסט און טרויעריק געווענדט צום טאַטן, וואָס דערציילט עפעס ריסלען און קרעכצט דערביי און זיפצט ווי זיין טבע איז.

קאפיטל דריי

דער טאמע דערציילע

פלוצלינג גיט די מאמע א פרעג:

— זאג מיר נאָר מיין מאַן, וואָס האָסטו זיך פּלוצלינג אין מיטן דרינגען
אוועקגעזעצט אויפן זאָרג־בענקל? האָ?

איך זע, אַז מיין טאָמע זיצט אויפן זעלביקן בענקל, וואָס אַלעמאָל. פאַר-
וואָס־זשע רופט זי עס פּלוצלינג אָן זאָרג־בענקל? דער טאָמע לאַזט פאַלן אַ
וואָרט, אַז ריסל איז זיין איינציק שטיקל נחת, דעריבער רעדט ער זיך אויס פאַר
איר דאָס האַרץ.

ווערט די מאמע אויסער זיך:

— סטייטש, וואָס איז דאָס פאַר אַ רייד? האָסט דאָך קיין עין־הרע צוויי
אויסגעגעבענע זין מיט אייניקלעך, געזונט זאלן זיי זיין! זענען זיי ביי דיר קיין
נחת נישט?

— אָבער וווּ זענען זיי? — פרעגט דער טאָמע פאַרביסן און לאַזט דערביי
אַרויס אַ האַרצרייסנדיקן זיפּץ — עובר לים!

בלייבט די מאמע אַ וויילע שטיל. זי מאַכט צורעכט די עקן פון קאָפּטיכל
און ווישט די ליפּן. דערנאָך הייבט זי אָן שטיל:

— גלייב מיר, אַז איך האָב גאַרנישט אַזאַ גרויסן שונא וועמען איך זאָל
ווינטשן זיך צו קוויקן בלויז מיט אַ שטיקל פאַפּיר. בפרט איז מיר ביטער אויפן
האַרצן ווען איך גיב נאָך אַ טראַכט, ווער ווייס, וואָס עס האָט געקאָנט פאַסירן
אין דער צייט ביז דאָס בריוול איז אַהער אָנגעקומען. אָבער צוריק גערעדט: איי-
דער חלילה צרות פון דער נאָענט, איז שוין בעסער נחת און גוטע בשורות פון
דער ווייטנס און דאָס, דאָנקען גאָט, האָבן מיר.

אונדזער מאַטל, דער עלטסטער זון, האָט זיך ברוך־השם צוגעשלאָגן צו אַ
שיינע פרנסה. ער מיט זיין ווייב און קינדער זאלן געזונט זיין, לעבן פריי און
מורא פאַר פאַרגאַמען. ער איז אַ לערער אין אַ ייִדיש דאַרף אין אַרגענטינע. טאָ-
קע ווייט, אָבער דערפאַר זענען זיי רוּיַק און צופרידן. די קינדער וואַקסן געזונטען
אויף פרישער לופט. די שניר שרייבט מיר, אַז מילך און פוטער איז ביי זיי אויף

צו באַדן זיך און די קעז גיבן זיי אַוועק די עופות. מען זאָל וועלן אַפילו פאַרקויפן איז נישטאָ וועמען, ווייל אַלע האָבן אַליין איבערגענוג. הינער, גענדו, קאַטש-קעס און אַפילו אינדיקעס, גייען אַרום לעבן שטוב. זיי האָבן אַן אייגענעם גאַרטן מיט גרינוואַרג.

זיי מאַמע שמייכלט צופרידן:

— אַוודאי וואָלט איך געוואָלט — זאָגט זי מיט אַ זיפֿן — כאַטש דורך אַ שפּאַרינע פון טיר, בלויז איין מאָל אַ קוק טאָן אויף זיי... אַבער אַז מען קאָן נישט, מוז מען זיך באַנוגענען דערמיט וואָס מען ווייס, אַז זיי איז גוט.

נ, וועגן דעם יינגערן, איז דאָך שוין אַפּגערעדט. גאָט און לייט זענען מיר אויף דודן מקנא. אַ קלייניקייט עפעס, אַזאַ יונגעטשקער און שוין אַ רבֿ! און אין אַזאַ גרויסער שטאַט ווי לייפּציג. ער האָט שוין פרנסה און כבוד פון דער גאַנצער וועלט און חוץ דעם איז דאָך דאָס באַזענט אויך, ממש ביי דער נאָז. איך האָף צו גאָט, אַז איז וועלן נאָך זוכה זיין אים צו זען בקרוב.

— וואָס? דו ביסט ביים זינען? — קאָן דער טאַטע זיך נישט איינהאַלטן — דו ווייסט וואָס דו רעדסט? דו האַסט פאַרגעסן, אַז ער איז אַנטלאָפּן פון פּרי-זיוו און טאָר אַהער נישט קומען ווי לאַנג ער וועט לעבן.

— איך האָב גאַרנישט פאַרגעסן — ענטפּערט די מאַמע — ער קאָן טאַקע נישט קומען צו אונדז, וועלן מיר זיך דורכפאַרן צו אים. פּונקט ווי מיר זענען געפאַרן אויף זיין חתונה. איצט וועט אונדז זיין נאָך גרינגער און עס וועט קאָסטן ביליקער, ווייל מיר האָבן שוין אַלע פאַפּירן. מיר דאַרפן נאָר באַנייען דעם אויס-לענדישן פּאַס.

— פּייגל — שפּרינגט אויף דער טאַטע — ביסט שונאי-ציון, משוגע? ווי קאַנסטו רעדן פון פאַרן קיין אויסלאַנד? צווישן אונדז גערעדט. אויף דער חתונה האָבן מיר דען געקאָנט און געמעגט פאַרן? מיר האָבן אַבער אַנדערש נישט גע-קאַנט האַנדלען, סיי קעגן דודן. וואָס, ער איז קיין קינד נישט? איך האָב דאָס אויך געמוזט טאָן פאַר דער וועלט. ווייל גיי דערצייל יענעם, אַז קיינעם איז נישט אַזוי שלעכט ווי מיר און גיי זאָג עמעצן, אַז איך און מיינע קינדער זענען אַנדערש ווי די גאַנצע וועלט.

— מיט וואָס שמאי, ביסטו אַנדערש ווי אַ צווייטער? און מיט וואָס זענען דאָס אַנדערש דיינע קינדער? זיי זענען אפשר פון פּימסנהאַלץ — פרעגט די מאַמע.

— אַנדערש מיט אַלץ — קרעכצט דער טאַטע.

— צום ביישפּיל, מיט וואָס? — פרעגט ריסל.

דער טאַטע וואַרפט אויף איר אַ דורכדרינגענדיקן בליק און ענטפּערט:

— צום ביישפיל, מיט וואָס, פּרעגסטו? אָט נעם למשל, מיין מחותן ר' שמואל, מיין עלטערער שוורס פּאַטער.
דער טאַטע בלייבט אַ וויילע שטיל. ער נעמט דערביי די באַרד אין האַנט אַריין און זעצט פּאַר מיט אַ זיפּן:

— ווען ר' שמואל האָט זיך משדך געווען מיט מיר, האָט ער זייער גוט גע-
וויסט וואָס פּאַר אַ נגיד איך בין. פונדעסטוועגן האָט ער צוגעזאָגט נישט מער
ווי 400 רובל נדן און 2 יאָר קעסט און אויסגעלאָזט האָט זיך, אַז געגעבן האָט
ער בלויז 250 רובל און גאַנצע זעקס וואַכן קעסט... איזו מילא, מיט די קעסט איז
מיין זון אַליין שולדיק; ער האָט געכאַפּט זיין ווייב און איז אַנטלאָפּן צו אונדז...
ער איז געווינט מיט זיין מאַמען, ווי אַזוי זי איז זיך מפקיר פּאַר אירע קינדער
און פּאַרלויפט זיי אַלע וועגן, האָט אים פּאַרשטייט זיך נישט געקאַנט געפעלן
ווערן, ווי זיין שוויגער האָט באַהאַנדלט איר אייגענע טאַכטער. אָבער דאָס איז
אַ באַזונדער ענין און דערפון רעד איך איצט נישט. איך אָבער, טאַכטער מייןע,
ווען איך האָב מיט דיר אַ שידוך געטאָן — זאָגט דער טאַטע מיט אַ גמרא-ניגון
— איך האָב דווקא יאָ געוויסט, אַז דיין שווער איז קיין עין-הרע אַ געזונטער
נגיד און דער גוטער יאָר וואָלט אים נישט געווען גענומען, ווען איך דערגיב
נישט אַ פּאַר הונדערטער צום נדן, איך ווייס אפילו נישט צי וואָלט ער געהאַט
טענות דערפּאַר... איך האָב אָבער געסילוקט די גאַנצע 400 רובל נדן, וואָס איך
האָב צוגעזאָגט, ווייל אַזוי בין איך. כאַטש עס איז געווען פּאַר מיר שווער, ממש
ווי אַ באַרג אויפצוהייבן...

איך האָב דיין מאַמען דעמאָלט געזאָגט: קיין מזל קאָן קיינער נישט מיט-
געבן אַ קינד, אָבער צרות, חס ושלום, דאָס יאָ. נישט איין פּאַרפּאַלק האָט זיך
געלעבט שלעכט און געקריגט זיך צוליב דער איינציקער סיבה פון נישט האָבן
געסילוקט דעם נדן. ביי מיר אָבער איז אַ וואָרט — אַ וואָרט, און אַחוץ דעם,
קאָן איך גוט מיין סחורה, איך ווייס וואָס פּאַר אַ דינעם האַנער זיי האָבן. איך
ווייס ווי עס וואָלט אויף דיר, ריסל, געווירקט די קלענסטע אַנצוהערעניש.
מיינסטו נאָך אַלץ, אַז יעדערער איז אַזוי ווי דיין טאַטע? ווען מען טראַכט זיך
נישט אַזוי טיף אַריין, איז אַוודאי אַ סך געזונטער...

— איך פּאַרשטיי — רופט זיך אַן יהודית — אַז ביי אונדז האָט מען ראָ-
סיען קיינמאַל זיך נישט געלאָזט פילן אומבאַקוועם צוליב דעם וואָס איר טאַטע
האָט נישט באַצאָלט דעם נדן.

— מיר — זאָגט ריסל — מיר זענען געווען צופרידן, ווען זי האָט צו אונדז
קיין טענות נישט געהאַט. מיר האָבן איר ליב געהאַט דאָס לעבן. איך האָב מיט
איר געלעבט ווי מיט אַ שוועסטער. די מאַמע האָט איר דאָס אַרט אַפּגעבלאָזן.

פונדעסטוועגן, ווען איך האָב איר גערופן שבת, צו גיין שפּאַצירן, פּלעגט זי מיר זאָגן מיט אַ שטאַכוואָרט: — דו גייסט שפּאַצירן מיט אַ סאָלדאַטסקע ווייב.
 — יאָ, — קרעכצט דער טאַטע — זי האָט געפּילט אַ קנאה, ווייל דיין שלמהן האָט זיין טאַטע אַרויסגענומען פון זעלנער פאַר געלט. זי פּלעגט נעבעך וויינען און קלאַגן און טענהן, אַז עס איז איר אַ ווייטיק און בזיון, וואָס איר מאַן דינט פּאַניען. זי איז נעבעך גערעכט געווען. אָבער וואָס האָב איך געקאָנט טאָן? גאַט ווייסט דעם אמת, אַז איך האָב מיר געלאָזט קאַסטן אַ סך מערער, ווי איך בין געווען בכוח, סיי ביים פּריזיוו, סיי ווען ער האָט שוין געדינט. צוויי מאַל בין איך געפאַרן צו אים אין פּאַלק, האָב געשמירט דורך מאַכערס, עס האָט אָבער גאַרנישט געהאַלפּן, זיי האָבן אים נישט אַרויסגעלאָזט. עס פּעלט אַ פנים מזל!... זיין דינען האָט אונדז געוואָרפּן פון די פּיס. פּיר יאָר צייט האָט ער זיך אָפּגע-מוטשעט. איך האָב די גאַנצע צייט געצאָלט פאַר קעסט אין שטעטל, וווּ זיין פּאַלק איז געשטאַנען, כדי ער זאָל עסן כשרס.

— זיינע מאַגעוורעס חלומען זיך מיר נאָך איצט — גיט צו די מאַמע מיט אַ סך פאַרביטערונג.

— טאָ פאַרוואָס זשע האָט ראַסיע געהאַט טענות צו אייך? — פּרעגט יהודית.
 — האָ, — זאָגט דער טאַטע פאַרשעמט — דאָס איז זי נעבעך גערעכט געווען...
 — נאָך אַ מין גערעכט! גערעכט ווי אַ גוי! — האַלט אונטער די מאַמע.

— פאַרוואָס איז זי געווען גערעכט? — פּרעגט יהודית.
 ענטפּערט דער טאַטע:

— ראַסיע איז זייער אַ קלוג ווייבל. האָט זי דעריבער גוט פאַרשטאַנען די לאַגע. איר פאַטער איז שוין דעמאָלט געווען קראַנק און פאַראַרעמט, מיט אַ פּולע שטוב מיט טעכטער קיין עין־הרע. איך, דער שווער, אויך אַ קראַנקער און אַ קבצן. מאַטל ווייסט נישט ווי אַזוי צו זוכן פּרנסה. קיין פּאָך אין האַנט האָט ער נישט. צו קיין מסחר טויג ער נישט. קיין געשעפּטן האָבן מיר נישט. איז וואָס וועט זיין דער תּכלית? וויפּל קאָן מען דאָס זיצן אויף קעסט? איז דערפאַר, גלייך ווי מען האָט אים צוגענומען פאַר אַ סאָלדאַט, האָט זי זיך באַלד גענומען בעטן ביי אונדז, אַז מיר זאָלן איינצאָלן פאַר שיפּסקאַרטן און זיי זאָלן אוועק־פאַרן קיין אַמעריקע. האָט זיך דעמאָלט די מאַמע קענגגעשטעלט. סטייטש, האָט זי געטענהט, וואָס הייסט זי וועט פאַרשיקן אירע קינדער קיין אַמעריקע? איך, פאַרשטייט זיך, האָב אויך נישט געהאַט קיין חשק זיך צו שיידן מיט די קינדער אויף אייביק. אַחוץ דעם, וועל איך דיר זאָגן דעם אמת: איך האָב מיר נישט פאַרגעשטעלט, וואָס אַזא יונגערמאַן ווי מאַטל קאָן טאָן אין אַמעריקע. פאַר אַ

פעדלער, האָב איך געוויסט, טויג ער נישט צוליב זיין כאַראַקטער. ער איז אַ האַרטער פאַרשוין. ער פאַסט זיך שווער צו צו דער וועלט. ער איז אַ ווילדער גדלן. חוץ זיינע נאַענטע חברים, די משכילים, האָט ער קיינעם נישט געהאַט, נישט געקענט און אפילו נישט געהאַט וועגן וואָס צו רעדן מיט אַנדערע מענטשן. היינט גיי שיק אַזוינס קיין אַמעריקע. וואָס וואָלט ער דאָרטן געטאָן? אַזאַ טייער-רע מציאה איז דאָס צו שוויצן אין אַ שאַפּ?

— אַ פאַרפאַלק ערשט נאָך דער חתונה — רעדט ווייטער דער טאַטע — עס מיינען נעמען צייט, ביז מען געוויינט זיך צו אַיינער צום אַנדערן. ביידע זענען אין זייער לעבן נישט אַרויסגעפאַרן פון דער היים און ווער עס זאָל זיי דאָרטן אַראָפּנעמען פון שיק און זיי ווייזן די ערשטע טריט, אין דעם נייעם לאַנד האָב איך נישט געהאַט. איך וואָלט דאָך קיין נעכט נישט געשלאַפּן פון איבערקלערן. אַוודאי האָבן מיר געהאַפט אים אַרויסצונעמען פון פאַלק. וועמען גלוסט זיך דאָס אַפּצוגעבן פיר יאָר פאַר פאַניען? לוינט זיך דען צו מוטשען און דינען אין ראַ-סיי? איך האָב מיר דעריבער געלאָזט קאָסטן וויפל נאָר איך האָב געקאָנט. האָב איך זיך דען געקאָנט ריכטן, אַז נאָך דעם ווי איך וועל זיך לאָזן קאָסטן און זיך סטאַרען אים אַרויסצונעמען, וועט ער פאַרט מוזן אַפּדינען גאַנצע פיר יאָר, זיך גוט אַנמוטשען און ווען ער וועט קומען אַהיים און זיך נעמען זוכן פרנסה, וועט אויסברעכן אַ מלחמה מיט יאַפּאַן? ווער האָט געקאָנט זיין אַ נביא?

— שטעל זיך פאַר, אַז מאַטל דאַרף גיין ווי אַ „זאַפּאַסנאָיער“ און דוד דאַרף שטיין צום פּריזיוו. וועגן באַפּרייען דודן, האָט גאָר קיין רייד נישט געקאָנט זיין. פאַרקערט, מבינים אין בית-מדרש האָבן געזאָגט, אַז אַזעלכע בחורים ווי ער — אַזעלכע גלייכע, שטאלטנע און שיינע — קלייבט מען פאַר דער קייסעריי-ניעס גוואַרדיע און זיי דאַרפן דינען, אַנשטאַט פיר יאָר, גאַנצע פינף יאָר און דערצו ווער רעדט נאָך בעת אַ מלחמה! איז דאָך אַוודאי קיין תירוץ נישטאַ, אַז ער זאָל באַפּרייט ווערן. און לאַמיר זאָגן, אַז עס איז אמת, אַז רוסלאַנד האָט אַ סך סאָלדאַטן און נישט אַלע וועט מען שיקן זיך שלאָגן מיט יאַפּאַן. נאָר וועט מען מיר פּרעגן וועמען צו שיקן? און ווער ווייס וועמענס גורל עס איז? מען שטעלט דאָך איין דעם נפש.

דער טאַטע כאַפט אָפּ אַ וויילע דעם אַטעם, טוט אַ זיפּן און זעצט פאַר: — איז נאָך אַלע צרות, ערשט אויסגעקומען זיך צו שייידן מיט די קינדער. קיין געלט אויף הוצאות האָב איך, ווי געוויינטלעך, נישט געהאַט. קוים מיט גרויס מי זיי אַריבערגעשטעלט דער גרענעץ. מאַטל האָט זיך דערשלעפט ביז לאַנ-דאָן. ער האָט זיך דאָרט אַפּגעפלאָגט גאַנצע צוויי יאָר. ביז זיין שוויגער (דער שווער איז אין דער צייט געשטאַרבן) האָט זיך צונויפגעשריבן מיט אירן אַ קרוב

אין אַרגענטײַנע, אָן אָנגעשטעלטער אין דער „ייִקאַ“ און יענער האָט אים צוגע-
שיקט אַ שיפסקאַרטע מיט אַביסל געלט אויף הוצאות און אים געבראַכט אַהין
שוין אויף אַ גרייטע שטעלע, אַלט לערער אין דער ייִדישער קאַלאַניע. ער האָט
באַלד אַרויסגענומען צו זיך זיין ווייב און קינד און עס איז זיי דאַרטן, אַדאַנק
גאָט, געפעלן.

דער טאַטע רוט זיך אָפּ אויף אַ מאַמענט און רעדט ווייטער, מיט אַ געמיט-
לעכערן קול:

— דוד איז פאַרבליבן אין דעם גאַליציאַנער דאָרף ביי דער גרענעץ, אָן אַ
גראַשן געלט ביי דער נשמה, איך האָב עס נישט געוואָסט, נאָר ערשט דאָ נישט
לאַנג האָט מיר מאַטל באַשריבן דודס גוטסקייט. דאָס הייסט, ווי אַזוי דוד האָט
אים אַוועקגעגעבן ביז דעם לעצטן גראַשן און זיך אויסגעליידיקט די קעשענעס
ווי צו תּשליך... אַז מאַטל האָט נישט געוואָלט נעמען, האָט אים דוד מיט זיינע
מעשיות, וויצן און חנדלעך איבערצייגט, און אין דער האַלבער שעה, וואָס ער
איז געווען אין שילעכל האָט ער „איינגענומען“ גאַנץ גאַליציע... דוד, דאַרפסטו
וויסן, איז פּונקט דער היפּוך פּון מאַטלען. ער איז געוואָקסן לייכט, געזונט, שייך
און פּונקט אַזוי ווי דער קאָפּ איז גוט, קיין עין־הרע, אַזוי זענען אויך ביי אים
פּלינק און אויסטויגלעך די הענט. און מיטן כאַראַקטער איז ער אויך געבענטשט
און אומעטום האָט מען אים ליב. ער פּאַסט זיך לייכט צו צו יעדער סביבה, אויף
אים איז קיינמאַל נישט קענטיק אַז ער ליידט. צו יעדן איז ער צוגעלאָזט. ער
האָט געקאַנט יעדן איינעם אין טאַלנע און יעדער איינער האָט אים געקענט און
אַלע האָבן אים דאָ ליב געהאַט. ער איז געווען דער בעסטער שווימער, זיך גע-
גליטשט בעסער פּון אַלע ייִנגלעך. שטענדיק צופּרידן, לעבעדיק און פּריילעך,
פלעגט ער דעם רבין זיינעם אָפּטאָן די ערגסטע שפּיצלעך. מיט זיינע גאַלדענע
הענט האָט ער שטענדיק געמייסטערעוועט. וואָס נאָר ער האָט געוואָלט, דאָס האָבן
די הענט געמאַכט. און די אַלע זאַכן האָבן אים נישט געשטערט צו קריגן צו זיי-
בעצן יאָר סמיכות אויף רבנות פּון דריי באַרימטע רבנים.

דער טאַטע פאַרהוסט זיך אַביסל און זעצט פּאַר ווייטער, אַ צופּרידענער
און אויפּגעהייטערטער:

— אַזאַ פּויגל קאָן זיך אומעטום אָן עצה געבן! והראיה: טאַקע אין דעם
דאָזיקן גאַליציאַנער דערפּל האָט מען אים באַהאַנדלט ווי אַן אייגענעם. זיי האָבן
אים געפירט קיין סעגעד און אין אַ קורצער צייט איז ער דאַרטן געוואָרן דער
גרעסטער חשובּ ביים רבין אין הויף. האָט געלערנט מיטן רבינס זונדל און באַלד
האָט אים אויסגעכאַפט אַ דאָרטיקער גביר פּאַר אַן איידעם. ער האָט געקריגן אַ
שיינע כּלה, אַ מיידל פּון זעכצן יאָר, און דער שווער האָט אים אויסגעבויט אַ

שיינע דירה אין די קארפאטן-בערג. אים אוועקגעגעבן פעלדער און א גארטן פון אַזאַ מין סאַרט עפל, וואָס מען שיקט אַרויס פון לאַנד צו פאַרקויפן און דערצו האָט דער שווער אים נאָך פאַרזיכערט אייביקע קעסט. זיין שווער האָט זיך קעגן-נעשטעלט ער זאָל אָננעמען דאָס רבנות אין לייפציג און ווען ער איז פון דאָרטן אוועק, האָט אים דאָס גאַנצע דאָרף באַגלייט מיט געוויין. פון לייפציג שרייבט ער, אַז ער איז צופרידן.

— הייסט דאָס, אַז מיינע קינדער האָבן זיך ברוך-השם יאָ צו עפעס דער-שלאָגן! אָבער איך וועל זיך שוין קיינמאָל נישט באַפרייען פון דעם קאַפּדרייע-ניש. איך שטעק נאָך אין חובות ביז דעם האַלדז. איך קרענק נאָך — ווייזט אַן דער טאַטע מיט דער האַנט אויף ווייט — איך צאָל נאָך אויס די פאַרברענטע שטוב... גיי דערצייל דאָס יענעם, וויפל איך טראַכט נישט דערפון, קאָן איך נאָך אַלץ נישט פאַרשטיין, פאַרוואָס דאָס איז און פאַרוואָס דאָס קומט מיר.

דער טאַטע הייבט זיך אויף און נעמט זיך שפּאַצירן נערוועז איבער דער שטוב. דערנאָך זעצט ער זיך צוריק אוועק, נעמט רעדן שטיל און ווענדט זיך צו ריסלען:

— ווען די מאַמע האָט דעמאָלט געפועלט ביי מיר, אַז מיר זאָלן קויפן דאָס שטיבל, איז וואָס איז דען דאָרטן געווען? אַ קיך מיט אַ צימער; דערפאַר אָבער אַ גרויסער ליידיקער פּלאַץ אויף צו בויען. עס איז טאַקע געווען אַ מציאה, סך-הכל 150 רובל. אַ הונדערטער האָבן מיר דעמאָלט געהאַט און 50 האָבן מיר צו געבאָרגט. עס פאַרשטייט זיך, אַז ווי די שטוב איז געווען, האָבן מיר נישט געקאַנט וויינען אין איר. דערפאַר האָב איך זיך לכתחילה קעגנגעשטעלט. „לאַז מיר צורו, פייגל“, האָב איך זיך געבעטן ביי דער מאַמען, ווי קאָן איך אַ קראַנקער מענטש, נעמען אויף מיינע פלייצעס אַזאַ יאָך. האָט זי מיר געענטפערט: „ווען דעך, אויב נישט איצט? די קינדער זענען נאָך קליין, מיר זענען נאָך יונג. שפעטער וועלן זיך אָנהייבן פריזיוון, תנאימס און חתונות מירטשעשעם. מיר וועלן זיך איצט טאַקע אַביסל צופלאַגן, דערפאַר אָבער וועלן מיר קומען צו אַן אייגענער נחלה און האָבן אַ דאָך איבערן קאַפּ“. איז זי דאָך דאַכט זיך גערעכט, די מאַמע, נו האָב איך מיר מער נישט געשפּאַרט. עס איז גראַד געווען באַלד נאָך דעם אומגליק מיט בענטשיקן. די דירה וווּ מיר האָבן געוויינט איז מיר געוואָרן נמאס און איך האָב געהאַפט, אַז אפשר וועט פאַרט ווערן בעסער, משנה מקום, משנה מזל — זאָגט מען ביי ייִדן, האָב איך מיר שוין נישט קעגנגעשטעלט.

דער טאַטע ווייגט זיך אויפן בענקל און קרעכצט.

— אוי, האָבן מיר זיך געפלאַגט און געמוטשעט! דאָס בויען האָט, פאַר-שטייט זיך, אַריינגעשלעפט אין גרעסערע הוצאות, ווי מיר האָבן לכתחילה גע-

רעכנט און דאָ איז צוגעפאלן דער האַרבסט, דער אָסיען מיט די רעגנס און בלאָ-
טעס. די מאַמע האָט אַוועקגעלייגט די בושע אין אַ זייט און איז געגאַנגען מיט
די הוילע שיך אין דער בלאָטע, נישט געקאָנט זיך קויפן קיין פאַר קאלאַשן, ביז
מען האָט געענדיקט בויען.

דאָס אַלץ רעדט זיך איצט אַזוי גרינג, אָבער דעמאָלט... איך האָב געזאָגט
צו דער מאַמע: „פייגל, מיר וועלן זיך אַריינציען אָן די פּאַלן“, ענטפערט זי
מיר: „שמאי, ווי מעגסטו וווינען אויף ערדענע פּאַלן? דיר וועט שאַטן צו שלאָפן
אין אַ צימער אָן אַ הילצערנער פּאַדלאָגע“. בקיצור, מיר האָבן געלייגט די פּאַלן
אויך. באַוויון זיי אַפילו איין מאָל איבערצוגיין מיט פּאַרב. און וואָס? — צע-
נעמט דער טאַטע הילפלאָז די הענט.

רופט זיך אָפּ ריסל:

— טאַטע, דו ווייסט? ביי בן-ציון דעם שוחט אין טשעטשעלניק, האָט אויך
אָפּגעברענט די שטוב.

— נו, האָט ער נישט קיין אייגענע דירה? — פרעגט דער טאַטע.

— ער האָט יאָ, — ענטפערט ריסל, ביי זיין שטוב האָט נאָר אָפּגעברענט

דער דאָך, האָט ער אים געדעקט אויפסניי און דאָס הויז איז צוריק גאַנץ.

— אַזוי? אָבער מיר טאַכטער, דו געדענקסט דאָך אַוודאי! מיר זענען קוים
מיטן לעבן אַרויס, וואָס זאָג איך „מיטן לעבן“? דאָס אויך נישט. דאָס קינד
א ל י ה ל ע איז דאָך געשטאַרבן פון דער שריפה. ער איז געווען קראַנק אויף
טיפוס. די מחלה האָט שוין געהאַט געבראַכן, נאָר פונקט בשעת דעם קרויזיס
האַט מען אים אַרויסגעטראָגן פון שטוב אַ פאַרשוויצטן, אין מיטן דער קרענק.
דעם משוגענעם קאַצקער חסיד, זאָל זיין אַזוי גוט אין קבר, ווי ער האָט מיר דע-
מאָלט אומגליקלעך געמאַכט...

— שמאי! — רופט אויס די מאַמע אַ דערשראָקענע — ווי אַזוי קאַנסטו

דאָס שעלטן אַ שוכן עפר, וואָס איז שוין איצט אויפן עולם-האמת? און ער האָט
דאָס דען געטאָן בכיוון? זיין שטוב האָט זיך דען נישט אָנגעצונדן? נישט מער,
דאָס פייער האָט זיך אַריבערגעוואָרפן אויף אונדזער דירה, צוליב דעם ווינט.
מסתמא איז אַזוי באַשערט געווען. אַלץ איז ביי גאָט אין די הענט.

די מאַמע רעדט ווייטער:

— אוי, פונקט ווי דאָס האַרץ וואָלט מיר דעמאָלט געזאָגט... איך האָב

זיך געהאַלטן ביי זיי אין איין בעטן, אַז זיי זאָלן שטעלן דעם סאַמאָואַר מיט
קוילן און נישט מיט קיין שפענער. איך זע, ווי ביי לייטן זשאַלעוועט מען קוילן,
קאָן איך דאָס נישט פאַרשטיין. פון זינט איך בין אַ באַלעבאַסטע פאַר זיך, לעש
איך אָפּ קוילן און איך האָב צו דעם פּרעסל און פאַר דעם סאַמאָואַר. מילא,

קאסט מיר נאך א שייטל האַליק. איז וואָס? כ'וועל חלילה ווערן אַרעמער? ווען איך פלעג קוקן ווי אונדזער שכן, דער אַלטער קאַצקער, שטעלט דעם סאַמאָוואַר מיט קלעצעלעך אַנשטאַט קוילן, האָב איך נאָר געציטערט, טאַמער צינדט זיך אָן די סאַזשע און כך־הוה.

— וואָס, פון דער סאַזשע איז דען פאַרברענט געוואָרן אונדזער שטוב? —
פרעגט יהודית.

— ווער זאָגט דען, אַז פון דער סאַזשע? — פאַרענטפערט דער טאַטע —
עס האָט זיך פונקט אַזוי צוגעפירט. עס איז ווי דאָס קצבישע ווערטל זאָגט: אַז גאָט וויל שפּילן אַ חתונה, ווערט מען צוועצט טאַנצנדיק.

דער טאַטע רעדט מיט האַרץ:
— מיר האָבן זיך אַריינגעצויגן אין אונדזער שטוב באַלד נאָך פסח און האָבן אַפגעוויינט אין איר דעם גאַנצן זומער. פאַר סוכות איז ליאָוועלע קראַנק געוואָרן אויף טיפּוס. ער האָט דעמאָלט נאַר־וואָס געהאַט אַנגעהויבן צו גיין אין חדר, האָט ער זיך אַ פנים פאַרקילט, צי וואָס...
— עס איז געווען פונקט אַ יאָר נאָך בענטשיקס טויט — מורמלט ריסל שטיל.

— יא, עס איז געווען פונקט אַ יאָר נאָך יענעם אומגליק — קרעכצט דער טאַטע — פאַסירט האָט, אַז ווי נאָר דער דאַקטער האָט דערקלערט, אַז דאָס קינד האָט טיפּוס, האָט דוד דעם שוחטס מוטער עליה השלום, פאַרנומען צו זיך אַלע קינדער כדי זיי זאָלן זיך נישט אַנשטעקן. דו, ריסל, דאַרפסט עס געדענקען.
— יא, טאַטע, איך געדענק — פליסטערן אירע ליפּן קוים צו הערן.

— מען קאָן זיך שוין פאַרשטעלן ווי אַזוי די מאַמע איז געלעגן איבערן קינד, טאָג און נאַכט, ביז די שלאַפקייט האָט געבראַכן. האָט זיך פונקט געמאַכט, אַז איך בין געווען אין בוינע, צו קוילען אַ פאַר שטיקלעך אויף די צווייטע טעג יום־טוב. עס איז געווען חול־המועד סוכות, פיר אַזייגער בייטאָג. די מאַמע איז גער בליבן אַליין מיטן קראַנקן קינד. נאָך אַזויפיל נעכט וואָך זיין, איז זי לעבן אים אַנטשלאָפן געוואָרן. דערווייל האָט דער שכן געשטעלט דעם סאַמאָוואַר מיט שפענער אַנשטאַט קוילן. ווען די שפענער האָבן זיך צעפלאַקערט, האָט ער, דער משוגענער חסיד, אַרויסגעטראָגן דעם סאַמאָוואַר אין דרויסן און געשטעלט ביי דער טיר פון דער סוכה. האָט זיך פון דעם פלאַם אַנגעכאַפט דער סכך און ווי אויף צו להכעיס איז פונקט געווען אַ ווינט און אין איין כהרף־עיף, אין איין אויגנבליק, האָט דאָס פייער אַרומגעכאַפט די גאַנצע סוכה. דאָס שטרוי און די ברעטער האָבן זיך אַנגעכאַפט און פון דאַרטן האָט דאָס פייער אַ יאָג געטאָן אויף אונדזער דאָך.

דער טאטע בלייבט שטיל אויף אַ וויילע. זיין פנים איז פינצטער. דערנאָך רעדט ער שטיל:

— ווען עס איז געוואָרן דער געוואַלד, האָט די מאַמע איינגעוויקלט דאָס קראַנקע קינד אין אַ קאַלדרע און איז מיט דעם אַרויס אויפן גאַס. זי האָט זיך אַ וויילע אַרומגעדרייט צעטראָגן: — וואָס זאָל זי טאָן? — נישט יעדערער וויל אַריינגעמען דעם טיפּוס צו זיך אין שטוב אַריין. אומעטום זענען פאַראַן קליינע קינדער. שרה יענטע, ירמיה דעם גבאים ווייב, איז איר געלאָפן אַנטקעגן און זי אַריינגענומען צו זיך אין שטוב אַריין מיטן קינד.

— ביז איך האָב אַוועקגעלייגט דאָס קינד — קרעכצט די מאַמע — און ביז איך בין צוריק געקומען צו לויפן צו אונדזער שטוב, איז שוין דאָס מעבל מיט אַלע שטוב-זאַכן געלעגן אויף דער גאַס. עס איז מיר פאַרבּרענט געוואָרן אַ סך גרעט און אַלע ליילעכער. איך האָב זיי געהאַלטן אויפן בידעם אין אַ קאַסטן, צוזאַמען מיט דעם קויטיקן וועש פון דעם קראַנקן, ווייל מען האָט אים געוויקלט אין נאַסע ליילעכער. ביז היינט צו טאָג בין איך נאָך צו אַזויפיל וועש נישט געקומען.

היינט דעם טאַטנס גמרות! איין שאַפע אַנגעפאַקט מיט ספרים איז פאַר-ברענט געוואָרן. די צווייטע האָט מען אַפּגעראַטעוועט. גאַנץ ש"ס, וואָס ער האָט באַקומען דרשה-געשאַנק, איז אַוועק מיטן פייער. מען זאָגט, אַז היינט קריגט מען שוין נישט אַזאַ אַנטיק.

די מאַמע זיפצט אַפּ טיף און רעדט ווייטער:

— אָבער דאָס ערגסטע איז געווען, וואָס דאָס קינד האָט ווידער באַקומען היץ און מען האָט גאַרנישט געקאַנט מאַכן — די מאַמע פאַרקרימט זיך, ווי צו וויינען, שנייצט די נאָז און זעצט פאַר — ווי אַזוי דאָס האָט אונדז געטראָפן קאָן מען זיך שוין פאַרשטעלן. דאָס פּלאַץ האָבן מיר געמוזט פאַרקויפן פאַר אַ שיבוש, אינגאַנצן פאַר אַכציק רובל. פונדעסטוועגן האָב איך אויף דעם שכן קיין שנאה נישט געטראָגן. עס איז, ווייזט אויס, נישט באַשערט געווען צו האָבן אַן אייגענע שטוב און דאָס קינד האָט מן-הסתם קיין יאָרן נישט געהאַט...

אַ וויילע בלייבט די מאַמע שטיל, נאָר באַלד הייבט זי ווידער אָן מיט היץ: — זעסטו, יענעם מערדער, דעם רוצח, אים בין איך נישט מוחל. זאָל אים גאָט באַצאַלן פאַר מיר. ער איז געווען דער מלאך-המות פון מיין קינד, פון בענ-טשיקן. איך דאַנק גאָט, וואָס מיינע אויגן זעען אים נישט מערער.

— וואָס — פּרעגט ריסל — דער גראַבער פעלדשער איז נישטאַ אין טאַל-

נע? וווּ דען איז ער?

— מען זאגט, אַז אין אַדעס. זאָל אים נעמען דער רוח, ווי ער געפינט זיך, דער אויסוואַרף — שעלט דער טאַטע.
יהודית רופט זיך אָן צו ריסלען:
— דו וועסט ביי זיי פון קאַפּ נישט אַרויסנעמען, אַז דער גראַבער פעלד-שער האָט דערהרגעט בענטשיקן מיט דער קליזמע. זיי קאָנען בשום־אופן נישט גלייבן, אַז ער איז געשטאַרבן פון דער כאַליערע.
דער טאַטע ווערט ביזו אויף יהודיתן:
— פון וואָנען ווייסטו דאָס, ווייסערקע מיינע, אַז ער האָט געהאַט די כאַ-ליערע? ביסט געווען דערביי? האַסטו געהערט אַזוינס? זי ווייסט! בסך־הכל איז זי דעמאָלט אַלט געווען קוים אַנדערטהאַלבן יאָר.
יהודית ווערט רויט און זאָגט:
— איך האָב שוין אַ סך מאָל געלייענט, ווי אַזוי דער „נאַראַד“ הרגעט אַוועק דאָקטוירים און פעלדשער בעת אָן עפידעמיע. די דאָקטוירים און פעלד-שערס שטעלן איין דאָס לעבן, כדי צו ראַטעווען די באַפעלקערונג און דער המון פאַרשטייט דאָס נישט. ווער ווייסט דען נישט היינט צו טאָג, אַז די כאַליערע פאַרשפּרייט זיך מוראדיק שנעל, צוליב די מיקראָבן און דערפאַר מוז מען תּיכף אַפּוונדערן די קראַנקע, כדי צו פאַרהיטן די געזונטע.
דער טאַטע גיט זיך אַ טרייסל:
— אַזוי טאַקע? וואָס זאָגסטו צו איר? דיין טאַטע איז אויך אַ „מוזשיק“, וואָס כאַפט אַ האַק צו אַ דאָקטער? וואָס ווייס איך, אימשטיינס געזאָגט פון מע-דיצין? — לאַכט דער טאַטע איראַניש — כאַטש עס איז מעגלעך, אַז ווען איך זאָל געווען האָבן בשעת־מעשה אַ האַק, וואָלט איך געטאָן דאָס זעלבע. ווייל אַ טאַטע קאָן נישט צווען, ווי מען נעמט אַ געזונט קינד און מען סמט דאָס אָפּ, אין איין הרף־עין פאַר זיינע אויגן.
— טאַטע, אַ געזונט קינד נישט — זאָגט ריסל שטיל, מיט אַ געדריקט קול — עס איז געווען אָן עפידעמיע און אים האָט געדרייט אין בויך. מיר זענען אפשר נישט זיכער, אַז דאָס איז געווען כאַליערע, אָבער זאָגן: אַ געזונט קינד — קאָן מען אויך נישט.
— דו האַסט שוין פאַרגעסן! — וואַרפט איר פאַר די מאַמע, פונקט ווי ריסל וואָלט געווען מחויב כּסדר צו געדענקען אַלע אומגליקן אין דער משפּחה.
— וואָס הייסט, מאַמע, איך האָב פאַרגעסן? וועמען האָט ער אויפגעוועקט אויב נישט מיר, — זאָגט ריסל מיט אַביסעלע שטאַלץ.
און באַלד ווענדט זי זיך צו יהודיתן, גרייט צו דערציילן איר יענעם טראַג-גישן עפּיזאָד:
71

— מיר האָבן דעמאָלט געווינט ביי אברהם דעם חזן.

— אַזוי ווייט? — פּרעגט יהודית.

— יאָ, ווייל דאָס שחיטה־שטיבל איז דעמאָלט געווען אין יענער זייט שטאָט

און פון רבינס בית־מדרש האָט דער טאָטע געוואָלט זיין ווייט. עס איז שוין לאַנג אין דעם, אַ סך יאָרן. עס איז געווען נאָך איידער מען האָט פאַרטריבן דעם רבין פון טאַלנע און עס איז געווען אַ גרויס מחלוקת צוליב דעם תכשיט...

— דאָס איז אַ באַזונדער קאַפיטל מיט צרות — קרעכצט דער טאָטע.

ריסל זעצט פאַר:

— דאָרטן, אין יענער דירה, האָבן מיר געהאַט אַ קינדער־צימער. איך בין

געשלאָפן אויף אַט דעם באַנק־בעטל — ווייזט ריסל מיט דער האַנט צום אַלקער — און אַנטקעגן מיר, אין אַ שטאַלו בעטל, זענען געשלאָפן בענטשיק מיט דודן, אים צו לאַנגע יאָר. מאָטל איז געשלאָפן אין זאַל און דו ביסט געשלאָפן מיט דער מאַמען. דאָס אומגליק איז געשען אין אַ פרייטיק־צו־נאַכטס. בענטשיק האָט מיר אויפגעוועקט און געזאָגט אַז עס טוט אים וויי דער בויך און ער בעט מיר, אַז איך זאָל שטילערהייט אויפוועקן דער מאַמען און נישט איבערשרעקן דעם טאָטן.

— ער איז געווען קלוג און געזעצט ווי אַן אַלטער מענטש — שאַקלט זיך

פאַר ווייטיק דער טאָטע.

— איידער איך האָב נאָך באַוויזן אַראַפּצוגיין פון געלעגער, זענען אַריין אין

צימער דער טאָטע מיט דער מאַמען. דער טאָטע האָט געכאַפט פון טיש דאָס פלעשל בראַנפן און גענומען רייבן בענטשיקן. דער טאָטע האָט געזאָגט צו דער מאַמען: „גיי מאַך פייער, וועלן מיר אים וואַרעמען מיט ציגל. עס איז פּקוח־נפש, מעג מען מחלל שבת זיין.“ דער טאָטע אַליין האָט אויפגעדרייט דעם לאַמפּ, וואָס האָט געהאַלטן ביים אויסגיין.

— הלוואַי וואָלט ער דאָס נישט געטאָן! — זיפצט די מאַמע.

— דער טאָטע האָט זיך נישט פאַרלוירן — רעדט ווייטער ריסל — ער

האָט דודן אַריבערגעטראָגן צו זיך אין בעט. מיר האָט ער אַרויסגעטריבן פון צי־מער און אויף גיך פאַרראַמט דאָס בעטגעוואָנט. אין אַלקער זענען געשלאָפן ליאָ־ווע און דו, און איך בין אַריין אין דער מאַמעס בעט לעבן דיר. מאַטלען האָט דער טאָטע געהייסן פאַרהענגען די פענצטער. עס איז שוין אָבער געווען צו שפעט. — די גאַנצע מעשה, ווייס איך נישט, צי זי האָט געדויערט אַ האַלבע שעה

— הוסט דער טאָטע פאַרצווייפלט.

ריסל זעצט פאַר:

— איבער דער שטאָט איז אַרומגעגאַנגען דער „אַבכאָד“, דער פעלדשער

מיט צוויי סטראזשניקעס. זיי האָבן געזוכט פלעצער פון דער עפידעמיע, ווייל אין די אַרומיקע דערפער איז געווען די כאַליערא. דער פעלדשער איז דאָך אַ ייד. ווען ער האָט דערזען, אַז עס איז אַזוי ליכטיק אום שבת, האָט ער זיך צוגע-רוקט צום פענצטער און אַריינגעקוקט און ווי ער האָט דערזען, אַז עס ברענט פייער אויפן פריפעטשיק, האָט ער פאַרשטאַנען אַז עמיצער איז קראַנק, האָבן זיי געקלאַפט אין טיר און מיר האָבן נישט געעפנט. די סטראַזשניקעס האָבן אָבער אויפגעריסן די טיר און זענען אַריין אין שטוב. זיי האָבן אָפגעשטופט דעם טאַטן מיט דער מאַמען און דער פעלדשער האָט געמאַכט בענטשיקן אַ קאַנע פון אַזאַ שטאַרקער זאָך, אַז ער איז באַלד אויסגעגאַנגען. פאַרטאָג זענען מיר שוין אַלע גע-ווען אין „באַלניצע“ (שפיטאַל). זיי האָבן אונדז דאַרטן אָפגעהאַלטן גאַנצע צוויי מעת-לעת. די שטוב האָבן זיי אַרומגעשאַטן מיט קאַלך. דאָס גאַנצע מעבל האָבן זיי באַגאַסן מיט קאַרבאָלקע. דו זעסט ווי די שוואַרצע שאַפע איז צעברענט? פריער איז די שאַפע געווען די שענסטע אין שטוב. עס איז נאָך דאָ דער קאַרניז? — גיט ריסל פלוצלינג אַ פרעג.

— ער וואָלגערט זיך ערגעץ אויפן בוידעם. — ענטפערט יהודית — צו וואָס דאַרף מען אַ קאַרניז אין קיך אַריין?

— די שאַפע האָבן זיי אַזוי אַ תל געמאַכט, ווייל זי איז געשטאַנען ביי אים אין צימער. עס איז אמת, אַז בענטשיק איז באַלד אויסגעגאַנגען נאָך דער קליזמע. פונדעסטוועגן, קאָן מען נישט פאַרוזיכערן, אַז ער האָט נישט געהאַט קיין כאַליערא, וויבאַלד עס איז אַרומגעגאַנגען די קרענק.

יהודית שאַקלט צו מיטן קאַפּ. זי באַשטעטיקט דערמיט ריסלס ווערטער. אָבער דער טאַטע זאָגט פעסט:

— איך בין זיכער, אַז נישט!

— וואָס איז די ראיה? — פרעגט יהודית.

— ראשית דאָס, וואָס דוד איז מיט אים געשלאָפן און האָט זיך נישט אָנגעשטעקט. די צווייטע ראיה — זאָגט דער טאַטע טרויעריק — געדענקסט פייגל, אין באַלניצע אויף דער באַנק?

די מאַמע רוקט אַראָפּ דאָס טיכל איבער די אויגן און הייבט אָן. ווי מיט אַ פרעמד קול:

— מיר אַלע, די גאַנצע „סעמעיסטווע“ זענען געזעסן ווי אין געהאַקטע ווונדן. מיר האָבן אָפילו נישט געוואָסט, צי איז בענטשיק געקומען צו קבר-ישראל. איך בין געזעסן פאַרשטיינערט. עס האָט מיר נאָך געקלונגען אין די אויערן זיין „שמע ישראל!“, „ראַטעווע מיר מאַמע!“, וואָס ער האָט נעבעך געשריגן ווען דער כולגאַז האָט זיך מיט אים געפאַרעט. נאָר איין ריסל האָט געהאַלטן אין איין וויי-

גען. א קינד פון עלף יאר, האָט זי שוין גוט פאַרשטאַנען די גרויסע צרות און דעם אומגליק, וואָס אונדז האָט געטראָפֿן. דאָר און גריין איז זי דעמאָלט געווען אַז אַ שרעק. קומט צו צו אונדזער באַנק דער דאָקטער פֿון דער „באַלניצע“, ווייזט אויס אַ גאַנץ פֿינער קריסט און דערלאַנגט איר עפעס צו טרינקען.

— האָט מיר אַ שלאַג געטאָן אַ ווילדער געדאַנק אין קאָפּ — כאַפט אונטער דער טאַטע — און איך האָב איר אַ קלאַפּ געטאָן איבער דעם הענטל, האָט זיך די רפואה אויסגעגאַסן און דער דאָקטער האָט זיך באַליידיקט:

— מען זאָגט אויף דיר „רעזניק“ (שוחט), אַז דו ביסט אַ קלוגער מענטש. גלייבסטו באמת, אַז מיר, דאָקטוירים, לערנען זיך כדי צו הרגענען מענטשן און נישט כדי זיי צו ראַטעווען?

דער טאַטע פאַרהוסט זיך און דערציילט:

— זעסטו, כאַטש די צונג איז ביי מיר אין גלות, האָב איך אים מיט מיין רוסישער שפראַך אימשטיינס געזאָגט, גענוי דערציילט ווי אַזוי עס איז פאַרגע-קומען מיט בענטשיקן. ער האָט אויסגעהערט און מיר גאַרנישט געהאַט צו ענט-פערן. ער האָט גוט פאַרשטאַנען, אַז דער פעלדשער, ימח שמו, וואָלט פּרזיער באַ-דאַרפט זען וואָס אים איז. מאַלע וואָס אַ קינד שניידט אין בייכל, כאַפט מען און מען הרגעט עס אַוועק? אַרויסגעבן מיר דעם גערעכט, דאָס האָט ער נישט גע-קענט. האָט ער זיך שווייגנדיק אויסגעדרייט און איז אַוועק מיט אַן אַראַפּגע-לאַזטן קאָפּ, ווי אַ געשלאַגענער הונט. איך האָב שוין דערקענט אויף זיין פנים, זיינע מחשבות. זאָל זי זאָגן, אויב זי געדענקט — ווייזט דער טאַטע אָן אויף ריסלען.

ריסל ענטפערט האַלב באַליידיקט:

— מיר שטייען פאַר די אויגן אַלע סצענעס, גלייך ווי עס וואָלט פאַסירט ערשט נעכטן.

און כדי צו דערווייזן, ווי זי געדענקט די פּרזיערדיקע זאַכן, דערמאָנט זי:

— איך געדענק נאָך דער באַבע דבורה, ווען זי איז געקומען נאָך ליאַוועס טויט. איך געדענק איר פון דעמאָלט, ווייל צו מיר אויף דער חתונה איז זי גע-קומען נאָר צו דער חופּה. זי האָט נישט געקאָנט פאַרבלייבן מערער, ווייל די מומע בתיה האָט דעמאָלט געבוירן איר ריסלען. (ריסל ווייזט אויף מיר מיטן פּינגער, פונקט ווי איך וואָלט דאָס געווען די דאָזיקע ריסלען).

ריסל פאַרזשמורעט די אויגן און רעדט אַ פאַרטראַכטע:

— די סצענע פון דער באַבעס קומען שטייט מיר נאָך פאַר די אויגן. באַלד נאָך שבעה איז עס געווען. איך האָב נאָך מיטאַג זיך גענומען צו וואַשן דאָס גע-פעס. אַלע האָבן מיר שוין געהאַט אַפּגעגעסן. זע איך, אַז אין אַ קליין טעפעלע

האָט די מאַמע געלאָזט יויך און פלייש. פרעג איך: „פאַר וועמען איז דאָס עסן?“, ענטפערט די מאַמע פאַרטראַכט: „פאַר מיינע קינדער“. איך האָב מיר דעמאָלט שטאַרק דערשראַקן. בין איך אַריין צו אַ שכנה און איר געבעטן, אַז זי זאָל בלייבן מיט דער מאַמען און אליין בין איך אַוועק צום טאַטן אין בית-השחיטה. איך דערצייל אים מיט געוויין, וואָס עס האָט פאַסירט און אַז די מאַמע זעט מיר אויס עפעס מאַדנע. ענטפערט מיר דער טאַטע, אַז ער האָט שוין פון פריער באַ- מערקט און האָט וועגן דעם גערעדט מיט דעם דאָקטער בעלינקי. דער דאָקטער זאָגט, אַז דאָס וועט איבערגיין. עס איז געקומען פון די צרות וואָס מיר האָבן איבערגעלעבט. דער טאַטע האָט מיר אויך דערציילט, אַז ער האָט אַוועקגעשיקט אַ בריוו צו זיין מאַמען און טאַקע מאַרגן, מיט דער ערשטער באַן, קומט די באַבע דבורה. „דער מאַמען דאַרף מען דערפון נישט דערציילן“, זאָגט מיר אַן דער טאַ- טע. דער דאָקטער האָט געזאָגט, אַז עס איז גלייכער, אַז זי זאָל מיינען, אַז די באַבע איז געקומען אומגעריכט, בכדי זי זאָל ווערן איבערראַשט.

ווען די באַבע איז געקומען, איז די מאַמע איר אַרויפגעפאַלן אויפן האַלדן און האָט זיך צעוויינט מיט אַ גרויס געוויין. אויך די באַבע האָט זיך צעקלאָגט אויף אַ קול. זי האָט זיך אָנגעקלאָמערט אין דער מאַמען אַזוי, אַז מען האָט זיי ביידן נישט געקאָנט פונאַנדערנעמען. זיי האָבן ביידע אַזוי געיאָמערט, אַז די גאַנצע שטאַט איז זיך צונויפגעלאָפן. נאָך דעם האָט מאַטל געבראַכט פאַר דער מאַמען אַ רעצעפט, וואָס דער דאָקטער האָט פאַרשריבן. זי האָט אים איינגענו- מען און איז אַנטשלאָפן געוואָרן און מיר אַלע זענען געגאַנגען אויף די שפיץ- פינגער.

— אוי, איז די באַבע דבורה אַ בריה! — רופט אויס ריסל האַפערדיק — זי האָט געבאַקן געקאַכט, געוואָשן, געפרעסט, פאַרריכט דאָס גרעט, געצירעוועט די זאַקן. דער מאַמען האָט זי גאַרנישט געלאָזט טאָן. זי איז געווען צו איר צוגע- לאָזט און צערטלעך ווי צו אַ קליין קינד. איך געדענק אַפילו, ווי די באַבע האָט מיר געלערנט קערן די שטוב מיט אַ פראַסטן בעזים פון פּאָלין.

— וואָס הייסט? — שלאָגט איבער יהודית — צו צוועלף יאָר האָסטו נאָך גישט געקאָנט אויסקערן די שטוב?

— אַ משל — ענטפערט ריסל האַלב פאַרדראַסיק — איך זאָג דאָך, אַז די באַבע האָט מיר געלערנט קערן מיט אַ פראַסטן בעזים. פריער האָבן מיר געהאַט צוויי גוטע בעזעמער, אַן אַלטן און אַ נייעם, זענען זיי ביידע פאַרברענט גע- וואָרן. האָט די באַבע געקויפט פאַר דריי גראַשן אַ גאַנצן פאַק פּאָלין און געמאַכט בעזעמער. אַז מען קערט מיט פּאָלין צעשיט זיך דער צווייט און עס ווערט אַ מיסט. דאַרף מען וויסן ווי אַזוי מיט אים אַנצוגיין.

ריסל וויל דערווייזן, אַז זי געדענקט גענוי אַלע פאַרגעקומענע זאַכן און דערציילט דעריבער ווייטער:

— אין אַ געוויסן טאָג איז די מאַמע געזעסן אויף דער פראַסטער באַנק, וואָס שטייט איצט אין קיך, האָט געקוקט אויף דער שוואַרצער שאַפע און האָט גע- וויינט. פרעגט איר די באַבע: „וואָס וויינסטו, נאַריש ווייבל? עס טוט דיר באַנג די שאַפע, וואָס מען האָט דיר אַ תל געמאַכט?“. ענטפערט די מאַמע מיט אַ זיפן: „נישט די שאַפע, נישט אַלע זאַכן, נישט די שטוב אַפילו זענען מיר אַ שאַד. איך טראַכט נאָר, אַז פונקט אַזוי ווי די שאַפע איז פאַרשרפהט געוואָרן, אַזוי זענען פאַרברענט געוואָרן די קישקעס פון מיין קינד“. די מאַמע פאַרגייט זיך אין אַ יאָמערלעכן געוויין: „גאָט, פאַרוואָס זענען מיינע צוויי קינדער ביי מיר אויסגעריסן געוואָרן? פאַרוואָס פאַר אַ זינד?“ דאָ האָט די באַבע מער נישט אויסגעהאַלטן און זיך צעבייזערט. האָט גענומען שרייען און דראַען מיטן פינגער: „פייגל, דו זינדיקסט! וואָס מיינסטו, אַז דו ביסט אַ מיוחסת ביי גאָט? האָ דו ביסט די איינציקע מאַמע אויף דער וועלט, וועמען עס האָט געטראַפן אַן אומ- גליק? האָ מסתמא נאַריש ווייבל, האָבן דינע קינדער מער קיין יאָרן נישט גע- האָט. פאַרוואָס טראַכסטו נישט, אַז פאַרקערט: עס קאָן גאָר זיין אַז דיר האָט חלילה געזאָלט טרעפן נאָך אַ גרעסערער אומגליק און גאָט האָט אַפגעווענדט פון דיר דעם צאָרן? לאָז מיר נאָר וויסן, ביסט אַ יידישע טאַכטער, צי ניין? דאַרפסט דעריבער זאָגן „גם זו לטובה!“.

ריסל מאַכט אַפנים זייער געשיקט נאָך דער באַבעס קול. ווייל אויף די פנימער פון טאַטן מיט דער מאַמען באַווייזט זיך אַ שמייכל.

ריסל זעצט פאַר מיט דער באַבעס רייד:

— דו, פייגל, ביסט נאָך גאָר יונג און ביסט ביי מיר אַ בטוח, אַז דו וועסט מיר נאָך, מיט גאָטס הילף, געבן אַנדערע אייניקלעך. דו מיינסט אַוודאי, אַז איך וועל שטענדיק זיצן לעבן דיר און דיר פילגעווען און דו וועסט זיין אַ פריצה און גאַרנישט טאָן? אַ, ניין! דו זע זיי אַ מענטש, פייגל. זיי אַ מאַמע צו דינע קינדער. היט אַפ דיין מאַן. מיין זון איז נישט קיין געזונטער מענטש און דאַרף דו זאָלסט אויף אים אַכטונג געבן... אויב דו וועסט נאָך היינט, נאָך איצט, אַט באַלד טאַקע, זיך נישט נעמען צו דער באַלעבאַטישקייט, פאַר איך מאַרגן מיר- טשעשעם אַוועק פון דאַנען.

— „שוויגער — האָט איר שטיל און שוואַך געענטפערט די מאַמע — וואָס הייסט איר פאַרט אַוועק מאַרגן? איר האָט שוין אַמאָל געזען, אַז מען זאָל אַוועק- פאַרן ערב שבת? איר וועט אייך פאַרן מירטשעשעם די אַנדערע וואָך.“ טאָ גיי

זיפ איבער דאָס מעל און מאַך די ראַשטשינע, האָט געענטפערט די באַכע באַ-
פעלעריש. די מאַמע האָט אויסגעווישט די אויגן און זיך גענומען צו דער אַרבעט.
— און ביז היינט צו טאָג, אַ דאַנק גאַט, שלעפט זי דעם יאָך — זאָגט דער
טאַטע מיט אַ זיפּץ.

די מאַמע ענטפערט אָפּ מיט אַ זיפּץ און זאָגט:

— דער רבונג של עולם האָט מיר טאַקע אומגעקערט דעם שאַדן... די צוויי
קינדער, זאָלן געזונט און שטאַרק זיין — ווייזט אָן די מאַמע אויף מיר מיט
מיין ברודערל — האָט ער מיר געשיקט פאַר יענע. עס איז אָבער פאַרט נישט
דאָס. דער ריס אין האַרצן איז געבליבן... בענטשיק האָט שוין געלערנט גמרא
און ליאָוועלע...

די מאַמע טוט יאָמערלעך אַ זיפּץ און איר פנים ווערט אַלט און מיאוס.

— פון וואָס מען זאָל נישט רעדן, קומט מען אַרויף אויפן טויט — זאָגט
יהודית, ווי שוין אַ באַיאָרטע פרוי.

— איך רעד נישט דערפון — זאָגט דער טאַטע — איך זאָל וועלן אויס-
דעכענען מיינע צרות, נו, נו... איך רעד איצט נישט פון די קינדער, נישט פון די
אַלע אַנשיקענישן און פורעניות. אויך נישט פון די מחלוקתן אין טאַלנע, אַרום
דעם רבינס הויף. אין דער זעלביקער צייט, וואָס איך בין געווען פאַרצווייפלט
און קראַנק פון עגמת-נפש, ווען עס האָט געפעלט אַ האַר, אַז אייער מאַמע זאָל
אַראָפּ פון זינען, — פונקט דעמאָלט האָבן זיי, די צאַפעס, די חסידים, זיך
געהאַצקעט ביים רבין ביי דעם פושע-ישראל און זיך באַרימט, אַז מיינע צרות
זענען אַ מופת... אברהם דעם חזן האָבן זיי די באַרד אויסגעריסן, הלמאַי ער
האַלט מיט מיר...

— פון די אַלע זאַכן רעד איך איצט נישט — רעדט דער טאַטע ווייטער
זאַלעך — איך מאַך נאָר אַ חשבון, אַז ווי גלאַט און כשר עס זאָל נישט גיין
אויף ווייטער, זע איך אַלץ נישט אַרויס, ווען איך וועל מיר אַרומצאָלן און אַרויס-
קריכן פון די חובות און דאָ וואַקסט שוין, קיין עין-הרע, אונטער אַ מיידל —
ווייזט ער אָן אויף יהודית — און איך האַלט נאָך אין איין צאָלן וואַכערס, עסקה,
פראַצענט אויף פראַצענט.

די מאַמע לאָזט אַראָפּ דעם קאַפּ, שווייגט אַ וויילע. נאָכדעם רופט זי זיך אָפּ:
— דאָס גאַנצע אומגליק איז, וואָס יעדערער קוקט נאָר אויף גרעסערס פון
זיך. קיינער קוקט נישט אויף אַראָפּ. פאַרוואָס, מיין מאַן, זאָגסטו נישט: „דאָג-
קען גאַט דערפאַר“, דו האָסט געטרויען, גלויבן, קרעדיט. אַנדערע, אויף צו באַ-
קומען אַ הלוואה מוזן פאַרזעצן די לייכטער.

— וואָס? — שפּרינג איך אויף — לייכטער פאַרזעצט מען? וווּ פאַרזעצט מען זיין? ווי אזוי?

— וואָס מיינסטו? — פּרעגט מיר די מאַמע.

— איך מיין — שטאַמל איך נישט זיכער — איך ווייס, אָז מען פאַרזעצט קאַרטאַפּל, ציבעלעס, אָבער לייכטער האָב איך קיינמאַל נישט געהערט, אָז מען זאָל פאַרזעצן.

צעלאַכט זיך די מאַמע און אַלע לאַכן מיט און דער טאַטע זאָגט טרויעריק: — גויים פאַרזעצן טאַקע קאַרטאַפּל און ציבעלעס, ווייץ און קאַרן און יידן פאַרזעצן לייכטער, קישנס און אַפילו מלבושים. פּרעג איך נישט דרייסט, כמעט שעמעוודיק: — און עס וואַקסט?

— אַ שאלה צי עס וואַקסט! עס וואַקסט שוין גאָר גרויס דער פּראַצענט ביים וואַכערניק.

— אַזאַ חכמה! — לאַכט די מאַמע מיט פאַרווורף — אַ קונץ איז אַ קינד צו געווינען?

ריסל נעמט מיך אַרום און זאָגט צו דער מאַמען:

— אוי, מאַמע, דאָס איז די גרעסטע קונץ אין דער וועלט אַ קינד צו גע-ווינען...

איך קוק אויף ריסלען און זע אירע אויגן זענען פול מיט טרערן. שיעור. שיעור שריי איך אויס: „אכצע די באכצע, אָט וויינט זי, אָט לאַכט זי“. איך וואָג דאָס נישט, ווייל איך מערק, אָז אַלע מאַכן זיך נישט זעענדיק, אָז ריסל וויינט. און נאָך מערער: די מאַמע זאָגט מיט אַ געמאַכט פּריילעך קול:

— יהודית, ווי קומט עס וואָס דו זיצסט איצט אין שטוב? דו זעסט גאָר נישט וואָס פאַר אַ שיינע ליכטיקע נאַכט עס איז? פאַרוואָס גייסטו נישט שפּאַ-צירן מיט ריסלען?

יהודית שפּרינגט אויף. שנעל ווי אַ בליץ כאַפט זי אַרויס פון דער קליידער-שאַפּע ריסלס פוטערנעם מאַנטל און דעם הוט. אין איין אויגנבליק שטייט זי שוין אַליין אַנגעטאַן אין דעם וואַרעמען מאַנטל און דעם פוטערנעם היטעלע, אַ גרייטע אַרויסצוגיין. אָבער ריסל רירט זיך נישט פון אַרט. נעמט יהודית און לייגט איר אַרויף דעם הוט אויפן קאַפּ. ריסל ווערט זיך.

— איך וויל נישט גיין. די מאַמע וועט דאַרפן אַראַפּגיין פון בעט, אין דער קעלט, עפענען די טיר.

— וואָס? — לאַכט דער טאַטע — דו ווייסט גאַרנישט, אָז אינדזער טיר

האַט אַ טעקערעטנעם שלאָס? יהודית קאָן עפענען די טיר פון דרויסן, אַזוי גוט ווי פון אינעווייניק. זי שטופט דורך אַ שטעקעלע און עפנט.

וונדערט זיך ריסל:

— אויב אַזוי, קאָן דאָך אַ פּרעמדער אויך עפענען? איז דאָך דאָס אַן איינ-געשטעלטע זאָך.

— וואָס וועט מען גנבענען ביי מיר? דעם דלות?

— נו, טאָ ווי אַזוי זשע האָט מען דיר באַגנבעט באַלד נאָך מיין חתונה?

— דאָס איז געווען בלויו דערפאַר, ווייל איך האָב באַדאַרפט פאַרווכן דעם

טעם פון אַזאַ צרה אויך... — לאַכט ביטער דער טאַטע.

יהודית ווייזט מיטן פינגער אויף מיר:

— דאָס איז זי שולדיק.

— טאַטע! — רייס איך אים פאַר די פאַלעס פון כאַלאַט — זאָג איר

עפעס! פאַרוואָס זאָגט זי אַז איך בין שולדיק? — טענה איך אין גערעכטן צאַרן.

דער טאַטע לאַכט.

— דו ביסט נישט שולדיק — באַרויקט ער מיר — דיין מאַמע איז די אמתע

שולדיקע. עס איז איר נישט אַנגעשטאַנען דיר מיטצונעמען אויף ריסלס חתונה.

זי האָט זיך געשעמט צו זיין אַ מחותנתטע מיט אַ פּיצל קינד. האָט זי דיר גע-

לאַזט אין דער היים מיט אַ דינסט-מויד און יענע האָט פונקט געהאַט אַ חתן אַ

גנב, האָט זי אים געוויזן דורך וואָסער פענצטער עס איז גרינג צוצוקומען וווּ

עס ליגן די זאַכן און אַליין איז זי זיך אוועקגעפאַרן אין דאָרף צו אַ מומען.

און פונקט די צווייטע נאַכט, ווען אַלע זענען געשלאָפן מידע פון דער חתונה,

איז דער פאַרשוין אַריין און צוגעגנבעט אַלץ וואָס עס איז געווען. ביי דורך, זיין

גאַנץ אַנטועכץ, אַפילו די שיד. ביי ראַסיען האָט ער צוגענומען אַ קאַלדרע און

די לעפל-גאַפּל, ביי...

— איך פּרעג זיך נאָר — רייסט איבער ריסל — פאַרוואָס מיין שוויגער

האַלט שטענדיק אַ דינסט, און אַמאָל צוויי אויך און פונדעסטוועגן האָט מען זיי

קיין איין מאָל נישט באַגנבעט.

— אַ נייעס! — לאַכט דער טאַטע — „שלימזל ווהיין גייסטו?“, „צום אַרע-

מאָן“. וואָס פאַרשטייסטו דאָ נישט?

— זעסטו מיין קינד — ראַסיע, זאָל לעבן, האָט דערויף געהאַט אַ קלוג

ווערטל, דו געדענקסט, ווען זי איז דאָ געווען אַ קרעמערין, משטיינס געזאָגט,

פלעגט זי זאָגן: „אַ נגידי, נישט גענוג וואָס ער האָט מזומן געלט, האָט ער נאָך

אַזאַ מזל, אַז זיין וועקסל וואָס ער שרייבט אונטער, גייט אָן גלייך ווי געלט און

אַן אַרעמאָן, נישט ער האָט געלט, נישט זיין וועקסל האָט אַ ווערט...“

— וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָס צו מיין שוויגער?

— עס האָט אַ שייכות דערפאַר, ווייל דער וואָס האַלט שטענדיק דינסטן, ווייסט שוין ווי אַזוי זיך נוהג צו זיין. איך אָבער, האָב גענומען אַ דינסט בלויז אויף דריי טעג. נו, האָב איך געדאַרפט בעטן ביי איר אַ יחוס־בריוו?

— ווייסט, וואָס נאָך איך וועל דיר זאָגן? — מישט זיך אַריין דער טאַטע — ביי דיין שווער זענען זיכער בעסער באַוואַרנט די פענצטער מיט די טירן ווי ביי מיר. דער גנב האָט אויך מיט מיר געמאַכט אַ שלעכט געשעפט.

— עס איז אַ גליק — זאָגט די מאַמע — וואָס די צירונג, די קליידער און דאָס דרשה־געשאַנק זענען געווען אין ריסלס אַלקער און דאָס פאַרפאַלק האָט געהאַלטן פאַרשלאָסן די טירלעך פון אינעווייניק. עס איז געווען אַ גרויסער חסד, וואָס דער גנב איז אַהין נישט אַריין.

ביי די דאָזיקע ווערטער, ווערט ריסל אַביסל צעטומלט. זי הייבט זיך אויף און שלעפט יהודיתן פאַרן אַרעם.

— דו קלייבסט זיך, ווי אַ נגיד אויף אַ קרענק — זאָגט ריסל שנעל — עפּ ווערט דאָך שפעט. קום שוין אַמאָל, אויב גיין, איז געגאַנגען. יהודית וואַרפט אויף איר אַ זייטיקן בליק און שמייכלט.

* * *

ווען זיי גייען אַוועק, נעמט זיך די מאַמע צו אַ זאַק, וואָס זי האַלט שוין ביים פאַרענדיקן. דאָס הייסט ביים אַפּלאַז. פאַר מיר איז איר אַרבעט זייער אינטערע־סאַנט. איך קוק מיר צו ווי וואָס אַמאָל ווייטער, ווערן ווייניקער אייגלעך. ווען עס ליידיקט זיך אַפּ איין שפּיזל פון די פינף, שטעקט אים די מאַמע אַריין אין קאַפּ אונטער דער פאַטשיילע ביים אויער.

איך בין דער מאַמען שטאַרק מקנא דערויף. איך וואַלט שוין געוואַלט וואָס גיכער אויסוואַקסן און ווערן אַ מאַמע, צו קענען שטריקן זאַקן, שאַקלען דערביי מיטן קאַפּ און קלינגען מיט די שפּיזלען, ווי זיי קלינגען ביי דער מאַמען, ווען זי רודערט מיט זיי ביי דער אַרבעט.

די מאַמע זיצט ביי דער הרובע, איר פנים איז טרויעריק און פאַראומערט. זי קוקט פאַרויס. איך האָב דעם איינדרוק, אַז זי זעט מיר נישט, כאַטש זי קוקט אין מיין זייט אַריין. דער טאַטע שפּאַנט הין און צוריק איבער דעם צימער. ער זיפצט, קרעכצט, ווי זיין טבע איז. פּלוצלינג שטעלט ער זיך אַפּ אַנטקעגן דער מאַמען און זאָגט ווי פאַר זיך שטילערהייט:

— גיי פּרעג ביי גאַט שאלות!...

די מאַמע ענטפּערט נישט. גייט ער ווייטער אַרום איבערן צימער פאַרטאָן

אין זיינע געדאנקען. פלוצלינג גיט די מאמע א זיפץ און זאגט:
 — דוכט זיך איין פינטעלע, אבער ווי זאגט מען דאס איבער דעם גאנצן
 קאפ...

ווייזט אויס, אז אין די דאזיקע ווערטער שטעקט א טיפער מיין, א באהאל-
 טענע כוונה.

— גיי פרעג ביי גאט שאלות! — חזרט איבער דער טאטע זיינע פריערדיקע
 ווערטער און טוט ווידער א שווערן זיפץ.

— שמאי — זאגט די מאמע דערשראקן — וואס איז דען, אימשטיינס גע-
 זאגט אינגאנצן דעם מענטשנס לעבן, און א קינד און אן א רינד... וויי איז מיר,
 וויי, וואס וואלט איר דען געפעלט, ווען זי האט א קינד? זיי, די גאנצע משפחה,
 שווער און שוויגער, שוועגערינס און שוואגערס, טאנצן ארום איר, און ביי דעם
 מאן איז זי דאס אייבערשטע פון שטייסל.

— דו וויסט פארוואס? — גיט דער טאטע א קלוגן און פולבאדייטנדיקן
 קוק אויף דער מאמען.

ער זיפצט.

— וואס קאן איך העלפן? איך וויל גארנישט אריינלייגן די האנט אין קע-
 שענע... אז איר איז ליב.

ער לייגט דערביי דווקא יא אריין די האנט אין קעשענע. ער נעמט ארויס די
 פאטשיילע, ווישט זיך אפ דעם שטערן און זאגט צום דריטן מאל:

— גיי פרעג ביי גאט א שאלה!

די מאמע שטעלט אן א פרעגנדיקן פנים. זי פארשטייט משמעות נישט דעם
 טאטנס כוונות. זעצט זיך דער טאטע אויף דער סאפקע לעבן מיר און דער מא-
 מען. דער טאטע הייבט אן אזוי:

— דו הערסט דאך, א יונג פארפאלק. עס פעלט זיי גארנישט, א חוץ א
 קינד. טא וואס'זשע טוט גאט? ער שיקט טאקע צו צוויי קינדער, נאר צו אונדו,

אויף דער עלטער, ווען זיי האבן אונדז געפעלט פונקט ווי א לאך אין קאפ.

די מאמע ענטפערט מיט פארדראס:

— וואס, דו האסט מורא, אז גאט האט שוין חלילה נישט מער קיין נשמה-
 לעך? ער קאן זיי נאך אויך געבן קינדער און אונדזערע זאלן זיין געזונט און

שטארק ביי אונדז און מיר זאלן זיי דערלעבן מגדל זיין און מדריך זיין לחופה
 און מעשים טובים.

— זאג דו אליין, פייגל, צי וואלט נישט בעסער געווען סיי פאר אונדו, סיי
 פאר ריסלען מיט שלמהן און סיי פאר די פיצלעך קינדער...

— עס איז גאר קיין ראיה נישט. אזוי ווי דו קוקסט איר אן — די מאמע

ווייזט אן אויף מיר — וועל איך דיר נאך איר מזל נישט פארקויפן פאר קיין צוויי גראַשן. איך פארהאַף צו גאַט, אַז זי וועט נאָך זיין אַ גרויסע נגידיִתִּטע.

— הלוואַ! — כאַפּט אונטער דער טאַטע — אַבער דערווייל, וואַלט איר זיכער געווען בעסער ביי ריסלען — עקשנט זיך דער טאַטע.

פאַרדריסט דאָס דער מאַמען.

— ביי דיר, איז ווי עס קומט דיר אויס. אַמאָל זאָסטו אַזוי און אַ צווייט מאָל אַנדערש. האַסט שוין פאַרגעסן וואָס דו האַסט געזאָגט ווען בצלאל משה איז געבוירן געוואָרן?

— וואָס, וואָס האָב איך געזאָגט?

— איך ווייס נישט ווי אַזוי אַרום דו האַסט געקאַנט פאַרגעסן — זאָגט זי באַליידיקט — די גאַנצע שטאַט האָט איבערגערעדט דיין גלייכוואַרט, וואָס דו האַסט געזאָגט אויפן ברית, בעת חברה האָט זיך גענומען שפּאַסן פון דעם בן־זקונים. האַסטו געענטפערט: „נאַראַנים וואָס איר זענט. היינטיקע צייטן ווען דער־וואַקסענע קינדער זענען געצווונגען צו אַנטלויפן איבער ימען, הינטער די הריי־חושך, זאָל כאַטש זיין ווער עס זאָל זאָגן דעם ערשטן קדיש, ביז די זין אין די מרחקים דערוויסן זיך“...

— דאָס, פייגל, איז עפעס אַנדערש. איין זאָך איז אַפּהאַקן די לצים די פליגל און עפעס אַנדערש איז דאָס וואָס מען פילט ביי זיך אין האַרצן.

— וואָס, ער איז דען חלילה אַ שלעכט יינגעלע?

— ניין, פייגל! חס ושלום! דו פאַרשטייסט נישט...

דער טאַטע ציט זיך נערוועז די באַרד.

— וועדליק עס קומען צייטן — זאָגט דער טאַטע פאַמעלעך און ציט אויס יעדעס וואָרט — וועדליק עס קומען צייטן, בין איך נישט זיכער, צי ער וועט זאָגן קדיש...

— שמאַי! וואָס רעדסטו? — לייגט די מאַמע אַוועק דעם זאַק.

דער טאַטע שווייגט מיט פאַרביסענע ליפּן. די מאַמע רעדט צו אים מיט אַ

פאַרווורף:

— פאַרוואָס ביסטו שמאַי אַזאַ מענטש, וואָס לייגט תמיד אויס צום שלעכטן. דו אַליין ליידסט דאָך דערפון. איך, שמאַי, איך בין זיכער, ווי גאַט איז אַ פאַ־טער — זאָגט זי פעסט — אַז וואָס פאַר אַ צייטן עס זאָלן נישט זיין, וועט מיין זון זאָגן קדיש נאָך מיר.

— נאָך דיר — צעלאַכט זיך דער טאַטע — נאָך דיר וועט ער אַוודאי קיין

קדיש נישט זאָגן.

— וואָס? — שרייט אויס די מאַמע מיט טרערן אין קול — וואָס? אַ מאַמע האָט נישט די ווערט?

— נאָר וואָס דו ביסט — זאָגט דער טאַטע צערטלעך — וואָס פאַרשטייסטו דאָ נישט? נאָך מיר וועט ער נאָך אפשר זאָגן קדיש, ווייל ער וועט וועלן צוליב־טאָן זיך מאַמען. אַבער נאָך דיר וועט ער דאָך שוין נישט האָבן אַפילו וועמען צוליב צו טאָן.

— האָ, דאָס גאָר מיינסטו? — צעלאַכט זיך די מאַמע געהיימיספול — נו, מיינ מאַן, דאָ מיינ איך האָסטו במחילה אַ גרויסן טעות. איך פאַרהאַף צו גאָט, אַז איך וועל האָבן אויסגעפועלט נישט צו בלייבן חלילה קיין אלמנה. פון שטענדיק אַן בעט איך ביי גאָט ער זאָל מיר טאָן דעם דאָזיקן חסד. מיינ גאַנץ לעבן גיי איך אום אַרום אַ קראַנקן מאַן, און די וועלט זאָגט, אַז אַרומגיין אַרום אַ קראַנקן איז ערגער ווי זיין אַליין קראַנק.

דער טאַטע קוקט אויף איר דערשראָקן. ער הייבט זיך אויף מיט כעס און זעצט זיך באַלד צוריק אַוועק.

— אַזוי זאָגסטו? אַן איינפאַל פון אַ ייִדענע! אַבי איך האָב געמיינט, אַז דו ביסט מיר געטריי... איך אַן דיר? אַפילו איין מינוט קאָן איך דען זיין אַן דיר? וואָס רעדסטו פייגל? עס איז עפעס גוט אַנצוקומען צו אַ קינד? וווּ וואַלט איך זיך אַהינגעטאָן. אַזאַ קראַנקער מענטש ווי איך בין? זאָג, צי ווייסטו כאַטש וואָס דו רעדסט? — האַלט זיך דער טאַטע אין איין היצן.

— כאַטש איינמאַל וויל איך אויספירן — פאַרענטפערט זיך די מאַמע אַ שולדיקע — איך בעט ביי גאָט, אַז מיר זאָלן ביידע זיך אויסלעבן אונדזערע יאָרן. חתונה מאַכן די קינדער און ווען עס וועט קומען די צייט, וויל איך די ערשטע פאַרמאָכן די אויגן. נו, איז וואָס? קומט מיר עפעס דערפאַר? איך האָב זיך ווייִגיק אַנגעעליטן?

— בשום אופן נישט! דאָס וועט נישט זיין! איך בין נישט מסכים! און עס איז אויך נישט רעכט! איך בין עלטער פאַר דיר!

— איך בין דיר מוחל דיין זיין עלטער. מיט וויפל ביסטו דאָס עלטער פון מיר? מיט אַ קנאַפּ יאָר, אומשטיינס געזאָגט — מאַכט די מאַמע אַ באַוועגונג. מיט דער האַנט, גלייך ווי זי וויל אים אַוועקגעבן דאָס קנאַפע יאָר.

— איך זאָג: ניין! — שרייט דער טאַטע — עס וועט דיר נישט העלפן. פייגל, עס וועט דיר גאַרנישט העלפן! דו הערסט?

— אַזוי? — לאַכט די מאַמע. — אַזוי? ווייסטו גאָר וואָס, שמאַי? עס וועט גיין דער ערשטער וועמען מען וועט, איבער הונדערט יאָר, רופן פריער... גוט? אַפגעמאַכט?

בעת עס קומט פאַר צווישן זיי דער דאָזיקער שמועס און די דינגעניש, האָב איך מיר דערווייל צוגעבויגן צום טאַטנס שטיוול. איך צייל די קנייטשן פון די אַלטע כאַליעוועס, צו וועלכע מען האָט שוין עטלעכע מאָל צוגעמאַכט אַ גע־שטעל. איך צייל און עס שטימט נישט דער חשבון. אין איין זייט זענען דאָ מע־רער קנייטשן ווי אין דער צווייטער. דריי איך דעם קאַפּ און קאַן דאָס נישט פאַר־שטיין. נאָר דאָ הער איך ווי דער טאַטע זאָגט:

— פייגל, איידער רעדן נאַרישקייטן, גיי בעט בעסער אויס דער קליינער, זי ווערט אַנטשלאָפּן און דערנאָך וועט זיין אַן אַרבעט איר אויסצוטאָן. ענטפערט די מאַמע:

— וויפל האַלט דען דען זייגער?

אַזוי? דער זייגער? — הייבט אָן ביי מיר אַרבעטן אין קאַפּ — אונדזער לאַנגער שמאַלער זייגער מיטן געלן ציפערבלאַט?

דער זייגער האָט מיר דערמאָנט די געשיכטע מיט די לייכטער פון אַלף ביז תּוּ. איצט בלייבט מיר נאָר איבער פעסטצושטעלן וואָסער טאַג עס האָט פאַ־סירט: זונטיק צי מאַנטיק.

קאפיטל פיר

מיט דעם לערער גערב

פון ווייטן זעען אייגנטלעך אויס אלע טעג די זעלביקע. אבער דאס ווייזט זיך נאר אויס פון דער ווייטנס.

אבער ווען די טעג וויקלען זיך אויס אין דער נאענט. דעמאלט איז נישט נאר א זונטיק, נישט גלייך צו א מאנטיק, נאר אפילו אלע זונטיקס אדער מאנטיקס און די איבעריקע טעג זענען פארשידן און נאך מער פארשידן זענען די שבת-צורנאכטסן.

און אויב איך האב גענומען גראד אט דעם שבת-צורנאכטס, וועלכער האט זיך מיר איינגעקריצט אין זכרון, איז דאס נישט דערפאר ווייל ער איז אינטער-רעסאנטער פון די איבעריקע. פונקט פארקערט. איך לאז פארביי א סך אינטער-רעסאנטערע און פריילעכערע פאר אן אנדער געלעגנהייט. נאר אויב איך האב מיר גענומען צו דעם שבת-צורנאכטס, איז דאס דערפאר, ווייל ער איז זיכער פון דער וואך, ווען עס איז פארגעקומען די פאסירונג מיט די לייכטער. יענעם אונט האבן מיר געהאט אלס גאסט דעם נייעם לערער גערב, פון וועלכן מען האט אזוי פיל גערעדט אין טאלנע. ער איז געקומען מבקר-חולה-זיין דעם טאטן. ווען ער איז אריינגעקומען, האט ער באגריסט:

— א גוט-וואך!

א גוטע וואך, א גוט יאר! — האט געענטפערט דער טאטע.

— א גוטע וואך, א געזונטע וואך, א מזלדיקע וואך! — האט צוגעגעבן די

מאמע.

דער גאסט האט אויסגעטאן דעם נייעם שיינעם טילעפל און אים אוועקגע-לייגט אויף דער סאפקע, מיטן ווייסן טשעכאל. ער האט א ווארף געטאן די לע-דערנע הענטשקעס. זיך געכאפט פארן קאראקולענעם היטל, נאר א וויילע גע-טראכט און זיך דאס געלאזט אויפן קאפ.

גערב איז אן עלעגאנטער יונגערמאן, מיט גרויע אויגן, וואס קוקן שמייכ-לענדיקע דורך די ברילן. ער הייבט אן מיט גאנצע טענות צום טאטן:

— סטייטש? אזוי האלט איר ווארט? אזוי האבן מיר דען אפגערעדט? איך

בין דאך געווען זיכער, אז איר זענט שוין פון לאַנג געזונט! ווען איר בין דאָ געווען דאָס לעצטע מאָל, האָט איר שוין נישט געהאַט קיין היץ. ערשט היינט ווער איר געוואָר, אז איר זענט נישט געווען ביים דאָוונען.

דער טאַטע נעמט זיך טרויעריק פאַרענטפערן, אז קראַנק ווערן אויף אַ לונד-געןאַנצינדונג איז ביי אים אַ גרינגע זאַך. אָבער געזונט ווערן — זיפצט ער טרויעריק — איז זייער אַ שווער שטיקל אַרבעט.

מישט זיך אַריין די מאַמע און זאָגט, אַז וועדליק ער איז, נישט היינט גע-דאַכט געווען, איז ער גאַט זיי דאַנק אַ סך בעסער. מען קאָן זאָגן, אז ער איז שוין געלויבט דער אויבערשטער געזונט. דאָס איינציקע, וואָס עס איז אים גע-בליבן, איז דאָס וואָס ער איז אָפגעשוואַכט און אַזוי ווי דער פראַסט איז זייער שטאַרק, האָט זי מורא געהאַט „איינצושטעלן“ און האָט אים דעריבער נישט געלאָזט גיין צום דאָוונען. די מאַמע זיפצט און זאָגט:

— פאַר קיין געשלאַגענעם הונט טאַר מען קיין שטעקן נישט ווייזן.

גערב שמייכלט און זאָגט, אַז די מאַמע האָט זייער גוט געטאַן, ווייל דער פראַסט איז אַ סכנותדיקער. פונדעסטוועגן איז די גאַס פול מיט יונגוואַרג וואָס שפאַצירן.

— מיינע אַוודאי אויך? — פּרעגט די מאַמע לאַכנדיק און גיט צו — איך וואַלט געווען אַ בעלן צו וויסן, וואָס פאַר אַ פאַרגעניגן זיי געפינען אין אַרומ-דרייען זיך אויפן שאַסיי אין אַזאַ ביטערער קעלט.

— מילא, וואָס דו ווייסט נישט — זאָגט דער טאַטע אַביסל איראַניש — ביי זיי איז דער שפאַציר און די ביבליאָטעק די איינציקע פאַרוויילונגען אין טאַלנע.

און גערב כאַפט אונטער:

— די טאַלנער ביבליאָטעק איז גרויסאַרטיק. איך מוז אייך זאָגן, אז איר בין פשוט איבערראַשט געוואָרן, ווען איר בין צום ערשטן מאָל אַריינגעקומען אין היגן „פאַלקס-הויז“.

— מיט דער „נאַראַדנער טשיטאַלנע“ און „טשיינע“ וועט טאַלנע נישט פאַרשעמט ווערן פון אַ גרויסער שטאַט — זאָגט דער טאַטע.

— ווען איר האָב מיר פאַרגעשטעלט פאַר דער פרייליך, דער ביבליאָטע-קאַרין, אז איר בין אַ פרעמדער — זאָגט גערב — האָט זי מיר אומעטום אַרומ-געפירט. צום ערשטן האָט זי מיר געוויזן דאָס טיי-הויז. אַ גרויסער זאַל מיט לאַנגע טישן, אַרום זיי בענקלעך, אַ היפשע צאַל גלעזער מיט שעלעכלעך און רי-זיקע סאַמאָואַרן און אַ חוץ דעם אַ גרויסער קעסל. אַ סך מענטשן קאַנען דאַרטן טרינקען טיי. דערנאָך זענען מיר אַריין אין דעם לייען-זאַל, אין דער „טשיטאַל-“

נע" — ווי איר זאגט — דאָרט האָב איך געזען אַ טיש מיט זשורנאַלן, צייטונג
גען. בענק אַרום טיש און מען זעט, אַז אַלץ איז דאָרטן איינגעריכטעט פאַר אַ סך
מענטשן. איך האָב אויך געזען דעם טעאַטער, וואָס איז אַביסל קליין, אָבער שוין,
מיט אַ שיינער בינע, אַ סך דעקאָראַציעס און שיינע בענקלעך. פון דער ביבליאָטעק
איז שוין אָפּגערעדט; פאַראַן דאָרטן אַ סך ביכער פון אַ גוטן אויסוואַל און דער
עיקר, זייער אַ סך לייענער.

— מיינט נישט — שלאָגט אים איבער דער טאַטע — אַז דאָס איז געמאַכט
געוואָרן אין זכות פון טאַלנע. אמת איז, אַז היינט צו טאָג גיט זיך מיט דעם אָפּ
אַ שטאַטישער קאָמיטעט, אין וועלכן עס גייען אַפילו אַריין אייניקע יידן, אָבער
אויסגעבויט די אַלע געביידעס און איינגעקויפט די אַלע זאַכן און די ביכער, זע-
נען געמאַכט געוואָרן פאַרן געלט פון דעם אייגנטימער פון דעם גוט, פון דעם
גראַף שאַוואַלאָוו, וואָס האָט געמאַכט די "טשלינע" דער עיקר צוליב דעם, אַז
עס זאָל פאַרמינערט ווערן אַביסל די שיכרות... אויף וויפל דאָס איז נייטיק זע
איך אַמאָל זונטיק ווען עס קומט מיר אויס צו פאַרן פון דער בוינע. עס איז ממש
צו שטוינען, צוקוקנדיק זיך צו דער גרויסער צאָל שיכורים, וואָס דרייען זיך אַרום
אין גאַס און וויפל עס וואַלגערן זיך פשוט אין די רינשטאַקן...

דער מאַמען געפעלט אַ פנים נישט, וואָס דער טאַטע רעדט מיט אַזאַ גע-
היבענעם גאַסט פון אַזעלכע מיאוסע זאַכן. מישט זי זיך אַריין;

— וואָרט צו אַביסל, ביזן זומער מירטשעשעם, וועט איר זען דעם וואַלד
פון טאַלנע, וועלן מיר דעמאָלט הערן וואָס איר וועט זאָגן.

— דעם וואַלד האָב איך שוין געזען. איך האָב נאָך באַוויזן "אַריינצוכאַפּן"
דאָס פאַריקן סוף זומער און איך קאָן זאָגן, אַז דאָס איז נישט קיין פשוטער וואַלד,
נאָר אַ שיינער פאַרק. ביי מיר איז נישט קיין חריפות צו זען אַזאַ פאַרק מיט שיי-
נע באַפּוצטע סטעזשקעס און קונסטווערק און אַנטיקן. דער ווונדער איז נאָר וואָס
ער איז אַזוי גרויס. מען זאָגט, אַז ער ציט זיך אַזוי גאַנצע צען וויאַרסט.

— נישט אַלע צען וויאַרסט זענען אַזוי באַפּוצט — דערקלערט אים דער
טאַטע — עס זענען נאָר אַזוי באַאַרבעט דריי וויאַרסט פון דעם אַריינגאַנג ביז
דעם פאַלאַץ און נאָך צוויי, ביז דעם "זוועריניעץ". נאָר עס איז גאַנץ עגנוג. די
אַלע בריקלעך, בערגלעך, טאַלן און דער וואַסערפאַל, דאָס איז נאָך אַן אַרבעט פון
די "קרעפּאַסטנע", פון די וואָס האָבן געאַרבעט די "פאַנשטשינע" ווי קנעכט.
מען האָט זיי געטריבן, געשמין מיט דער גרעסטער אכזריות. ערגער ווי פערד,
צוליב אַט דער אומנוצלעכער אַרבעט. יאָרן לאַנג, פונקט ווי איצטער, האָט דאָ
קיינער נישט געוויגט. שוין נאָך דער "פאַנשטשינע", ווען דער גראַף שאַוואַ-
לאָוו האָט געירשנט דעם גוט, האָט ער געבראַכט פון אויסלאַנד גרויסע מייסטער

און זיי האָבן אויסגעבוט דעם פּאַלאַץ, באַפּוצט דעם פּאַרק מיט קונסטווערק און דעם ווינטער-גאַרטן האָט מען פּאַרפּלאַנצט די טייַערסטע בלומען, די איידלסטע פּרוכטן און פּאַרשידענע געוויקסן, וואָס זענען דאָ גאַרנישט שכיח. מען האָט אויך געמאַכט אַ „זוועריניעץ“. פון פּאַרשידענע מינים חיות.

דאָס אַלץ בלויז צוליב דעם, ווייל דער גראַף מיט דער גרעפּין פּלעגן דאָ קומען אויף אַ פּאַר חדשים אין יאָר. די איבעריקע צייט פּלעגן זיי וווינען אין פעטערבורג, מאַסקווע אָדער גאַר אין אויסלאַנד.

דער איצטיקער יורש, דער פירשט דאָלאַגאָרוקאָוו — זאָגט מען — האָט נאָך אַפילו נישט באַוויליקט צו באַזוכן דעם גוט. ער שיקט בלויז בריוועלעך אָדער טעלעגראַמעס צו דעם פּאַרוואַלטער, מאַנענדיק נאָר געלט און געלט. דער מאַיאַנ-טעק איז אָבער אַזוי גרויס, אַז וויפּל דער קניאַז פּאַרהולטייעוועט נישט און וויפּל דער פּאַרוואַלטער גנבעט, בלייבט נאָך אַלץ, ווייזט אויס — הוסט דער טאַ-טע און זעצט פּאַר — עס איז באמת אַ שאַד, אַז אַזאַ מנובל און צורר היהודים זאָל האָבן אַזאַ גרויס רייכטום.

— ווען דער גראַף האָט געלעבט — זאָגט פּאַרטראַכט די מאַמע — איז געווען פּאַרזאָגט, אַז מען זאָל יעדן טאָג אַריינלאָזן אין וואַלד אַריין. איצט האָט מען קוים מיט צרות אויסגעפּוועלט, אַז מען זאָל אַריינלאָזן זונטיק אָדער אין אַ חגאַטאַג.

די מאַמע רעדט ווייטער:

— די גרעפּין לעבט נאָך. זי געפינט זיך אין „פּייטערבאַרג“. זי איז אַ מענטש אַן אַ גאַל. אַ גוטע, דימענטענע זאָך. נאָך אַ קינד איז זי ממש אויסגע-גאַנגען. ווען זי פּלעגט „פּאַפּאַדיען“ אַ קליין קינד, האָט זי דאָס געגעבן קאַנ-פּעקטן, בלומען, פּרוכט און וואָס נאָר דאָס קינד האָט געוואַלט.

— פּסס! — חוזקט דער טאַטע — דאָס וואָס זי פּלעגט האַדעווען גאַנצע טשאַטעס הינט מיט קעץ, איז ביי דיר נישט קיין חריפות. האָט זי אָבער אַ גלעט געטאַן אַ קינד, דערציילט מען שוין וועגן דעם גאַנצע מופּתים!

— זעט איר — גלעט דער טאַטע די באַרד — ער, דער גראַף, איז געווען אַ ליבעראַלער מענטש. ער פּלעגט טאַן אַ סך טובות. באַפּרייען פון צינז און נאָך אַזעלכע זאַכן. ער האָט נישט געמאַכט קיין חילוק פון קיין יידן ביז אַ קריסט. פּאַר דער שטאַט האָט ער גאַר אַ סך אויפגעטאַן. ער האָט געמאַכט דעם שפּיטאַל, געגרינדעט צוויי שולן, דאָס פּאַלקסהויז האָט ער בכיוון אַזעקגעשטעלט נאָענט לעבן די זאַוואַדן; לעבן דעם צוקער-זאַוואַד און מיין טאַכטער — לאַכט דער טאַ-טע — טראַכט אַ פנים, אַז דעם עיקר האָט מען דאָס געמיינט איר. זי פּוילט זיך

נישט צו גיין צוויי מאל אין וואך בייטן ביכער, כאטש די ביבליאטעק איז גאנץ ווייט פון שטאט.

גערב לאכט און קוקט דעם טאטן אין מויל אריין און דער טאטע זעצט פאר: — אויב איר מיינט, אז מען באגנוגט זיך בלויז מיט דער גרויסער און רייכער ביבליאטעק, האט איר א טעות. עס איז א סברה, אז אין שטאט עקזיסט טירט א געהיימע ביבליאטעק. זי געפינט זיך אין די אונטערגעסלעך און מען פירט זי פון איין שטוב אין דער צווייטער, בכדי עס זאל נישט פאלן קיין חשד. — זי לייענט נישט קיין פארבאטענע ביכער! — רייסט איבער האסטיק די מאמע.

— זי וועט דיר באלד גיין דערציילן — הוסט מיט א שמייכלעך דער טאטע. — מיר באדארף מען נישט דערציילן, איך זע וואס זי ברענגט — שפארט זיך די מאמע.

— מען נארט אפ קליגערע פון דיר — זאגט עקשנותדיק דער טאטע. פארדריסט דאס דער מאמען, רעדט זי שוין צו גערבן: — איך לייקן נישט, אז איך בין שוין נישט דאס וואס אמאל. אוודאי — קלאגט זיך די מאמע — ווען מיין עלטערע טאכטער איז געווען א מיידל, איז געווען גאר עפעס אנדערש. איך בין געווען יינגער און חוץ דעם האט מיין עלטערע טאכטער געלייענט יידיש, מאמע-לשון. מיר האבן צוזאמען איבערגעלייענט דרייסיק ביכעלעך וועגן דעם דרייפוס-פראצעס. יעדע וואך איז ארויס א ביכעלעך און מיר פלעגן זיך קוים דערווארטן אויף דעם. א חוץ דעם האבן מיר געלייענט ראמאנען פון שמרען — ווו נעמט מען היינט אזעלכע שיינע ראמאנען? — באדויערט די מאמע.

גערב שמייכלט חנוודיק און די מאמע זעצט פאר: — ווען עס האט זיך געמאכט און איך האב נישט געהאט קיין צייט אליין צו לייענען, האט מיר מיין טאכטער דערציילט. יהודית אבער דערציילט מיר קיינמאל נישט דאס וואס זי לייענט און לייענען לייענט זי נאר רוסיש און פון שמרן לאכט זי זיך אויס.

די מאמע זיפצט און רעדט ווייטער: — אליין בין איך געווען יינגער און די קינדער זענען אמאל געווען עפעס אנדערש ווי היינט. — ווי זאל איך אייך זאגן? — זיי זענען געווען נשמהדיק, הארציקער און נעענטער. נאר פונדעסטוועגן קאן מען מיר נישט אפנארן. איך האב ברוך השם אויגן, איך דערקען שוין דעם שטעמפל פון דער צענזור, מיט דעם ווארט „דאזוואליענא“. אויף דערויף געפין איך שוין צייט צו כאפן א קוק.

* * *

— רעדנדיק וועגן ביכער — זאגט גערב — האָב איך מיר דערמאָנט, אַז איך האָב טאַקע פאַר אייך עפעס געבראַכט.

ער נעמט אַרויס פון טאַש פון טיליפ אַ ביכל מיט בלויע טעוועלעך און דער-לאַנגט דאָס דעם טאַטן.

— ברוך ספינאָזע — לייענט איבער דער טאַטע און זיינע אויגן גיבן אַ גלאַנץ. ער באַהערשט זיך אָבער און זאָגט קאַלט: — מהיכא-תיתא, מען וועט אַריינקוקן.

גערב זיצט אַנטקעגן טאַטן און עס גייט ביי זיי אַוועק אַ לאַנגער שמועס און אַ טיפער. אויף זייערע פנימער איז קענטיק, אַז זיי האָבן אַ ווילדע הנאה פון דעם געשפרעך. זיי באַנוצן מאָדנע ווערטער און פראַזן, ווי: „אונדזערע נביאים, סאַקראַטעס, פלאַטאָן, אַריסטאָטעלעס, גריכישע פילאָזאָפן, פראַנצויזישע ענציק-קלאַפּעדיסטן, טאַלסטאָי און זיין שותה אַאָז“ וו. זיי האָבן גליקלעכע פנימער און פאַסמאַקעווען זיך, ווי פון דער גרעסטער נאַשעריי.

איך מיט מיין ברודערל זענען געזעסן אויף דער סאַפקע און זיך געלאַנגנוויי-ליקט און דעריבער געשטויסן איינער דעם אַנדערן. די מאַמע האָט געקוקט אויף אונדז שטרענג.

מיר האָבן זיך פאַרשטאַנען אַן ווערטער. עס האָט זיך אונדז מוראדיק גע-גלוסט צו נעמען גערבס טיליפ, אים איבערקערן מיטן פוטער אַרויף און ביידע דאַרטן אַרונטערקריכן און זיך פאַרשטעלן פאַר „חיות“, ווי מיר פלעגן דאָס טאָן מיט בן-ציון דעם חזנס, אָדער מאַטל ברילס טיליפ. דאָס מאַל האָבן מיר דערפון קוים געוואָגט צו טראַכטן.

גאַנץ אומגעריכט, גאָר פלוצלינג, איז דער געשפרעך געוואָרן אינטערע-סאַנט, סיי פאַר אונדז און סיי פאַר דער מאַמען, וועלכע איז געזעסן אַ שווייגן-דיקע און געשטריקט אַ זאַק.

גערב איז געשטאַנען אין מיטן שטוב. דער טאַטע האָט אים געהאַלטן ביי דעם לאַץ פון רעקל און שטיל, פאַרטרוילעך גערעדט:

— איך בין נישט קיין פאַנאַטיקער, נישט קיין פרומאַק און נישט קיין חסיד. איך לאָז מיינע קינדער לערנען, שטודירן און לייענען אומגעשטערט. איך ברען נישט קיין „טריף פסולת“ ווי אַנדערע. ווי זאָגט איר — איך בין אַליין געכאַפט אין דער מעשה... איר ווייסט עס דאָך. (איך רעד דאָס נאָר פאַר אייך) דעריבער, ווען מיין עלטסטער זון האָט זיך דעמאָלט אַנגעשטעקט מיט דער השכלה, זיך גע-זוברט מיט דער חברה און נישט געוואָלט ווערן נישט קיין רב און נישט קיין שוחט, האָב איך געשוויגן. כאַטש וואָס אַ שטייגער, האָב איך געקאַנט פון אים מאַכן? מען קאַן אויף אים זאָגן, אַז ער איז פון איין ברעג אָפגעשווומען און צום צווייטן

גישט דערשווימען... א נס האט געטראפן, וואס ער איז פארווארפן געווארן אזש קיין ארגענטיגע. דארטן איז גישט קיין חסרון אז מען איז פריי, איז ער דארטן געווארן א יידישער לערער. אזא גליק!... נו, מילא, א מענטש, בפרט א יוד, באַ דארף וויסן ביז וואגען ער מעג גיין... אויף אלץ איז פאראן א גרענעץ. אבער דא איז דאך עפעס אנדערש. איך אליין וואלט מיר באַטראכט פאַר א גולן און רוצח, ווען איך דערלאז אזא זאך: א קלייניקייט, מיין טאכטער, א מיידל פון 16 יאָר, זאל פאַרן קיין פעטערבורג „בילדן די שטימע“ און דער גרויסער אַרטיסט מעד-וועדיעוו, דער אַלטער הולטאי און בעל-עבירהניק, זאל ווערן איבער איר דער משגיח און „אפיעקוו“.

— וואָס איז? — היצט זיך ווייטער דער טאטע — ווייל מיין שוואַגער, דער משוגענער פאַנטאַזיאַר, טרוימט, אז זי וועט ווערן א סאַראַ בערנאַרד, אויב גישט וועל איך אים גיין לאַדן... אז בסך-הכל שלאַגט זיך דורך א וועג איינער צווישן טויזנטער און די איבעריקע בלייבן שטעקן אין דער בלאַטע... ער אליין טאַקע, מיין שוואַגער, האָט געלערנט פיר יאָר אין ווין אין אַ קאַנסערוואַטאָריע, ווייל מיין שווער האָט דווקא געוואַלט מאַכן פון אים אַ גרויסן און באַרימטן חזן. דער שווער מיינער איז טאַקע אַ גרויסער חזן מיט אַ שם אין דער וועלט, אַבער דאָס איז גישט קיין סימן, אז זיין זון האָט אויך אַ טאַלאַנט. מיר וועלן אַפילו אַננעמען, אז ער האָט אַ שיין שטימעלע, אַבער אים שיקן שטודירן קיין ווין, איז בפירוש געווען אַ משוגעות. דאָס האָט געפאַסט פאַר מיין שווער, וואָס האָט קיינ-מאַל גישט געוויסט ווו ער איז אין דער וועלט.

האָט קיין מורא גישט, ער האָט אונדז גענוג צרות פאַרשאַפט ביז ער האָט זיך אויסגעניכטערט פון זיין טאַלנער רבין. ווען אַלע האָבן שוין געוויסט וואָס דאָ טוט זיך, האָט ער נאָך אַלץ גישט געוואַלט גלייבן; ער פלעגט פאַרן קיין טאַלנע צום „טיש“ און פאַרפאַרן אין אַן אכסניה, ווייל מיין שטוב איז ביי אים געווען טריף. זי — ווייזט דער טאטע אַן אויף דער מאַמען — האָט זיך דעמאַלט גענוג אַנגעליטן, ביז וואַגען ער אליין האָט זיך איבערצייגט ווער זיין תכשיט איז... דעמאַלט איז ער אַפגעזעסן אַ שעה שבעה און זיך געגעבן אַ נדר, אז מע-רער וועט זיין פוס גישט זיין אין טאַלנע... דאָס אליין, דאַרפט איר פאַרשטיין איז גישט קיין תנועה פון אַ מענטשן מיט אַ געוונטן פאַרשטאַנד. מיינע איז ביי אים די עלטסטע און דער שפּיגל. אַמאַל האָט ער געשפּילט אַ ראַל, געווען באַ-רימט און געגראַמייעט; היינט ליגט ער נעבעך אַ פאַראַליזירטער און פאַרגעסענער. די מאַמע זיפצט, זי פרוווט אַפהאַלטן דעם טאַטן, עס גיט זיך איר אַבער גישט איין. דער טאטע איז אויפגערעגט און קאָן זיך גישט באַהערשן, און דער ציילט ווייטער:

— ער, דער שוואַגער מיינער — מאיר הייסט ער — האָט נאָך געהאַט גליק. ער האָט נאָך גוט אָפּגעשניטן מיט מיין שווערס פּאַנטאַזיעס און איז נאָך געוואָרן דער איידעם פון קלעווער רב ר' לאָזער. ווען מיין שווער האָט זיך משדך געווען מיט ר' לאָזערן, האָט ער נאָך געקנאַקט מיט דער גרויסער בייטש. יעדן יאָר פּלעגט ער פאַרן מיטן רבין קיין אויסלאַנד. ער האָט דאָרטן געדאַוונט פאַרן עמוד און איך גלייב, אַז דער עולם איז מער געלאָפּן אים הערן דאַוונען, ווי צוליב דעם רבינס תורה... דער עיקר, זיין שנור ריסל, איז אַ בנעימותדיק ווייבל, אַ פאַרשוין און אַ שטילע טויב. זי האָט זיך נעבעך גענוג אָנגעבידעוועט. געגעסן קעסט ביי שווער און שוויגער און ער, דער מאַן, האָט נאָך געשטודירט אין ווין און פּלעגט קומען צו גאַסט פון פּסח צו פּסח. צוויי קינדער האָט זי שוין געהאַט און צו דעם שטודירן האָט נאָך אַלץ קיין סוף נישט גענומען. ביז ר' לאָזער, דער פּאַטער אי-רער, האָט זיך צו איר גענומען, אַז זי זאָל זיך גטן מיט מאירן. ווייל ביז וויפּל איז דער שיעור? און וואָס וועט זיין דער תכלית? אָבער וויפּל מען האָט מיט איר נישט געטענהט און וואָס מען האָט צו איר נישט גערעדט, האָט זי זיך איינגעעקשנט און פון קיין גט נישט געוואָלט הערן. אָבער ווי עס ווייזט אויס, איז איר אַליין דער ענין דערגאַנגען שטאַרק צום האַרצן און זי האָט אים אַוועקגע-שריבן אַ בריוו, אַז ער זאָל למען-השם וואָס גיכער קומען אַהיים. איז ער געקור-מען און עס איז געוואָרן אויס ווין און אויס שטודירן. מען האָט זיי געמאַכט אַ קלייטל און איצט פאַרקויפט ער ברוך-השם זיין, בוימל, צוקער, הערינג וכדומה. אַלץ אַזוינע זאַכן, וואָס אויף צו פאַרקויפּן זיי מוז מען אומבאַדינגט פּרוער שטור-דירן מוזיק... אָבער פאַרפאַלן — לאַכט דער טאַטע — עס ציט אים נאָך צו מור-זיך ווי אַ שיכור צום גלעזל.

דער טאַטע פאַרהוסט זיך. נאָך דעם כאַפט ער אַ קוק אויפּן זייגער און מאַכט צו גערבן מיט דער האַנט: — עס איז צייט, הייסט דאָס, צו דאַוונען מעריב, — און ער גייט אַריין אין אַלקער.

מיר בלייבן אַליין מיט גערבן און די מאַמע פּרעגט אים צוערשט, צי די ברילן וואָס ער טראַגט זענען צוליב קורצזיכטיקייט, אָדער גלאַט אַזוי „דליאַ פּאַנטאַזיע“. לאַכט גערב און ענטפּערט דער מאַמען, אַז צוליב זיין קורצזיכטי-קייט האָט ער זיך באַפּרייט פון מיליטער-דינסט.

די מאַמע שווייגט אַ וויילע, נאָכדעם הייבט זי אַן אַזוי:

— אַז עס איז באַשערט אַ „ניעפּריאַטנאַסט“ קומט דאָס אין שטוב אַריין. אַט נעמט מיין מיידל. איר קענט זי דאָך מסתמא? היינטיקע צייטן, הייסט זי דאָך נאָך אַ קינד. אין טאַלנע איז אָבער נישט אַזוי. איטלעכט מאַל ווען זי גייט אויף אַ חתונה, אָדער אויף אַ „טאַנצאַוואַלני וועטשער“ (טאַנץ-אַוונט) האָב איך

דערנאך גרויסע צרות. אַלע יינגלעך לאַדן זי איין טאַנצן, פונקט ווי זי וואָלט גע-
זען איינאָן-איינציקע. איז וואָס זאָל איך טאָן? איר נישט לאָזן גיין? וועט זי
„סטראַדאָיען“ (ליידן). גייט זי יאָ, האָט שוין טאַלנע וואָס צו רעדן: אַ שוחטס אַ
טאַכטער זאָל טאַנצן מיט יינגלעך? קאָן זי דען זיין אַן אויסנאַם? אַלע טאַנצן,
טאַנצט זי אויך.

די מאַמע זיפצט שווער אָפּ און רעדט ווייטער:

— איך וועל אייך זאָגן דעם אמת, ווען איך ווייס, אַז עס דאַרפן פאַרקומען
אַ פאַר היימישע חתונות, האָב איך תמיד חשק איר אַוועקצושיקן ווייט פון דער
היים, צו אונדזערע קרובים אין אַן אַנדער שטאַט. איך האָב אין שפאַלע אַ שוועס-
טער און אין וואַסילקאָוו האָט מיינער זיין איינציקע שוועסטער. זי איז זייער
רייך און מיינס אַ קינד איז ביי איר אַן אַנגעלייגטער גאַסט. אַ חוץ צו זיי קאָן
זי אויך פאַרן קיין בעלאַצערקאָוו, וווּ עס געפינט זיך אונדזער גאַנצע משפּחה. אין
קיעוו האָב איך מיין ברודער מאיר, וואָס מען זאָל נישט וועלן זאָגן וועגן אים,
איז ער דאָך זייער אַ פיינער יונגערמאַן און מיין שוועגערין ריסל איז אַ גרוי-
סער אַנטיק, וואָס מען זעט נישט אַזוינס. זייער עלטערע טאַכטער, סאַניע, איז
אַלט פופצן יאָר, שפילט זי פיאַנע, אַז עס עקט זיך די וועלט. פון קלייננויזן אַן
גייט זי אין קאַנסערוואַטאָריע.

— האָט איר שוין אַמאָל אַוועקגעשיקט יהודיתן פון דער היים, כדי זי זאָל
גישט דאַרפן טאַנצן אויף די היימישע חתונות? — פּרעגט איידל דער לערער
גערב.

— גיין, אַזוי ווייט נישט, ווייל מיין שמאַץ זאָגט, אַז פאַרשיקן איז אויך
נישט קיין פעולה און קיין איבעריק געלט אויף קיין רייזע-הוצאות איז אויך
בישטאָ. עס האָט זיך אָבער געמאַכט, אַז זי האָט זיך גענומען קלאָגן, נישט היינט
געדאַכט, אַז עס טריקנט איר אין האַלדז. נו, האָב איך מיר דערשראָקן. מעגלעך,
אַז עס איז אַ נאַרישקייט צו זיין אַזוי איבערגעקלערט, ווייל סוף-כל-סוף איז
מען דאָך ביי גאָט אין די הענט. נאָר אַזוי ווי מיין מאַן איז פון תמיד אַן אַ שוואַ-
כער כּענטש, ציטער איך שטענדיק איבער מיינע קינדערס געזונט. האָב איך גע-
בומען איינטענהן מיט מיין מאַן, אַז מען באַדאַרף אַ פּרעג טאָן אַ האַלדז-דאַק
טאָר. אין טאַלנע איז קיין האַלדז-דאַקטאָר נישטאָ און אַ חוץ דעם, וואָלט מען
שוין איר דאָ געמאַכט אַ שם פאַר אַ קראַנקער. נאָך דאָס האָט מיר געפּעלט!

— דאַנקען גאָט — שמייכלט די מאַמע — דער דאַקטער פון קיעוו האָט
געזאָגט, אַז עס איז נישט מער ווי אַ פאַרקילעכץ. ער האָט איר פאַרשריבן אַזעלכע
טראַפּנס אַריינצוטאָן אין דער נאָז און עס איז איר, געלויבט דער אויבערשטער,
איבערגעגאַנגען. איז וואָס קאָן מיר אַרן — האָב איך גערעדט צו מיין מאַן —

אז זי וועט אביסל פארברענגען אין קיעוו? און פאר איין וועג זיין ביי דער גאנצער משפחה? מיינער, זאל געזונט זיין, האָט געשריבן קיין קיעוו עטלעכע ווער-טער און באלד זענען אָנגעקומען פון אַלעמען בריוו און אַלע האָבן זי פאַרבטען צו זיך. זאל אַ קינד האָבן פאַרגעניגן — טראַכט איך מיר — זאל די משפחה איר קענען און צוריק וועט זי שוין קומען נאָך אַלע היימישע חתונות. וועט זיין ווי אין ווערטל: דער וואָלף זאָט און די שאַף גאַנץ.

— אָבער ווי אַרום קומט איר צו מעדוועדיעוון? — שטעלט גערב אַ פראַגע. — דאָס טאַקע גיי איך אייך דערציילן — ענטפערט די מאַמע — איך בין נאָך געווען גאָר אַ קליין קינד, אָט אַזוי ווי זי (די מאַמע ווייזט אָן אויף מיר). האָט מען צו מיין טאַטן אין שטוב געבראַכט אַ קליין יינגלעך פון טעטיעוו. אַ קינד פון אַ יאָר צען פאַר אַ משוררל. אַז דער טאַטע האָט פאַרהערט דאָס קינד זינגען, האָט ער באלד געזאָגט מבינות, אַז ער וועט אויסוואַקסן אַ באַרימטקייט. ער איז געבליבן אין דעם טאַטנס קאַמפּאַניע בלויז איבער די יום־טובים. נאָך דעם האָט מען אים אַוועקגעשיקט אין אַ גרויסער שטאַט שטודירן. ער האָט גע-זאָלט ווערן אַ גרויסער חזן. מיט דער צייט האָט ער זיך גאָר „איבערגעקערט“ און איז געוואָרן אַז אַרטיסט, אַ זינגער און שפּעטער איז ער אָנגעקומען קיין פע-טערבורג אין קייזערלעכן טעאַטער, וווּ ער איז געוואָרן זייער באַרימט און רייך. און פונדעסטוועגן — זאָגט מיין מאַמע מיט גדלות — האָט ער מיין טאַטנס שטוב קיינמאָל נישט פאַרגעסן. איין מאָל איז ער געקומען צו אונדז אין אַ קאַ-רעטע מיט אַ געשפּאַן פון פּערד „נאַשפיץ“. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט און איז בערגעזונגען אַלע אָפּערעס, אין וועלכע ער טרעט אויף פאַרן קייסער. עס איז זיך צונויפגעלאָפּן אַן עולם. עס האָט זיך אָנגעפּולט די שטוב, דער הויף, די גאַס. קינד און קייט האָבן נישט געפּעלט. ביים געזעגענען זיך האָט ער פאַרזיכערט דעם טאַטן, זיך ממש געשווירן, אַז ער איז פאַרבליבן אַ ייד. מיט טרערן אין די אויגן האָט ער געבעטן נישט צו גלייבן, אַז ער האָט זיך געשמדט. דאָס האָבן אויף אים די שונאים און נישט־פאַרגינערס אויסגעטראַכט אַ בילבול. ער האָט זיך שטענדיק אָנגעבאַטן צו טאָן טובות יעדערן. איצטער ווייס איך נישט, צי זינגט ער נאָך ביים קייסער אין טעאַטער, צי דער רוח ווייס אים וווּ ער איז. דער עיקר: מיין ברודער האָט איבערגעלייענט אין בלאַט, אַז מעדוועדיעוו געפינט זיך צופעליק אין קיעוו, איז ער אים געפאַרן זען, מיטגענומען מיט זיך זיין טאַכטער סאַניע, וואָס שפּילט פּיאַנע און מיין יהודיתן, און דאָ האָט זיך אָנגעהויבן די צרה. די מאַמע בלייבט אַ וויילע שטיל. באלד הייבט זיך אָן ווייטער צו דערציילן: — מעדוועדיעוו האָט פאַרהערט ביידע קינדער. מיינער איז זינגען און סאָ-גיצן — אין פּיאַנע שפּילן, וועגן סאַניען האָט ער גלייך דערקלערט, אַז זי שפּילט

טאָקע גוט פּיאַנע, נאָר קיין טאַלאַנט האָט זי נישט. יהודיתן האָט ער אויסגע-
פרוווט אויף פאַרשידענע אופנים און דריידלעך און האָט געזאָגט, אַז איר שטימע
איז ווילד און רייסט דאָס אויער, אָבער עס איז אַ כלי. מיין ברודער האָט אַפּ-
געשיקט די קינדער אַהיים מיט דעם טראַמוויי און ער איז מיטגעפאַרן מיט מעד-
וועדיעוון אין טעאַטער מיט אַ דראַזשקע. אויפן וועג האָט אים מעדוועדיעוון גע-
זאָגט, אַז אַזאַ שטימע ווי יהודיתעס, איז צו טרעפּן איינע צווישן טויזנטער. אָבער
מען באַדאַרף זי לאַנג בילדן. עס איז אַ שטודיום פון אַן ערך צען יאָר. עס איז
אָבער כדאי. ער, מעדוועדיעוון אַליין, איז גרייט צו קריגן פאַר איר ווילנרעכט אין
פעטערבורג און נעמט זיך אונטער צו צאָלן פאַר איר אין קאַנסערוואַטאָריע און
פאַר קעסט. ער וועט זי אַפילו קליידן און שיכּן, ווייל ער איז זיכער, אַז מיט דער
צייט וועט זי אים אומקערן דאָס געלט מיט פּראַצענט.

עס טרעט ווידער אַריין אַ שווייגן. די מאַמע רויטלט זיך.

— נעמט מיין קלוגער ברודער — זאָגט די מאַמע פאַרשעמט.

— אַט דער שוטה, דער טיפש — שרייט ביז דער טאַטע, וועלכער קומט

אַריין פון אַלקער.

די מאַמע וויל פאַרזעצן ווייטער, אָבער דער טאַטע כעסט זיך:

— ער שרייבט אַריין צו מיר אַ בריוו, אַן איר וויסן פאַרשטייט זיך. בעטנ-

דיק מיין הסכמה דערויף. האָט איר געהערט אַזוינס?

— וואָס זאָל איד אייך זאָגן — קלאַגט זיך די מאַמע — וואָס איך האָב
דעמאָלט איבערגעלעבט! מיין מאַן האָט נאָר געוואַלט פאַרן קיין קיעוון און זי
תיכּף ברענגען אַהיים. שטעלט אייך פאַר, וואָס טאַלנע וואַלט אויף איר געזאָגט.
ווען איך דערלאָז אַזאַ זאָך. אָבער איך קען ברום-השם מיינע קינדער — לייגט
די מאַמע אַרויף די האַנט אויפן האַרצן — און איך בין געווען זיכער, אַז זי וועט
אונדז נישט אַנטאָן קיין בזיון. איד האָב קוים געפועלט ביי אים, אַז ער זאָל
אַוועקשיקן אַ פּאָדראַבנעם בריוו צו זיין שוועסטער קיין וואַסילקאָוו. „אויף בתיהן
קאָן מען זיך פאַרלאָזן“, האָב איד געטענהט, „זי וועט שוין אַלץ דורכפירן
כשורה“. איר דאַרפט וויסן, אַז בתיה איז אַ גרויסע חכמה און אַ געבילדעטע און
ווייסט ווי אַזוי צו רעדן מיט אַ קינד. בתיה איז צוגעפאַרן קיין קיעוון. עס איז דאָך
נאָענט, איין סטאַנציע אינגאַנצן. זי איז געקומען צו מאירן אין שטוב, כלומרשט
אומגעריכט, געכאַפט יהודיתן און געפאַרן מיט איר ווייזן די שטאַט. זי האָט איר
געקויפט אַ פאַרטיק מאַנטעלע אַ מתנה. נישטקשה, מיין שוועגערין איז רייך און
קאָן זיך דאָס פאַרגינען. ווען זי האָט שפעטער אַ רעד געטאָן מיט דער קליינער
וועגן מעדוועדיעוון, האָט זי באַלד געזען, אַז יהודית איז נעבעך גאָט די נשמה
שולדיק, זי ווייסט נעבעך פון גאַרנישט, פון מיין ברודערס פלענער. האָט בתיה

אונדז באַלד געענטפערט אַ בריוו, אונדז באַרויקט און יהודית איז געקומען אַהיים. — נו, ווען אייער טאַכטער איז געקומען אַהיים, האָט זי עפעס גערעדט וועגן מעדוועדיעווס פאַרהערן איר און וועגן גאַנצן ענין? — פרעגט גערב. — זי האָט נאָך נעבעך נישט געהאַט קיין צייט צו רעדן וועגן דעם — זאָגט טרויעריק די מאַמע — זי איז געקומען אַ דאַנערשטיק פאַרנאַכט, אַ פאַר- בענקטע נאָך אונדז און נאָך די קינדער. דעם זעלבן אָונט זענען געקומען אירע חברטעס איר צו זען. האָט זי זיי געוויזן די מתנות, וואָס די מומעס האָבן איר געגעבן, זיי האָבן געפלוידערט פון דער רייזע און אַפּגערעדט זיך צו טרעפן שבת ביי איינער פון די מיידלעך, און יענעם גאַנצן טאַג האָט זי זיך גענומען צו דער שטוב. נאָך זעקס וואָכן פעלן פון דער היים, איז טאַקע די שטוב געווען אַביסל אַפּגעלאָזט און זי, יהודית, איז אַ ווילדע בריה, האָט זי זיך אַ לאַז געטאַן צו רוימען, שייערן, וואַשן און פרעסן. ביז פאַרנאַכט צו ליכטבענטשן האָט זי גע- האַרעוועט. נו, און פרייטיק ביינאַכט, איז מיינער, צען מאָל נישט איצט געדאַכט, קראַנק געוואָרן. אַזוי אַז זי איז נעבעך היינט צום ערשטן מאָל אַרויס אין גאַס. אַפילו אין ביבליאָטעק איז זי נישט געגאַנגען — זיפּצט די מאַמע. — צום עיקר — זאָגט דער טאַטע — דאָס ע. גסטע איז ווען אַ קינד האָט צו עפעס אַ טאַלאַנט. מען טראַגט זיך שטענדיק אַרום מיט אַ בויך פול מיט צרות. מען לעבט אין אייביקער שרעק און ציטערניש.

— איר הערט — זאָגט די מאַמע פאַרטראַכט — איך ווייס שוין וואָס אַ טאַלאַנט מיינט... איך האָב געהאַט גענוג צו טאָן מיטן "טאַלאַנט" פון מיין זון דעם רב... איך וועל דאָס געדענקען אַפילו ווען איך וועל שוין ליגן מיט די פיס צו דער טיר...

גערב שמייכלט מיט אַ לייכטן שמייכל.

— אַזא בוך — צענעמט די מאַמע די הענט אין דער גאַנצער ברייט — אַזא בוך וואָלט מען געקאַנט דערפון אַנשרייבן.

— איך האָב געהערט דערפון — זאָגט גערב קורץ.

— אַזוי, מען האָט אייך שוין דערציילט דערפון? — ווונדערט זיך די מאַמע.

— וואָס דען, טאַלנע וועט שווייגן? — זאָגט בייזלעך דער טאַטע — זיי זענען נאָך גערעכט. פון פערצן יאָר אַ קינד רעדט מען איין, אַז ער זאל אַנטלויפן אַזש קיין פאַרזי. אַפילו אויף הוצאות און אַן אַדרעס ווהיזן צו פאַרפאַרן, האָבן זיי שוין געהאַט צוגעגרייט פאַר אים... די מאַמע זיינע האָט קוים אויסגעוויינט ביי אים, אַז ער זאל אויפגעבן דעם געדאַנק.

דער טאַטע לויפט אַרום אַ נערוועזער, מיט גיכע טריט איבערן צימער. — אַזא קלאַפּ וואָלט איך נישט אַריבערגעטראָגן!

— איך וואלט פון דער וועלט געגאנגען — זאגט די מאמע — נאָר מיט גוטן האָב איך ביי אים געפועלט, ער זאל בלייבן. איך קען, געלויבט דער אױר־בערשטער, מיינע קינדער זייער גוט. איך ווייס שוין ווי אזוי מען דאַרף צו זיי רעדן. אויף דעם בין איך אַ מאַמע.

גערב גיט אַ קליין הוסטל און זאָגט, נישט דרייסט:

— וויבאלד נישט געלערנטערהייט, נאָר פון זיך אליין, האָט ער שוין גע־קאַנט אזוי גוט מאַלן, איז עס דאָך טאַקע אַ סימן, אז ער האָט אַ גרויסן טאַלאַנט. — אזוי — צעהיצט זיך דער טאַטע אויף ס'ניי — עס איז אַ סימן פון אַ גוי אין אַ גרויער קוטשמע...

דער טאַטע פאַרהיסט זיך און רעדט דערנאָך אַביסל רוֹקער:

— עס קאָן זיין, אז איך אליין בין דערין שולדיק. איך האָב אים געגעבן צו־פיל פרייהייט. איך האָב זייער פיינט באַנקקוועטשערס און אזוי ווי ער האָט אַן אויסגעצייכנטן קאַפּ, האָב איך אים נישט געשטערט צו גיין זיין אייגענעם דרך. לערן וויפיל דו ווילסט און אויב דיר געפעלט מאַלן, שניצן, מייסטרעווען, איז מילא, וואָס קאָן דאָס מיר אַרן? אַבער ווער האָט זיך געקאַנט ריכטן אויף אַזאַ צרה? זאָגט מיר נאָר איך בעט אייך, טאַמער האָט אַ ינגל פעיקע הענט, מיט געשיקטע פינגער, איז דערפון געדונגען, אז ער דאַרף פאַרלאָזן די היים, אַוועק קיין פאַריז און ווערן דאַרטן אַ הפּקרי־ונג, אַ שיכור, אַ הולטאַי, אַ וואָס אין דער קאַרט? מחמת וואָס, טאַמער האָט עפעס איינער אַ מאַלער געזאָגט אויף אים נביאות, אז ער וועט אויסוואַקסן אַ גרויסער מאַלער, איז שוין צוליב דעם פאַר־פאַלן די קו מיט דעם שטריק?

— שמאַי! — בעט זיך די מאַמע — צו וואָס דאָס היצן זיך? עס מאַכט דאָך דיר שלעכט. גאָט פירט אונדז תמיד אַרויס פון אַלעם ביזן. וואָס איז דאָ פאַראַן אַ סך צו רעדן? — ווענדט זי זיך צו גערבן — קליינע קינדער גיבן קליי־נע דאגות און גרויסע קינדער — גרויסע דאגות.

— ניין! — טעהנט דער טאַטע — צי דוד וואָלט געוואָרן אַ גרויסער מאַ־לער, ווייס איך נישט. אַבער אַ גרויסער הולטאַי, דאָס איז זיכער. שטעלט אייך פאַר, אַ קינד פון פּערצן יאָר איינער אליין אין פאַריז...

— דוד זאל לעבן — זאָגט די מאַמע פאַרטראַכט — קאָן אַלץ און זיין גוטסקייט האָט צו זיך קיין גלייכן נישט. ווי שטאַרק פאַרטיפּט ער האָט געמעגט זיין אין לערנען, איז געווען ענוג, אז ער זאל דערהערן, אז איך גיי אין קעלער, אָדער אויפן בוידעם, אָדער אין קאַמער נאָך האַלץ, אזוי איז ער שוין אויסגע־וואַקסן לעבן מיר, אַרויסגעכאַפּט די משא פון מיינע הענט און געטאַן פאַר מיר די אַרבעט. און אז איך האָב אים געזאָגט: „זונעניו, הלמאי ביסטו מפסיק אין

לערנען?“, פלעגט ער מיר ענטפערן, אָז כּיבודאָם, איז אַ גרעסערע מצווה ווי לערנען.

די מאַמע רעדט שטיל, מיט אַ סך בענקשאַפט. דער טאַטע וואָרט אָז זי זאָל ענדיקן. ער וואָגט נישט איר איבערצושלאָגן, כאַטש ער טראַכט ביי זיך, אָז דאָס האָט נישט קיין שום שייכות צום ענין. ער ווייסט, אָז ווען זי רעדט פון דודן, גלוסט זיך איר נישט איבערצורייסן.

— דו געדענקסט, שמאַי, די מתנה פאַר דעם פעלדפעבל? — ווענדט זיך די מאַמע מיט אַ פּראַגע צום טאַטן. אָבער באַלד ווענדט זי זיך צו גערבן:

— מיין עלטערער זון האָט געדינט פּאַניען, האָט ער געהאַט זייער אַ שווע-רע סלוזשבע און פלעגט שיקן אַהיים שלעכטע בריוו. מאַכט זיך איין מאָל, מיר באַקומען פון אים אַ בריוו, וווּ ער שרייבט אונדז, אָז ער מוז געבן אַ מתנה דעם פעלדפעבל, ווייל ער לאָזט אים אַפּטמאַל אַפּ אין שטאָט אַרײן, צו זיין אַביסל אויף דער פּריי, אָבער קיין געלט צו קויפן אים אַ מתנה האָט ער נישט. מיר זענען דעמאָלט גראַד געווען שטאַרק פּאַרענגט. מיר האָבן זיך אויסגעברענגט מיט די חתונות פון אונדזערע צוויי קינדער און טאַקע דאָס מיליטערידינסט האָט אונדז אויך גענוג אַפּגעקאַסט. דערצו איז די הוצאה ביי אונדז געוואָרן גרעסער, ווייל מיר האָבן געהאַלטן אויף קעסט די טאַכטער מיטן מאָן און די שנוּר, דעם סאָל-דאַטס ווייב, איז אויך געווען ביי אונדז. זענען מיר אַלע געזעסן ביים טיש און געטראַכט, וואָס קויפט מען אַזוינס אַז עס זאָל נישט קאַסטן קיין סך און עס זאָל דעם פעלדפעבל געפעלן ווערן. ווייל סתם אויסגעבן געלט, ווען מען איז אַ בעל-חוב, איז נישט פון די געשמאַקע זאַכן.

רופט זיך אַפּ מיין איידעם שלמה: „אפשר קויפן אים רויטע שלייקעס?“ פּרעגט אים דוד: „פאַרוואָס עפעס שלייקעס, און פאַרוואָס רויטע?“ ענטפערט אים שלמה: „איך מיין, אָז אַ פעלדפעבל דאַרף ליב האָבן רויטע שלייקעס“. אין מיטן דרינען שפּרינגט דוד אויף, לויפט אַרויס אין דרויסן, הייבט אויף פון דער ערד צוויי רויטע ציגל און נעמט זיך רייבן איינעם אין דעם אַנדערן. איך וועל אייך לאַנג נישט ברייען. נאָך עטלעכע שעה פאַרען זיך מיט די ציגל, האָט ער אַרײנגעבראַכט אין שטוב אַ שרייבגעצייג: אַ טינטער מיט אַ פיגור, האָבן מיר דאָס אַוועקגעשיקט און עס איז געקומען אַ בריוו פון מיין זון, שרייבט ער, אַז דעם פעלדפעבל איז דאָס שטאַרק געפעלן געוואָרן און ער האָט זיך דערמיט באַ-רימט פאַר זיין עלטסטן און יענער וויל אויך אַזאַ שרייבגעצייג. און דערנאָך האָבן זיך געפונען ברוך-השם נאָך בעלנים.

— בקיצור — שלאָגט איבער דער טאַטע — ער האָט זיך אַפּגעריבן די פינגער, נו, איז וואָס? איז דאָס שוין אַ סימן אַז ער איז אַ קינסטלער?

— ווען איר וויסט למשל, אָז אייער זון ווערט יאָ אַ גרויסער קינסטלער, וואָלט איר אים געלאָזט פאָרן קיין פאַריז שטודירן? — פּרעגט גערב פאַרזיכטיק.
— איך בין נישט מחויב צו געבן דער וועלט קיין מאָלער מיט קיין אַר-טיסטקעס — ענטפערט דער טאַטע קורץ.

— נו, און גרויסע רבנים זענט איר יאָ מחויב צו געבן? — כאַפט זיך אַרויס ביי גערבן אַ פּראַגע.

דער טאַטע שפּרינגט אַזש אויף ביי די ווערטער, ווי עפעס וואָלט אים אַ ברי געטאָן.

— ווער דען וועט געבן דעם ייִדישן פּאָלק רבנים? איוואַנציע? וואָס, דאָס ייִדישקייט גייס חס־ושלום אונטער? איר וואָלט בעסער באַדאַרפט הערן, וואָס פאַר אַ גרוסן איך נעם אָפּ פון מיין זון פון די וואָס פאַרן קיין לייפּציג אויפן יאַריד. זיי דערציילן מיר, אַז ער איז דאַנקען גאַט זייער אָנגענומען דאַרטן. ער שפּילט אַן אָנגעזעענע ראָל. ער באַוווּנט זיך גרויסאַרטיק. ער גייט שייַן געקליידט און ער זעט אויס ווי אַ מאַגנאַט — הייבט דער טאַטע אויף די האַנט אין דער הויך — און וואָס מיינט איר, עמעץ האָט אים געצווונגען צו פאַרן קיין לייפּציג פאַר אַ רב? ער האָט דען נישט געקאַנט לעבן רוּיך אין מאַרמעראַש ביים שווער אַלע זיינע יאָרן? איך האָב טאַקע אַזוי געמיינט. דער שווער איז רייך. ער האָט אים געוואָלט געבן אייביקע קעסט. מיין זון אַליין האָט דאַרטן אויך אַן אייגענעם סאָד און אַביסל ערד און איבער הונדערט יאָר, וועט דעם שווערס גאַנצער פאַרמעגן אויך ווערן זיינס. אים האָט גאַרנישט געפעלט, אַז ער זאָל דאַרפן גיין זוכן אַ רבנישע שטעלע. איך בין געווען ביי אים און האָב געזען אַלץ מיט מיינע איי-גענע אויגן. איך בין נישט פון די טאַטעס, וואָס אינטערעסירן זיך נישט מיט זייערע חתונה געהאַטע קינדער. פאַראַן אַזעלכע וואָס קוים האָבן זיי חתונה געמאַכט אַ קינד, איז ביי זיי אַראָפּ דער עול פון קאַפּ און דעם קינדס צוקונפט אינטערעסירט זיי נישט.

די מאַמע פון איר זייט גיט צו:

— ווען מיר זענען געווען ביי אים אויף דער חתונה, דאַרטן אין גאַליציע, האָבן מיר געזען מיט וואָס פאַר אַ רעספעקט מען האָלט אונדזער קינד. מען האָט אים פשוט געטראָגן אויף די הענט. מיט אונדז האָט מען זיך אויך געצאָצקעט און אונדז אָנגעטאָן כבוד אויף טריט און שריט. חוץ דעם האָב איך זיך איבער-צייגט, אַז עס איז דאַרטן פאַראַן עשירות, אויף אַלע ייִדן געזאָגט געוואָרן. ערשט, האָט איר באַדאַרפט זען די כלה, ווי שייַן און חנעוודיק זי איז געווען — ממש אַ פּרינצעסין. צו דער חתונה איז מיין שנור אַלט געווען זעכצן יאָר, אַ קינד נאָך, אינגאַנצן טאַקע נאָך אַ קינד.

— פונדעסטוועגן — רעדט ווידער דער טאטע — איז מיר געווען דערוויי-
 דער די גאנצע חברה, די ווילדע כאפטע פון די גאליציאנער חסידים, פאנאטי-
 קער, פרומאקעס, מיט זייערע מאדנע תנועות און גענג. זייער הולך, די שטריימ-
 לען און די לאנגע קאפאטעס ביז צו די פיאטעס, און זייער גאנץ פירעכץ, אלץ
 איז מיר געווען דערווידער. וואס זאל איך אייך זאגן? זיי אנטקעגן מיר, זענען
 ווי איך אנטקעגן אייך...

נאך דריי וואכן רעש פון דער חתונה, האבן מיר זיך ארומגעקוקט, איך מיט
 מיינער, און מיר דארפן שוין פארן אהיים און מיט אים, מיט אונדזער דודן, האבן
 מיר נאך גארנישט גערעדט. אויפן הארצן איז געווען פאסקודנע, קודם-כל צו
 ליב דעם, וואס מען דארף זיך שייךן מיט אונדזער ליב קינד, ווער ווייסט אויף ווי
 לאנג. והשנית, איז מיר נישט געווען צום הארצן די גאנצע סביבה זיינע, סיי
 מיט זייער פרומקייט און סיי מיט זייער פראסקייט... נעם איך אים אין א פאר-
 נאכט שפאצירן אין די בערג, איך וויל ביי אים אלץ געווייר ווערן, אויסטאפן ביי
 אים אלצדינג און זיך דערוויסן, צי איז ער טאקע באמת צופרידן מיט דעם נייעם
 לעבן.

די נאטור איז דארטן שייך, א פארגעניגן, איך קאן דאס אייך גארנישט
 אויסמאלן, די לופט איז ריין, געשמאק, ממש א חיות.
 — פונקט ווי מען מאלט אויס א קארטינע — מישט זיך אריין די מאמע.
 — דערווייל איז נאך נישט געבוירן געווארן אזא מאלער, וואס זאל זיין
 בכוח דאס אויסצומאלן — ענטפערט אפ שניידיק דער טאטע און ווענדט זיך
 ווידער צו גערבן:

— זאגט צו מיר מיין דוד: „גיב נאך א קוק, טאטע, ווי שייך די זון פאר-
 גייט אין די בערג. און נאך שענער איז פארטאג דער זון-אויפגאנג. דאס אליין
 איז גענוג פאר מיר זיך צו פילן גליקלעך. צו זען אלעמאל אזא שיינקייט ארום
 זיך, א חוץ דעם זענען דא די מענטשן ערלעכע, ריינע, אויפריכטיקע. זיי האבן
 מיר ליב און איך האב זיי ליב. דו טאטע קאנסט זיך פארן אהיים רויק, מיר איז
 דא גוט.“ אויסגעהערט זיין ענטפער, האב איך שוין גארנישט געהאט אים וואס
 צו זאגן. און פאר אים בין איך טאקע רויק, ער פארמאגט אין זיך אן אייגנשאפט
 צו זען נאך דאס שיינע און דאס גוטע. ער באמיט זיך צו זיין גליקלעך און צו
 מאכן יענעם גליקלעך. ער איז דערמיט געראטן אין מיין טאטן עליו השלום און
 אויך אין זיין אייגענער מאמען. ער איז פול מיט בטחון און פרייד. ער האט
 פיינט צו וויינען און צו קרעכצן. ער איז ענערגיש און לעבנסלוסטיק. ווען ער
 האט אויפגעגעבן דאס מאלעריי, האט ער זיך מיט ברען גענומען צום לערנען און
 מיין ברודער בענציע האט אים מיטגענומען קיין קיעוו און פון דארטן איז ער

צוריקגעקומען מיט סמיכות אויף רבנות פון דריי גרויסע רבנים. זעט מען דאך שוין באַשיינפערלעך, אַז עס איז אַ באַשערטע זאך מן השמים. דער השם־יתברך האָט אַזוי געפירט, טאָ צו וואָס איז דאָ שייך צו האָבן טענות?

גערב האָט די גאַנצע צייט געשוויגן. אַנשטאַט צו ענטפערן דעם טאַטן, זוכט ער איבערצופירן דעם געשפרעך אויף אַן אַנדער טעמע. גאָר פּלוצלינג גייט ער צו צו מיר, גיט מיר אַ גלעט איבערן קאַפּ און פרעגט דעם טאַטן:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך ר' שמאַי, מיט דער מיט די גלעקלעך, וואָס קלערט איר צו טאָן מיט איר? זי איינזאָלצן אַדער אפשר גאָר איינמאַרענירן? — זעט איר — ענטפערט דער טאַטע שמייכלענדיק — ווען איר האָט אַ שולע פאַר מיידלעך, וואָלט איך זי אייך אָפּגעגעבן בכבוד גדול.

— ביי אונדז אין „שוואַרץ־טומאה“ (בעלאַצערקאָוו) — זאָגט די מאַמע — איז פאַראַן אַ שולע פאַר מיידלעך, וווּ מען לערנט העברעיִש און גלייכצייטיק קאַן מען ענדיקן די „זשענסקי גימנאַזיע“. מיין שוואַגערס קינדער לערנען דאַרטן. נישט ווי דאָ, אין טאַלנע, וווּ ייִדישע מיידלעך דאַרפן גיין אין דער „סעלסקי־שקאַלע“ (דאַרפס־שול) און שרייבן אום שבת.

ענטפערט גערב:

— מיט דער צייט וועלן מיר אין טאַלנע אויך שאַפן אַ שולע פאַר מיידלעך. לעת־עתה האָט איר אַ שולע פאַר אים — ווייזט ער אָן אויף מיין ברודערל. דער טאַטע נעמט אַריין זיין שוואַרצע באָרד אין דער רעכטער האַנט און זאָגט אַזוי:

— איך זאָג נישט, אַז ניין. שפעטער וועל איך אים געבן אין אייער מאַך־דערנער שול, צוליב רוסיש און אויך צוליב העברעיִש. צוערשט אָבער מוז ער דורכמאַכן דעם זעלבן מאַרשרוט, וואָס אַלע מיינע קינדער האָבן דורכגעמאַכט. גערב שפּרינגט אויף:

— וואָס? אייער ייִנגעלע וועט איר שיקן צו אַ דרדקי־מלמד? דער טאַטע צעלאַכט זיך פּלוצלינג. ער האָט זיך משמעות עפעס דערמאַנט. — יענער טאַקע — זאָגט ער — דער רב מיינער. דו געדענקסט, פייגל? אַ גאַרישקייט געדענק זיך...

דער מאַמעס פנים שיינט אויף פאַר גליק, ווייל עס ווערט נאַכאַמאַל דער־מאַנט דוד און דער טאַטע זעצט ווייטער פאַר:

— דער קליינער איז נאָך דעמאַלט קיין דריי יאָר נישט אַלט געווען. איז ער נאַכגעלאָפן דעם עלטערן ייִנגל אין חדר. האָט אים דער רבי אַוועקגעזעצט אויף־דער באַנק, כדי ער זאָל זיך באַצייטנס צוגעוויינען צום חדר. זיצט ער און הערט זיך צו, ווי אַזוי דער מלמד לערנט מיט די קינדער די סדרה. און ווען ער איז גע־

קומען אהיים, נעמט ער, דודל, שרייען מיטן זעליקן ניגון פון לערנען: „די יידן האָט מען פאַרקויפט אין אַ גוי'שע העמד, זייער קול האָט זיך געהערט אין אימען“. אים האָט זיך געדאַכט, אַז ווען ער האָט געהערט דעם רבין זאָגן „גוי'שע הענט“, האָט ער געמיינט „גוי'שע העמד“ און ווען ער האָט געהערט „הימל“ האָט ער פאַרטוישט אויף „אימען“.

— וואָס הייסט? — פּרעגט גערב — איר מוזט אַוודאי מיינען די שטאַט אומאַן?

— נו, יאָ — לאַכט די מאַמע — ווי זאָגט שלום עליכם: ווי גערעדט, איז גערעדט; אַבי גוט געמיינט.

— איר האַלט פון שלום עליכמען? — פּרעגט גערב.

— נו, אַ שאלה! וואָס הייסט? ער איז דאָך אַן אונדזעריקער, פון אונדזער קאַנט — ענטפערן ביידע מיטאַמאַל, דער טאַטע מיט דער מאַמען.

— ער איז נישט פון אייער שטאַט — שפאַרט זיך גערב.

— וואָס איז די נפּקאַמינאַ? — זאָגט דער טאַטע — דאָרטן און ביי אונדז איז איין לעבן. איר נעמט די אַלע שכנישע שטעטלעך; בעלאָזערקאַוו, קאַרסון, באַיאַרקע, פּאַסטאַוו, זיי זענען אַלע געבונדן איינס מיטן אַנדערן און אַלע קענען אים, דעם שלום עליכמען.

— מיין שוואַגער — באַרימט זיך די מאַמע — איז אַ באַיאַרקער איידעם און ער קען אים „ליטשנע“ (פּערזענלעך). איר ווייסט — זאָגט זי באַגייסטערט — עס קומען אַן בריוו פון אַמעריקע, פון די לאַנדסלייט, וואָס קומען צו אים אין שטוב. דערציילן זיי, אַז ער האָט אַזאַ טאַלאַנט, אַז בשעת ער זיצט און שרייבט, ווייסט ער אַליין נישט וואָס ער שרייבט, ערשט דערנאָך, ווען ער לייענט עס איבער, קאַטשעט ער זיך פאַר געלעכטער.

— אַזאַ ליץ! אַ פאַרשלעפטע קרענק! — לאַכט דער טאַטע.

— אַזוי? — רופט זיך אָפּ די מאַמע אַ באַליידיקטע — דער עיקר איז גאָר ביי אים דער שטאַך, דער מיין, די קריטיקע.

— איר זעט — שמייכלט דער טאַטע — מייענע פאַרשטייט אַ בוך. נישט אומזיסט פלעגט מיין עלטסטער זון זאָגן אויף איר: „די מאַמע קאָן רעכט לערנען; זי קאָן נאָר נישט קיין לשון־קודש“...

— דער שלום עליכם איז באמת אַ ריזן־טאַלאַנט — זאָגט גערב זייער ערנסט — עס איז בלויז אַ שאַד, וואָס ער שרייבט „זשאַרגאָן“.

די מאַמע צאַפּלט־אויף און קוקט אויף גערבן מיט אַ פאַרווורף. איך מיט משהלען קוקן זיך איבער. מיר פאַרשטייען דער מאַמעס פאַריבל אויף אים און

מיר זענען אויך קעגן „לשון-קוילעטש“, ווי יהודית רופט דאס און מיר האָבן אַ פאַרוואָס.

איין מאָל, געדענק איך, איז אָנגעקומען פון דודן אַ בריוו. אויף דעם בריוו האָבן מיר זייער לאַנג געוואָרט. אַפילו דער „פּאַטשטאַליאַן“ (בריווטרעגער) וואָ- סיליעו האָט געוויסט, ווי מען קוקט ביי אונדז אויס דעם בריוו, איז ער אַריין מיט אַ פריילעכן אויסגעשריי:

— אַט איז דער בריוו פון דודן!

די מאַמע האָט אַרויסגעכאַפט ביי אים דעם בריוו און מיט ציטערנדיקע פינגער אים געעפנט. אָבער באַלד האָט זי, נאָכן באַטראַכטן די באַשריבענע ביי- געלעד פּאַפּיר, אַז אַנטטוישטע און טרויעריקע אים אַוועקגעלייגט אויפן טיש.

— אין גאַנצן געשריבן אויף לשון-קודש — האָט זי זיך קרעכצנדיק באַ- קלאַגט פאַר יהודיתן — דער טאַטע וועט קומען פון דער „בוינע“ הלוואַי אין אַ דריי שעה אַרום. און מיר איז די נשמה אויפן שפיץ נאָז. שוין אַזאַ לאַנגע צייט קיין בריוו נישט געווען פון אים און איצט, ווי אויף צו להכעיס, איז דער טאַטע נישטאָ אין דער היים.

דו וועסט זען מאַמע — האָט יהודית געסטראַשעט — איך וועל מיר אַוועק- זעצן און אים אַנשרייבן אַ בריוו און אים אַנרייבן אַ מאַרדע דיין ראַבטשיק, וואָס עס פּאַסט אים נישט צו שרייבן ייִדיש, ווי מאַטל שרייבט אונדז. עס שטייט אים נישט אָן, אַז מיר אַליין זאָלן קאַנען לייענען און פאַרשטיין זיינע בריוו. וואָס מיינט ער דאָס מיט זיין לשון-קוילעטש?

די מאַמע האָט זיך דעמאָלט קיין אַרט נישט געקאַנט געפינען. איז אַרומ- געגאַנגען איבער דער שטוב אַ נערוועזע און געשוויגן. גאַרנישט ווי דער מאַמעס טבע איז.

און איצט וויל גערב, אַז די מאַמע זאָל נישט פאַרשטיין שלום עליכמען. נישט די מאַמע זאָל אים קאַנען לייענען און פאַרשטיין, נישט יהודית, נישט ריסל און נישט איך מיט משהלען, זאָלן לאַכן און הנאה האָבן, ווען מען לייענט אים.

מיין כעס אויף גערבן ווערט וואָס אַמאָל גרעסער. דערפאַר בין איך שטאַרק צופרידן, ווען איך באַמערק, אַז דער טאַטע קלייבט זיך אים עפעס צו זאָגן. דער טאַטע נעמט די באַרד אין האַנט מיט אַ שמייכל. איך רוק זיך אומגעדולדיק אויף דער סאַפקע. די מאַמע וואַרפט אויף מיר אַ שטרענגן בליק און איך הער ווי דער טאַטע הייבט אָן:

— איר זענט, עס זאָל אייך נאָר נישט פאַרדריסן, ווי יענער ישיבה-בחור.

— וואָסער ישיבה-בחור? — פרעגט גערב.

— אַט, הערט. מען דערציילט אזא מעשה: עס זיצן צוויי אַרעמע, אַפגעריי-
סענע ישיבה-בחורים און רעדן זיך אַראָפּ פון האַרצן איינער פאַרן אַנדערן. קלאַנגט
זיך איינער: „די מאַמע איז קראַנק, דער טאַטע פאַרדינט נישט קיין פרוטה, מיט
דער שוועסטער וואָלט מען שוין באַדאַרפט טאָן אַ שידוך, איז נישטאָ פאַר איר
קיין נדן און קיין אויסשטייער; פאַר די ברידערלעך פעלט אויף שכר-לימוד.
אַפילו אויף קיין ברויט קלעקט נישט און דערצו גייט צו ווינטער און מען דאַרף
האַלץ און ער אַליין איז נאַקעט און באַרוועס“. ענטפערט אים דער צווייטער:
„דו מיינסט אַז ביי מיר איז בעסער? איך טראַכט נאָר, ווי גוט עס וואָלט געווען,
ווען דער רבונן של עולם טוט מיט אונדז אַ נס. אַט למשל, ווען מיר גייען פון
קלויז, געפיין איך אויפן וועג אַ מיליאָן רובל. איי וואָלט דאָס געווען גוט! איך
וואָלט באַלד איינגעקויפט פון אַלעם גוטן, באַקליידט דאָס גאַנצע הויזגעזינד,
חתונה געמאַכט די שוועסטער און מיר וואָלט נאָך געבליבן אויף טיילן צדקה
אויך“.

ענטפערט אים דערויף זיין חבר קרעכצנדיק:

„וואָס אַ שטייגער, וואָלסטו געטאָן ווען דעם מיליאָן פאַרלירט אַן אַרעמאָן.
אָזעלכער דהיינו, ווי אונדזער שמש פון קלויז? וואָלסטו דען געהאַט אַ האַרץ צו-
צונעמען ביי אַזאָ אַרעמאָן אַזוי פיל געלט? אים וואָלסטו עס געמוזט צוריק אומ-
קערן.“

גערב לאַכט:

— מיט וואָס זשע בין איך דאָס אַזוי געגליכן צום נאַרישן ישיבה-בחור?
לאַכט דער טאַטע:

— דערמיט וואָס איר האָט געלאָזט זיך צעפלאַקערן די פאַנטאַזיע וועגן
לשון-קודש, פונקט ווי דער ישיבה-בחור, וואָס האָט זיך אַזוי פאַרטרוימט, אַז ער
האַט גאָר פאַרגעסן אין אַזאָ קלייניקייט ווי דאָס, אַז אַרעמעלייט האָבן נישט קיין
מיליאָנען צו פאַרלירן... איר האָט גאָר פאַרגעסן, ווייזט אויס, אַז שלום ראַבני
נאָוויטש האָט זיך אַ נאַמען געגעבן „שלום עליכם“ ווייל ער האָט זיך אונטער-
גענומען צו זיין אַ גוטער ברודער מיט יעדן איינעם. יעדער איינער זאָל אים קאָ-
נען לייענען און פאַרשטיין. ער שרייבט פאַרן כלל: פאַר אַרעמע, רייכע, פאַר
פראַסטע יידן, פאַר ווייבער, מיידלעך, פאַר אַרבעטער און דינסטמיידלעך. פאַר
די אַלע וואָס קאָנען לייענען מאַמע-לשון, און אַפילו די וואָס קאָנען אים נישט
לייענען, האָבן אויך הנאה און פאַרשטייען אים, ווען מען לייענט פאַר זיי שלום
עליכמען. קומט איר מיט אַן עצה, ער זאָל שרייבן אין לשון-קודש, וואָס איז בלויז
פאַר יחידים, אָדער יחידי סגולה. ווייל ווי אַרום וואָלט מיינע געוויסט, אַז ער
שרייבט מיט אַ מייך, ווען ער וואָלט נישט געשריבן אין דער שפראַך וואָס עס

רעדט דאָס פּאַלק, אין מאַמע'לשון? — צענעמט דער טאַטע ברייט די הענט.
 — דערפאַר טאַקע — רופט זיך אָפּ גערב — ווילן מיר אַז דאָס גאַנצע פּאַלק
 זאַל קאַנען העברעיִש. דערפאַר טאַקע גרינדן מיר העברעיִשע שולעס. אָבער וואָס
 איז פּאַראַן צו רעדן, אויב אַזאַ ייד ווי איר גיט נאָך זיין קינד צום דרדקי־מלמד!
 איר רעדט זיך אַודאי איין, אַז אייער קליינער וועט אייך אויסוואַקסן אַ רב?...
 דער טאַטע קוקט שאַרף און דורכדרינגלעך אויף גערבן. ער שטעלט זיך
 אויף, דרייט זיך אַרום אַביסל שווייגנדיק איבער דער שטוב. עס איז קאַנטיק אַז
 ער לייגט זיך עפעס איבער. דערנאָך זעצט ער זיך אַנטקעגן דעם גאַסט און הייבט
 אַן שטיל:

— זאַגן אייך דעם אמת, האָב איך גאַר אַ קנאַפּן חשק געהאַט, אַז אויך מיין
 דוד זאַל ווערן אַ רב. איך וועל אייך דערציילן נאָך שענערס: מיין טאַטע, עליז
 השלום, האָט אויך נישט געוואָלט, אַז איר זאַל ווערן אַ רב. איך אַליין האָב שוין
 לאַנג געהאַט סמיכות אויף רבנות, ווען איך האָב ערשט געקראָגן קבלה אויף
 שחיטה.

דעם טאַטנס קול ווערט אַביסל שטילער און ער דערציילט ווייטער:

— מיין שווער האָט געטענהט, אַז פאַר מיר איז גלייכער רבנות, ווייל איך
 בין נישט קיין געזונטער. אָבער מיין פּאַטער האָט זיך קעגנגעשטעלט. מיין פּאָר־
 טער איז געווען אַ מנקר און אַ משגיח. אונדזער שטאַט איז אַ גאַנץ גרויסע,
 אַ כּרד גדול, האָט ער געהאַט שיין פרנסה. ער האָט דעריבער געהאַלטן, אַז מיטן
 קלינגל איז מען זיכערער, עלעהיי אַ בעל־מלאכה. רבנות האָט ער פיינט געהאַט.
 שטענדיק סיכסוכים און מחלוקתן, האָב צו טאָן מיט צדדים און תקיפּים. צום
 שוחט מוז מען פּאַרט אַנקומען. איצט, זע איך, אַז ער איז געווען גערעכט. נעמט
 טאַקע למשל טאַלנע: די רבנים זענען דאָ אַלע קבצנים און אביונים. בלויז איין
 הערצל דער רב האָט געלט און דאָס איז דערפאַר ווייל ער איז אַן אויסטויגער,
 אַ פּראַצענטניק. — דער טאַטע פּאַרהוסט זיך דערביי ביין.

— שוין, נו! וואַרפט די מאַמע אַ שאַרפּן בליק אויפּן טאַטן.

דער טאַטע כאַפט זיך און זעצט ווייטער פאַר:

— יאָ, נישט דאָס בין איך אויסן... ווען איך בין נאָר אַראָפּ פון קעסט, בין
 איך באַלד געוואָרן שוחט אין קיעוו. הלוואַי וואָלט איך דאָרט געווען געבליבן.
 לייבל דער שוחט, וואָס האָט פּאַרנומען מיין אַרט, איז היינט אַ גביר. אמת, ער
 האַנדלט דאָרט צו מיט פעדערן, אָבער אים איז גוט. איך האָב זיך דאָרטן אַפּגע־
 פּלאַגט דריי לאַנגע יאָר. איך בין אָבער אַ גרויסער פּחדן, אַ טרום — זיפּצט אַפּ
 דער טאַטע שווער און בלייבט זיצן שטיל.

— פּאַרוואָס? — פרעגט גערב.

דער טאטע גיט בלויו אַ מאַך יאושדיק מיט דער האַנט אַנשטאַט אַ תשובה.
 עס מישט זיך אַרײַן די מאַמע:
 — עס זענען דעמאָלט געווען ביטערע יאָרן. מען האָט באַדאַרפט זײַן פון
 אײַזן זײַ איבערצוטראַגן. פאַר אונדזערע כוחות איז דאָס נישט געווען. נאָר ווי
 גאָט פירט אַזוי איז גוט.

איצט קלערט אויף דער טאטע:

— פאַרשטייט זיך, אַז אַ ייִד האָט דעמאָלט אויך נישט געטאַרט ווײַנען אין
 שטאַט. האָט מען זיך געמוטשעט אין די פאַרשטעטלעך אויסער דער שטאַט. אָבער
 צום אומגליק איז אין סלאָבאָדקע, וווּ מיר האָבן געווױנט, געווען באַזעצט מיט
 אַן ערבֿרֿב. גנבים, רוצחים, כולֿיגאַנעס און כלערליי אויסוורפן. מען איז דאַרטן
 נישט געווען זיכער מיטן לעבן. עס איז געווען אַ סכנה אַרויסצולאָזן אַ קינד אויפן
 גאַס. ייִדיש האָב־אויך־גוטס איז געווען הפקר. אין מיטן העלן טאָג האָט מען גע־
 ראַבעוועט, געגזלט און גערצחנט און פּאַליציי האָט זיך געמאַכט נישט וויסנדיק.
 — עס איז אַ סברה, אַז די פּאַליציי האָט געהאַט אַ חלק אין דעם — זאָגט
 אַ נאַיווע די מאַמע.

— אַ נייעס אין שטעטל — זאָגט דער טאטע מיט אַן איראַניע. און די מאַ־

מע זעצט פאַר:

— די רוצחים האָבן זיך פאַר קיינעם נישט געשראַקן. ווען אַ גויע האָט גע־
 טראָגן אין אַ טאַרבע עפעס צו פאַרקויפן און איר האָט זי געפרעגט, וואָס אַזוינס
 זי האָט דאַרטן צו פאַרהאַנדלען, האָט זי זיך נישט געשעמט און געענטפערט:
 „דאָס זענען פעדערן פון ייִדישן בעטגעוואַנט“.

דער טאטע הייבט אַן ווידער צו דערציילן:

— איך און מיין פייגל האָבן געלעבט אין הוילע ציטערניש און שרעק. ווען
 איך פלעג אַוועקגיין מיט די חלפים אין שעכטהויז, פלעגט זי שטיין כסדר ביי
 דער טיר און מיר אַפּוואַרטן ביז איך וועל צוריקקומען. זי פלעגט זיך קוים דער־
 וואַרטן מיר זען אַהיימקומען צוריק אַ לעבעדיקן. גרין און געל איז זי געוואָרן
 פון איבערקלערן. איך ווידער בין געלאָפן אַן אַ נשמה אַהין און צוריק, טראַכטנ־
 דיק וועגן איר און די קינדער. מיר האָבן סוף־כל־סוף אײַנגעזען, אַז עס איז נישט
 קיין פלאַן אַזוי צו לעבן ווייטער. דאָס האַרץ קאָן זיך חלילה אַפּרייסן פאַר שרעק
 און ציטערניש. זענען מיר אַוועק פון קיעוו. איך האָב שוין קיין אַנדער ברירה
 נישט געהאַט, ווי פּאַלגן מיין שווער און קומען קיין טאַלנע פאַר אַ שוחט. דאָ
 אין קליינעם שטעטל, האָט מען כאַטש נישט געהערט פון אַזעלכע צרות. פאַר דער
 חזקה האָבן מיר באַצאָלט אַ סך געלט. איך האָב אָבער אויף גאַרנישט געקוקט.
 איך האָב געזוכט מנוחה — אַביסעלע רוֿיקייט. אָבער אויך דאָ איז מיר נישט באַ־

שערט געווען צו האָבן לאַנג קיין מנוחה. אין אַ שטיקל צייט אַרום, נאָך מיין באַ-
זעצן זיך אין טאַלנע, האָט זיך צעפלאַקערט אַזאַ מחלוקת, וואָס איך קאָן אייך
באַרנישט אויסמאַלן.

גערב שפּרינגט אויף אומדערוואַרטעט און זאָגט צום טאַטן:

— אַט, אַט, דאָס האָב איך שוין לאַנג דערוואַרט צו וויסן, איך וויל דאָס
טאַקע הערן פון אייך, פון אייער מויל. גיט מיר צו פאַרשטיין, וואָס איז דאָ
אַזוינס פאַרגעקומען? איך קאָן דאָ ביי אייך אין טאַלנע קיין שום טאַלק נישט
דערגיין. אַלע רעדן דאָ וועגן דעם „אַלטן“, דעם הייליקן, ליכטיקן צדיק און וועגן
דעם „יונגן“, דעם אויסוורף. אָבער עס גלייבט זיך קוים דאָס אַלץ, וואָס מען
דערציילט אין שייכות מיט זיי.

דער טאַטע פאַרטראַכט זיך אַ רגע, גלעט דערביי די באַרד, דערנאָך זאָגט ער:
— נישט בלויז דאָ רעדט מען וועגן טאַלנער הויף, נייערט אומעטום. דער
טאַלנער הויף איז געוואָרן אַ שם-דבר. אויף דער גאַנצער וועלט האָט מען גע-
קענט דעם „אַלטן“. לפחות געהערט פון אים. אַ קלייניקייט עפעס, ר' דודל טאַל-
נער! וואָס אַ שטייגער, וואָלט איר וועלן איך זאָל אייך דערציילן? וועגן דעם
גלאַנץ און עשירות פון דעם טאַלנער הויף בכלל און בפרט וועגן דער גרויסקייט
פונעם „אַלטן“ זכר צדיק לברכה און אויך וועגן דער „ירידה“, דאָס פאַלן פונעם
הויף, קאָן מען אַנשרייבן אַ גרויס בוך. און עס דאַרף טאַקע קומען איינער, וואָס
זאָל אַנשרייבן די היסטאָריע.

דער טאַטע שפּאַנט איבערן צימער און שטעלט זיך אָפּ אַנטקעגן גערבן,
וואָס זיצט ביי אַ קאַלט געוואַרענער גלאַז טיי.

— איר גלייבט טאַקע, ר' שמאי, אַז דער „אַלטער“ האָט באַוווּן די מופ-
תים, וואָס מען דערציילט וועגן אים? — פרעגט מיטאַמאַל גערב.
אַלס ענטפער אויף דעם, טוט דער טאַטע אויס אַ רגע די יאַרמולקע און
ווישט אָפּ דעם שטערן. ער שווייגט אַ וויילע און דערנאָך זאָגט ער:

— עס ווענדט זיך, וואָס ביי אייך הייסט אַ מופת. אויב נאָר שיסן מיט אַ
בעזים, אָדער שפּרינגען איבערן ים, איז פאַרשטענדלעך, אַז אין דעם גלייב איך
נישט.

דער טאַטע שפּאַנט ווידער אַהין און צוריק. דערנאָך שטעלט ער זיך אָפּ און
נעמט ווידער רעדן:

— איך, פאַרשטייט איר מיר, בין אַן איידעם פון אַ פאַרברענטן חסיד און
אַ זון פון אַ פאַרביסענעם מתנגד. איך, פון מיין זייט, האָב מיר תמיד געהיט
גישט צו ווערן קיין חסיד פון מתנגדות... אָבער אַ חסיד פון אַ רבין האָב איך
שוין אַודאי נישט געקאַנט זיין.

גערב לאַכט. דער טאַטע ציט אויס די האַנט צו גערבן אין אַ זשעסט. ווי אַפּצוהאַלטן אים פון לאַכן.

— וואָרט — זאָגט ער און הייבט אָן צו רעדן זייער שטיל — דעם „אַלטן“ זכרוננו לברכה, האָב איך נישט געהאַט די זכיה צו זען. איך האָב אַבער געהערט פון למדנים און פון קלוגע יידן, אַז עפעס איבערנאַטירלעכס, עפעס אויסערגע-וויינלעכס איז געווען אין אים. ווער עס האָט נאָר געזען די צורה זיינע, איז צו אים צוגעצויגן געוואָרן ווי מיט אַ מאַגנעט. זאָגט מיר — רעדט פאַרטראַכט דער טאַטע — קאָן נאָך זיין עפעס שענערס און נוצלעכערס ווי גרויסע עדות יידן זאָלן ווערן אָנגעפירט פון אַ חכם, אַ למדן, אַ צדיק, אַ מענטש מיט אַ גרויס יידיש האַרץ און מיט אַלע מעלות וואָס אַ בן־אדם קאָן זיך ווינטשן? קיינער לייקנט נישט, אַז ער האָט פאַרמאַגט אין זיך אַ גרויסן כוח. אַנדערש וואָלט זיך אים נישט געווען איינגעגעבן צו פאַרזאַמלען אַ סך, אַ סך הונדערטער, אויב נישט טויזנטער יידן ביי זיין טיש און דערוועקן ביי זיי די שענסטע געפילן און פאַר-לאַנגען. מאַכן אַז זיי זאָלן זיך אויסטאָן פון אַלע זייערע קלייניקע וואַכעדיקע זאָרגן און אויפהייבן זיך צו אַ העכערע מדרגה פון באַגערן. די מענטשן, פּרזער אומבאַקאַנטע צווישן זיך, האָבן זיך ליב באַקומען ווי ברידער, האָבן אַרויסגע-האַלפן איינער דעם אַנדערן מיט וואָס נאָר מעגלעך. זיי אַלעמען האָט פאַראיי-ניקט אַ גרויסע באַגייסטערונג און פאַרן רבין זענען זיי גרייט געווען אַפּצוגעבן ממש דאָס לעבן. איז דאָס נישט קיין גרויסע זאָך?

— נו, און ווען דער רבי איז געשטאַרבן — פּרעגט גערב — איז טאַקע פינצטער געוואָרן אין מיטן העלן טאַג?

דער טאַטע קוקט אויף אים פאַרחידושט און ביז. — איך ווייס נישט — זאָגט ער שאַרף — איך בין דערביי נישט געווען. קאָן איך אייך דעריבער נישט זאָגן צי עס איז געווען כּמאַרנע אין דרויסן, צי עס איז געווען אַ ליקוּי־חמה אין יענעם טאַג. צי די מענטשן איז גלאַט געוואָרן פינצ-טער אין די אויגן ווען דער צדיק איז נפטר געוואָרן. איין זאָך קאָן איך אייך יאָ זאָגן: אין „הויף“ איז זיכער געוואָרן פינצטער, ווען נאָך דעם גרויסן צדיק איז אויף זיין כּסא־הכבוד אַרויף אַזאַ נואף, אַזאַ מנובל, אַז אויסוואַרן.

— זייט נישט ביזו ר' שמאי — זאָגט גערב שטיל — אַבער אין דעם גלייבט זיך מיר אויך נישט. עס לייגט זיך מיר נישט אויפן שכל, אַז פּונקט ביים צדיק אין הויף זאָל אויסוואַקסן אַזאַ מין סאַרט מענטש. איך מיין אַז מען טרייבט אַ שיינ ביסל איבער.

— דאָס לייגט זיך שוין גראַד יאָ אויפן שכל. איך וועל דאָס אייך געבן צו פאַרשטיין. ווען דער „אַלטער“ האָט געליטן דעם גרויסן קלאַפּ, ווען עס איז ביי

אים געשטארבן זיין בן־יחיד פון דרייסיק יאר, וואָס עס איז אַ סברה, אָז ער וואָלט נאָך איבערגעשטיגן זיין גרויסן פאָטער, האָט דער רבי נאָכן גרויסן אומ־גליק זיך כמעט צוריקגעצויגן פון דער וועלט, האָט זיך אָפּגעזונדערט פון מענטשן. זעלטן ווען ער האָט זיך באַוויזן אויף אַ פאָר מינוט ביים טיש. לאַנג האָט ער שוין אויך נישט אָנגעצויגן. ער איז גאָר בקרוב נאָכגעגאַנגען דעם זון... אויף זיין אייניקל, דעם תכשיט, האָט דער אַלטער זכרונו לברכה, נישט געלייגט קיין שום אַכט. מיט זיין שאַרף אויג האָט ער אַ פנים תופס געווען, אָז פון דעם קינד וועט קיין לייט נישט אויסוואַקסן. דאָס ינגל איז פון גאָר קליינערהייט אָן געווען אָנ־געוויזן נאָר אויף דער מוטער און זי, די מאַמע זיינע, האָט אים שטענדיק נאָר געצערטלט, געפאַשעט און געבאַלעוועט. לערנען האָט ער נישט געוואָלט און קיינער האָט אים דערצו נישט געצוונגען. ער איז געוואַקסן אין גרויס לוקסוס. דער הויף איז געווען זייער רייך, מחמת די גרעסטע גבירים פון דער גאַנצער גר־בערניע זענען געווען געוויינט צו פאָרן צום רבינס טיש און דאָרט לאָזן גרויסע סומעס געלט. די גבאים, אינטריגאַנטן און חניפהניקעס, האָבן אים דאָס איבערי־קע איבערגעפירט. די „מיניסטאַרן“ אירע און טאַקע זי אַליין, די „מאַריאַ פּיאַ־דאַרעוונאַ“, האָבן שוין פאַרשטאַנען ווי אַזוי צו פירן דעם הויף. אים האָט מען פרי התונה געמאַכט און פון קרוינפרינץ איז ער אין גיכן געוואָרן דער גאַנצער הערשער.

— איך פאַרשטיי נישט, — פאַלט אַריין גערב דעם טאַטן אין די רייד —
זוער איז דאָ די „מאַריאַ פּיאַדאַרעוונאַ“?
— וואָס הייסט, איר ווייסט נישט ווער? — פרעגט דער טאַטע פאַרוויי־
דערט.

— איך ווייס אָז דעם קייסערס מוטער הייסט אַזוי — ענטפערט גערב
— נו, דערפאַר טאַקע האָט טאַלנע זי געקרוינט מיט דעם דאָזיקן נאָמען.
דעם „יונגנס“ מאַמע, דעם „אַלטנס“ שנוּר, סימעלען, פאַסט גוט דער דאָזיקער
נאָמען. אויף טאַלנע קאָנט איר זיך פאַרלאָזן...
גערב שמייכלט און דער טאַטע דערציילט ווייטער:
— סימעלע איז זייער אַ קלוגע. איך קען זי, ווייל זי האָט אונדז נישט איינ־
מאַל געשיקט רופן, מיר און נאָך אַזעלכע. זי האָט זיך געפרוווט אונדז אַריבער־
ציען אויף זיין צד. מיך האָט מען אַפילו אין אַ צייט — דעמאָלט, ווען איך בין,
נישט היינט געדאַכט, אָפּגעברענט געוואָרן — געוואָלט אונטערקויפן מיט אויס־
בויען מיר אַ שטוב. זי האָט זייער גוט פאַרשטאַנען ווי אַזוי צו פירן די מלוכה.
— באַלד אין סאַמע אָנהייב האָבן זיך געשאַפן די צוויי צדדים? — פרעגט
גערב.

— עס קאן זיין — ענטפערט דער טאטע — ווען מען זאל דאס נישט גע-
ווען טשעפען, נאר לאזן דאס גיין, ווי עס גייט, וואלט דאס פון זיך אליין בטל
געוואָרן, ווייל דעם הויף האָט געפעלט די נשמה. מיר זענען אָבער געווען יונג
און היציק, האָבן מיר דאָס נישט געקאָנט תופס זיין און פאַראויסזען. טאַלנע —
דאַרפט איר וויסן — האָט דעם הויף נישט אויסגעהאַלטן, נאַר פאַרקערט: די
שטאַט האָט געלעבט פון הויף. איר זעט איצטער דעם רבינס הויף? עס איז אַפילו
נישט קיין פערטל פון דעם, וואָס עס איז געווען פריער. דאַרט, ווו עס איז די
בית-השחיטה זענען געשטאַנען די קיכן און די אַלע הינטערשטע הייזער, זענען
געווען שטאַלן. אַ גאַנצע שטאַט איז דאָס געווען. היינט איז דאָס צעטיילט און
איבערגעבויט. נו, האָט איר דען אַן אַנונג, וואָס מען האָט אין דעם הויף אויפ-
געגעסן און אויסגעטרונקען? אַ סך קרעמער, קצבים, וויינשענקער, פישער און
סתם בעלי-מלאכות זענען געווען פאַרבונדן מיט דעם הויף, געלייזט געלט און
געאַרבעט פאַרן הויף. אָבער מיר האָבן דאָס אַלץ נישט פאַרשטאַנען.

— דער רבי האָט זיך אַרומגערינגלט מיטן פראַסטן נאַראַד — מישט זיך
אַריין די מאַמע.

— וואָסער נאַראַד? — דערווידערט איר דער טאטע — קיין לייטישער בעל-
מלאכה האָט אים נישט געשטיצט. אים האָט גאַרנישט געלוינט זיך צו מישן!
אַזעלכער האָט ביי זיך געטראַכט: כאַפּט זיי אַלעמען דער רוח, סיי די איידעלע
יידן, סיי דעם רבין... דער רבי האָט זיך אַרומגערינגלט מיט הפקר-יונגען, מיט
אויסוורפן. זיי האָט ער גערייצט קעגן די איידעלע יידן, וואָס מיאוסן זיך,
כלומרשט, צו זיצן מיטן המון ביי איין טיש. קיין נאַר איז ער נישט דער כלב.
עס זענען דאָ פאַראַן בעלי-עגלות און קאָוואַליעס. יונגער הייט זענען זאָס געווען
אַ מסוכנהע חברה. זיי פלעגן זיך גיין שלאָגן אויף טויט.

— מיט הענטשקעס אַזוינע — וואָרפט אַריין די מאַמע אַ באַמערקונג.

— טייל באלעבאָטים פלעגן גיין צום טיש, פשוט פאַר מורא. פרעגט גאַר-
נישט וואָס דאָ האָט זיך אַפגעטאַן! — פאַרגלאַצט דער טאטע די אויגן — תחילת
זענען מיר געווען אַ סך יונגעלייט, וואָס האָבן זיך קעגנגעשטעלט, געוואַלדע-
זעט, געליאַרעמט: „סטייטש, עס איז אַ חרפה, אַ בזיון! מיר וועלן נישט דער-
לאָזן אַזאַ שווינדל, אַזאַ הפקות! עס איז אַ חילול-השם!“ — אָבער נאָך די ער-
שטע קלעפּ, וואָס זיינע שלעגער האָבן איינגעטיילט, איז געוואָרן אַ מורא, אַ
פחד. אַן אימה איז אַנגעפאַלן אויף אַלעמען. איך קאָן אייך גאַרנישט אויסמאַלן
וואָס פאַר אַ בהלה עס איז געוואָרן.

— מען איז געווען הפקר — זאָגט די מאַמע, — פאַליציי איז געווען אַפגע-

קויפט, אפילו אין דער גוברעניע — גיט זי צו שטיל, ווי זי וואָלט דערציילט עפעס אַ סוד.

גערב שאַקלט אומצוטרוילעך מיטן קאַפּ.

— וואָס, איר גלייבט נישט? — שרייט כמעט דער טאַטע — אליהו גראַד-נאַדיר, טאַקע משה גראַנאַדירס ברודער, האָבן זיי געשלאָגן מכות רצח, אַז ער איז פון די קלעפּ געשטאַרבן, און ווען די פאַמיליע האָט דערלאָנגט ווהיין מען דאַרף, האָט גאַרנישט געהאַלפּן. „נישטאַ קיין באַווייז“, — איז געווען די תשובה. — מיינער — זאָגט די מאַמע — ווען ער פלעגט גיין אין גאַס, איז ער שטענדיק געגאַנגען באַגלייט פון זיין גוואַרדיע... דער טאַטע לאַכט.

— איינער אַליין, — זאָגט ער — האָט זיך קיינער פון אונדז נישט איינ-געשטעלט צו גיין, מיר פלעגן זיך צונויפזאַמלען אַמאַל ביז דרייסיק פּערזאָן. — יאָ — רופט זיך אָפּ גערב — אברהם דער חזן האָט מיר וועגן דעם דער-ציילט, ער האָט מיר איבערגעגעבן, ווי אַזוי איר האָט איבערגעצויגן אויף אייער צד אַלע קצבים און שינדער-יונגען.

— שטותים — ענטפערט דער טאַטע פאַרשעמט — אברהם איז אַ בעל-גומא. שטעלט אייך פאַר, אַז פון דעם תכשיטס גענג און הוליאַנקעס האָבן די דאָזיקע לייט געוויסט בעסער ווי איך, מיר איז נישט געגאַנגען אין לעבן, צו טשאַטעווען און נאַכקוקן, כדי צו וויסן, צי קריכט ער צו מייטען צי נישט, ווייל, ווען נישט אַ שטייגער, הייסט עס, אַז ער איז שוין יאָ אַ רבי?

— אַט די מייטע, זי איז דאָס די לילית וואָס מען זאָגט? — פּרעגט גערב — איז דאָס טאַקע אמת וואָס מען דערציילט? ווער איז זי אייגנטלעך געווען?

— וואָס, איר ווילט וויסן איר יחוס? — לאַכט דער טאַטע.

— זי איז געווען דוד מאַטעלעס אַם — זאָגט די מאַמע — ווען דעם רבינס ערשטער זון איז געבוירן געוואָרן, האָט מען זי געבראַכט פון אַ דערבייאַקן שטעטל, תחילת פלעגט צו איר קומען אַ מאַן, וואָס פלעגט באַלד פאַרשווינדן, נאָר דערנאָך האָט ער אינגאַנצן אויפגעהערט צו קומען.

— מיר האָבן געהאַט דעם כבוד צו וווינען פונקט אַנטקעגן איר שטוב — זאָגט דער טאַטע מיט איראַניע.

און די מאַמע דערציילט:

— זי מיטן קינד האָבן געווינט אין אַ באַזונדער שטיבל, זי האָט געלעבט אַ משוגענעם טאַג, געטאָן האָט זי גאַרנישט, מען האָט איר נאָך באַדינט, עסן פלעגט מען איר טראָגן פון הויף, פון שענסטן און בעסטן, פאַרפּוצט איז זי גע-גאַנגען ווי אַ בת-מלכה, אַ הולטאַיקע איז דאָס געווען — זיפצט די מאַמע — זי

איז זיך אַרומגעגאַנגען מיט די אייגענע האָר, מיט אַראָפּגעלאָזטע צעפּ ווי אַ שיקסע. ווען עמעצער איז אַנגעקומען, האָט זי כלומרשט געכאַפּט און אויף גיך צוגעדעקט דעם קאַפּ. אַ פאַרשון אַ קראַסאָוויצע, פשוט אין צורה נישט צו קוקן... — דעם שיינעם גבאיניו וואָלטן געמעגט די אויגן אַרויסקריכן פאַר אַפּווכן אַזאַ כחורה — רופּט זיך אַפּ דער טאַטע און שפייט דערביי אויס ביין אין זיין שפייקעסטל אַריין.

— שוין, זאָל זיין אַזוי — ענטפערט די מאַמע און רעדט ווייטער צו גערבן:

— ווען אַ קינד איז קליין, טאָר מען עס אַמאָל נישט אַרויסנעמען אויף דער קעלט. און אַ טאַטע וויל זען זיין קינד, איז ער עס געגאַנגען זען צו איר, וווּ דאָס קינד האָט זיך געפונען. אָבער פאַרוואָס קומט איר אַ לעבנס־פענסיע, דער חצופה? דער קליינער איז שוין געגאַנגען אין חדר אַריין און אַלע אין שטאַט האָבן גע־האַט צו טאָן מיט אים און ער האָט זיך אַלץ געלאָזט וווּילגיין, גלייך ווי נישט אים מיינט מען.

— פונדעסטוועגן, וואָסער זיכערקייט איז פאַראַן, אַז די אַלע רעדעכצן זע־

נען אמת? — פּרעגט גערב — מאַלע וואָס...

דער טאַטע לאָזט אים נישט ענדיקן. ער שטרעקט אויס די־האַנט צו אים:

— איר ווילט וויסן, ווי אַזוי אַרום איך האָב מיר איבערצייגט דעריין?

גערב גיט זיך אַ הייב פאַר נייגעריקייט. די מאַמע ווישט זיך אַפּ די ליפּן.

זי לייגט אַוועק דעם זאָק, וואָס זי שטרעקט און פירט מיט די אויגן פון דעם טאַטן צו גערבן און פון גערבן צום טאַטן.

דער טאַטע הייבט אָן:

— מיין עלטערע טאָכטער, ריסל, איז קליינערהייט געווען פונקט אַזאַ פּלאַפּ־

לערן ווי זי... — ווייזט דער טאַטע אָן אויף מיר — געוויינט האָבן מיר אין יע־

נער צייט, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַנטקעגן מייטען. האָט זיך די קליינע

געמאַכט אַ מאַדע צו גיין צו מייטען אין שטוב אַריין. מיין פייגל האָט זיך גע־

בייזערט, נישט געוואָלט זי לאָזן גיין אַהין. דאָרטן אָבער איז געווען פריילעך,

געלעכטער און אַ סך גאַשעריי. האָט עס זי געצויגן אַהין. אַ קינד בלייבט אַ קינד.

איר מיינט אַוודאי, אַז איך האָב מורא געהאַט, אַז זי זאָל „חלילה נישט קאַלע

ווערן“, הייבט זיך דאָס נישט אָן. געווען נאָך אַ פּיצל קינד, איז וואָס איז דאָ

געווען מורא צו האָבן? איך האָב מיר פשוט געשראַקן, טאַמער ווערט מען דורך

איר געווייר, וואָס מען רעדט אין שטוב, וואָלט מען נישט זיכער געווען מיטן

לעבן... בקיצור, — זאָגט דער טאַטע — די קליינע איז איינמאָל געקומען פון

מייטען און דערציילט, אַז דאָרטן איז געווען כאַסיע, וואָס האָט געדינט אין הויף

ווי אַ „פּאַקאַיאָווע“. די דאָזיקע כאַסיע איז אויך געווען אַ קליינע צנועה. האָט

מייטע איר דערציילט, אז זי האָט אָנגעקוקט ביים גאָלדשמיד אַ בראַסלעט באַ-
זעצט מיט דימענטן. זי האָט זיך געוועט מיט כאַסיען, אַז מאַרגן וועט זי דעם
בראַסלעט האָבן. זיי האָבן זיך געוועט אויף אַ האַלב קערבל און זי, ריסלען, האָבן
זיי געמאַכט פאַר אַן עדות. מיר האָבן נישט געלייגט קיין שום אַכט אויף דער
קליינערס פּלאַפלערייען, מאַלע וואָס אַ קינד פּלאַפּלט דאָרט... נאָר פּונקט האָט
זיך געמאַכט, אַז דעם גאָלדשמידס זון, לייזער, איז געווען מיין בעסטער גוטער
פּריינט. דרך אגב, איז ער אַן אויסגעשפּילטער יונגערמאַן, אַ גרויסער קענער פּון
העברעיִש. זיין העברעיִש וואָלט אייך שוין יאָ געפּעלן געוואָרן.

די מאַמע האַלט נישט אויס און מישט זיך אַריין:

— ער האָט געהאַלטן עקזאַמען אויף אַלע אַכט קלאַסן מיט איין מאָל און
האָט אויסגעהאַלטן אויף אַלע „פּרעדמעטן“. נאָר פאַר זיין אַקצענט פּון דער רר
שישער שפּראַך איז ער דורכגעפּאַלן.

— יאָ, ער איז דורכגעפּאַלן, — איז מודה דער טאַטע — אָבער ער האָט
שוין איין מאָל אַ קאַפּ אויף זיך! און טאַמער האָבן די כּוּליגאַנעס געלאַכט פּון
זיין שפּראַך, איז עס נאָך אויך נישט קיין סימן, אַז ער האָט טאַקע נישט געקאַנט.
אַ חוץ דעם איז ער אַן אויסגעצייכנטער בעל־מלאכה און ביז ער איז אַוועק פּון
טאַלנע, האָט ער זיך געהאַלטן ביי זיין פּאַך, נישט אַזוי ווי די אַלע היינטיקע
— ווייזט דער טאַטע אַן אויפן פענצטער — וואָס קוים ענדיקט מען אַ פאַר קלאַסן,
וואַרפט מען שוין אַוועק די אַרבעט און מען לויפט אַרום מיטן טייטל, געבן „אור-
ראַקן“; מען האַלט דרשות וועגן אַרבעט און אַרבעטער, נאָר אַרבעטן זאָל יענער...
דער עיקר: לייזער דער גאָלדשמיד איז געווען אַן אַנטיק. אַ יונגערמאַן אין מיינע
יאָרן. מיר האָבן זייער ליב געהאַט צו כאַפּן אַ שמועס, אָבער איך בין צו אים
נישט געגאַנגען צו גאַסט און ער נישט צו מיר. נאָר לאַמיר זיך אומקערן צו אונ-
דזער ענין. אויף דעם אַנדערן טאַג, נאָך דעם ווי מיין קליינע האָט מיר דערציילט
וועגן בראַסלעט, מיט דעם געוועט, בין איך מיר אויפגעשטאַנען גאַנץ פּרי. איך
האָב געשטעלט דעם סאַמאָואַר. מיין פּייגל איז זיך גראַד פאַרשלאַפּן. אַ גאַנצע
נאַכט האָט זי געהאַט צו טאַן מיט אַ קינד, צוליב די ציינדלעך... איך מאַך מיר
גרייט צו גיין דאַוונען מיטן ערשטן מנין איך גיב אַ קוק, לייזער גאָלדשמיד גייט
צו מיר. וואָס איז? ווער איך פאַרחידושט. דערציילט ער מיר און ציטערט אַזש
און וויינט דערביי: עס איז אַ חרפה און אַ בושע פאַר דער וועלט. מיר טאַרן נישט
דערלאָזן אין טאַלנע אַזאַ שאַנד! ער ווייזט מיר הונדערט פּופּציק קערבלעך און
זאָגט צו מיר בזה הלשון: „איר זעט, דאָס וואָס איך גיי אייך דערציילן, איז נישט
קיין חלום. אַט האָב איך דאָס געלט. און הערט זיך צו: נעכטן איז געקומען די
זונה און האָט אָנגעקוקט דעם בראַסלעט. איך האָב פאַר אים געבעטן הונדערט

פופציק רובל און צען אַזייגער ביינאַכט איז געקומען דער גבאי פון הויף מיט אַ גרויסן לאַמטערן אין האַנט און מיר דערציילט אַ מעשה, אַז ער מוז שוין קויפן פאַר זיין זונס כלה אַ מתנה. ער האַט זיך נישט געדונגען, האַט באַצאָלט און גע-
נומען דעם בראַסלעט... דערהערט די דאָזיקע מעשה, האָב איך מיר תיכף דער-
מאַנט ריסלס פלאַפלעריי און אַלץ איז מיר געוואָרן קלאָר. איך בין געוואָרן אוי-
סער זיך פון דער מעשה. ביידע זענען מיר אַריין אין בית-מדרש. קיינער, חוץ
משהלע בעל-עגלה, איז נאָך דאָרטן נישט געווען. איר קענט דאָך אים, דעם אַלטן.
טאַלנע האַט אים געגעבן אַ צונעמעניש „דער רמבם“, ווייל ער איז אַ קלוגער און
האַט אַ גוטן קאַפּ. מיר האָבן אים דערציילט די גאַנצע מעשה. ווייסט איר, וואָס
ער האַט אונדז געענטפערט? „איך גלייב אויף אים, אַלץ וואָס איר זאָגט“ —
מאַכט ער צו אונדז. „ער איז, וואָס אין דער קאָרט“ — זאָגט ער. „אַבער ער
איז דאָך פאַרט אַ צדיק!“..

דער טאַטע לאַכט מיט גיפט.

— אַנטקעגן דעם, וואָס איר זאָגט „דער נאַראַד“, עולם-גולם — גיט ער צו

מיט ביטל.

גערב פאַרטראַכט זיך. נאָך אַ ישוב-הדעת רופט ער זיך אָפּ:

— אַט זעט איר, און איך האָב נישט געוואָלט גלייבן די אַלע מעשיות, וואָס

אברהם דער חזן האַט מיר דערציילט.

— אברהם — זאָגט דער טאַטע → האַט דעמאָלט איינגעשטעלט זיין לעבן.

ער איז געווען אַ בעלזן אים נאַכצושפּיאַנירן. ער האַט גענוג קלעפּ געכאַפט, כאַטש

ער באַרימט זיך, אַז ער האַט אויך געטיילט קלעפּ... פונדעסטוועגן גלייב איך, אַז

אהרן דער קאָוואַל האַט געקאַנט בעסער שלאַגן ווי ער. אים איז נישט אַנגעשטאַ-

נען צו גיין מחנותווייז. ער איז אַ גרויסער גדלן.

— אַ פעסטער ייד, אַ געזונטער — לויבט אים גערב.

דער טאַטע צעלאַכט זיך מיט חזוק, נאָר האַלט זיך באַלד אָפּ.

— וואָס ווייסט איר, וואָס רעדט איר „אַ געזונטער פעסטער ייד?“ —

אברהם איז געווען אַ גבר, אַ פאַרשוין, אַ גיבור! און היינט זיין פּריילעכקייט,

זיין געוואַגטקייט!

ביים טאַטן רייסט זיך אַרויס אַ קרעכץ. מען פילט, אַז עס קומט ביי אים

אַרויס פון דער סאַמע טיפעניש.

— עס איז פון אים אַפילו קיין העלפט נישט געבליבן, — זאָגט ער — קיין

סימן נישט פון אַמאָליקן אברהם. אַש און פאַרד איז פון אים געוואָרן. ער איז

נאָך אַזוי אויך גענוג אַ העלד. איך פאַרשטיי נישט ווי אַזוי ער האַלט דאָס אויס.

— צער בנים — שאַקלט די מאַמע טרויעריק מיטן קאַפּ — מען זאָל גאָר-

נישט געפרוויט ווערן דערמיט. דאָס ווייב זיינס האָט אַ האַרץ־פעלער. הלוואַי זאָל
איך ליגן זאָגן. זי איז מיר לעצטנס גאַרנישט געפעלן — ווישט די מאַמע אָפּ
בגניבה אַ טרער.

— ער האָט קינדער „פּאָליטישעסקע“? — פּרעגט גערב.

— אַלץ הייסט „פּאָליטישעסקע“ — זאָגט דער טאַטע — איך, וואָס בין
אַ פּרעמדער, האָב דעמאָלט שיעור נישט אָפּגעלייזט צוליב זיין זון... איר ווייסט
דאָך שוין וואָס פאַר אַ בריה איך בין. פון צייט צו צייט ווייזט זיך מיר בלוט אין
לייכעץ. גיב איך אַ שפיי און דערזע בלוט. האָב איך שוין אַזאַ רפואה, טראַפּנס
אַזעלכע, נעם איך זיי. חוץ דעם ליג איך רויק און שלינג אייז, ביז עס גייט איי
בער. אָבער אַזאַ פּאַל האָב איך נאָך קיינמאַל נישט געהאַט. ווען עס איז געגאַנגן
גען דער פּראַצעס אין פעטערבורג פון זיין איציקל מיט זיינע חברים, האָט עמע
צער געבראַכט אין בית־מדרש אַ בלאַט און האָט דאָרטן איבערגעלייענט, אַז דער
פּראָקוראָר בעט טויטשטראַף פאַר איציקלען. אינעווייניק האָט זיך מיר געגעבן
אַ קאָך איבער און פון מויל האָט זיך געגעבן אַ גאַס דאָס בלוט, אַזוי ווי פון אַן
אָפענעם קראַן. די גאַנצע וואָך דערנאָך בין איך געלעגן און געשלונגען אייז.

— אָבער דער זון זיינער לעבט דאָך — זאָגט גערב.

— אויך מיר געלעבט! — קרעכצט ביטער דער טאַטע — אייביקע קאַטאַר-

גע... ווי איז דאָס גאָר מעגלעך אין דער וועלט אויסצוהאַלטן?

— ביי גאָט איז מעגלעך, אַז ער זאָל אַלע רוצחים איבערלעבן — זאָגט
שטרענג די מאַמע — דו, שמאי, ווייסט בעסער פון מיר — מוסרט זי דעם
טאַטן — אַז אין אונדזערע הייליקע ספרים זאָגט זיך, אַז כל־זמן עס רירט זיך
אַן אבר, טאָר מען די האַפּענונג צו גאָט נישט פאַרלירן.

דער טאַטע שפּאַנט נערוועז איבער דער שטוב. עפעס פּלאַגט אים.

— ווען איר ווייסט — זאָגט ער צו גערבן — וואָס פאַר אַ גאַלדענעם קאַפּ-

דער בחור פאַרמאַגט! איך גלייב, אַז איך זאָג נישט קיין ליגן; מיר דוכט זיך, אַז
ער האָט נאָך אַ בעסערן קאַפּ פון מיין דודן. ביי מיינעם איז דער זכרון אַ גוטער,
אַן אייזערנער זכרון, ווי מען זאָגט, אָבער די תּפּיסה איז ביי איציקלען אַ שאַר-
פּערע, ער כאַפט אויף און באַנעמט אַ זאָך אַ סך שנעלער. און אַ קלוגער איז ער
— אַ דורכגעטריבענער יונג!

דער טאַטע רייסט איבער דאָס דערציילן, צעלאַכט זיך פּלוצלינג און זעצט

פאַר ווייטער:

— ווען ער איז געווען אין דער היים, איידער ער איז אַריינגעפּאַלן, האָט

מיר דערציילט אברהם, האָט די מוטער געהאַלטן אין איין בעטן זיך ביי אים,
ממש געחלשט און געפּאַלן אים צו די פּיס. ער, דער פּאַטער, האָט געהאַלטן אין

איין איינטענהן? „געוואלד געשריגן! פארוואס ברענגסטו אום דיין יונג לעבן? פאר וועמען גייסטו אויף קידוש-השם? פאר דעם רוסישן פאלק, וואס דאנקט אונדז אפ מיט פאגראמען? נעם, גיב אַ קוק אין דער היסטאָריע, שמענדיק האָט מען דעם ייִדישן פּאַלק אָפּגעדאַנקט מיט שטיינער, פאַר זיין מפקיר זיין זיך פאַרן לאַנד. טאָ פאַרוואָס ביסטו מפקיר דאָס לעבן פון דיין מאַמען און טאַטן און דיין אייגן לעבן?“. האָט ער, איציקל, אויף יעדן וואָרט צען תירוצים. „אַמאָליקע צייטן איז געווען עפעס אַנדערש. אַמאָל האָט דאָס אַרעמע, דאָס פּראָסטע פּאַלק נישט פאַרשטאַנען און נישט געוויסט דעם אמת און היינט מאַכט מען, אַז דאָס פּראָסטע פּאַלק, די אַרבעטער און פויערים און אַלע אַרעמע און אָפּגעשטאַנענע זאָלן וויסן און פאַרשטיין. און ער, איציקל, צוזאַמען מיט אַ סך אַנדערע קעמפן פאַר אַ צוקונפט פון פרייהייט און גערעכטיקייט. אז יעדן איינעם זאָל ווערן גוט און עס זאָל ווערן לייכט צו לעבן אַלעמען און במילא וועלן יידן אויך געהאַלפן ווערן דערפון“. פאַלט אברהם אויף אַן עצה. ער זעט דאָך שוין, אַז ער שפילט זיך דאָ מיט פייער און קיין שום טענות ומענות וועלן שוין דאָ קיין פעולה נישט האָבן. זאָגט ער אים אַזוי: „ווייסטו גאָר וואָס? פאַר אַוועק קיין אויסלאַנד. איך וועל זיך אַנטאָן אַ כוח און דיר העלפן, אַז זאָלסט דאָרטן קענען לערנען, שטודירן אין אַר-ביווערסיטעט. און אויב דו ווילסט און מוזט דווקא זיין אַ „פּאַליטישעסקע“, ווייס איך, אַז עס זענען פאַראַן אין אויסלאַנד אַ סך פון דיין חברה, וואָס אַרבעטן דאָרטן פאַר דער רוסישער רעוואָלוציע, וועסטו זיין איינער פון זיי“. ווערט דער בחור ערנסט און ענטפערט דעם פּאַטער בזה הלשון: „איך לייקן נישט טאַטע, אַז דו און שמאי דער שוחט, האָבן זייער גוטע קעפּ און זענט באמת מוטיקע מענטשן, וויבאַלד אייך האָט זיך איינגעגעבן דורכצופירן די „רעוואָלוציע“ דאָ אין טאַלנע און אַרויסיאַגן פון דאַנען דעם רבין... אַבער זעסטו, אויף אַראַפּצור-זואַרפן די „סאַמאָדערזשאַויע“ (זעלבסטהערשאַפט) און אַנפירן די רעוואָלוציע אין גאַנץ רוסלאַנד — גלייב איך, טאַטע, אַז עס זענען פאַראַן נאָך בעסערע קעפּ ווי אייערע“... נו, האָט איר עפעס צו אים — פאַרענדיקט דער טאַטע מיט אַ שמייכל.

גערב זיצט די גאַנצע צייט פאַרטראַכט. ער האָט געקוקט דעם טאַטן גלייך אין מויל אַריין און זיך צוגעהערט אויפּמערקזאַם צו איטלעך וואָרט.

— עס איז באמת אַ שאַד — רופט ער זיך אַפּ שטיל, מיט אַ באַדויער אין קול — עס איז אַגרויסער שאַד, וואָס צוליב אַזאַ מנובל, ווי דער מסור, דער גע-וועזענער בעל-טאַקסע, זאָל אומקומען אַזאַ גרויסער העלד, זאָל פאַרלוירן ווערן אַ יונג און וויכטיק לעבן, וואָס וואָלט געקאַנט ברענגען אַ סך נוצן. דער טאַטע צעעפנט ברייט די אויגן און קוקט פאַרחידושט אויף גערבן.

— וואָס קער זיך אָן דער מסור מיט דעם דאָזיקן ענין? — פרעגט ער פאַר-
וונדערט.

— נישט איציקל האָט דאָס אַוועקגעלייגט דעם דאָזיקן פאַרשוין? — פרעגט
איבערראַשט גערב — מיר האָט מען אַזוי דערציילט.

— עס הייבט זיך נישט אָן — ענטפערט דער טאַטע — איציקל, איז זאָל
זיך אייך דוכטן, איז אַריינגעפאַלן פאַר אַ גרעסערן העכט. ער און דעם ווייני-
שענקערס טעכטער און נאָך אַייניקע חברהלייט אַרבעטן אין פעטערבורג. וואָס,
איר האָט קיינמאַל נישט געהערט זיך חכמהנען דעם היגן לך, בעניען, אָדער ווי
מען רופט אים אויפן צונעמעניש „בעניע פלוט“? ער זאָגט, אַז דעם וויינשעני-
קערס מיידן האָבן זיך נישט באַגנוגנט דערמיט וואָס זיי האָבן געזידלט דעם
קייסער הינטער די אויגן, זענען זיי געפאַרן קיין פעטערבורג, כדי אים צו צוויי-
קען אין די אויגן. איר שפילט זיך מיט טאַלנע! וואָס מען קאָן דאָ אַלץ געפינען!
ביי אונדזער בחור, ביי איציקלען הייסט עס, האָט מען געפונען באַמבעס און ער
האָט זיך געיאָגט נאָך גאַר גרויסע העכט.

— וואָס, פון די טעראַריסטן? — פרעגט גערב קורץ און קוים וואָס מען
הערט אַ וואָרט.

דער טאַטע שאַקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ.

— גיט מיר צו פאַרשטיין דעם שכל — ווענדט זיך דער טאַטע צו גערבן
— ווי קומט צו אברהם זון אַזאַ שטאַרקייט און וואָסער שייכות האָט ער, איך
בעט אייך, מיט באַמבעס?

גערב הייבט מיט די פלייצעס און זאָגט פאַרטראַכט:

— פרעג קשיות היינטיקע צייטן. אַ שיטה אַזאַ. מיר פאַרדריסט בלויז, פאַר-
וואָס איך האָב געמיינט, אַז דאָס האָט ער אָפגעטאַן דאָס „שטיקל אַרבעט“ טאַקע
דאָ, אין טאַלנע. וועדליק מען האָט מיר דערציילט, איז אַזוי אויסגעקומען.

— איר האָט איבערגעקערט דעם פעלץ מיט די שמויסן אַרויף — לאַכט דער
טאַטע — און פאַרגעקומען איז פונקט קאַפּויער: דער מסור פון טאַלנע, וועמען
זיי האָבן אָפגערוימט פון וועג, ווי זיי דריקן זיך אויס, האָט גאַר באַצאָלט מיט
זיין פעל פאַר אַיינעם פון דער חברה; דער „חברהמאַן“ האָט געהייסן מאיר ווי-
נאָקור און דער בעל־טאַקסע, דער מסור האָט אויך געהייסן מאיר. מען דאַרף
זאָגן להבדיל. מאיר בלאַנק האָט מען אים גערופן.

— דערפאַר זאָגט מען דאָך אין טאַלנע אַ ווערטל, אַז אַ מייער צו אַ מייער
איז נישט גלייך... — וואַרפט אַריין די מאַמע אַ באַמערקונג.

— אַט דעם, זעט איר, מאיר ווינאָקורן, קאָן איך פאַרשטיין — זאָגט דער
טאַטע און ווייזט אָן אויפן קאָפּ — ער האָט געהאַט אמונה אין זיין סאַציאַליזם.

אזוי ווי א פרומער ייד האט אמונה אין תורת־משה. ער האט געגלייבט אין דעם כוח פון בילדונג, אויפקלערונג און וויסן און געזען אין דעם די לייזונג פון אלע אומגערעכטיקייטן און דערפאר האט ער אפגעגעבן זיין לעבן. ער פלעגט גיין פון דארף צו דארף, געדולדיק געלערנט מיט די אומוויסנדיקע און אויפגעקלערט דאס פאלק. א שם האט ער געהאט ווי א גוטער ייד און ביים פאלק איז ער פשוט געבליבן פארהייליקט.

— שאט — רופט אויס גערב — ער איז דער, וועמען מען האט געסמט אין טורמע?

— אזוי זאגן זיי, די חברה — ענטפערט דער טאטע — זיי האבן ארויסגעלאזט פראקלאמאציעס, ווו עס זאגט זיך שווארץ אויף ווייס, אז מען האט אים געסמט. זיי האבן זיך אנגעכאפט אין דעם, ווייל מען האט נישט ארויסגעגעבן דעם טויטן קערפער. און די פאליציי האט נישט געוואלט ארויסגעבן דעם קערפער, ווייל זיי האבן מורא געהאט פאר א גרויסער מאניפעסטאציע און איך טראכט, אז ער איז געשטארבן א פשוט נאטירלעכן טויט. אזוינס לייגט זיך גיכער אויפן שכל און ווייטער ווייס איך נישט — צענעמט דער טאטע ברייט די הענט.

— וואס פאר א ראייה האט איר, אז מען האט אים נישט אומגעבראכט, נאר אז ער איז געשטארבן מיט א נאטירלעכן טויט? — פרעגט גערב.

— גאר פשוט — ענטפערט דער טאטע — אלע קינדער ביי זיינע עלטערן זענען שוואכע, און מאיר אליין איז אויך געווען געפערלעך קראנק. דער פאטער זיינער, הערש פרוץ, א פראסטער ערלעכער און לייטישער ייד, איז גראד יא געזונטער מענטש. אויך די מוטער זיינע, א פראסטע יידענע אן אשת־חיל, איז אן אן עין־הרע א געזונטע פרוי. וואס איך קאן נישט פארשטיין איז פאר וואס אלע זייערע קינדער זענען פון דער חברה און אלע גרויסע אויפטוער.

— עס איז ווי א צרעת — זאגט די מאמע — איינער שטעקט זיך אן פון אנדערן.

— נאר קערפערלעך איז קיין איינס פון די קינדער נישט ארויס קיין געזונטס — זעצט פאר דער טאטע — אויף די עלטערן איז ממש א רחמנות. עס איז נאך קיין יאר נישטא ווי עס האט זיך ביי זיי אוועקגעלייגט א מויד פון זיי בעצן יאר. וועלטן האבן זיי איינגעלייגט כדי איר צו ראטעווען, נאר עס האט נישט געהאלפן. דער תירוץ איז געווען, אז זי האט זיך גענומען צום הארצן דעם ברור דערס טויט. נאר מסתמא איז זי געווען אנגעגריפן, ווייל פון צרות, זאגט די וועלט, שטארבט מען נישט.

— אז טאטע־מאמע טראגן דאס איבער — זאגט מיט באַדויער די מאַמע און טוט דערביי אַזאָ טיפן זיפן, אַז עס רייסט אויס אַ שטיק פאַרן. גערב קוקט אויפן טאַטן. ער וואָרט אַז דער טאַטע זאָל ווייטער דערציילן. — אַזוי ווי איך דערצייל אייך. דער דאָזיקער מאיר זייערער האָט זיך אַרויס־געכאַפט אַ בחור אַן אַנטיק, אַ גאַלדענער כאַראַקטער, אַ שטילער, אַ דימענטענער מענטש. אַ געדולדיקער, אַ פאַרטיפטער שטענדיק אין מחשבות און אַ גרויסער אויסטויגער צו זייער אַרבעט. ווען ער איז נאָך געווען אַ יונג קינד, איז ער שוין געווען באַוווסט איבער דער גאַנצער געגנט. ער האָט שוין איינמאַל געהאַט פאַר־זוכט די טורמע. פון דאָרט איז ער אַרויס אַן אָפגעצערטער און אויסגעבלייכטער. אין אַסיען־צייט האָט ער זיך פאַרקילט. האָט די חברה אים געצוונגען, אַז ער זאָל זיך אָפרוען, פאַרריכטן דאָס געזונט און קומען צו זיך. דער פאַטער זיינער וווינט דאָך הינטער דער שטאַט, לעבן בית־עולם און די לופט איז דאָרט פריש און גוט אַ מחיה. איינמאַל ביינאַכט איז ער געקומען צו פאַרן אַהיים אויף אַ פויערישע פּור. אין שטאַט האָט קיינער נישט געוואוסט, אַז ער איז דאָ, און די מוטער האָט זיך גענומען צו אים, אים אָפּהיטן און פלעגן.

— איר קאַנט זיך פאַרשטעלן — רייסט איבער די מאַמע — אַז געפּעלט האָט זיי גאַרנישט. זיי האָבן צוויי קי און די מילך פאַרקויפן זיי נישט. אין שטוב איז תמיד פאַראַן אַ שטיק פוטער, אַדער קעז.

— דער עיקר — זאגט דער טאַטע — די מאַמע זיינע האָט אים צוריקגע־שטעלט אויף די פיס. ער האָט שוין געזאָלט פאַרן צוריק פון וואַנען ער איז גע־קומען. נאָר איידער וואַס־ווען, האָט אַ פנים דער היגער כלב ימח־שמו דערשמעקט, אַז ער איז דאָ און אַ ווונק געגעבן אַהין ווהין מען דאַרף... פּלוצלינג האָבן די ווינאַקורס באַמערקט עפעס אַ פרעמדן פאַרשוין זיך דרייען און נישטערן אַרום דער שטוב. מאיר האָט פאַרשטאַנען ווער דאָס קאָן זיין. ער איז שוין געווען גע־ניט. האָט מען צו וויסן געגעבן דער חברה און ער איז נאָך די זעלבע נאַכט צו־ריק אַוועקגעפאַרן. ער האָט זיך אָבער ווידעראַמאַל פאַרקילט און איז ווידער איינ־געפאַלן. און אַזוי, אַ קראַנקן האָט מען אים פאַרנומען פון אַ פויערישער כאַטע, ווו ער איז געלעגן אויפן אויוון און געברענט פון היץ. די נאַסע טורמע האָט אים שוין צום איבעריקן פאַרענדיקט די יאָרן.

פּלוצלינג, מען ווייסט נישט ווי אַרום, האָבן זיך פאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז ער איז געשטאַרבן. לעבן דער תּפּיסה האָט זיך פאַרזאַמלט אַ גרויסער עולם, מיטן פאַטער בראש, און געפּאָדערט דעם טויטן קערפּער. בייטאַג און ביינאַכט זענען געשטאַנען מענטשן ביי דער טורמע. סאָלדאַטן און פּאָליציי האָבן געטריבן, גע־שלאָגן, אַרעסטירט. אָבער דער עולם איז געוואַקסן אַלץ גרעסער און גרעסער.

מער ווי א וואָגן מיט גנאי, פּערדיש מיסט, האָט מען פאַר דער גאַנצער צייט נישט געזען פון דאָרט אַרויספירן. ווייסט מען נישט דערפאַר, צי ער איז געלעגן אונטער דעם מיסט, אָדער זיי האָבן אים באַגראָבן אין הויף פון דער טורמע. — פון וואָנען האָט זיך גענומען דער קלאַנג אָדער די השערה, אָז מען האָט ווינאַקורן געסמט? — פּרעגט גערב.

— דאָס וואָס מען האָט דעם בר־מנן נישט אַרויסגעגעבן דער פאַמיליע, האָט געמאַכט אַ גוואַלדיקן רושם. אין די פּראַקלאַמאַציעס האָט זיך געזאָגט, אָז מען האָט דעם קערפּער נישט אַרויסגעגעבן, ווייל מען האָט אים פאַרסמט. איך האָלט מיר אָבער ביי מיינעם: אָז ער איז געשטאַרבן מיט זיין אייגענעם טויט. עס האָט זיך דעמאָלט אַרויסגעוויזן, אָז ביי די צוויי און צוואַנציק יאָר איז דער בחור גע-ווען באַרימט, נישט בלויז ביי די אַרעמע שיכטן פון דער געגנט, נאָר אַפילו אין די „הויכע פענצטער“.

— אָבער דעם אויסוואַרף, דעם געוועזענעם בעל־טאַקסע, האָט מען דאָך אַפֿ-גערוימט אַ סך שפּעטער. ווי קומט עס? — שטעלט גערב ווידער אַ פּראַגע.

— די טאַלנער אַרגאַניזאַציע האָט דעמאָלט אַנגענומען אַ באַשלוס צו באַ-זייטיקן דעם מסור פאַר ווינאַקורן און אויך פאַר אַנדערע שיינע מעשים זיינע. אָבער זיי האָבן נישט געוואָלט באַצאָלן דערפאַר מיט פאַרפאַלגונגען און אַרעסטן, וואָס וואָלטן רוינירט די אַרגאַניזאַציע. האָבן זיי דאָס אַפּגעלייגט אויף שפּעטער זיך אַפּצורעכענען מיט אים. עס איז אַוועק אַ היפש שטיקל צייט זינט דעמאָלט. מען האָט געמיינט, אָז דאָס איז שוין פאַרגעסן. ביז עס האָט זיך געמאַכט די מעשה קיריענקאַ, וועגן אים, וועגן קיריענקאַן, האָט איר געהערט? — גיט פּלוצ-לינג דער טאַטע אַ פּרעג.

— יאָ, ער איז אַ דעפּוטאַט פון דער צווייטער גאַסדאָרסטווענע דומע — ענטפּערט גערב.

— יאָ, דער זעלביקער — זאָגט דער טאַטע — ער האָט דאָ נאָענט אַ גוט. אַ זעקס וויאַרסט פון טאַלנע. נאָך דעם, ווי מען האָט צעטרעבן די דומע, האָט ער פאַרשטאַנען, אָז אין קיין פּושקעלע קאָן ער זיך נישט באַהאַלטן. ער איז אַ סאָ-ציאַליסט־רעוואָלוציאָנער און זיינע שאַרפע רעדעס געדענקט מען. ער האָט גע-וויסט, אָז מען וועט זיך איצט זוכן נוקם צו זיין אין אים פאַר זיינע אַרויסטריטן, וואָס בעת ער איז געווען דעפּוטאַט, האָט מען דאָס נישט געקאַנט טאָן. איז ער געקומען תּיכּף אַהיים פון פּעטערבורג און אויף גיך פאַרענדיקט דאָס איבערגעבן זיין ערד די פּויערים. קיין גרויסער נגיד איז ער נישט געווען, אָבער אַוועקגעגעבן האָט ער זיין גאַנצע נחלה. אַזוי ווי ער איז אַן אַדוואָקאַט, האָט ער גערעכנט, אָז ער וועט נישט פאַרפאַלן ווערן.

— ער איז דאך פארשיקט קיין סיביר? — פרעגט גערב.

— יא, כאפט נישט — שטעלט אים אפ דער טאטע — ווען ער האט זיך אפגעפארטיקט מיט דער חלוקה און זיך געזעגנט מיט דער שוועסטער איז קיי ריענקא געקומען קיין טאלנע נעמען די באן. אפגעשטעלט האט זיך ביים דאך טער בעלינקי. דאס גאנצע דארף זיינס איז מיטגעפארן אים באגלייטן. די פויערים האבן אים געטראגן אויף די הענט. עס איז געווען דינסטיק, א יאריד־טאג. א חוץ פון זיין דארף האבן זיך דא געפינען פויערים פון די ארומיקע דערפער. די גאס איז געווען שווארץ פון פויערים, פורן און פערד. ממש זיך נישט דורכצושטופן. ווען דער עולם האט דערזען קיריענקאן ביי בעלינקען אויפן גאנעק, האט ער אנה געהויבן שטורעמען, פאדערן אז ער זאל רעדן. מען האט אויסגעשפאנט א וואגן, ארויפגעלייגט א פאר ברעטער. געמאכט אזא בימה און קיריענקא האט זיך אוועק געשטעלט דרשענען. דאס מאל האבן זיך געפינען אין די טאלנער קאזארמעס א פאר סטראזשניקעס מערער ווי געוויינלעך. נו, האבן דען עפעס א ווערט פופצן סטראזשניקעס אנטקעגן אזא גרויסן עולם? און בפרט נאך, אז דער עולם איז צעהיצט? ווען דער פריסטאוו מיט די סטראזשניקעס האבן זיך געיאוועט אויפן פלאץ, איז געווארן א טומל, א פייעריי, א געשריי „דאלאי בארבאס, דאלאי!“ מען האט זיך געכאפט צו די גראבליעס, רידלעס, ווידלעס, שטעקנס און בייטשן. אפילו די שטיינער פון שאסיי האבן זיי ארויסגעריסן. די פאליציי האט א פאר מאל אויסגעשאסן אין דער לופטן. נו, איז געווארן א געדראנג, א בהלה. די סטראזשניקעס האט מען אראפגעשלעפט פון די פערד און צעפאטשט.

דער טאטע כאפט אפ דעם אטעם. ער האט גערעדט מיט אימפעט און עס קאן אים שאטן. די מאמע קוקט אויף אים און ער פארשטייט איר בליק. אבער אלע זענען שטארק פאראינטערעסירט אין זיין דערציילונג. גערב, די מאמע און אפילו איך מיט מיין ברודערל, וואס פארשטייען נישט אזוי גוט וועגן וואס עס האנדלט זיך, ווארטן מיט אומגעדולד ער זאל פארזעצן. ביז מען דערווארט זיך ענדלעך.

— איך האב דעמאלט געוויינט פונקט אנטקעגן דעם דאקטער בעלינקי, אין דעם הויף וואס האט געהערט צו יהושיע בערנשטיין. דארט איז געווען א סקלאד פון געהילץ. אין דעם זעלביקן הויף איז פאראן א טויער, וואס פירט ארויס אויף דער גאס פון טייך און אויף דער צווייטער זייט טייך געפינען זיך די קאזארמעס. פארשטייט זיך, אז ווען קיריענקא האט זיך אוועקגעשטעלט האלטן די דרשה, האט מען אין דער גאנצער גאס פארמאכט טיר און טויער. מען האט פארשפארט פאר מורא. איך האב געכאפט א קוק דורכן פענצטער און איך דערזע ווי עס לויפן דער פריסטאוו מיט דעם אוריאידיק, מיט אלע סטראזשניקעס צו מיר אין הויף.

איך האָב זיך שטאַרק דערשראַקן, נישט פאַרשטאַנען וואָס דאָס באַטייט. נאָר באַלד איז מיר אַלץ קלאַר געוואָרן. אין איין אויגנבליק האָבן זיי צענומען דעם פאַרקאַן (אמת, אַ פאַרקאַן פון צעפּוילטע ברעטער) און פּייל אויסן בויגן, זענען זיי אויף די פּערד אַנטלאָפּן איבערן וואַסער צו די קאַזאַרמעס, אַנשטאַט צו לויפּן איבער דער בריק און אין די קאַזאַרמעס, זאָל זיי צו קיין שאַנד נישט זיין, האָבן זיי זיך פאַרשלאָסן. אייניקע פון עולם האָבן זיי געוואַלט נאַכלויפּן, אָבער קיריענקאַ האָט זיי נישט געלאָזט. ער האָט אַ מאַך געטאַן מיט דער האַנט: כאַפּט זיי דער רוח — הייסט דאָס... עס איז געוואָרן פּריי, אַ לעבעדיקע וועלט. קיריענקאַ האָט נאָך געהאַט אַ סך וואָס צו זאָגן און ער האָט זיך צערעדט. און צוביסלעך האָבן זיך געעפּנט אַלע טירן און פענצטער, אַפּילו איך בין אויך אַרויס. די וואָס פאַרשטייען גוט רוסיש, האָבן געזאָגט, אַז פּערל האָבן זיך אים געשאַטן פון מויל. ווען ער האָט געענדיקט רעדן, האָבן אַלע געפּאַטשט בראַוואַ און אים האָט מען געהויבן אין דער לופּטן. איך האָב נאָך אַזאַ התלהבות ביי מענטשן, ווי דעמאָלט, נישט געזען. ער האָט נאַכדעם זיך אַוועקגעזעצט אויף דער בריטשקע און אַלע, אַפּילו קליינע קינדער, האָבן אים געדריקט די הענט. ער האָט זיך פשוט און צוגעלאָזט זיך געזעגנט מיטן עולם, מיט אייניקע האָט ער זיך אַפּילו צעקושט און ער איז אַוועק אויפן וואַקזאַל. אויף דער סטאַנציע כריסטינאַווקע זענען אַרויף זשאַנדאַרן און האָבן אים אַרעסטירט און נאָך אַ פּראַצעס אין קיעוו האָט מען אים פאַרשיקט קיין סיביר.

— וועגן דעם פּראַצעס און פאַרשיקונג ווייס איך פון די צייטונגען — זאָגט גערב — נאָר איך בעט אייך, זאָגט מיר, איז דאָ נאָך יענער דעמאָנסטראַציע פאַר קיריענקאַן, אַלץ אַראָפּ שטיל און רויק?

— אַט וועגן דעם גיי איך אייך טאַקע דערציילן, און דאָ וועל איך שוין אין איין וועגס אַרויפקומען אויך אויף דעם מסור מאיר בעל־טאַקסע און זיין וויסטן סוף.

אויף דעם טאַטנס פנים שפּרייט זיך אויס אַ שמייכל.

— דאָ האָט מען דערווייל צוגענומען דעם פּריסטאַוו פון דאַנען. עס איז אַ סברה, אַז ער אַליין האָט געבעטן מען זאָל אים איבערשיקן אויף אַן אַנדער פּלאַץ. ער האָט שוין דאָ מערער נישט געקאַנט זיין פאַר בושא. אַ ליאַדע ווער האָט אים געקאַנט אויסוואַרפּן „אַ נו, זאַ ריטשקו!“ — דער טאַטע לאַכט. — ווי פאַסט דאָס אַ שטייגער, פאַר פּאַליציי צו אַנטלויפּן איבערן טייך? שיינע העלדן, זייט מוחל! האָט מען דעריבער אין טאַלנע געביטן סיי דעם פּריסטאַוו און סיי דעם אוריאַדניק. זענען געקומען נייע נאַטשאַלינקעס און ביי ייִדן זאָגט אַ ווערטל, אַז אַ „נייער בעזעם קערט גוט“. איז האָט מען דאָס דעמאָלט פאַרנומען אַביסל

מענטשן! וואס זאל איך אייך זאגן? כמעט אלע טאלנער יינגלעך און מיידלעך זענען געזעסן. אין יעדער שטוב איז געווען אויף עמעצן צו קלאגן. מען איז אפילו געזעסן פאר אַזאַ חטא ווי פאטשן בראוואַ קיריענקאַן. דער דאָקטאָר בעלינקי איז אָפּגעזעסן צוויי וואָכן צייט. בלויז דערפאַר, ווייל קיריענקאַ איז צו אים פאַר-פאַרן און די שטאַט האָט זיך געמוזט באַגייין אַן אַ דאָקטער. דעמאָלט איז עס אויך דער דאָזיקער „שיינער ייד“, דער מסור מאיר בעל-טאַקסע, אַרויף אויפן פערדל. ער האָט גענומען טאָן דער שטאַט „טובות“, וועמען פאַר געלט און ווע-מען אומזיסט. מאַמעס זענען געלאָפן צו אים וויינען און בעטן, איז ער געפאַרן קיין אומאַן אין אויעזד און געפועלט ביי נאַטשאַלסטוואַ, אַז מען זאָל אַרויסלאָזן. — דעמאָלט האָט ער טאַקע געטאַן אַ סך טובות — זאָגט די מאַמע — וואָס אמת איז אמת.

— עס הייבט זיך נישט אָן — דערווידערט שטרענג דער טאַטע. און תיכף ווענדט ער זיך צו גערבן:

— ער האָט אַרויסגענומען בלויז די וואָס זענען אין ערגעץ נישט געווען פאַרמישט. און טאַמער האָט עמיצער געהאַט עפעס אויף זיך, האָט מען אים פאַרפאַקט אויף אַבי געזונט. עס איז אַוועק אַ שטיקל צייט און דער געוועזענער בעל-טאַקסע, דער מנובל, האָט זיך דערפילט זיכער ביי זיך, אַ חשוב אין שטאַט. אַ בעל-טובה. פריער האָט ער זיך געהיט צו גיין צופוס איבער דער שטאַט, נאָר תמיד פאַרן מיט זיין קוטשער. דער דאָקטער האָט אים אָבער געהייסן גיין אַ סך, ווייל ער איז געווען זייער דיק, האָט ער זיך אויפגעהערט היטן און מען האָט אים גאָר אָפט געזען שפּאַנען אַליין, טראַגנדיק דעם בויך פאַרויס, איבער טאַלנע, מיט גדלות, ווי ער איז דער באַלעבאַס פון שטאַט.

דער טאַטע הויסט זיך אויס. נאָך אַ קורצער הפסקה זעצט ער ווייטער פאַר: — נו, דעמאָלט, משמעות, האָבן זיי באַשלאָסן אים אָפּצורוימען פון וועג. און זיי האָבן דאָס געמאַכט אַזוי געשיקט און ממזריש, אַז קיינער נישט, לחלוטין קיינער פון זיי, איז נישט אַריינגעפאַלן. דער פאַרשוין, וואָס האָט דורכגעפירט דאָס שטיקל אַרבעט איז טאַקע דעם זעלבן אַוונט אַוועק קיין אַמעריקע. דאָס הייסט, ער האָט יענעם אַוונט גענומען די באַן און דערנאָך די שיף און שאַ-שטיל, ווי גלייך גאַרנישט... שפעטער זענען אַנגעקומען פון אים בריוו מיט אַ קאַרטע, אויף וועלכער ער שטייט מיט אַן אויסגעפּוצטער כלה, אונטער דער חופה. ער לעבט דאָרטן אַ רויק, גליקלעך לעבן.

— מען ווייסט ווער עס האָט דאָס געטאַן? — פרעגט גערב. די מאַמע קוקט אויפן טאַטן מיט אַ געהיימניספולן אויסדרוק אויפן פנים. זי איז אים אויסן אַנצוויינגען ער זאָל שווייגן.

— וואָס האָסטו מורא? — פרעגט דער טאַטע אַביסל אין אַ פאַרלעגנהייט.
 — מען רעדט נישט דערפון — זאָגט די מאַמע געהיימניספול.
 — עס איז אַ סוד פאַר גאַנץ בראָד — לאַכט דער טאַטע — וואָס הערט ער
 זיי איצט?

און צו גערבן:

— אַ שניידעריינגל האָט עס דורכגעפירט. אַזוי גרויס אינגאַנצן — ווייזט
 דער טאַטע אָן מיט דער האַנט נישט. שטאַרק הויך פון דער ערד — איר זאָלט
 דאָס זען אַ העלד! — רעדט דער טאַטע ווייטער האַלב איראַניש און האַלב ערנסט
 — איך אַליין האָב אים נישט געקענט. נאָר מען האָט גענוג גערעדט דערפון. ער
 האָט געאַרבעט ביים נחום „אַנגליטשאַן“, דאָס הייסט, ביי נחום דעם שניידער.
 — פאַרוואָס רופט מען אים עפעס „אַנגליטשאַן“? — פרעגט גערב.

— אַ קשיה אויף טאַלנע... ער האָט זיך באַרימט. אַז ער שניידט צו לויט
 דעם ענגלישן פאַסאָן, האָט מען אים שוין געקרוינט מיטן נאָמען „אַנגליטשאַן“.
 הקיצור, ביי אים האָט ער עס געאַרבעט. ער איז געווען אַ שטילער. עס האָט זיך
 אויסגעוויזן, אַז ער קאָן קיין צוויי נישט ציילן. קיינעם האָט גאַרנישט געקאַנט
 איינפאַלן, אַז ער האָט עפעס אַ שייכות מיט דער חברה. אין אַ שיינעם טאַג האָט
 ער זיך געזעגנט מיט זיין באַלעבאַס, מיט די געזעלן, מיט זיינע עלטערן און קרור
 ביים. די גאַנצע משפּחה האָט אים באַגלייט צו דער באַן. ער האָט שוין געהאַט
 די שיפסקאַרטע און איז זיך געפאַרן מיט פעק און זעק, ווי מען פאַרט געוויינלעך
 קיין אַמעריקע. ער איז טאַקע דעמאָלט אַוועקגעפאַרן מיט דער באַן. אַבער ווי עס
 ווייזט אויס, האָט ער זיך אומגעקערט געהיים און געוואַרט ערגעץ פאַרשטעקט.
 ביז ער האָט דורכגעפירט דאָס „שטיקל אַרבעט“.

דער טאַטע רייסט איבער אויף אַ רגע, גיט אַ לייכטן הוסט, ציט אָפּ דעם
 אַטעם און הייבט ווידער אָן:

— פאַרגעקומען איז דאָס אַזוי. צי איז דאָס געווען צוגעגרייט פון פריער.
 אָדער זיי האָבן אויסגענוצט די געלעגנהייט, דאָס קאָן איך אייך נישט זאָגן. די
 היגע מאַדע קענט איר דאָך שוין אַוודאי — זאָגט דער טאַטע ביז — אַז גאָט
 העלפט און „זיי“ גייען אַרויס אויפן שפּאַציר, פאַרנעמען זיי די גאַנצע גאַס. עס
 איז נישטאָ קיין שפּאַרונג ווי אַרום אַדורכצורוקן זיך. בעת מיר גייען אַמאָל פון
 דאַוונען, גייען מיר שוין, ווי די גרויסשטעטישע, ביי די ווענט פון די הייזער,
 אין די זייטן. דער שאַטיי און די גאַס זענען פול מיט יונגען און מיידן. דער עיקר
 די מיידלעך, אַז זיי נעמען זיך צונויף — מאַכן זיי אַ וואַנט. זיי האַלטן זיך ביי
 די הענט, בלייגוזמא, אַ צוואַנציק שטיק. און אַנטקעגן זיי גייט אַ וואַנט מיט
 בחורים, אָדער זיי גייען געמישט יינגלעך מיט מיידלעך צוזאַמען. ווייל אַז מען

באגעגנט זיך, מישט מען זיך צונויף, וויל עמעצער איבערהאקן די קייט פון די הענט. לאזן זיי בשום-אופן נישט און עס ווערט א געלעכטער, א כאכאטשעניש. מען זאגט זיך ווערטלעך און קאמפלימענטן און עס ווערט א שמחה, א גדולה — חי געלעבט!...

אין יענעם אונט איז געווען זייער הייס. האבן זיך אלע געדרייט לעבן דאך טער בעלינקיס סאד. דער מאיר בלאנק האט זיך געפילט זיכער ביי זיך ווי נאך קיינמאל נישט. ער איז געזעסן אינעווייניק ביים דאקטער אין סאד און רויק גע-טרונקען טיי, אדער קאלטע געטרונקען און נאך דעם איז ער געגאנגען צופוס צו זיך אהיים, איר ווייסט דאך ווו עס וויינט זיין פאמיליע? אנטקעגן דעם פריס-טאוו, אויף יענער זייט בריק. בעלינקי איז מיט אים מיטגעגאנגען אביסל בא-גלייטן. איר פארשטייט דאך, אז נישט דער דאקטער, נישט ער האבן מורא גע-האט, ווי מיין חיים, איך מיין חיים דעם שוחט, דורכצוגיין צווישן די פרויען... נו, האבן זיי זיך ביידע, דער דאקטער מיט בלאנק, געלאזט גיין צווישן סאמע געדיכטן עולם. פלוצלינג זאגט מאיר צום דאקטער: „עפעס א ינגל האט מיר דערלאנגט מיט א פרוטיק אט דא“. און ער ווייזט אן אויפן גראבן בויד. דער דאקטער גיט א קוק: עס רינט בלוט.

— ער האט אים דערלאנגט מיט אזא „גרינדזשאל“, אז פאר שארפקייט האט ער אפילו נישט געפילט דעם שטאך — מישט זיך אריין די מאמע.
— א קינדזשאל? — פרעגט גערב.

— יא! — באשטעטיקט דער טאטע — אזא קרום קאווקאזער מעסער. עס איז געווארן א גוואלד, א געפילדער, א בהלה. דער גאנצער עולם האט זיך גע-לאזט נאכיאגן נאך איינעם א ינגעלע, וואס האט טאקע געטראגן א דין ריטעלע, א „פרוטיקל“. דאס ינגעלע איז געלאפן אין דער ריכטונג פון דער „טשיינע“ ארויף און דאס מעסער האט מען גאר שפעטער געפינען אין דער פארקערטער ריכטונג: לעבן קלויסטער, וואס לעבן דער אומאנער בריק. מיט דעם פארוויי-דעטן איז מען דערווייל אריין אין אפטייק און אים געגעבן די ערשטע הילף. דערנאך האט מען אים גענומען צום פריסטאוו און טאקע דארטן האט ער אויס-געצויגן די קאפיטעס... דער חברה-מאן האט ווייזט אויס, עמעצן איבערגעגעבן דאס מעסער און אליין איז ער אוועק אויף א באשטימט ארט. דארט האט אויף אים געווארט א געשפאן מיט שטארקע פערד. אין עפעס א סטאנציע האט ער זיך געזעצט אויף דער באן קיין קיעוו און פון דארטן ווייטער ביז... אלץ איז ווייזט אויס געגאנגען אויף רעדלעך... א בריה, וואס איז פאראן צו רעדן? — פארענדיקט דער טאטע זיין דערציילונג.

— ניין, א מערדער! זאגט די מאמע שארף — ווי די זאך זאל נישט זיין, האט ער פארט געהרגעט א מענטשן. ער האט דאס אויפן געוויסן.
 — אזוי? — רעאגירט דער טאטע — ביי זיי איז ער דער גרעסטער העלד.
 — אויב נאר מען הרגעט, איז מען א מערדער — שפארט זיך די מאמע.
 — און ווען מען הרגעט אויף דער מלחמה? — איז מען אויך א מערדער
 ביי דיר?

— דאס איז עפעס אנדערש — ענטפערט די מאמע — אויף דער מלחמה צווינגט מען צו גיין און הרגענען.
 — נו, און ער טראכט אז ער האט דערהרגעט א מיאוסן שרץ, וואס האט געבראכט שאדן די מענטשן — זאגט שארף דער טאטע.
 גערב כאפט אן דעם טאטן ביי דער האנט.
 — ר' שמאי — רופט ער אויס — איך פארזיכער אייך, אז איך בין אנט-
 ציקט פון אייער קלארן פארשטאנד און פון אייער וויסן און חכמה.

דער טאטע טוט א מאך מיט דער האנט. עט! דאס מיינט צו זאגן, אז ער האט פיינט חניפה.

— אויף מיין ווארט. איך בין אויפריכטיק — פארזיכערט אים גערב — הלואי וואלט איך אין טאלנע געהאט אזא חבר פון מיין דור. איך וויל אייך נאר פרעגן איין שאלה: איך בעט אייך גיט מיר צו פארשטיין, ווי קומט דאס צו אייך, צו אזא קלוגן און געבילדעטן יידן, איר זאלט געבן אייער קינד צו דעם נארישן דרדקי-מלמד? איך פארשטיי, אז מיט בערל שוסטער האב איך באדארפט לאנג קנעלן און איינטענהן, ביז איך האב אים איבערגעצייגט, אז ער זאל געבן זיינע קינדער אין מיין שולע. אבער איר נייטיקט זיך אויך אז מען זאל אייך געבן צו פארשטיין?

— בערל שוסטער — רעדט שטיל דער טאטע — קאן גיכער אויספירן צו געבן די קינדער צו אייך אין שולע, ווי איך.

— פארוואס? אדרבה, זאגט. איך וויל עס אויך וויסן און פארשטיין — מאנט גערב מיט א הייזעריק קול ביים טאטן א דערקלערונג.

— פארשטייט איר מיך — זאגט דער טאטע פארטראכט — אויף אים וועט קיינער נישט קוקן און קיינער וועט צו אים קיין טענות נישט האבן. איך אבער, אויב איך וועל ארויסנעמען א קינד פון חדר, וועלן מיר אלע נאכטאן. אויב איך וויל נישט געבן מיין קינד צו נחומען אין חדר, איז ווער וועט יא געבן? מען מען דען קוילען א יידן פון פרנסה? און סוף-כ'לסוף האט זיין אלטע מעטאדע פון לערנען נישט געשאדט אויף קיין האר מיינע קינדער.
 ענטפערט דערויף גערב:

— איך וועל אייך דערציילן אַ משל, פונקט ווי איר האָט מיר פּרעזער דער ציילט.

— מהיכי-תיתי — איז מסכים דער טאַטע.

— די מעשה איז אויך וועגן צוויי חברים, וואָס האָבן פון קליינערהייט זיך געחברט, געוואַקסן און געלערנט צוזאַמען ביי איין רבין. זיי האָבן זיך ליב גע- האָט און געווען געטריי איינער דעם אַנדערן. צעשיידט האָבן זיי זיך ערשט, ווען איינער פון זיי האָט חתונה געהאַט און איז אַוועק וווינען אין אַ דאָרף. דער וואָס איז געבליבן אין שטאָט האָט אויך חתונה געהאַט. אָבער דאָס מזל האָט אים נישט צוגעשפּילט. אים איז געגאַנגען שלעכט אין דער פּרנסה. דער חבר אין דאָרף האָט געמאַכט גוטע געשעפטן און איז מיט דער צייט רייך געוואָרן. דאַקעגן דעם שטאַטישן איז געגאַנגען וואָס אַמאָל ערגער. ער האָט אַנגעוויירן דעם בן און איז געבליבן אַרעם און נישט געהאַט צו וואָס זיך צו נעמען. דעמאָלט איז ער אַוועק אין דאָרף צו זיין רייכן פּריינט, וועלכער האָט שוין געהאַט עטלעכע קינדער. דערזעענדיק זיין יוגנט-פּריינט, האָט דער רייכער באַלעבאָס זיך שטאַרק דערפּרייט. ער האָט באַלד געהייסן שעכטן עופות, אַ שעפּס און האָט אים אויפ- גענומען אויפן שענסטן אופן. נאָך דעם עסן זאָגט דער גאַסט: „איך בין געקומען צו דיר זיך אַנבאַטן פאַר אַ לערער פאַר דינע קינדער, ווייל קיין אַנדער פּרנסה האָב איך נישט. איך בעט דיר, זיי מיר מוחל — ענטפּערט אים דער באַלעבאָס — צוליב אַ פּריינט בין איך גרייט צו קוילען אַן עוף, אַ שעפּס, אָבער איך בין בשום-אופן נישט גרייט צו קוילען קיין קינד...“

גערב לאַכט מיט נצחון. דער טאַטע בלייבט אָבער קאַלט.

— דאָס — זאָגט ער — איז אַן אַלטע מעשה. ביי אונדז אין ביעלאַצערקאָוו איז דער דאָקטער טשערני געווען זייער באַפּריינדעט מיט מיין שווער. (די מאַ- מע שיינט אויף, ווי שטענדיק, ווען דער טאַטע דערמאָנט דעם זיידן) דער דאָק- טער טשערני פלעגט תמיד האָבן טענות צום שווער: „סטייטש — פלעגט ער אים זאָגן — ווי קומט עס וואָס ביי אַזא קלוג פּאַלק, ווי ביי יידן, זאָלן די וויכטיקסטע זאַכן זיין הפּקר? אַט די קינדער-דערציאונג, דאָס פאַרמירן נשמות — ווי ער פלעגט דאָס אַנרופן — ביי וועמען שטייט דאָס איין? ווי עפעס אַ שלימזל, וואָס טויג זיך נישט אויס צו קיין שום אַנדער פּרנסה, נעמט ער זיך צו מלמדות. דאָס צווייטע איז אַ געווינעריין, אַ מענטש וואָס שפּילט מיטן לעבן, גיט מען איבער אין די הענט פון אַן אַלטער בלינדער „באַבע“ מיט שמוציקע נעגל. זי איז דאָס די אַקושערקע...“

— נו, פאַרוואָס איז דאָס טאַקע אַזוי? — רייסט גערב איבער דעם טאַטן אין מיטן רעזין.

דער טאטע ציט מיט די אַקסלען:

— גיי מאַך איבער די וועלט!

גערב עקשנט זיך:

— אַט אַזאַ וועלט מוז מען אומבאַדינגט איבערמאַכן.

— זאָגט מיר, איך בעט אייך — גיט דער טאטע פּלוצלינג אַ פּרעג גערבן

— אין וואָסער שולע האָט איר געלערנט?

— איך? — שפּרינגט אויף גערב, ווי פון אַ ברי — איך האָב צעריבן און

אַ תּל געמאַכט אומזיסט און אומנישט אַ וועלט מיט צייט. איך האָב זיך גע-
וואַלגערט אין חדרים און ישיבות, געקוועטשט די באַנק אין קלויז, אַן קיין שום
תּכלית, ביז איך בין ענדלעך אַוועק אין אַ גרויסער שטאַט און דאַרטן געענדיקט
דעם סעמינאַר.

גערב איז אויפגערעגט. דער טאטע שמייכלט רוֹיִק.

— טאַקע? עס וואָלט נישט געשאַדט אייך צו דערציילן דאָס קינדער־מעשה-

לע פון דער כּרעסטאַמאַטיע. — דער טאטע ווייזט דערביי אַן מיט דער האַנט צום
טישל, וואָס שטייט אין ווינקל אויף וועלכן עס ליגן אויסגעלייגט סימעטריש
רוסישע ביכלעך.

איך מיט משהלען קוקן זיך איבער פּיל־באַטייטיק. אונדז איז באַוווסט, אַז

אויפן טישל ליגן נאָר די נייערע, די גאַנצע ביכלעך. די כּרעסטאַמאַטיע ליגט אין
שופּלאַד, צוזאַמען מיט נאָך צעריסענע ביכער.

— וואָס איז פאַראַן אין דער כּרעסטאַמאַטיע? — פּרעגט גערב נערוועזלעך.

— אַזאַ מעשהלע — ענטפּערט דער טאטע געלאַסן — עס קומט אַ פּויער

אין שטאַט אויפן יאַריד און ער דערפּילט, אַז ער איז הונגעריק. נעמט ער אַרויס
פון טאַרבע אַ ברויט מיט אַ שטיק קאַלבאַס און עסט אויף. אַבער דער פּויער שפּירט
נאָך אַלץ, אַז ער איז הונגעריק. פאַרבייסט ער מיט אַ קליין, זיס בייגעלע און ער
דערפּילט זיך זאַט. זאָגט צו זיך דער פּויער: „אַט בין איך אַ שוטה! ווען איך עס
באַלד דאָס בייגעלע, וואָלט איך דאָך געוואָרן זאַט און דאָס ברויט מיטן קאַל-
באַס וואָלט מיר געבליבן אויף שפּעטער“... פאַרשטייט איר מיר — פּירט אויס
דער טאטע דעם משל — פּונקט ווי פון איין בייגעלע ווערט מען נישט זאַט, אַזוי
וואָלט פון סעמינאַר אַליין נישט אַרויס קיין למדן ווי גערב.

דער טאטע לאַכט. די מאַמע קוקט מיט טרוימף אויף גערבן.

— וועגן דעם איז פאַראַן אַ סך צו רעדן. איר ווייסט דאָך, אַז אויף יעדן

משל קאָן מען ברענגען אַ קעגן־משל. אַבער עס איז שוין איצט שפּעט. אַט קומט
שוין אייער טאַכטער פון שפּאַציר — ווייזט גערב אַן אויף דער אַהיימקומענדי-
קער יהודית.

יהודית באגריסט זיך שעמעוודיק מיטן לערער. גערב נעמט פון דער סאָפקע דעם טולופ און טוט אים אָן. ווען ער דערלאַנגט דעם טאַטן די האַנט אויף צו געזעגענען זיך, זאָגט ער, אַז אים איז געווען זייער אינטערעסאַנט צו שמועסן מיטן טאַטן, כאַטש ער איז מיט אים נישט מסכים מיט אַ סך זאַכן.

— אייך איז קיינמאַל נישט אויסגעקומען צו פאַרן מיט אַ וואָגן באַרג-אַראַפּ? — פּרעגט דער טאַטע, פאַרהאַלטנדיק גערבס האַנט אין זיינער.

— אַנטקעגן וואָס פּרעגט איר עס? — אַ געניטער בעל-עגלה האַמעוועט דעם וואָגן און האַלט איין מיט אַלע כוחות די פּערד. אויב נישט, ברעכט ער רוק-און-לענד.

— פון אייער שטאַנדפונקט זענט איר אפשר גערעכט — איז נאָך אַ קורצן ישוב-הדעת מסכים גערב. — איך האָף אַז מיר וועלן נאָך דערפון שמועסן. איצט איז נישט די צייט דערויף, אַ גוטע נאַכט און אַ גוטע וואָך — געזעגנט ער זיך.

— אַ גוטע וואָך און אַ גוט יאָר! — ווינטשן אים אַלע בעת ער גייט אַרויס.

— טאַטע, דו האַסט גוט פאַרבראַכט דעם היינטיקן אַוונט? — גיט יהודית אַ שטיפּערישן גלאַנץ מיט די אויגן.

„פע!“ פאַרקרימט זיך דער טאַטע פון דעם ביטערן רעצעפט, וואָס ער נעמט איין. ער פאַרטרינקט מיט אַביסל וואַסער און ענטפּערט שוין צום ענין:

— שטותים, פּוסטע רייד. עס קומט גאַרנישט אַרויס פון דעם באַלאַקען — זאָגט ער מיט אַ גענעץ.

קאפיטל פינף

לייב' דעם טרענערס טויט

ווי נאָר איך האָב פאַרענדיקט דאָס דערציילן פון שבת-צונאַכט, איז פאַר מיר קלאָר געוואָרן, אַז די געשיכטע מיט די לייכטער האָט פאַר קיין פאַל נישט געקאָנט פאַרקומען זונטיק, ווי איך האָב ביז איצט געטראַכט, נאָר מאַנטיק. ערשטנס דערפאַר, וואָס אין יענעם טאָג האָט זיך פון אונדזער קיך געטראָגן אַ געשמאַקער ריח פון פריש אויסגעבאַקן קאַרנברויט און ווי באַווסט באַקט מען קאַרנברויט מאַנטיק. און דער צווייטער סימן איז דער, וואָס מיין שוועסטער יהודית איז בשעת-מעשה געווען אין ביבליאָטעק און די ביבליאָטעק איז דאָך זונטיק דעם גאַנצן טאָג געשלאָסן.

זונטיק איז אָפּן בלויז דער לייען-זאַל און אַנשטאַט דער אַלטער, פאַרזעסער-נער פרייליך נאַסטאַסיאַ מאַטווייעוואַ, פון וועלכער אַלע אין טאַלנע לאַכן, ווייל זי איז אַ דאַרע און אַ מיאוסע, מיט אַ שיטער פאַרדרייט "קיבליקל" אויפן שפיץ קאַפּ, איז גאָר געשטאַנען ביי דער גרויסער טיר דער בלאַנדער שייגעץ מיט אַ פאַרריסענער נאָז, וואַסילי.

די מיידלעך זאָגן, אַז נאַסטאַסיאַ מאַטווייעוואַ טראַגט צען אונטערקלייד-לעך, כדי אויסצווען פילער... בחורים האָבן אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג, אַז זי האָט זיך פאַרקנסט מיט דעם בלעכענעם אַדלער, וואָס שטייט אויפן דאָך פון אַפטייק... אין טאַלנע האַלטן אייניקע אַז זי, מיט אירע כלומרשט גוטע רייד, איז אַן אַנ-טיסעמיטקע, אַ כוליאַגאַנקע, האָט פיינט י'דן תכלית שנאה. אַנדערע ווידער פאַר-ענטפערן איר און טענהן, אַז זי איז אַ פאַרביטערטע פון איר איינזאַמען טרויער-ריקן לעבן. און דערצו איז פאַר איר קיין סוד נישט דאָס גרויזאַמע שפעטן און חוזק פון איר.

יהודית זאָגט, אַז זי האָט צו איר גאַרנישט. מיט יהודיתן איז די ביבליאָ-טעקאַרין פריינטלעך אויף אַזוי ווייט, אַז ביי אַ געלעגנהייט האָט זי אַפילו אויס-געדריקט איר פאַרלאַנג איר צו הערן זינגען.

זונטיק, איז אַנשטאַט נאַסטאַסיאַ מאַטווייעוואַ, וועלכע קאָן קיינמאַל אַליין גישט עפענען די גרויסע טיר פון טעאַטער-זאַל, דורך וועלכער מען קומט אַריין

אין ביבליאטעק און מוז דעריבער אַנקומען צו איינער פון די שיינע פריילעכע מיידלעך פון דער משפחה וואָס באַדינט דאָס „פאַלקס־הויז“, אַנשטאָט דער פאַר־וויקלטער, איינגעהילטער ביז דער נאָז און ציטערנדיקער פאַר קעלט באַרישניאָ נאַסטאַסיאָ, איז גאָר געשטאַנען דער יונגער שייגעץ וואַסילי.

ער איז געווען אַנגעטאָן לייכט, מיט אַ צעשפילעטן קאַלנער פון דעם ווייסן אויסגענייטן העמד און אַ לאַכנדיקער, האָט ער אָן שום שוועריקייטן געעפנט די גרויסע טיר און אַנשטאָט צו גיין אויף לינקס, אונטער דער סצענע, צו דער טיר פון דער ביבליאטעק, האָט ער גאָר דורכגעשפּאַנט דעם גאַנצן זאַל און געעפנט די טיר אין דעם גרויסן צימער, וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען „טשיטאַלנע“ (לייען־זאַל).

ער האָט צעשטעלט די בענק אַרום טיש, געעפנט די טיר צו דער גאַס און דערמיט צוגעטראָטן צו זיין אַרבעט, וואָס איז באַשטאַנען אין היטן, אַז אין זאַל זאָל הערשן אַ טויטע שטילקייט, אַז די לייענער זאָלן נישט אַרויסטראָגן פון דאָרטן קיין צייטונג, אָדער זשורנאַל און חלילה נישט איבערלאָזן קיין שום ביכל, אָדער בלעטל... אַלע האָבן וואַסילין ליב געהאַט פאַר זיין געשיקטקייט און פריילעכקייט. מען האָט אויך געלויבט זיין גאַנצע משפחה, וועלכע האָט טאַקע געווינט אין „פאַלקס־הויז“. אַלע זענען געווען שיינע, געזונטע, שטאַלטנע און פריילעכע. האָבן געזונגען שיינ און געטאַנצט גוט און געקאַנט לייענען און שרייבן. געשמועסט האָט מען אין טאַלנע, אַז זיי פעלט נאָר קאַפּווייטיק, אַ דירה האָבן זיי אַ שיינע, אַ ליכטיקע און גערוימע. הויכע צימערן מיט געפאַרבעטע פאַלן. פאַר באַדינען און האַלטן ריין דאָס פאַלקס־הויז, קריגן זיי אַ שיינע „זשאַלאָוואַ־ניע“ (געהאַלט). פאַרן באַדינען דאָס טיי־הויז, די „טשייניע“, שטעלט זיך זיי אָפּ הייצונג און טיי מיט צוקער, אַ חוץ דעם אַרבעט דער פאַטער מיט די זין אין צוקער־זאָוואַד דאָס גאַנצע יאָר און די טעכטער אַרבעטן דאָרטן אין דער צייט פון קלייבן די בוריקעס.

דעריבער זענען זיי אַזעלכע אויסגעפאַשעטע און זאַטע. זייער קליידונג איז אַ נאַציאָנאַלע, דאָס הייסט אַ פּראָסטי־כאַכלאַצקע, אָבער ריין און ציכטיק, מיט גאַנצע מלבושים — פּונקט דער היפּוך פון דער אַלטער באַרישניע, די ביבליאָ־טעקאַרין, וואָס טראָגט כלומרשט פּריצישע קליידער, אָבער זייער אָפּגעטראָגענע און אַלטמאָדישע און דער גאַנצער אויסזען אירער איז אַ נעבעכדיקער, אַ פאַר־הונגערטער און אַ זויערער...

* * *

הייסט דאָס, אַז אויב יהודית איז דעם טאָג געווען אין ביבליאָטעק, איז אַן צווייפּל, אַז דאָס האָט נישט געקאָנט זיין זונטיק.

זאָל דאָס, הייסט דאָס, האָבן פאַרגעקומען מאַנטיק? און איך האַלט ערשט ביי שבת־צורנאַכט און ביז איך געפֿין נישט דעם זונטיק, קאָן איך נישט צוקומען צו דעם מאַנטיק. בלייבט מיר אַלזאָ אַן אַנגעשטרענגטע אַרבעט, אויסצוגעפינען יענעם זונטיק און נאָך דעם גלייב איך, אַז עס וועט זיך מיר שוין אַליין אויס־וויקלען דער מאַנטיק מיט אַלע זיינע געשעענישן.

ווייס איך אָבער, אַז עס וועט מיר אַנקומען שווער. טאַקע דערפאַר, ווייל פונדעווייטנס זענען אַלע וואַכעדיקע טעג זייער ענלעך איינער צום צווייטן. דאָרף מען דעריבער זיך באַוואַפּענען מיט אַ סך געדולד און זוכן דעם פּאָדעם אויף אַן אַנדער אופן.

געוויינטלעך, יעדן פּרימאַרגן, ווען איך שטיי אויף פון שלאָף און טו מיר אַן, לויף איך באַלד אין קיך צו דער מאַמען, וואָס פאַרעט זיך ביי דעם אויוון, צוגרייטנדיק מיטאַג. די מאַמע זעט שוין אַז איך זאָל מיר אַרומוואַשן. זי הייסט מיר פאַר יוצא וועגן זאָגן מודה אני און דערלאַנגט מיר טיי מיט מילך, מיט עפעס צו פאַרבייסן אויף פּרישטיק.

עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין גנעסיע די שוחטקע. גנעסיע קומט אַריין מיט אַן עמער און בעט עטלעכע קוואַרט וואַסער, כדי זי זאָל האָבן אויף אַפּצוגיסן דאָס פלייש, ווייל זי האָט געמוזט אויסגיסן דאָס וואַסער, ווייל היינט איז געשטאַרבן אַ נאָענטער שכן לעבן זייער שטוב — לייבל דער טרעגער איז געשטאַרבן.

— האָ? וואָס? איך פּלאַנטער. לייבל דער טרעגער איז גאַר געשטאַרבן פּרי־לינג־צייט — דאָס געדענק איך גוט — און נישט זונטיק איז דאָס געווען, נאָר פּרייטיק און נישט קיין פּראַסטער פּרייטיק איז דאָס געווען, נאָר ערב שבועות און דעמאָלט איז מען שוין ביי אונדז אין שטוב נישט געגאַנגען דורך דער אונ־טערשטער טיר, וואָס געפינט זיך ביי דער קיך — ווי מען פּלעגט דאָס טאָן ווינ־טער — נאָר דורך דער פּעדערשטער טיר, דורך דעם גאַניק פון לעבן דער סוכה. און די דאָפּלטע פּענצטער האָט מען שוין פון לאַנג געהאַט אַרויסגענומען און צוריק אַרויפגעטראַגן אויפן בוידעם ביז איבער אַ יאָר ווינטער מירטשעשעס.

* * *

אין יענעם פּרימאַרגן האָט מיר אויפגעוועקט אַ קיל ווינטעלע, וואָס האָט זיך דורכגעשלאָגן דורך אַ שפּאַרונע פון פּענצטער און מיר געבראַכט אַ פּרישן ריח פון בעז, פון רויזן, פון צווייט, פון בליענדיקע ביימער, פון פּריש גראַז אויף

לאַנקעס, פון צעאַקערטע פעלדער, פון אַ קיל לויטער טייכל און מיר אַנגעזאָגט אַ גרוס פון אַ ווייטער שיינער אומבאַקאַנטער וועלט.

איך האָב מיר דערמאָנט, אַז עס איז פּרילינג, אַ פּרייע וועלט. מען וועט שוין קאָנען אַרומלויפן אין דרויסן און זיך שפּילן מיט קינדער אויפן גאַס. איך האָב מיר דערמאָנט אַז עס איז ערב שבועות און אַז מיין שוועסטער האָט מיר צוגעזאָגט מיטצונעמען אין וואַלד. איך האָב מיר דערמאָנט, אַז איך וועל מיר פאַרפּונן מיט מיין ווייס קליידעלע, מיטן העל-בלויזען גאַרטל און מיט דעם זעלביקן קאַליר סטענגע אין די האָר און אַז מען האָט מיר געקויפט געלע סאַני דאַלן, מיט געקעסטלטע קורצע זאַקן און אַז די מאַמע וועט אַפּבאַקן מילכיגע קנישעס אויף יום־טובּ.

איך האָב מיר אויך דערמאָנט, אַז די מאַמע האָט געבראַכט פון מאַרק גרינע צווייגן אויף צו באַפּונן די שטוב און אַז יהודית האָט געבראַכט פון איר חברטע אַ גרויסן פּאַק בעז און אים אַריינגעשטעלט אין אַ וואַזע מיט וואַסער. דער טאָ טע איז גראַד געזעסן ביים אויבן־אָן פון טיש, האָט זיך אויפגעהויבן פון זיין פּלאַץ און איז צוגעגאַנגען צו דעם קליינעם טישל אַ שמעק טאָן דעם בעז. דעמאָלט האָט יהודית גענומען דערציילן ווי אַזוי זי האָט קוים פאַרטראַגן דעם פּאַק בעז. זי האָט אַנגערופן אפּשר דריי מאָל אַזוי פיל, נאָר אויפן וועג אַהער זענען איר באַפּאלן קינדער, יעדער האָט געבעטן אַ בינטעלע און זי האָט נישט געהאַט קיין אַנדער ברירה, ווי צו צעטיילן מיט גוטן, ווייל אויב נישט וואַלטן זיי געווען מיט גוואַלד אויסגעריסן.

דער טאַטע האָט אויף דעם אַלעמען געענטפּערט מיט אַ זיפּן.

יהודית האָט זיי דערציילט אַז זי האָט אַמאָל געלייענט אַ בוך פון דער ביבליאָטעק, וואָס האָט געהייסן „גיב מיר אַ בלימל“. דאָס בוך איז געווען איבער־זעצט פון פּויליש און די שרייבערין האָט געהייסן עליזאַ אַרזשעשקאָוואַ. אין דעם בוך דערציילט זיך, ווי זשעדנע אַ ייִדיש קינד איז נאָך אַ בלום, אַ רויז, ווי ווייט דאָס קינד איז פון דער נאַטור און ווי טיף און ווייטיקלעך אַ ייִדיש קינד בענקט נאָך דער נאַטור־שיינקייט.

האַט די מאַמע געקוקט מיט גלאַנציקע אויגן אויף יהודית, אַנטציקט און שטאַלץ, וואָס יהודית פאַרשטייט אַזוי גוט אַ בוך און גערירט דערפון וואָס אויף־דער וועלט איז פאַראַן אַ פּריצטע, אַ שרייבערין, וואָס „באַשרייבט“ ייִדישע קינד־דער און האָט רחמנות אויף זיי.

יהודית האָט דערקלערט דער מאַמען, אַז די שרייבערין האָט ליב ייִדן. האָט דער טאַטע אַ מאַך געטאָן ביזן מיט דער האַנט:

— איך בעט זיי נישט, אַז זיי זאָלן אונדז ליב האַבן. עס וועט זיין גענוג.

אויב זיי וועלן פארשטיין, אז מיר זענען פונקט אזעלכע מענטשן ווי זיי. איך טראכט מיטאמאל וועגן אזוי פיל זאכן, אז מיר איז אוממעגלעך איינלייגן אין בעט. כאפ איך מיר אנטאן, כאטש איך ווייס אז פאר מיר איז נאך צו פרי זיך אויפצוהייבן.

איך בלייב שטיין, שוין אן אנגעטוענע, אויפן שוועל פון קיך און קוק מיר צו ווי די מאמע האט אויסגעקאטשעט א קיילעכדיקן גרויסן בלאט טייג, פון וועלכן זי נעמט ארויס מיט א גלאז קלייניקע קיילעכדיקע קיבעלעך. דער טאטע פארעט זיך ביים סאמאואאר. ער פארקאכט טיי און גיסט אן דער מאמען א שטארקע גלאז טיי, פונקט ווי זי האט ליב. אויף דער מאמעס פנים איז קענטיק, אז זי איז צופרידן דערפון, וואס דער טאטע איז איר געטריי און זי קלאגט זיך צעפעשטשעט:

— דו מיינסט מיר לייגן אין קאפ די אלע „צערעמאניעס“? איך וואלט אויף גיך צעשניטן מיטן מעסער דאס טייג אויף קיכלעך און פטור אן עסק. וויל אבער יהודית שיינע קיבעלעך, ווייל אויב נישט שעמט זי זיך מכבד צו זיין אירע חברעס, פועלט זי ביי מיר. אבי איך קאן נאר צופרידנשטעלן א קינד. אויב איך קאן נאר אויספירן, איז ביי מיר אזא כאראקטער אז איך גיב נאך.

דער טאטע האקט איר איבער בייז:

— פייגל, פארוואס ביסטו אזא ביטערער עקשן? פארוואס פארגינסטו דיר נישט כאפן א גלאז טיי? דער טאג איז שוין היינט גרויס. וועסט מירטשעשעם איינפארן.

פלוצלינג דערזעט מיר די מאמע און באגעגנט מיר מיט חזוק:

— ס'קאצל קומט, מחותנתטע. דו ביסט שוין אויך דא? — און נעמענדיק טרינקען די קאכיקע טיי זאגט זי צום טאטן — די „חכמה“ דיינע.

ענטפערט איר דער טאטע מיט אזא סארט הוסט, וואס קאן פארשטאנען ווערן, אז חכמה איז אן איידעלע זאך און מען דארף דערצו א גרויסן מבין...

די מאמע בייסט אפ א קליין שטיקעלע צוקער און שרייט אויס:

— דייך „חכמה“ האט שוין ווידער אמאל אנגעטאן די שיד קאפויער.

דרייט זיך דער טאטע אויס מיטן פנים צו מיר. ער בייגט צו צו מיר א

לאכנדיקע בארד און זאגט מיט א שמייכל:

— דו גרויסע בהמה בצורת קעלבעלע, ביז צו דייך חתונה, וועסטו נישט

קאנען זיך אנטאן די שיד?

איך זען מיר האסטיק אוועק אויפן שוועל. און פונקט אין דעם מאמענט.

רייסן זיך אריין צו אונדז אין קיך הארצרייסנדיקע קולות און איך שפרינג אויף א פארציטערטע.

דער טאטע קוקט דערשראקן דורכן פענצטער און די מאמע פארברעכט די הענט.

— אוי וויי — זאגט זי — זע ווי זינדיק דער מענטש איז. עס איז מיר גאר פון קאפ ארויס!

דער טאטע קוקט אויף איר פארהידושט.

— דאס איז נעבעך לייבל דער טרעגער אויסגעגאנגען — זאגט די מאמע א טרייעריקע — נעכטן, האבן מיר ביי איר געפועלט, און זי זאל אים מער נישט „אפרופן“. כמעט דריי טעג האט געדויערט די גסיסה. אוי, אן אומגליק נעבעך. האט געלאזט א ווייב א קאליקע, מיט צוויי פיצלעך קינדער.

— אזא יונגער מענטש! — קרעכצט נערוועז דער טאטע — א געמוטשעט לעבן, א שווערס און דער טויט איז אים אויך אזוי שווער אָנגעקומען. פארוואס, רבוננו של עולם? וועמען האט ער שלעכטס געטאָן? האָ? דוכט זיך, קיין פליג אויף דער וואַנט נישט געטשעפעט. געהאַרעוועט ווי אַן אייזל, מיט דער נאָז די ערד געגראָבן, ביז ער האָט זיך אונטערגעריסן. איך האָב געהערט אין בית-מדרש, און מען האָט אים געמאַכט אַן אָפּעראַציע און אים פאַרזאָגט נישט אויפצוהייבן קיין שווערע זאָך.

— אַוודאי — כאַפּט אונטער די מאַמע אַן אויפגערעגטע, אַפּוואַשנדיק די הענט פון דעם טייג — ער האָט נישט געטאַרט אויפהייבן קיין משא און ער איז געגאַנגען יעדן טאָג אין מיל און געשלעפט זעק מיט מעל. ערשט נעכטן, האָט מיר דערציילט זיין ווייב ליבע, אַבער ווי מען רופט איר דאָ מיט צונעמעניש ליבע טאַניע.

דער טאטע רייסט איר איבער.

— אַליין שולדיק מסתמא? — רעדט ער אַ בייזער — וואָס האָט ער נעבעך געקאַנט טאָן? שטאַרבן פאַר הונגער איז בעסער? ער האָט דען געהאַט אַן אַנדער פאַך? אַדער זאָל ער זיך גאַר אַוועקזעצן שרייבן ספרים? אַבי מען האָט אים חתונה געמאַכט. זיי האָבן זיך דערשראַקן פאַר דער כאַליערע האָבן זיי אים חתונה געמאַכט און ווייטער, שלאָג דיר קאַפּ אין וואַנט, וועמען אַרט דען אין טאַלנע, און אַן אַרעמאַן פאַלט אין מיטן גאַס? די מאַמע ווערט בייז:

— האַסטו געהערט, און אַ מענטש זאָל דאָס האָבן אַ נאַטור כסדר צו פאַר-בייטן די יוצרות. וואָס כאַליערע? ווען כאַליערע? זיי האָט מען נישט חתונה געמאַכט צוליב דער כאַליערע.

דער טאטע זאגט מיט חרטה:

— יא, איך האָב געהאַט אַ טעות. בעת דער כאַליערע האָט מען גאַר חתונה

געמאכט דעם אנדערן לייבל. איך מיין דעם, וועלכער קומט אמאל שעכטן אן עוף. דער שוואַרצער מיט די קוטשערזאָווע האָר.

— עס הייבט זיך נישט אָן! — ענטפערט די מאַמע מיט חוּק — יענער הייסט נישט לייבל, נאָר יאַסל.

— איך מיין טאַקע יאַסל — זאָגט דער טאַטע שוין אינגאַנצן אַ באַזיגטער.

די מאַמע איז אָבער אומברחמנותדיק זיגעריש:

— דער דאָזיקער יאַסל, וואָס דו זאָגסט, איז נאָך גאָר אַ בחור...

— וועמען דען האָט מען חתונה געמאַכט בעת דער כאַליערע, מיט אַ גאַנצן

טאַראַראָם? — פרעגט שוין מיט כעס דער טאַטע — איך בין משוגע, צי וואָס? ענטפערט די מאַמע:

— בעת דער כאַליערע, האָט מען חתונה געמאַכט דער משוגענער כייקעלע,

מיט דעם פון דער „פלעסע“. ער האָט זייער אַ מיאוסן צונאַמעניש. ער האָט זי באַלד פאַרלאָזט. ער איז פון „יענע לייט“, פאַראַן פון וועמען צו רעדן. דער לייבל אָבער איז געווען אַן עלנטער בחור, אַן איינזאַמער. אַזוי אַ שיינער יונגאַטש, אָבער דער לשון זיינער איז אַ געשלאָגענער — כמעט אַ שטומער און זי איז אַ קאַליקע אַ האַרבאַטע און זייער אַ העסלעכע אויפן פנים. זי האָט אָבער געירשנט פון פאַטער דאָס שטיבל. און זעסט דאָך, זיי האָבן אָפגעלעבט אַכט יאָר שטיל, לייטיש. ווען נישט זייער אַרעמקייט, וואַלטן זיך אַ סך געקאַנט ווונטשן אַזוי צו לעבן. ער האָט זי געהאַלטן מיט כבוד און זי נעבעך האָט נאָר געפראַצטעוועט, געזוכט, גענישטערט צו פאַרדינען אַ גראַשן. געהאַלפן די מאַרקזיצערינס אין אַ מאַרקטאָג, געפליקט פעדערן דורך די נעכט, געגאַנגען פאַרקנעטן ברויט, אָפפליקן גענדז און הינער. אויף שבת האָט זי אָפגעפראַזשעט שאַנישניק, קאַבאַקקערלעך און פאַרקויפט אויף באַרג. און אַן ערלעכע איז זי — זי וועט חלילה נישט מאַנען קיין איבעריקן גראַשן. אין שטוב ביי זיי האָט גערוט די שכינה. ביסט אַריינגע- קומען אין שטוב, איז אַלצדינג זויבער און ציכטיק. דער דלות פאַרשפרייט און פאַרדעקט. די ערדענע פאַל, איז גלייך אָפגעשמירט, אונטערגעפירט מיט קאַנטן, ווי אַ געוועקסטער פאַל. ער פלעגט ליגן און רוען און נעבן אים די קינדערלעך. דאָס יאָ, קיין קינד האָט זי נישט געטאַרט שלאָגן, אַפילו מיט קיין פינגער נישט אַנרירן. דאָס לעבן און די נשמה זענען ביי אים געווען די קינדער.

— נעכטן — דערציילט ווייטער די מאַמע מיט אַ וויינענדיק קול — נעכטן

האָט זי מיר דערציילט, אַז ער האָט ביי איר גענומען דאָס וואָרט, אַז זי וועט קיינעם נישט אַוועקגעבן די קינדער. ווייל די קינדער זענען קיין עין־הרע צוויי מיידעלעך ווי די ליאַלקעס. עס וואַלט זיך שוין געפינען עפעס אַ „בעזדיטעכע“

וואָס וואָלט גענומען אַ קינד, האָט ער איר פאַרזאָגט, אַז זי זאָל אַליין אויסהאַר-
דעווען די קינדער.

די מאַמע האָט שוין באַוווּזן אַפּצוווּישן די הענט מיטן האַנטוך, זי האָט
אַראָפּגענומען דעם פאַרטוך, אַ טרייסל געטאַן דאָס קלייד און זיך געלאָזט צו
דער טיר.

איך לאָז מיר לויפן נאָך דער מאַמען. דער טאַטע כאַפט מיר אָן ביים קליי-
דעלע און שטעלט מיר אַריבער צוריק איבער דער שוועל.

— עס וועט דאַרטן זיין אַ מנין אָן דיר אויך — אַ קליין מיידעלע גייט
נישט צו קיין מת.

— אַ מת? — איך שוידער אויף. איך זען מיר אַוועק אויף דער שוועל
און קוק ביז אויפן טאַטן — איך האָב אים פיינט!

פון אַלע מוראס און פחדים, איז ביי מיר די סאַמע ערגסטע מורא — די
שרעק פאַר אַ מת. איך געפין נישט קיין גלייכן דערצו.

וואָסער קינד האָט דען נישט קיין מורא, ווען אַ שטייגער עס לויפן די
בהמות פון זער טשערעדע, מעקען און איילן זיך צו זייערע קליינע קעלבעלעך?
דעמאָלט דאַרף מען זיך גוט היטן צו זיין אויפן גאַס, ווייל אַ קו קאַן כאַפן אויף
די הערנער. די דאָזיקע שרעק איז פונדעסטוועגן נישט גלייך צו דער שרעק, ווי
צום ביישפיל ערב אַ חגא, אָדער אַ יאַריד, ווען מען האָט מורא פאַר אַ פאַגראָם.
ווען אַ קינד מערקט, אַז דער טאַטע האָט מורא, דעמאָלט שפירט דאָס ממש, ווי
דער באַדן אַנטלויפט אונטער די פיס. אָבער אַט איז פאַרביי די חגא, אָדער די
אַנדערע סיבה. אַלצדינג איז אַפּגעגאַנגען רוּק. די שרעק איז פאַרביי, דאָס פיינט-
לעכע געפיל פאַרשווינדט און מען פאַרגעסט זיך צוביסלעך.

אָבער גאַנץ אַנדערש איז די מורא פאַר אַ מת. דאָס איז עפעס אַ מיאוסע,
זלידנע, איינגעגעסענע שרעק, וואָס מען ווייס נישט ווי אַזוי זיך צו ראַטעווען
פון איר; ווייל אַ מת קאַן אַריין דורך פאַרמאַכטע טירן, זיך באַוווּיזן פלוצלינג
און פאַרשווינדן און ער קאַן אויך קומען צו חלום מיט באַפעלן.

און עס איז דאָ נאָך אַ זאָך: די וואָס זאַגן אייד, אַז זיי האָבן נישט קיין
מורא און לאַכן כלומרשט דערפון, וואָס פאַר אַ זיכערקייט איז פאַראַן אַז עס
איז אמת? איך האָב באַמערקט, אַז פאַראַן אַזעלכע וואָס מאַכן זיך האַרץ. אָבער
איך דער אמת, ווער האָט נישט קיין מורא פאַר קיין מת?

סיידן מיין ברודער דוד. ער האָט נישט קיין מורא פאַר קיין שום זאָך און
אויך נישט פאַר קיין מת. אָבער דער טאַטע זאָגט: ווער קאַן זיך גלייכן צו דוד?

* * *

ערשט נישט לאנג האָט מען אין שטוב גערעדט דערפון.
 עס איז געווען חול המועד פסח און מיר, די קינדער, זענען געזעסן ביים
 טיש און געגעסן געשמאַקע געפרעגלטע מצב מיט אייער.
 דער טאטע האָט „געשטעלט“ די חלפים און די מאַמע האָט געקוקט מיט
 הנאה, ווי מיר עסן די אָפגעפרישטע מצה.

האָט יהודית דערציילט, אַז איר חברטע פעסי, נחמיה דעם מעל־פאַרקוי־
 פערס טאַכטער, האָט געדונגען ביי אפרים דעם וויינשענקער אַ דירה אויף דער
 שול־גאַס. די שטוב איז אַ באַקוועמע און דאַרטן וועט פעסי האָבן אַ צימער פאַר
 איר אַליין. נישט מער, וואָס זי, יהודית, וועט צו איר נישט קומען אין אַוונט,
 אַפילו נישט תחילת נאַכט, ווייל ווען מען שיט איר אַן אַ פולע שטוב מיט גאַלד,
 וועט זי נישט גיין ביינאַכט אויף יענער גאַס.

די מאַמע האָט צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ, נאָר דער טאטע האָט זיך צעהיצט
 ווי זיין טבע איז:

— אַזוי זענט איר אַלע, די „לאַמטיליגענטן“ משטיינס געזאַגט.

און ער האָט זיך פלוצלינג גענומען לאַכן און שפעטן און שיטן פעך און
 שוועבל, אויף איינעם אַ יונגענמאַן, אַ שכן, וואָס האָט געהייסן בערל ג. — פונקט
 ווי יענער פילאַזאָפישער קאַפּ — האָט ער געטענהט — דער דאָזיקער קבצניק
 מאַכט דעם אַנשטעל, אַז ער איז אַזאַ גרויסער געשעפטסמאַן, אַז ער מוז וואַרטן
 ביז פרייטיק פאַרנאַכט, כדי צו נעמען די באַן און קומען אַהיים. ער פאַרט נישט
 איינמאַל מיט אַ קאַטש, ווען די באַן פאַרשפעטיקט. אין בעסטן פאַל, שעמט
 ער זיך אַפילו נישט אַראַפּטראַסקען מיט אַ דראָזשקע, פונקט ווען אַלע יידן גייען
 פון דאָוונען. ער איז קראַנק אַראַפּצוגיין צופיס פון וואַקזאַל. נאָר וואָס איז דאָ
 צו רעדן פון אַ געגאַלטע מאַרדע, וואָס איז מחלל שבת בפרהסייה. אָבער דאָס איז
 נישט דער איינציקער חטא זיינער. אַט צום ביישפיל, איז די סטאַנציע כריסטי־
 נאָווקאַ נישט מער ווי צוואַנציק מינוט רייזע פון טאַלנע, מוז ער, דער הולטאַי,
 פרעסן טריפה קאַטלעטן ביים בופעט. דאָס האָבן געזען אַ סך טאַלנער יידן און
 אַז ער איז אין טאַלנע שפילט ער גאַנצע נעכט אין קאַרטן, דער רוח ווייסט אים
 ווו. און פאַרטאַג אַז ער קומט אַהיים, שפילט ער מיטן ווייב אין „קוואַרטן“...

— וואָס הייסט? — פרעגט די מאַמע נאָו? — ווער האָט דאָס שוין אויס־
 געטראַכט אויף ברכהן, אַז זי שפילט אין קאַרטן?

— וואָס, דו ווייסט גאַרנישט? — לאַכט דער טאטע — גאַנץ טאַלנע ווייס
 דאָס. ווען ער קיימט אַהיים פאַרטאַג, האַלט זיין ווייב ברכה פונקט ביים אָפּגיסן
 נעגל־וואַסער... און אַז זי דערזעט אים, וואַרפט זי אים די שווערע קופערנע
 קוואַרט אין קאַפּ און אַזוי ווי ער פילט, אַז עס קומט אים דער ברוך־הבא, ענט־

פערט ער איר מיט אַ גרינג קליין קווערטל, וואָרפט זי אים צוריק אַ מעשענע קוואַרט. עס זענען דאָרטן פאַראַן אַ סך פון דעם מין. זיי זענען במחילה איבער-געגאַנגען פון זיין שווער דעם גבאי פון רבינס הויף.

— וואָס הייסט, טאַטע, ווי אַזוי? — פּרעגט משהלע — די קוואַרטן האָבן

דען פּיסלעך?...

יהודית לאַכט מיט גרויס הנאה און די מאַמע זאָגט צום טאַטן:

— דו וועסט זיך צוהערן צו דעם וואָס טאַלנער לצים רעדן, וועסטו אַרויס

אַ לייט.

דער טאַטע לאַכט וויליונגעריש:

— אַנטקעגן וואָס דערצייל איך דיר דאָס — זאָגט ער צו יהודיתן — קוק

זיך צו. ער איז אַ גראַבער יונג און עם האַרץ. קיין יידיש וואָרט קאָן ער נישט און באַרימט זיך דערמיט. אויף רוסיש, קאָן ער זיך אַפילו נישט איבערצלמען.

ער דאַונט קיינמאָל נישט און היט נישט אָפּ קיין שום יידישע מצווה. ער האָט בלויז אַפּגעהיט קדיש נאָך זיין פאַטער, נישט צוליב דרד-אַרץ צו אים, נאָר ער

האַט פשוט מורא געהאַט, טאַמער קומט דער טאַטע אים וואָרגן ביינאַכט... מיינסט מיך אַרט זיין נישט-פרומקייט? — זאָל ער זיך שלאָגן קאַפּ אין וואָנט! עס זענען

פאַראַן אַזוי פיל גוים, איז דאָ נאָך איינער. ער לאַכט כלומרשט פון אונדזער גלויבן, פון די צען געבאַט, פון תורת משה — נו, אויב ער איז שוין יאָ אַזוי

ווייט אַוועק, טאָ, פועל ביי אים אַז ער זאָל אַרויספאַרן מאַנטיק! זעסטו, אין דער זאַבאַבאַנע גלייבט ער דווקא יאָ. מאַנטיק איז ביי אים אַ שלעכטער טאַג. אין

באַרישקייט און אין באַבע־מעשיות גלייבט ער גראַד יאָ.

און ווייסטו פאַרוואָס, ווייל ער איז אַ ליידיקער מוח, אַ פּלאַכע זאָך, אַ פּוס-

טע כלי, אַ גאַרנישט. זעסטו אונדזער דוד זאָל לעבן, איז פונקט פאַרקערט. ווען ער איז נאָך געווען אַ קינד, אַ שנעק, האָט ער צעפאַטשט אַ „מת“...

— וואָס הייסט, טאַטע? — פּרעגט יהודית אַ פאַרוונדערטע און שטעלט

זיך אויף — זאָגסט דאָס ערנסט? דערצייל, טאַטע, בעט זי זיך.

די מאַמע רופט זיך אָן:

— פון דודן איז עס געווען אַ באַרישקייט און אַ באַרישקייט, אַז עס געראַט

אַפילו, איז דאָס פאַרט אַ באַרישקייט.

— פאַרוואָס? — לאַכט דער טאַטע.

— איך האָב אַמאָל געהערט — זאָגט די מאַמע — אַ מעשה וועגן איינעם

אַ יונגמאַן, אַ כּוואַט, אַ גאַנצער אויפגעקלערטער. ער האָט נישט געגלייבט, אַז מתים שטייען אויף פון קברים. האָט ער זיך איינמאָל געוועט מיט אַנדערע יונגע-

לייט, אַז ער וועט אין אַ ליכטיקער לבנה־נאַכט אַריינגיין אויפן בית־עולם, צו-

קומען צו זיין טאטנס קבר און אויפשרייבן א סימן מיט קרייד און אינדערפרי זאלן זיי קומען זען, צי ער האט געהאלטן וואָרט. — ווייסטו וואָס עס האָט פאַ-
סירט? ווען זיי זענען געקומען אינדערפרי, איז דער יונגערמאַן געלעגן אַ פאַר-
חלשטער נעבן זיין טאטנס קבר און עס איז ביי אים פאַרבליבן אַ חולאת אויפן
גאַנצן לעבן.

געשען איז אַזוי: ער האָט אָנגעשריבן די אותיות מיט קרייד און געוואָלט
גיין צוריק, ווי ער האָט מיטאַמאַל דערפילט אַז מען שלעפט אים ביי דער קאַ-
פאַטע, האָט ער זיך געוואָלט אַרויסרייסן און נישט געקאַנט, איז ער געפאַלן
אין חלשות.

דער טאַטע לאַכט ווייטער:

— דו ווייסט וואָס עס איז געשען, פייגל? די מתים־שטיבלעך אויפן היי-
ליקן אָרט זענען הילצערנע. פון דער זון ווערן זיי איבערגעטריקנט און פון דעם
רעגן צעפּוילט און די טשוועקעס שטעקן אַרויס. דער יונגערמאַן האָט זיך אפנים
פאַרטשעפעט די קאַפאַטע אין אַ טשוואַק, האָט ער זיך דערשראַקן און געמיינט
אַז דער טאַטע שלעפט אים אין קבר אַריין — אַוודאי, אַז מען קאַן נישט דאַרף
מען זיך נישט אונטערנעמען.

עפעס אַנדערש איז מיט דודן, זאַל געזונט און שטאַרק זיין. ער איז אַ יונג
מיט ביינער, אַ חוץ דעם וואָס דער קאַפּ איז אַ גוטער, איז קיין עיז־הרע דער
קערפער אַ שטאַרקער — אַ מאַלאַדיען! — זאָגט דער טאַטע מיט גדלות.
— אַבער דערציילט שוין אַמאַל, וואָס ער האָט געטאַן — בעט זיך יהודית.

— אַט הערסטו דאָך — ענטפערט די מאַמע — אין יענער צייט איז געווען
אַ מאַדע, אַז בחורימלעך פלעגן לערנען ביינאַכט אין בית־מדרש. דוד האָט, ווי
זיין שטייגער צוצושטיין צו יעדער חברה, אויך געוואָלט גיין מיט זיי לערנען.
האָט אים דער טאַטע דאָס נישט דערלויבט. ער האָט זיך דערביי געהאַט זיין
חקירה און איז אפשר געווען גערעכט.

— צו וואָס האָב איך באַדאַרפט ער זאַל נישט שלאָפן דורך די נעכט און
זיך חברן מיט אַ סך עלטערע יינגלעך פון אים? אַז אַ קאַפּ האָט ער ברוך־השם
אַ גוטן, ער האָט באַוווּזן זיי איבערצויאָגן בייטאַג — באַרימט זיך דער טאַטע —
נאָר איינמאַל האָט ער זיך אַזוי צוגעטשעפעט, אַז מען זאַל אים לאָזן גיין איינ-
מאַל, נאָר איין און איינציק מאַל. מילא האָב איך אים נאַכגעגעבן. אַבער אויף
מאָרגן האָט גאַנץ טאַלנע געקלונגען מיט אים — לאַכט דער טאַטע.

עס האָט זיך אַרויסגעוווּזן, אַז די בחורים, האָבן אים דערציילט, אַז שוין אַ
פאַר נעכט, ווי פונקט 12 אַזייגער ביינאַכט, שטייט לעבן רבינס קרעניצע אַ
ווייטער מענטש אין תכריכים.

יהודית גיט אַ ציטער איבערן גאַנצן קערפּער. איך האַלט מיך פּעסט ביי דער מאַמעס קלייד און דער טאַטע זעצט פּאַר: — אין יענער נאַכט, האָבן זיי קוים דערצויגן ביז 12. זיי גייען אַרויס פון בית-מדרש און בלייבן שטיין ווי פּאַרגליווערט. שמע־ישראל! שרייען די יונגען בלאַסע און ציטערנדיקע. די האַר האָבן זיך ביי זיי געשטעלט קאַפּויער. ערשט זיי גיבן אַ קוק, דוד לויפט גלייך צום „מת“, מען קאַן זען, ווי ער הייבט אויף די הענט און עס דעהערט זיך מאַטל דעם בעדערס קול: — דו שגך, עזות-פּנים! וואָס שלאַגסטו זיך? און דוד ענטפּערט: — זייט נישט ברוגז, ר' מאַטל. איך האָב געמיינט, אַז עס איז אַ מת און אַ מת דאַרף מען אַפּשטופן פון זיך, אויף צוריק...

דער טאַטע לאַכט צופּרידן:

— דוד — זאָגט ער — האָט ביי דער שיין פון דער לבנה, דערקענט מאַטל דעם בעדערס „קאַרענע שטיוול“, האָט ער באַלד פּאַרשטאַנען, אַז דער גראַבער יונג האָט זיי געוואַלט אַפּטאַן אַ שפיצל און איבערשרעקן די יאָלדן. דעריבער האָט ער זיך פּאַרדעקט מיט אַ ווייסן ליילעך. זעסטו, טאַכטער — פּאַרענדיקט דער טאַטע — דווקא נישט קיין אינטעליגענט, עס איז אַבער גענוג אַז מען האָט אַ קאַפּ אויף די פּלייצעס.

משהלע האָט אין דער צייט באַוויזן אַרױפּצוקלעטערן אויף יהודיתעס בענקל און זי אַרומנעמען הינטן-אַרום. יהודית שפּרינגט אויף מיט אַ דערשראָקענעם קוויטש. די מאַמע האָט קוים קוים פּאַרכאַפּט משהלען אַז ער זאָל נישט פּאַלן און זי בייזערט זיך אויף אים:

— האַסטו געזען אַ נאַטיר ביי אַ קינד, אַרױפּקלעטערן הינטן-אַרום? — ער וועט ווען עס איז גנהרגט ווערן.

דער טאַטע לאַכט מיט חוזק פון יהודיתן פּאַר איר דערשרעק. איך בין צופּרידן, וואָס עס איז נישט נאַכט; ווען עס איז ליכטיק קומען נישט קיין מתים.

איך הער דעם טאַטנס קול. ער רופּט מיר איך זאָל גיין איבערבייסן. איך בין בייז אויפן טאַטן און שאַקל מיטן קאַפּ אויף גיין. עס הייסט, איך וועל נישט ער זאָל מיר געבן צו טרינקען „טיי מיט מילך“.

* * *

ווען די מאַמע איז געקומען צוריק, איז גנעסיע געשטאַנען לעבן יהודיתן מיט אַן עמער וואָסער און איינגעטענהט מיט איר, אַז ליבע־טאַנען איז אייגנט־לעך אַלאַציינס, ווייל סיי ווי סיי, האָט איר לייבל שוין אַ יאָר צייט גאַרנישט

פארדינט און בלויו געקרענקט, זיך געמוטשעט און געפאלן צו לאסט. איצט וועט זי מוזן זארגן בלויו פאר זיך און די קינדער. עס וועט איר נאך אפשר ווערן גרינגער.

יהודית האט צוגעשאקלט מיטן קאפ. אבער די מאמע האט געהאט אינגאנצן אן אנדער מיינונג. אן ארעמע מלוכה, איז אויך א מלוכה. ווי שלעכט עס איז איר געווען, ווען ער איז געווען קראנק, איז זי פארט נישט געווען קיין אלמנה און אירע קינדער זענען נישט געווען קיין יתומים. און איצט, ווער איז זי? און וועמענס איז זי? געבליבן נעבעך עלנט ווי א שטיין און יעדן שבת, אדער יום-טוב, וועט זי מוזן אנקומען צו א פרעמדן טיש.

פארנאכט, ווען די מאמע האט זיך ווידער אריינגעכאפט צו דער אלמנה, בין איד איר נאכגעגאנגען.

אויפן שוועל פון דעם נידעריקן שטיבל, איז געזעסן די הארבאטע ליבע-טאג, מיט א מיאוס פארשוואלן פנים פון אזוי פיל וויינען. זי האט זיך ריטמיש געשאקלט און טרויעריק איבערגעחזרט מיט א סקאר-באווען ניגון:

— וויי איז מיר!
און ווינד איז מיר!
אן אומגליק האט מיך געטראפן!
און א בראך האט מיך געטראפן!
א דונער האט מיך איינגעשלאגן!

און אזוי ווייטער.

לעבן איר זענען געשטאנען עטלעכע ווייבער, שכנות. איינע האט געהאלטן א גלאז טיי. די ווייבער האבן זיך ביי איר געבעטן, איינגעטענהט מיט איר און זי האט קיין שום אכט נישט געלייגט אויף זיי. די ווייבער האבן זיך גענומען פארקלאגן פאר מיין מאמען:

— שוין דריי טעג, ווי זי נעמט גארנישט אין מויל אריין. אפילו נישט קיין טראפן וואסער.

ביידע מיידלעך האבן געוויינט און זיך געבעטן:

— מאמע, טרינק די טיי...

מיין מאמע האט זיך אראפגעבויען צו דער אלמנה און זיך געווענדט צו איר

מיט די ווערטער:

— הער מיך אויס, ליבע. גלייב מיר, מיין פריינט, ווען מען וואלט גע-

קאנט, מיט וויינען און שרייען, לעבעדיק מאכן דיין מאן, מעגסטו מיר גלייבן.

אז נישט נאָר איך וואָלט דיר געלאָזט וויינען, נאָר מיר אַלע וואָלטן דיר נאָך מיטגעהאַלפֿן. אָבער דו ווייסט דאָך גוט, אַז וואָס די ערד דעקט צו, מוז מען פֿאַרגעסן. זיי דעריבער נישט קיין גולן אויף זיך און אויף דיינע קינדער. פֿאַר געס נישט, אַז איצט דאַרפסטו זיין פֿאַר די קינדער אַ מאַמע און אַ טאַטע. דיין מאַן, ליבע, איז געווען אַ כשרע נשמה און אַן ערלעכער יוד. טאָ זיי אים נישט מבייש. עס איז איצט ערב שבת און ערב יום־טוב. פֿאַרגעס נישט, ליבע, אַז דו ביסט אַ ייִדישע טאַכטער. גאָט וועט דיר נישט פֿאַרלאָזן. ער איז אַן אבי־תומים. ער שפייזט יעדער לעבעדיק באַשעפעניש.

דער מאַמעס קול רייסט זיך איבער און זי רעדט נאָכדעם ווייטער:
 — פֿאַלג מיך, ליבע, גיי וואָש דיר אַרום און טו אַן דאָס שבתדיקע קאַפטל. און מערקווירדיק. ליבע שטייט אויף געהאַרכזאַם און פֿאַלגט מיין מאַמען און די ווייבער קוקן מיט דרד־אַרץ אויף מיין מאַמען.
 — קום, טאַכטער — נעמט מיר די מאַמע ביי דער האַנט — עס איז שוין באַלד צייט צו בענטשן ליכט.

זעקסטער קאפיטל

אַרעמע לייט

ווי אזוי עס האָט זיך ביי מיר איינגעפלאַנטערט אינגאַנצן אַ פרעמדער פּאָדעם, ווייס איך נישט. דאָס אַלצדינג וואָס איך האָב נאָרוואָס דערציילט, האָט דאָך גאָר קיין שייכות נישט צו דער געשיכטע מיט די לייכטער. נאָך וואָס האָב איך דאָס אַלץ דערציילט?

נאָר אויב יענעם זונטיק, איז נישט אַריינגעקומען גנעסיע, איז דאָס אפשר געווען לאה די מנרקע?

זי האָט דאָך שטענדיק אַ טבע אַריינצוקומען אין אַ ווינטערדיקן פּרימאַרגן, אויף צו כאַפּן אַ קוק אויף די גענדן וואָס מען האַדעוועט און געבן עצות, צי מען דאַרף זיי שוין קוילען, אָדער זיי דאַרפן זיך נאָך האַדעווען.

די מאַמע איז נישט איבעריק צופרידן פון לאהס וויזיטן. זי איז זיי נישט שטאַרק גערן. פאַרקערט, זיי פאַרשאַפן איר אַ סך עגמת נפש, ווייל ווען זי קומט, ברענגט זי איר עפעס אַ „פאַטשט“, אַ נייַעס, אַ פּליאַטקעלע און רכילות, ווי למשל: זי האָט געהערט זאָגן אַז יהודית האָט געזונגען ביי אַ חברטע, איז זיך צונויפגעלאָפן די גאַנצע שטאַט. אָדער, אַז עס איז אַ סברה, אַז מען האָט געזען יהודיתן שפּאַצירן אויפן שאַסיי מיט בחורים, וועגן טאַטן צום ביישפּיל, פּלעגט זי דערציילן דער מאַמען, אַז עס גייען אַרום קלאַנגען, אַז ער לייענט אַפּילו די יידישע היסטאָריע פון גרעץ — אַ זאָך וואָס עס פאַסט נישט פאַר קיין פרומען יידן.

עס געשעט אַמאָל, אַז די מאַמע רעדט איבער וועגן דעם פאַרן טאַטן, פאַר יהודיתן, אָדער פאַר פייגעלע דער שוּחטקע. שרייען זיי אַלע אויף איר. אַז זי איז אַליין שולדיק דערמיט, וואָס זי הערט זיך צו צו לאהס געשיכטעס.

— ביי מיר — שטעלט זיך פייגעלע אויף די שפּיץ־פינגער און זאָגט מיט גדלות — ביי מיר, וואָלט זי געעפנט די טיר מיטן קאַפּ.

— איך וואָלט איר אַרויסגעוואָרפן אויף צוויי שפּענדלעך — רעדט יהודית באַרימעריש.

דער טאַטע גיט מיט פאַרדרוס אַ מאַך מיט דער האַנט:

— אזוי איז זי שוין — ווייזט ער אן אויף דער מאַמען — זי לאַזט זיך טרעטן אויפן קאַפּ.

די מאַמע וויל אַבער בשום־אופן נישט גלייבן, אַז לאה איז איר אַ שונא. און פאַרוואָס זאָל זי דאָס איר זיין — איך האָב איר אַ קינד געקוילעט? אַט די אַלע מעשיות, וואָס לאה דערציילט מיר אויף מיינע קינדער, צי אויף מיין מאַן, די אַלע חסרונות, קריכן מיר פון איין אויער אַריין און פון דעם אַנדערן אַרויס — זאָגט די מאַמע.

— דאָנקען גאָט, מיינע קינדער קען יעדער איינער און מיין מאַן, וועט קיי־נער נישט אַסרן דאָס „קלינגל“, כאַטש ווי לאה זאָגט, לייענט ער די „טריף־פּסולס“.

אויב די מאַמע איז מיט עפעס נישט גערן לאַהן, איז דאָס דערפאַר, וואָס זי ווייס, אַז לאה האָט אַ שלעכט אויג.

— מעג מען פון מיר לאַכן, וויפל מען וויל — זאָגט די מאַמע — איך האָב שוין אַבער דאָס גוט אויסגעפרוּווט. גיט לאה אַ טאַפּ די גענדז, אזוי פאַלן זיי באַלד אָפּ און, להבדיל, אַ קינד. קוקט זי אויף דעם לאַנג, באַקומט עס גלייך אַ „גוט־אויג“. אַנאָמעלטן, איז לאה אַריינגעקומען און דערזען משהלען און אַ זאָג געטאָן: — זעט נאָר אַ מין רויט קאַבאַקל, אַ קיילעכיקס! האָט דאָס קינד באַלד אויפן אַרט זיך אזוי פאַרהוסט און פאַרקייכט, אַז די מאַמע האָט געמיינט, אַז עס איז חלילה אויס מיטן קינד. אַבער וואָס קאָן מען איר טאָן? צי קאָן מען דען יענעם אַנשפיייען אין פנים?

איך פאַרשטיי נישט פאַרוואָס די מאַמע זאָגט, אַז זי לאַזט טרעטן אויפן קאַפּ. ווייל דעמאָלט ווען מען באַדאַרף, פאַרשווייגט איר נישט די מאַמע. מען האָט שוין פאַרגעסן, ווי אזוי די מאַמע האָט אַפּגעהאַקט לאהן די פליגל, אַז יענע איז נאָכדעם געווען עטלעכע יאָר ברוגז.

ביו היינט צו טאָג ליידט דוכט זיך די מאַמע דערפון — ווייל מען באַדאַרף וויסן, אַז לאה איז די איינציקע מיט וועמען די מאַמע איז געווען אַמאָל ברוגז; ווייל צוליב וואָס האָט די מאַמע געהאַט צו ווערן ברוגז מיט איר? קיין קרע־מערין איז זי נישט, אַז זי זאָל זיך דאַרפן קריגן איבער אַ קונה, אָדער איבער פּרנסה. נו, און מיט יענעם ביי איין קיך, וויינט זיך דאָנקען גאָט אויך נישט — איז צוליב וואָס זאָל זי זיך סתם קריגן מיט יענעם? אַבער לאה האָט אַ ביטערן כאַראַקטער, האָט זי גורם געווען דערצו, אַז די מאַמע זאָל אַרויס פון די כלים און זי פאַרטרייבן פון שטוב.

און די מאַמע נעמט זיך דערציילן, די שוין פון לאַנג אַלעמען באַקאַנטע געשיכטע:

— זי הייבט נישט אן צו פארשטיין, פארוואס איז לאה אזא שלעכטע שטיפמאמע, אז אייגנטלעך, איז זי, לאה, גארנישט קיין שלעכטע און מען קאן אפילו זאגן, אז זי האט א גוט הארץ. האט אמאל פאסירט, אין דער צייט, ווען מען איז געווען נאענטע שכנים, אז שרהקע, לאהס שטיפטעכטערל, וואס איז דעמאלט געווען א קינד פון צען יאר, איז אריינגעלאפן אין שטוב און זיך גענומען „בארעדן“ לאהן.

די מאמע האט דער קליינער נישט געוואלט צוגעבן גערעכט. פארקערט, האט איר נאך געזאגט מוסר, הלמאי זי פאלגט נישט, הלמאי זי בארעדט דער שטיפמאמע אא"וו.

— נישט מער — דערציילט די מאמע — פונקט דעם זעלביקן טאג, האב איך געהאט אפגעפרעגלט פאווידלע פון פלוימען און אלע מיינע קינדער זענען געזעסן ארום טיש, געטרונקען טיי און געגעסן ברויט מיט פאווידלע, האב איך אנגעגאסן נאך א גלאז טיי און אנגעשמירט נאך א רייפטל ברויט מיט פאווידלע און קוים מיט צרות געפועלט ביי דער קליינער, אז זי זאל פארווכן מיין פאווידלע. איז מיט וואס האב איך דאס חוטא־בעגל געווען?

— אבער פונקט האט דאס איר „אנגעטראגן“ פון ערגעץ — דערציילט ווייטער די מאמע — נו, האב איך דאס אפגעלייזט פון איר! זי איז אריין אין שטוב ווי א וויכער, מיט געשרייען, געוואלדן און קולות. איך האב נאך אין מיין שטוב אזוינס נישט געהערט. צו מיר האט זיך געשריגן: „כרעשטשנע מאטקע“ (טויף־מוטער) — האסט רחמנות געקריגן אויף א יתומהלע? — און איידער איך האב נאך באוויזן צו ענטפערן, האט זי מיר א שליידער געטאן אין פנים, אט די ווערטער: „ווער עס גלייבט מיר נישט, זאל אויף מיין הארץ איבערקוימען“ — אז איך האב דערהערט, אז זי שעלט מיין מאן, בין איך זייער ביין געווארן און איר געענטפערט מיט דעם גויישיקן גלייכווערטל: „דער הונט בילט און דער ווינט טראגט דאס אוועק“ און איך האב איר געוויזן די טיר.

עטלעכע יאר זענען אוועק, זייט דאן, איך האב טאקע געלעבט רוזיק. אבער ווען שמאי איז — נישט איצט געדאכט — געווען קראנק, בשעת דער „גרויסער שלאפקייט“, דעמאלט האט זיך לאה ווידער געיאוועט. זי האט געקאכט, געוואשן דאס געפעס, געגאנגען אין מארק, געטראגן די פאמיניצעס, געהייצט די הרובעס, געצוואגן די קינדער און — איר ווייסט דאך מיין נאטור — זאגט די מאמע טרויעריק — ווען דער טאטע איז נישט געזונט, טרעט איך פון אים נישט אפ. איך לאז אפילו קיין קינד נישט צו צו אים, סיידן ווען איך פאל שוין פון די פיס. — איך בין אויך נישט ווי אנדערע, וואס לויפן אין די שולן בעטן גאט, אדער מעסטן קברים אויפן הייליקן ארט. שטיל, לעבן זיין בעט, האב איך גאט

געבעטן פאר זיין געזונט און דעמאלט — צען מאל נישט היינט געדאכט — האבן איך דען געוויסט, אויף וואס פאר א וועלט איך גיי ארום? א דאנק לאהן, האבן דעמאלט מיינע קינדער געגעסן א ווארעם געקעכץ. זי האט זיי געלייגט שלאפן און געהאלטן ריין. קאן מען דאס פארגעסן? איי, דאס וואס זי רעדט? מילא, רעדט זי. וואס קאן דאס מיד ארן? איך ווייס דאך, עס איז ביי איר אזא נאטיר, אזא כאראקטיר.

* * *

נו, איז מסתמא טאקע דעם זונטיק אריינגעקומען לאה.
 לאה קומט אריין, רייבט זיך די הענט פאר קעלט און זאגט:
 — א גוט מארגן!
 די מאמע ענטפערט:
 — א גוט יאר!
 און טראכט דערביי: עס איז נאך גאנץ פרי און זי האט שוין צייט, צו קר-
 מען „גוט-יום-טוב“ ביטן.
 לאה רוקט זיך צו צו דעם אויוון, קוקט אריין אינעווייניק, ווארעמט זיך
 די הענט און פרעגט:
 — און וואס מאכט פייגל?
 — וואסער פייגל? — מאכט זיך די מאמע תמעוואטע.
 קרימט זיך לאה נאך:
 — וואסער פייגל? — די גאלדענע, איך מיינ פייגל, דוד דעם שוחטס.
 — דאנקען גאט, נישטקשה — ענטפערט די מאמע.
 — נו, עס האט איר אפגעגילט, זי האט זיך דאס מאל אויסגעדרייט.
 — איך פארשטיי נישט, וואס דו רעדסט — זאגט די מאמע.
 — גאנץ טאלנע קלינגט דערמיט — פלאצט אויס לאה — מען שמועסט,
 אז די אפטע מפלען וואס פייגעלעע האט, איז ווייל זי „טרייבט אפ“.
 — וואס? — שרייט די מאמע אויסער זיך — זאגט מיר, ווער האט דאס
 דיר געזאגט?
 — איך האב דאס פון פינגער נישט אויסגעזויגן — זאגט לאה.
 די מאמע שפייט אויס ביזו, אין פאמויניצע, זי איז שטארק אויפגערעגט.
 — אזא זאך אויסטראכטן! איך זאג דיר, אז טאלנע איז ערגער ווי סדום.
 — ווער וועט גיין שווערן פאר איר? — פרעגט לאה פארביסן — זי איז
 טאקע א גוטע שוועסטער דייע, אבער נישט אלץ, איז זי דיר מחויב צו דער-
 ציילן.

— און דו, פונוואָנעט ווייסטו אז יאָ? — פרעגט די מאַמע מיט כעס.

— איך ווייס טאַקע נישט, נאָר אַז מען קלינגט, איז מסתמא אַ גאָ. זי איז דאָך עפעס אַ היינטוועלטטיקע.

— אַזוי! — שרייט ווילד די מאַמע — איך וועל יענעם דעם פנים צע-רייסן, ווער עס האָט דאָס אויסגעטראַכט אויף פייגען, אויף אַזאַ גאַלדן ווייבל. איך קען זי גוט און ווייס אַז זי איז נישט ביכולת צו טאָן אַזאַ עבירה. דאָס איז דאָך אַ פאַרברעכן. עס איז דאָך פונקט ווי טויטן אַ קינד, ווייזט די מאַמע אָן אויף מיר.

הייסט דאָס, אַז לאה האָט געמיינט אַפטררייבן קינדער. איך קאָן פשוט נישט איינשטיין אויפן אַרט. איך בין שרעקלעך נייגעריק צו וויסן, ווהיין גייען אַוועק די קינדער, ווען מען טרייבט זיי אַפ און נאָך אין אַזאַ קעלט... איך היט מיר צו פרעגן, ווייל איך ווייס, אַז ווען איך פרעג איין וואָרט, וואָלט די מאַמע אויס-געלאָזט צו מיר איר גאַנצן כעס. זי וואָלט זיכער מיר געשלאָגן. הלמאי איך מיש מיר אין זאַכן, וואָס אַ קליין מיידעלע דאַרף נישט וויסן. בפרט נאָך פאַר לאה, וואָלט די מאַמע נישט דורכגעלאָזט די געלעגנהייט צו ווייזן, ווי אַזוי זי „לערנט קינדער“.

איך שפיץ דעריבער אָן די אויערן און הער זיך צו ווי די מאַמע טענהט, אַז פייגעלע האָט זיך גענוג אָנגעפלאָגט אין איר לעבן. צו אַכט יאָר איז זי גע-וואָרן אַ „קיילעכדיקע יתומה“, זיך אויפגעהאַלטן ביי אַ חתונה-געהאַטער שוועס-טער. די שוועסטער האָט יעדן יאָר געבוירן אַ קינד און פייגעלע האָט זיך גענוג אָנגעניאַנטשעט מיט די פלימעניקלעך. חתונה געהאַט האָט זי זייער יונג און אמת איז, אַז דוד איז אַ פיינער יונגערמאַן, מיט אַ גוטער פרנסה, ווייל ער האָט געירשנט פון פאַטער די „חזקה“ פון שחיטות, האָט ער אָבער אויך געירשנט די שוועסטער אויף חתונה צו מאַכן און פאַר די ברידערלעך דאַרף מען צאָלן שכר-לימוד און זיי אויסלייזן ביים פריזיוו. מיט איין וואָרט, די אַלע יתומים זענען געבליבן ליגן אויף זיינע פלייצעס. פייגעלע איז דערביי גענוג פאַרשוואַרצט געוואָרן. זי האָט אַפילו נישט געהאַט קיין כוח צו הייבן די גרויסע טעפ, וואָס זי האָט אַליין געקאַכט און שלעפן פון מאַרק די שווערע קוישן, די ברעמענעס האַלק, די פאַמוניצעס אַרויסטראָגן און אַנדערע זאַכן. די שוועגעריןס האָבן איר זייער ווייניק געהאַלפן און זי אַליין איז באַלד „באַפאַלן“ געוואָרן מיט פיצלעך קינדער, זאָלן געזונט זיין. די מאַמע גיט אויך צו, אַז פייגעלע האָט אַ גאַלדענעם כאַראַקטער. מיט די שוועגעריןס, האָט זי קיין איין מאָל קיין וואָרט נישט פאַר-ביטן.

— אבער אזוי, שטילינקערהייט — זאגט לאה גיפטיק — האט זי זיי צו-
ביסלעך ארויסגעפראוועט קיין אמעריקע.

די מאמע צעשרייט זיך אן אויפגערעגטע:

— אזוי? זי איז אפשר אויך שולדיק אין דעם, וואס דא אין טאלנע, איז
פאר זיי קיין תכלית נישט געווען? ביז היינט צו טאג צאלט זי די הובות פאר
זייערע שיפסקארטן, נאך מיט פראצענטער און זיי, וואס? אבי זיי שיקן איר
זיסע בריוועלעך, מיט גלאנציקע קעמעלעך און פאטשערקעס פאר א מתנה און
וויטער גארנישט. זי הארעוועט איבער די כוחות.

די מאמע נעמט פלוצלינג אן לאהן ביים ארבל און רעדט צו איר שטיל און
פארטרוילעך:

— איך טענה צו איר, דו מיינסט אן דיין מאן וועט דיר שטעלן א גאלדע-
נע מצבה? איך בעט מיר ביי איר: וואש נישט אליין דאס וועש, גיב דאס אוועק
צו וואשן און זי ענטפערט מיר, אן זי האט קיין עין-הרע קינדער פאר וועמען זי
צאלט שכר-לימוד און פון קליינערהייט לערנען זיי ביי איר אויך רוסיש און זי
איז דעריבער א גרויסער בעל-חוב. איך לייקן דען, אן איך האב איר מקרב געווען
פון דער ערשטער מינוט? — זי איז דא עלנט און איז א ווייבל א גאלד. א קלוג
ווייבל, א לייטיש ווייבל, א סעריאזע ווייבל, א סטארקעלנע ווייבל, אן ערלעך
ווייבל! — טאלנע איז וואס אין דער קארט, אויב מען האט דא געקאנט אויס-
טראכטן אויף פיילען אזא זאך. אפטרייבן גאר! האסטו געזאגט? אז טפו זאלן
זיי ווערן! שפייט אויס די מאמע.

די מאמע שרייט און לאה שרייט און זיי רעדן פראנק און פריי דערפון, אן
פיילג האט א "פרויען-קראנקהייט". איז דאס דאך א סימן, אן מיין טאטע איז
נישט געווען אין דער היים, ווייל זיי וואלטן פאר קיין פאל נישט געוואגט צו רעדן
אין דער הויך פון אזא ענין אין טאטנס אנוועזנהייט.

איז דאס דאך ווידער נישט דער זונטיק וואס איך באדארף; ווייל יענעם
זונטיק איז דער טאטע נישט ארויס פון שטוב צוליב זיין נישט-געזונטקייט. האב
איך, הייסט דאס, וויטער אויסגעוויקלט אן אנדער שנירל?

ווער זשע דען איז אריינגעקומען יענעם פרימארגן? יעדער טאג וויקלט זיך
דאך אויס אויף אן אנדער אופן און הייבט זיך אן פון דער גאס. נישט פון פינ-
גער קאן מען אויסוויגן א טאג און ווער פארט קומט אריין דורך דער טיר פון
דער גאס?

* * *

און אפשר זאל איך פרווון אויף אזא אופן? יעדן טאג קומען אריין ארעמע־לייט בעטן נדבות. די גרעסטע טייל שטענדיקע, האבן שוין זייערע טעג. דוכט זיך אז דאס וועט זיין דער בעסטער פלאץ. עס פעלט מיר בלויז אויסצוגעפינען וועלכער ארעמאן עס קומט זונטיק אינ־דערפרי. אזוי ארום וועט זיך מיר אויסוויקלען דער זונטיק וואָס איך באַדאַרף און וועט שוין אויך מיטשלעפן דעם מאַנטיק מיט זיינע געשעענישן.

קוים אָבער האָב איך אָנגערירט דאָס בינטל אַרעמעלייט, שפּרינגט אַרויס דער ערשטער, ווי שטענדיק, דאָס נידעריקע פעסטע ייִדל, מיט דער רויטער נאָז, מיט די האַלב־פּריילעכע און האַלב־טרערנדיקע אויגן — ישראל „דער פּריילעכער קבצן“ איז געווען זיין צונעמעניש. ער שיט מיט חכמות, ער דערציילט פּריילעכע גייעסן פון שטאַט, מעשיות פון פּאַרצייטן, גלייכווערטלעך און וויצן וואָס גייען אַרום אין שטאַט. דער טאַטע זאָגט אָפּילו אַז ער איז אַ באַרימער, אַ ליגנער, אַ שקרן; אַז אַלע זיינע מעשיות, וואָס ער דערציילט, האָט ער גענאַשט אין דעם „הויף“ ביי די „גוטע־יידן“ און אין די בתי מדרשים, הינטער דער הרובע. ער האָט שוין אָבער אזוי פיל מאָל דערציילט די זעלביקע מעשיות, אַז ער אַליין מיינט טאַקע, אַז דאָס אַלץ איז אַן אמת און אַז דאָס אַלץ וואָס ער דערציילט האָט מיט אים אַליין פּאַסירט...

אַט למשל דערציילט ער, ווי אזוי ערב יום־כיפור, ווען אין יעדער שטוב גיט מען די אַרעמעלייט מערער אַ גראַשן און טאַקע אַ גלעזלע בראַנפן מיט אַ שטיקל לעקער און מען ווינטשט אַ גוט יאָר, ווייל עס איז דאָך עפעס ערב יום־כיפור אויף דער וועלט, אַ צייט ווען אַ פּיש אין וואַסער ציטערט, איז אַט — דערציילט ער זיפּצנדיק — אין אזא טאָג זאל ער האָבן אַריינגעקומען צו אַ באַ־וווסטן טאַלנער אויפגעקומענעם גביר, וואָס האָט אַ שם צו זיין זייער אַ קאַרגער, גיט מען אים דאַרטן אַ נדבה אַ גראַשן, פונקט ווי עס זאל זיך האַנדלען פון אַ פשוטן געוויינלעכן טאָג. פּאַרדריסט דאָס אים שטאַרק, גייט ער צו גלייך צום באַלעבאַס, דערלאַנגט אים די האַנט און זאָגט אים מיט אַ שיכורלעכער שטימע: לחיים באַלעבאַס! גאָט זאל אונדז העלפן, מיר זאָלן אַלע דערלעבן איבעראַיאָר און איך זאל מער קיין אַרעמאָן נישט זיין און איר זאלט קיין באַלעבאַס נישט זיין... זעט ישראל, אַז דעם עולם געפעלט די מעשה, מען לאַכט, דערציילט ער נאָך אייניע:

איינמאָל, ווען ער איז געווען אין אַ פרעמד שטעטל, איז ער געקומען פריי־טיק אין מרחץ. ער גיט אַ קוק, אויף אַ לאַנגער באַנק, אין סאַמע מיטן, זיצט איי־נער אַליין דער גרעסטער גביר פון שטעטל, אַ פעטער, אַ דיקער מיט אַ גרויסן בויך. ער זיצט אַרומגעוויקלט מיט אַ שניי־ווייסן ליילעך און שוויצט. אויף די

איבעריקע בענק אין באַד איז ענג און עס איז נישטאָ קיין פיצל ליידיק פלאַץ. געמט ער "דער פריילעכער קבצן" און זעצט זיך אַוועק אויף דער באַנק לעבן גביר און צעבינדט זיך זיין פעקעלע. דער גביר רוקט זיך אָפּ פון אים, רוקט ער זיך צו געענטער, זעט ער ווי דער גביר שוויצט, סאַפעט און מרוקעט, האָט ער זיך דער-שראַקן, טאַמער באַקומט דער גביר די אַפּאַפּלעקסיע, רופט ער זיך אָן צו אים: ר' גביר, אפשר ווילט איר איך זאָל אַוועקגיין פון דאַנען? שאַקלט יענער צופרידן מיטן קאַפּ אויף יאָ — טאָ, פאַרוואָס האָט איר מיר באַלד נישט געזאָגט? איר מיינט, איך וויל דווקא זיין אייער שכן? — זעט איר, איבער הונדערט יאָר, אויפן הייליקן אָרט, דאָרטן וואַלט איך זייער געוואַלט זיין אייער שכן. — פאַרוואָס? — האָט אים יענער געפרעגט. — ווייל, פאַרשטייט איר מיד, ווען די ווערעם וועלן זיך נעמען צו אייך קיין עיני-הרע, וועלן זיי שוין אין מיר פאַרגעסן...

דער ערשטער צו לאַכן פון דעם ווייז איז ער אַליין. אים אָרט אַפילו נישט, אַז מען זאָגט אים, אַז די מעשה האָט ער אַוודאי געהערט דערציילן וועגן הער-שעלע אַסטראָפּאָליער. ער שמעקט זיך רויק זיין טאַבאַק, אָבער אַז מען דערקירט טשעט אים שטאַרק, פאַרמאַכט ער אַלעמען דאָס מויל, דאָס הייסט ער דערציילט אַ לאַנגע מעשה, ווי אַזוי ער, דער אַרעמער ישראל, האָט זיך אַרויסגעוויזן קלי-גער פון גאַנץ טאַלנע. און קיינער וואָגט נישט צו לייקענען די זאך. די מעשה איז דווקא גאָר אַ טרויעריקע און קיינער לאַכט נישט פון דעם.

ער דערמאָנט זיך, ווי נישט היינט געדאַכט, נאָך דער דורכגעפאַלענער קאַנס-טיטוציע, זענען כמעט אין אַלע אַרומיקע שטעטלעך פאַרגעקומען פאַגראַמען, גאָר טאַלנע — געלויבט דער אויבערשטער — איז ניצול געוואָרן. כאַטש פונקט אַהער קיין טאַלנע, האָט מען אַראַפּגעשיקט אַ באַווסטן אַגיטאַטאָר פון די "שוואַר-צע מאות", אַ געוויסן פעטראָוו ימח-שמו. דער דאָזיקער פאַרשוין האָט זיך אויס-געצייכנט מיט זיין בריהשקייט צו גרינדן די "שוואַרצע מאות", וועמענס ערשטע אַרבעט איז פאַרשטייט זיך געווען צו מאַכן אַ פאַגראַם. עס איז געווען אַ צייט, קאָן מען זאָגן, ווען דער חלף איז שוין געלעגן אויפן האַלדז. די קרעמער האָבן דערציילט, אַז זייערע קונים, די "גוטע פריינט" וואָס זיי האָבן צווישן די פויערים, זענען געקומען און זיי איינגערוימט אַ סוד און געוואָרנט: באַהאַלט אייערע פאַר-מעגנס און טאַקע זיך אַליין, מיט ווייב און קינד, ווייל אַלץ איז שוין צוגעגרייט און דאָס אומגליק מוז געשען. מען האָט זיך געריכט אַז דאָס זאָל פאַרקומען אין אַ געוויסן דינסטיק, ווען עס קומט פאַר דער יערלעכער גרויסער יאַריד, בעת דער חגא. דעמאָלט האָט זיך אַראַפּגעלאָזט איבער טאַלנע אַ חושכדיקע כמאַרע, אַ שרעק און אַ מורא. גרויס און קליין זענען אַרומגעגאַנגען אין פחד און ציטער-ניש. פיצלעך קינדער האָבן געפלאַטערט ווי די פייגעלעך אין ווינטער.

ביי די ווערטער כאפט ר' ישראל א שמעק טאבאק און צעוויינט זיך מיט ביטערע טרערן. זיין געוויין נעמט אבער קיינער נישט ערנסט, ווייל ווער ווייסט דען נישט, אז א שיכור איז גרינג אויף טרערן.
 ער זעצט פאר:

— די גאנצע שטאט האט דעמאלט דעם קאפ פארלוירן. די רייכע באלעבא-
 טים האבן אין די נעכט געזוכט לעכער און „סעקרעטן“ צו באהאלטן סחורות,
 צירונג און געלט און בייטאג זענען זיי געלאפן צו נאטשאַלסטוואַ סטארען זיך,
 געשיט מיט געלט און געזוכט ווי אזוי צו באוואַרענען טאלנע. פרומע יידן זענען
 כסדר געזעסן אין די בתי מדרשים, מתפלל געווען און געזאָגט תהילים; ווייבער
 האָבן געמאַסמאָן קברים, געטראַגן ליכט אין בית מדרש, געוויינט פאַרן ארום-קודש
 און הברה-לייט רעוואָלוציאָנערן האָבן זיך געדרייט אין די הינטער-גאַסן און
 געפלאַנעוועט ווי אזוי „זיי“ וועלן דאָס באַשיצן די הייזער. די קלייטן האָבן זיי
 מפּקיר געווען, ווייל גיי האַלט מלחמה קעגן אַזאַ המון, אָבער די הייזער האָבן
 זיי געגלייבט גאַנץ ערנסט אָפּצוראַטעווען. זיי האָבן זיך צונויפּגערעדט, ווער
 אויף וואָס פאַר אַ פּונקט עס וועט שטיין, עס איז געווען אַ סברה, אז זיי האָבן
 געהאַט געווער און אז אייניקע קריסטלעכע אַרבעטער פון צוקער-זאַוואַד און אויך
 סטודענטן האָבן זיי געזאַלט העלפן.

אים, ישראלן, כאַפט אַן אַ געלעכטער, ווען ער דערמאָנט זיך אין אַט דער
 באַרישקייט פון די יונגאַטשעס; נישט גענוג וואָס זיי האָבן זיך געגרייט צו פאַר-
 מעסטן מיט די כוחות מיט עשון, האָבן זיי נאָך געגלייבט אז עשו אַליין וועט
 קומען זיך איינשטעלן דאָס לעבן פאַר זיי. איז דאָך פון אַזעלכע משוגעים נישט
 שייך צו רעדן. אַ צייט איז דאָס געווען, אז יידן אויף דער גאַנצער וועלט זאָלן
 שוין אויף אייביק באַהיט זיין פון אַזעלכע צרות.

אַט דעמאָלט איז ער, ישראליק, אַוועק אויף דעם הייליקן אַרט זיך אויסצו-
 וויינען לעבן דעם אוהל פון דעם אַלטן צדיק זכרוננו לברכה. ווען ער האָט דערזען
 דעם אוהל מיט דעם נר-תמיד, וואָס ברענט שטענדיק אין אַלע צייטן, מעג דו-
 נערן און בליצן, רעגענען אַדער שנייען, ברענען דאָרטן שטענדיק די ליכט אין דער
 מנורה (די פרומע ווייבער פון טאַלנע, זאָלן געזונט און שטאַרק זיין, היטן אָפּ
 די דאָזיקע מצווה). ווען ער איז יענעם מאָל אַהין אַריינגעקומען, איז אים באַלד
 קלאָר געוואָרן, אז דער רבי, דער ליכטיקער צדיק, וועט אויספּוועלן ביי דעם
 רבּונו של עולם, אז טאַלנע זאָל ווי ביז איצט ניצול ווערן פון אַ פּאַגראָם. נישט
 אומזיסט זאָגן אַלטע יידן, אז זינט כמעלניצקין ימח שמו וזכרו, איז אין טאַלנע
 חלילה קיין פּאַגראָם נישט פּאַרגעקומען.

ווי מען זעט אים אַ לעבעדיקן, אים דעם פריילעכן קבצן — דער וואָס וועט

זיך קיינמאל נישט אפזאגן פון אביסל בראָנפן, אַפילו ווען איר וועקט אים אויף אין מיטן דער נאַכט — ער איז דעמאָלט אַראָפּ פון הייליקן אַרט אַ פריילעכער און אויסגעלייטערטער און האָט זיך געלאָזט איבער דער שטאַט טרייסטן און מונטערן; בעטן מען זאָל נישט פאַרלירן די האַפענונג און האָבן בטחון, מען זאָל גלייבן, אַז גאָט וועט נישט פאַרלאָזן און אַז טאַלנע האָט אַ ספעציעלן זכות דער־מיט, וואָס דער „אַלטער“ זכרונו לברכה, ליגט אויפן אַלטן בית־עולם אין מיטן שטאַט. אַבער, ווייס איך וואָס, קיינער האָט זיך צו אים נישט צוגעהערט. פרומע יידן האָבן טרויעריק געזיפצט און געשאַקלט מיט די קעפּ, אַז בלויז אַ נס קאָן ראַטעווען טאַלנע.

— נו, איך בעט אייך זייער — זאָגט ר' ישראל — איז דען ביי דעם רבונו של עולם שווער צו באַווייזן אַ נס, ווען ער וויל נאָר? פון די קרעמער, איז דאָך אַוודאי נישטאַ וואָס צו רעדן, זיי זענען אַפגעקור־מען מיט צוואַרפן אים אַ מטבע און גייט אייך געזונטערהייט, דער קאַפּ איז נישט דערביי אויסצוהערן מעשיות און די קרעמערין גאַלדע אייזיקס, וואָס אויף איר זאָגט טאַלנע, אַז זי איז אַ חכמה, זי האָט אים אַפגעענטפערט מיט אַ גוייש־גלייכווערטל:

„ווער עס פאַרמאָגט גאַרנישט, האָט פאַר קיינעם קיין מורא נישט“.

— וואָס זאָגט איר אויף אַזאַ חכמה? — גלייך ווי אַ נגיד האָט צען לעבנס און אַן אַרעמאָן האָט קיין נפש אויך נישט. און אַ חוץ דעם, ווען ער זאָל אַפילו וויסן אויף זיכער, אַז אים וועט גאַר־נישט געשען, נאָר די שטאַט חלילה זאָל חרוב ווערן — די שעה זאָל קיין שעה נישט זיין — טאָ צו וואָס טויג אים דעמאָלט זיין לעבן? נישט אַנדערש, ווייזט אויס, אַז די וועלט ווייס וואָס זי זאָגט, אַז די קלוגסטע ידענע איז נאַרישער פון דעם נאַרישסטן מאַנסביל.

דערביער האָט ער זיך גענוג גערייצט מיט די אַלע וואָס האַלטן זיך פאַר חכמים. ווייל עס איז שוין די העכסטע צייט, אַז מען זאָל וויסן אַז די גרעסטע חכמה איז צו גלייבן אין גאָט און האָבן בטחון. אַבער גיי רעד מיט אַזעלכע כאַ־מולעס און גראַבע קעפּ. ווען עס איז געקומען דער דינסטיק די חגא, איז זיך צו־זאַמענגעפאַרן אַזאַ גרויסער יאַרד, אַז פון זינט טאַלנע איז טאַלנע, איז נאָך אַזאַ יאַרד נישט געווען און דערנאָך איז דער יאַרד זיך צעפאַרן, שאַ־שטיל! — דאַנ־קען גאָט אַדורך בשלום.

לערנען זיי פשט, אַז טאַקע דערפאַר, ווייל עס איז געקומען אַזאַ גרויסער עולם, זענען די כוליאַנעס בטל געוואָרן בשישים און אַזוי ווי זייער עלטסטער דער אַנפירער. איז נישט געקומען, זענען זיי געלאָפן פון איין עק שטאַט צו דער

צווייטער, ארויסגעקוקט אויף אים און אזוי צוביסלעך זיך צעפארן (א ווינטער-דיקער טאג איז דאך קליין). פרעגט איר דאך א שאלה: פארוואס איז דער דאזי-קער אויסווארף נישט געקומען? ענטפערן זיי אייך: ווייל ער איז במחילה געלעגן שיכור. און פארוואס עפעס שיכור? — טאג הערט מיט קאפ.

זיי זאגן אז ער איז געווען שיכור דערפאר, ווייל אין דארף אייוואנקע, האט אים איינער א שגץ אונטערגעריקט אַזא „כוסה“, א געמיש פון פארפראוועטן בראַנפן מיט וויין, פון וועלכן ער איז אָפגעשלאָפן גאַנצע צוואנציק שעה און פאר-שלאָפן דעם יאָריד.

— ווי געפעלט אייך אַזא מעשה? — לאַכט פריילעך ישראל — ווען זיי שטעלן זיך אַפילו מיט איין פוס אויף דער ערד און מיטן צווייטן פוס אויפן דאָך, גלייבט ער נישט, אַז דאָס זאָל זיין די סיבה.

ער, ישראל, איז שוואַך ווי אַ פליג אין פאָרגלייך מיט אַט דעם אייזערנעם גוי. אַלע ווייסן, אַז דער פעטראָוו איז אַ גיבור; ווי אזוי זשע איז מעגלעך, אַז אַזאַ גויעץ זאָל נישט קענען טרינקען קיין בראַנפן? ער וואָלט געוואָלט אויף טשיקאָועס פרווון. אַדראַ, זאָל מען אים מישן בראַנפן מיט וויין און מיט ביר, וועט מען זען צי ער וועט פאָרלירן דעם פאָרשטאַנד. ער איז זיכער אַז נישט.

און זאָל אַפילו זיין, אַז דער געטראַנק האָט אים געמאַכט פאָרשלאָפן דעם יאָריד, איז דען דאָס נישט קיין נס מן השמים? ווער דען, אויב נישט גאָט ברוך הוא, האָט איינגעגעבן דעם שגץ דעם געדאַנק צו מישן דעם וויין מיט בראַנפן? ער איז אַפילו גרייט נאָכצוגעבן, אַז דער פאַל פון דינסטיק איז געווען אַ ריינער צופאַל. נאָר ווי באַלד אזוי — זינגט ער מיט אַ גמראַניגון — טאָ וואָס איז פאָרגעקומען אויפן צווייטן זונטיק? ווייל נאָכדעם ווי די חברה באַסיאָקעס און אויסוואַרפן זענען דורכגעפאַלן דינסטיק, איז ביי זיי, צוזאַמען מיט זייער אויס-געניכטערטן עלטסטן אָפגעשמועסט געוואָרן, אַז דאָס שטיקל אַרבעט זאָל גע-מאַכט ווערן זונטיק. ער האָט געזאָלט אַנקומען פון דעם נאָענטסטן דאָרף, וווּ ער האָט געהאַלטן סטאַנציע און די „קאַמפאַניע“ האָט געזאָלט וואַרטן אויף אים לעבן קלויסטער און גלייך ווי ער וועט נאָר אָפדרשענען פאַר זיי, זאָלן זיי באַלד מאַכן די שפּיל רחמנאָ-ליצלן. זענען ווידער געקומען היימישע פּויערים פון דאָרף און גענומען וואַרענען פאַר דעם וואָס וועט פאָרקומען זונטיק און די יידן פון שטאָט האָבן ווידער געציטערט און געפלאַצערט.

זונטיק אינדערפרי איז לעבן קלויסטער שוין געשטאַנען די גאַנצע באַנדע און דער גלח האָט געהאַלטן פאַר זיי אַ דרשה; ער האָט כלומרשט זיי געוואַרנט, אַז עס איז אַן עבירה צו פאָרגיסן בלוט. דאָס מיינט צו זאָגן, אַז ראַבעווען מעג מען יאָ. נו, וואָס איז דעם זונטיק פאָרגעקומען? — דאָס ווייסן דוכט זיך אַלע.

פונקט האָט גאָט אַזוי געפירט, אַז דער „אדון בפקדו“ זאָל דורכפאָרן מיט זיין בריטשקעלע, מיט אַ קליין שייגעצל אַלס אַנטרייבער, לעבן דער „נאַראַדנע טשיינע“. די טשיינע איז כמעט די שענסטע געביידע פון שטאָט און ער זעט אַ סך פויערישע פורן אין דרויסן, ווערט אים דער ענין זייער טשיקאָזע און ער פּרעגט זיין „בעל-עגלה“ וואָס איז דאָס פאַר אַ הויז? ענטפערט אים דער קליי-נער: דאָס איז דאָס פאַלקסהויז. אפשר וויל דער פּריץ זיך אָפּשטעלן, אַ קוק טאָן און זיך אַנוואַרעמען? — אדרבא — ענטפערט יענער — מיר וועלן כאַפּן אַ קוק, קומט ער אַריין אין טיי-הויז, איז דאָס פול געפאַקט מיט מענטשן. עס קאָכט דער קעסל און עס זידן די סאַמאָואַרן. מען טרינקט טיי, אַז עס גייט אַזש אַ פאַרע. נעמט דער „פּריץ“ אַראָפּ זיין קוטשמע, צלמט זיך איבער ביי די אי-קאַנעס, פאַרנייגט זיך פאַר דעם עולם, באַגריסט זיי מיט אַ ברייטן גוט-מאַרגן און שטעלט זיך אַוועק אין מיטן זאָל קעגן דעם קייסערס בילד. ער איז אַ הויכער און שיינער יונג, מיט אַ געזונט לויטער פנים — בלוט און מילך, מיט געדיכטע, פאַרדרייטע וואַנצעס, לאַנגע לאַקן און שוואַרצע ברענענדיקע אויגן. ער גיט אַ וואַרף דאָס היטל אין דער הויך און לאַזט הערן זיין דרשה אויף אַזאַ אופן:

— איר מענטשן רוסישע, פּראַוואַסלאַוונע, גוטע ערלעכע מענטשן. אייך איז שלעכט און ביטער. אייך איז ענג. איר ליידיט הונגער און קעלט און אין דעם אַלעמען זענען שולדיק די „זשידעס“. די יידן זענען פּיאַווקעס, וואָס זייגן אייער בלוט, ראַבעווען ביי אייך און אַזױו אין דעם נוסח.

תחילת האָט דער עולם געשוויגן. נאָר נאָכדעם רוקט זיך אַרויס פון אונ-טערן טיש אַ נידעריק קליין מענטשעלע, אַ געשטופלטער, אַ מיאוסער — קיין צוויי גראַשן וואַלט איך פאַר אים נישט געגעבן. אַזוי די גרויס — ווייזט ישראל מיט דער האַנט — נידעריק ביי דער ערד. און ער שטעלט זיך אַנטקעגן דעם הויכן שיינעם פאַרשוין און זאָגט אים אַזוי:

— דו, פּריץ, רעדסט זייער שיינע רייד. אָבער אַליין ביסטו אַ פּריץ און אַ פּרעמדער דאָ. דו ביסט נישט קיין היגער און ווייסט דעריבער נישט וועגן אונ-דערע נויטן. ווייל ווער עס איז אין דער אמתן שולדיק, ווייסן מיר אַליין. מיר זענען מענטשן, פּרידלעכע אַרבעטער, נישט קיין רוצחים און עס וועט זיין אַ סך גלייכער, אַז דו, פּריץ, וועסט דיר גיין דיין וועג און אונדז לאַזן צורו, ווייל קיין בונטאָוושטשיקעס האָט מען ביי אונדז נישט ליב.

דער עולם האָט אים גענומען אונטערהאַלטן:

— ווער קען זיי? ווער ווייסט ווער זיי זענען? זיי קומען בונטעווען דאָס פאַלק און עס אַריינפירן אין אַ זינד, אין אַ גרויסן אומגליק.

און נאָך איידער דער פאַרשוין האָט באַוויזן צו ענטפערן און אַפילו צו

עפענען דאָס מויל, איז פלוצלינג דאָרטן אויסגעוואַקסן סליווקע דער סטראַזש-
ניק. נו, אים קען דאָך גאַנץ טאַלנע. אַלע ווייסן וואָס פאַר אַ קלוגער גנב דאָס
איז — ממש אַ ברען. אַפנים, אַז די וועלט זאָגט אַז ממזרים זענען קלוג, איז
דאָס אַזוי. גיט סליווקע אַ ווונק און אַ טאַרע דעם פאַרשוין און רופט אים אַרויס
אויפן גאַניק פון דער „טשיינע“ און זאָגט אים בזה הלשון:

— זיי וויסן, פריץ, אַז דו ביסט דאָ זייער שלעכט פאַרפאַרן. דאָס איז אַ
גאַראַד, זאָג איך דיר, אַ מסוכנה חברה. פאַלג מיר, פריץ לעב, און פאַרנעם זיך
פון טאַלנע כל-זמן דו ביסט נאָך גאַנץ. איך אַליין וועל דיר אַרויספירן, צוליב
זיכערקייט וועגן, אויף דיין בריטשקע פון שטאַט. מען טאַר אַט דעם עולם נישט
געטרויען, ווייל דו שפילסט זיך מיטן לעבן...

אַזוי אַרום איז די שטאַט געראַטעוועט געוואָרן און סליווקע גנב האָט דעמאָלט
געמאַכט אַ שיינע אפּותיקא. אין יעדער קלייט האָט ער זיך באַרימט, אַז ער האָט
אַנגעוואָרפן אַזאַ שרעק און פחד אויף דעם פאַרשוין, אַז יענער וועט שוין פאַר-
זאָגן אַ צענטן און וועט טאַלנע מער נישט פאַרטשעפּען. די קרעמער האָבן אים
געלויבט און געטיילט געלט, ווער אַ קערבל, ווער אַ האַלב קערבל און ווער בלויז
אַ פּערציקער. קיין ליידיקער איז ער פון ערגעץ נישט אַרויס. — נו, דאַרף מען
דעם רבּונו של עולם לערנען ווי אַזוי אַפּצוראַטעווען אַ שטאַט?

אַט די מעשה האָט ישׂראל דערציילט נאָר פון צייט צו צייט. געוויינלעך
קומט ער מיט די טעגלעכע נייעסן.

— וואָס האָט ער דערציילט דאָס לעצטע מאָל ווען ער איז דאָ געווען? אַ
יא, ער איז אַריינגעקומען פונקט ווען די מאַמע האָט געזיפט מעל. נאָך דעם באַ-
גריסן זיך, האָט ער גענומען אַביסעלע מעל עס צערירן אויף דער דלאַגניע, געקוקט
אויף דעם ביים ליכט פון פענצטער און גענומען לויבן דאָס מעל.

— קלאָר ווי זילבער. איר וועט שוין האָבן די אמתע שיינע קוילעטשן.

די מאַמע ענטפּערט אויף דעם גאַנץ באַשיידן:

— אויב עס וועט געראַטן.

— וווּ קויפט איר די מעל? ביי מרדכי לייבן?

— ניין, ביים חיימען.

— אַזוי? איך האָב געמיינט, אַז ביי מרדכי לייבן, ער איז שטיין־רייך. עס

איז אַ סברא, אַז ער גיט זיין טאַכטער גאַר אַ גרויסן נדן, אַבי עס זאָל זיך נאָר
מאַכן אַ דאַקטער. עפּעס אַנדערש. זעט איר, איז ער ביי זיין טאַטן נישט געוואוינט.

— מהיכיתית — ענטפּערט די מאַמע — עס איז דען אַן עוולה? עס איז

זיין קינד. פאַרוואָס זאָל ער איר נישט געבן, וויבאַלד גאַט האָט אים געהאַלפן און

ער פארמאגט. און א שיין מיידל איז זי, טאָ פאָרוואָס זאָל ער טאָקע נישט וועלן קיין דאָקטער?

— אזוי? — רעדט בייו ישראל — נאָ דיר אַ שיין מיידל! מיט די רויטע באַקן זעט זי אויס ווי אַ דאַרפישע פאַראַסקע. יענע וואָך איז זי געווען אין כריס-טיאַנאַווקע, זי האָט זיך אָנגעקוקט מיט אַ חתן אויף דער סטאַנציע. עס איז אַבער גאַרנישט געוואָרן דערפון.

מאַטל טאַבלין דער שדכן האָט דערציילט, אַז דער בחור לערנט אויף דאָקטער און איז גאַר אַן אַנטיק. פון זייער אַ פיינער משפחה. ער, דער שדכן, האָט זיי געלאָזט אַליין, ווי עס איז די היינטיקע מאַדע. ער האָט געהאַפּט, אַז זיי וועלן שפּאַצירן עטלעכע שעה און זיך אָפּשמועסן צו טרעפן נאָך אַמאַל, זיך דורכ-שרייבן (און ער באַדאַרף נעבעך האָבן די פאַר רובל שדכנות). ערשט, ער זעט אַז עס איז אַ נעכטיקער טאַג. ער גיט אַ קוק, דער בחור געזעגנט זיך שנעל, ער איילט זיך צו דער באַן. ער האָט קיין צייט נישט צו וואַרטן ביז אַ צווייטן באַן. זעט ער דאָך שוין אַז די שפּיל איז פאַרן טייוול, לויפט ער צו צום צוג און באַ-ווייזט נאָך צו פרעגן: — וואָס הערט זיך דאָקטער? וואָס זאָגט איר עפעס אויף דער „באַרישניע“. ענטפערט אים דער בחור שנעל: — איך זאָג אַז זי איז פול-קאַם געזונט און זי באַדאַרף נישט קיין דאָקטער...

יהודית לאַכט הויך און קלינגענדיק. אויך דעם טאַטן איז קענטיק געפעלן די מעשה. כאַטש ער זאָגט אַז די מעשה איז אַ ליגן. בלויז די מאַמע בלייבט אומ-צופרידן:

— מילאַ, וויבאַלד דער שידוך איז נישט געוואָרן, דאַרף מען דעריבער האַלטן יענעם קינד אין מויל? אויב נישט דער, וועט זיך מאַכן אַן אַנדערער. דער איז אַ פנים נישט איר זיווג.

ישראל פאַרענטפערט זיך פאַר דער מאַמען:

— איר ווייסט דאָך, שוחטקע: די וועלט זאָגט, אַז אַ מיידל איז פונקט ווי אַ האַנטוך...

* * *

אַזאַ טאַג, ווען מען זיפט מעל אויף קוילעטשן, איז דאָנערשטיק, ווייל פריי-טיק באַקט מען זיי. הייסט דאָס אַז ישראלס טאַג איז דאָנערשטיק. נאָך אים קומט געוויינלעך נאָך אַ בעטלערין, פריידעלע הייסט זי.

פריידעלע שלעפט נאָך אַ פוס. איר לשון איז קינדעריש. זי רעדט איינציקע ווערטער, נישט געבונדן די פראַזן און גאַנץ אָפּט שלאָגט איר אַ ווייסער שוים פון מויל. זי בעט זיך ביי דער מאַמען, אַז זי זאָל איר לאָזן זיפן דאָס מעל. זי

פארזיכערט, אָז זי וועט נישט בעטן קיין געצאלטס. פֿאַר דעם זעליקן גראַשן, וואָס מען גיט איר אַ נדבה, וועט זי דאָס טאָן. זי האָט זייער ליב צו זיפֿן מעל — בעט זי זיך.

יהודית ווינקט צו דער מאַמען, אָז זי זאָל דאָס איר נישט דערלויבן, ווייל זי וועט זיך מיאוסן צו עסן דאָס ברויט. פריידעלע שטויסט זיך אָן פֿאַרוואָס מען לאָזט איר נישט זיפֿן דאָס מעל, נעמט זי זיך טענהן אויף איר קינדערשן לשון און באַרימען זיך, אָז זי איז אַ ריינע, אַ זויבערע, אָז זי קאָן זיין אַ באַלעבאָסטע. זי ווייזט אָן ווי גוט זי האָט פֿאַרלאָטעט אירע קליידער און די וועש, וואָס פֿאַר אַ שיינע שטעך „מאַרעזשקע“ זי האָט געלייגט אויפֿן זאָק. זי ווערט דערביי אויפֿגערעגט און רעדט נישט דייטלעך און צעלאַכט זיך מיט אַ נצחון און זאָגט אויף זיך: קאָנען קאָן זיך אַלין, נאָר נישט אויסבריייען דעם לשון.

ווען זי גייט אַוועק, מאַך איר זייער געשיקט נאָך. איר רעד מיט איר קול און קלאַג מיך, אָז איר קאָן נישט „אויסבריייען דעם לשון“. איר צעלאַך זיך ווי זי און גיי אַוועק מיטשלעפֿנדיק אַ פֿוס...

יהודית לאַכט אַזוי שטאַרק, אָז זי מוז זיך אַוועקלייגן אויף דער סאָפקע און משהלע לאַכט ביז טרערן. די מאַמע צעלאַכט זיך אויך נישט ווילנדיק, נאָר באַלד פֿאַרכאַפט זי זיך און נעמט מיר זאָגן מוסר. זי זאָגט מיר, אָז חוזק פֿון אַזאַ אַרע-מער פֿרוי, וואָס איז נאָך דערצו אַ קאָליקע, איז די גרעסטע זינד און גאָט שטראַפט דערפֿאַר.

זי דערציילט אונדז דערביי, אָז די דאָזיקע פריידעלע איז אַמאָל געווען אַ געזונטע און אַ שיינע. אַ זאָך וואָס איז נאָך קענטיק אויף איר; ביז צוועלף יאָר איז איר געווען גוט, זי איז געוואָקסן אָן איינציק קינד ביי פיינע פֿאַרמעגלעכע עלטערן, זי האָט שוין אַפילו געקאָנט דאווענען, שרייבן אַ ייִדיש בריוול מיט אַ רו-טישן אַדרעס און אויך האַנטאַרבעטן, ווי עס קאָן געוויינלעך אַ באַלעבאָטיש קינד. ביז דאָס אומגליק האָט פֿאַסירט מיט איר.

פריידעלע מיט נאָך חברטעס זענען אַמאָל געגאַנגען שפּאַצירן אין וואַלד און דאָרטן האָבן זיי זיך טועה געווען. אַנשטאַט צו גיין אויף אַ שטעגל וואָס פירט אַרויס פֿון וואַלד צו דער שטאָט, האָבן זיי גאָר גענומען אַ וועג וואָס פירט אין אַ פֿאַרקערטער ריכטונג און זיי האָבן געבלאַנדזשעט דערשראַקענע. און דאָ איז צוגעפֿאַלן די נאַכט און פֿלוצלינג האָבן זיי דערהערט אַ פייפֿעריי און אַ האַווקען פֿון הינט. דאָס זענען געווען יעגער. זענען זיך די קינדער צעלאָפֿן אין פֿאַרשי-דענע ריכטונגען און זי, נעבעך, ביז היינט צו טאָג ווייסט מען נישט, צי מען איז איר באַפֿאַלן, אָדער גלאַט פֿאַר דערשרעק.

מען האָט איר געפֿונען אין וואַלד שפּעט ביינאַכט אַ פֿאַרחלשטע. תחילת

האָט זי אינגאַנצן פאַרלוירן דאָס לשון און אַ סך יאָרן האָט זי געקערענקט. עס האָט אָפּגעקאַסט אַ סך געלט און מען האָט איר אומשטיינס געזאָגט אויסגעקור־רירט. זי איז אָבער פאַרבליבן מיט אַ מום. נאָך דעם איז איר מוטער געשטאַרבן פון אַ קימפעט. דער פּאָטער האָט אַ צווייט מאָל התונה געהאַט, זיך באַזעצט אין אַן אַנדער שטאַט און צוביסלעך פאַרגעסן אין איר. אָבער כל־זמן דער זיידע האָט געלעבט, האָט זי זיך אויפגעהאַלטן ביי אים און נאָך דעם איז זי געבליבן עלנט, אַליין ווי אויפן וואַסער.

— מעג מען לאַכן און שפעטן פון אַן אַרעמער, אומגליקלעכער ייִדישער טאַכטער — פרעגט ביים סוף די מאַמע.

מיין מאַמעס שטראַף־רייד ווירקן אויף מיר דאָס מאָל מערער ווי שטענדיק. אַ חוץ דעם רחמנות־געפיל, וואָס זי האָט ביי מיר אויפגעוועקט, ווייס איך פון אייגענער פּראַקטיק, אַז דער ענין איז גאָר אַן ערנסטער. עס ווייזט אויס, אַז מיט אַרעמעלייט איז בעסער נישט אַנצוהייבן, זיי נישט צו טשעפען.

איך האָב וועגן דעם אַ גוטן סימן אין יהודיתן. זי, וואָס האָט נישט קיין מורא אַראַפּצונעמען שבת די לייכטער און ווינטער שאַרט זי איבער די הרובע, ווען קיינער זעט נישט און אַז די מאַמע קומט פון דאוונען און פרעגט איר, ווער עס האָט אַראַפּגענומען די לייכטער, פאַרקרימט זי זיך אַפילו נישט און ענט־פערט, אַז עס איז אַריינגעקומען עפעס אַן אומבאַקאַנט שייגעצל, ער ווייסט שוין און קומט אַלע שבת... אָבער קוים האַנדלט זיך וועגן אַ בעטלער, אַן אַרעמאַן, האָב איך אַליין געזען, ווי זי האָט זיך געבעטן ביי איינעם אַן אַלטן יידן, אַז ער זאל נעמען אַ פאַר שטיקלעך צוקער, ווייל קיין געלט האָט זי גראַד נישט געהאַט, קיין ברויט האָט דער ייד נישט געוואַלט נעמען און ליידיק — האָט יהודית גע־זאָגט — טאָר מען נישט אַרויסלאָזן קיין אַרעמאַן.

איך זיפּף דעריבער טרויעריק און די מאַמע באַרויקט מיר: איצט, אַז דו ווייסט שוין אַז מען טאָר נישט לאַכן און שפעטן פון קיינעם, בפרט נאָך פון אַן אַרעמאַן, וועסטו דאָס שוין קיינמאַל נישט טאָן, ווייל דאָס איז אַ זינד.

ווי עס זעט אויס האָט מיין מאַמע פאַרגעסן די גאַנצע מעשה, וואָס איז אַמאָל ביי אונדז געשען און וווּ עס האָט געפעלט אַ האָר, אַז איך זאל שטאַרק באַ־שטראַפט ווערן, צוליב מיינער אַ קליינער אומפאַרוזיכטיקייט מיט אַרעמע לייט, און ביו היינט צו טאָג, ווען איך דערזע „זיי“ די דאָזיקע צוויי בעטלערינס, די ביידע שוועסטער, ווער איך שטאַרק אומרויק, ווייל זיי האָבן מיר פאַראַרזאַכט אַ מוראדיק גרויסע שרעק.

די צוויי שוועסטער האָבן געהייסן, איינע לאה און די צווייטע שיינדל און גערופן האָט מען זיי לאהשקע מיט שיינדלען. דערפון האָב איך געדורנגען, אַז

זיי זענען געווען משוגע, ווייל מיין טאטע פלעגט זאגן אין שפאס, אז אין טאלנע פארציט מען א נאמען אדער א רבין, אדער א משוגענעם...

דאך גלייב איך, אז אינגאנצן משוגע זענען זיי נישט געווען, ווייל געוויינ-
לעך האבן זיי געהאנדלט ווי מענטשן מיט קלארן פארשטאנד. דאס איינציקע
וואס זיי האבן געטאן, איז דאס וואס זיי האבן זיך קיינמאל נישט צעשיידט און
שטענדיק זיך געהאלטן ביי די הענט.

אונדזער שכנה פראדל האט זיי איינמאל באגעגנט ביי אונדזער קיך־טיר.
האט זי נאכדעם דערציילט מיין מאמען, אז נעכטן, דינסטיק, בשעת דעם יאריד,
האבן זיי געזונגען א ליד וועגן זיך, פאר א גרויסן עולם פויערטעס. א ליד ווי
אזוי גזלנים זענען באפאלן זייער שטוב אין א כוטאר, אויסגעהרגעט זייער גאנץ
הויזגעזינד, נאר זיי ביידע נאך גאר קליינע קינדערלעך, האבן זיך אויסבאהאלטן
און אזוי ארום האבן זיי זיך געראטעוועט. די פויערטעס האבן זיי באדויערט, גע-
ווארפן זיי אין דער טארבע אריין טרוקענע פרוכט, בארעלעך, זייערע עפעלעך,
קארטאפליעס, פאסאליעס און ווער ווייס צי נישט קיין טריפן קאלבאס. געזען
האט זי נישט — האט פראדל געזאגט — אבער שווערן פאר זיי וועט זי נישט.

און פראדל האט טאקע דערציילט, מיט א מאדנעם געלעכטער, אז איינע
פון זיי האט מען כלומרשט יא צוגעדעקט דעם קאפ, אבער אומשטיינס געזאגט:
— ווי אזוי קאן אזעלכעס חתונה האבן? אז שטענדיק האלטן זיי זיך ביי די
הענט. איז פארשטייט זיך פון דער חתונה גארנישט געווארן און ער האט איר
באלד אפגעגט.

איבער זיי — איבער די ביידע שוועסטער, האב איך שיעור, שיעור נישט
פארלוירן מיין מאמען, מיין היים און מיין גאנצן לעבן.

און פאסירט האט דאס אזוי:

ווען מיין שוועסטער ריסל איז געווען ביי אונדז און שוין געהאלטן ביים
אזעקפארן, איז אין שטוב צוליב דעם געווען אביסל א טרויעריקע שטימונג. דער
טאטע האט זיך געקלאגט אז די פאר וואכן זענען אזעק ווי א חלום און ריסל
האט מורא געהאט, אז זי וועט נישט באווייזן איינצוקויפן א סך זאכן, אפנעמען
ביי דער שניידערקע א קלייד און זיך געזעגענען מיט אלעמען, ווייל זי האט שוין
געהאט באשטימט דעם טאג פון דער רייזע.

פלוצלינג האט זיך די מאמע ארומגעקוקט, אז זי האט נאך נישט אפגעקאכט
יענע מילכיקע קאשע, וואס ריסל האט אזוי ליב. האט זי צונויפגעשטוקעוועט א
מין סארט וועטשערע. א חוץ דער קאשע האט זי געמאכט קאקאא "קאקאוו" —
ווי זי פלעגט זאגן. דער "קאקאוו" איז א דלות, ער קאסט 35 קאפיקעס א פוש-
קע. זי מוז דאס אבער קויפן צוליב יהודיתן, ווייל זי פארנעמט נישט קיין מילך.

די מאמע איז מודה, אַז דערמיט איז יהודית געראַטן אין איר. זי אַליין טרינקט נאָר צעקאַריע פון שבת צו שבת. מילך טרינקט זי אַפילו נישט אין קימפעט. נאָר יהודיתן אָן מילך וועט זי נישט דערלויבן. מוז זי איר דעריבער געבן קאַקאַ. די קינדער, גאָט צו דאַנקען, טרינקען צו ביסלעך מילך.

היינט, צוליב ריסלען, האָט די מאמע געמאַכט קאַקאַ פאַר אַלעמען. שמעקט דאָס איבער דער גאַנצער שטוב, אַ מחיה! אַ פאַרגעניגן! — קוויקט זיך די מאמע. פאַר זיך האָט די מאמע אָנגעוואַרעמט אַביסל באַרשטש, וואָס איז פאַרבליבן פון מיטיק. דער טאַטע האָט איר גענומען אויסרעדן פאַרוואָס זי עסט נישט דאָס זעליקע וואָס אַלע, האָט זיך די מאמע פאַרענטפערט, אַז זי האָט פריער אויס-געפרעגלט אַביסל שמאַלץ, האָט זי אַ „נאַש“ געטאַן אַ גרויול און עס איז נאָך נישט אַ קיין זעקס שעה, איז זי דעריבער „פליישיק“ און טאָר נישט עסן קיין מילכיקס.

האָט ערשט דעמאָלט דער טאַטע אָנגעהויבן צו טרייבן ליצנות:

— דו ביסט ווי דיין חברטע, וואָס איך וויל נישט אַנרופן איר הייליקן נאָ-מען — האָט ער געזאָגט — וואָס פונקט דעמאָלט ווען זי האָט געפראַוועט אַ געשמאַקן מילכיקן מיטיק, מיט וואַרעניקעס, האָט זי זיך כלומרשט פאַרגעסן און מכבד געווען דעם שטיף-זון (איידער מען האָט זיך געזעצט עסן) מיט אַ ציבעלע מיט שמאַלץ...
לאַכן מיר אַלע.

פאַרדריסט דאָס דער מאמען און זי ענטפערט אָפּ דעם טאַטן:

— זאַלסטו האָבן אַ טבע, אַז אויף דער סאַרווערין זאַלסטו קיין רחמנות נישט האָבן, ווייל זיך אַליין פאַרטיילט קיינער נישט. דער „קאַקאַוו“ — זאָגט זי — איז ביי איר אַ קנאַפער יחוס; דער באַרשטש — דרייט די מאמע מיטן פינגער — איז אַ גרויסער אַנטיק, ער האָט אַלע טעמים און איז פונקט ווי אַ גוטער אויס-געשפילטער וויין.

גיט דער טאַטע אַ זיפץ און פרעגט ריסלען וואָס זיצט לעבן אים, צי זי וועט נאָך דער וועטשערע גיין שפאַצירן.

שעמט זיך ריסל צו זאָגן דעם טאַטן, דאָס וואָס איך האָב געהערט, זי האָט געזאָגט צו יהודיתן, אַז די פאַר אַוונטן וואָס עס זענען איר נאָך פאַרבליבן צו זיין אין טאַלנע, זאָל זי איר נישט רופן שפאַצירן, ווייל איר איז אַ סך ליבער צו פאַרברענגען מיטן טאַטן און זיך „אַנרעדן“ מיט אים. — אנשטאַט דעם ענט-פערט זי גאָר, אַז זי איז זייער מיד, ווייל זי האָט היינט אויסגעשפאַצירט טאַלנע אין דער לענג און אין דער ברייט און זי נעמט זיך אויסרעכענען וווּ אַלץ זי איז היינט געווען; זי איז געגאַנגען זיך געזעגענען מיט אירע חברטעס, קויפן זיי-

דענעם פאָדים צום אויסגלייטן, וואָס מען קריגט נישט אין זייער שטעטל און אין אַנדערע פּלעצער.

פאַרקרייך איך אַזש מיט די צייַן, דערמאָנענדיק זיך, אַז זי האָט מיר אין ערגעץ נישט מיטגענומען.

דערנאָך, דערציילט זי, אַז זי איז געגאַנגען אין אַנדערן עק שטאָט, צו דעם פּאַטאַגראַפּטשיק, אָפּצונעמען די בילדער פון איר מיט יהודיתן.

וואָלט ריסל נישט געווען דערמאָנט די בילדער, וואָלט דער אַוונט אפּשר דורכגעגאַנגען רוֹיִק, אָבער דער פּאַטאַגראַפּטשיק מיט די בילדער, האָבן אויפֿ-געוועקט ביי מיר אין האַרצן אַ שטראָם פון צאַרן און פּראָטעסט. ווייל תּחילת, באַלד ווי ריסל איז געקומען, האָט זי געזאָגט, אַז זי האָט בדעה זיך פּאַטאַגראַ-פירן מיט ביידע שוועסטערלעך. די מאַמע האָט אויף דעם צופּרידן צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ: מהיכּי־תּיתּי, עס קאָסט דאָך דאָס זעלביקע געלט, צי עס פּאַטאַגראַ-פירט זיך איין מענטש, אָדער אַ סך.

איז יהודית דעמאָלט אַרויס מיט לשון: אַז וואָס איז דאָס פאַר אַ משל? אַז זי האָט שוין אַפּילו אויסגעקליבן אַ פּאָזע פאַר איר מיט ריסלעך; זי וועט זיצן אויף אַ בענקל, מיט דער האַנט אונטערגעשפּאַרט דעם קאַפּ „פאַרטרוימט“ און ריסל וועט זיצן אויף אַ קליין בענקעלע ביי אירע פּיס און וועט האַלטן די אויגן אַרויף צו איר... — איז ווי קומט דאָ דער קליינער ווייטיק (געמיינט מיר...) און אויב בלויז דערפאַר, ווייל עס קאָסט נישט טייערער, איז פאַרוואָס עפעס נאָר זי פאַרוואָס נישט משהלע אויך? און פאַרוואָס אויך נישט די קאַץ מיט דעם קאַטער? און טאַקע די פּאַמוניצע, מיטן קויטיקן וועש?

פאַרשטייט זיך, אַז מיט אַזעלכע גערעכטע טענות האָט יהודית געוויגט. עס האָט נישט געהאַלפּן מיין וויינען. אַ גאָר קנאַפע טרייסט איז פאַר מיר געווען מיין מאַמעס צוזאָג, אַז באַלד זי וועט נישט זיין אַזוי „פאַרענגט“ אין קיין געלט, וועט זי פּאַטאַגראַפירן אונדז ביידן, מיר מיט משהלען און שיקן אונדזערע קאַר-טעס צו די קינדער קיין אויסלאַנד.

דאָס מאָל האָב איך דער מאַמען נישט געגלייבט, ווייל נישט איינמאָל, האָב איך געהערט, ווי דער טאַטע האָט געענטפּערט דער מאַמען, אַז אויף אַזעלכע זאַכן וועט זי האָבן געלט דעמאָלט ווען משיח וועט קומען... און איך האָב גע-וואָלט מיטן גאַנצן האַרצן זיך פּאַטאַגראַפירן, נאָך איידער משיח קומט אָן. אָבער קיינער האָט אויף מיין פאַרצאָרנט פּנים מיט די בייזע בליקן קיין שום אַכט נישט געלייגט.

מיט אַן אומשולדיקן פּנים, האָט זיך ריסל געקלאָגט פאַרן טאַטן, אַז צו דעם פּאַטאַגראַפּטשיק איז ווייט.

— דו ביסט געגאנגען אליין, צי מיט יהודיתן? — פרעגט דער טאטע, גלאט

אין דער וועלט אריין.

— וואס פרעגסטו, טאטע? — כאפ איך מיר ארויס אומדערווארטעט —

צי ווייסטו דען נישט, אז זיי ביידע זענען פונקט ווי לאהטשקע מיט שיינדעלען?

מיטאמאל שיסן אלע אויס מיט א שרעקלעכן געלעכטער. ריסל פארגייט זיך

אזש, יהודית קוויטשעט אויף א הויכן קול, משהלע לאכט צופרידן און דער טאטע

פארהוסט זיך לאכנדיק.

— אבער וואס איז געשען מיט דער מאמען? זי האט זיך לאכנדיק פאר-

כלינעט און קרייעט ווי א האן. זי מאכט פארצווייפלט מיט די הענט. דאס קאפ-

טיכל איז ביי איר אראפגעפאלן און טרערן גיסן זיך איר פון די אויגן.

— א ביסל וואסער! — שרייט אויפגערעגט דער טאטע, גוואלד א דאק-

טער! — שרייט ריסל און פארשטעלט זיך דאס פנים מיט די הענט.

יהודית דערלאנגט דער מאמען וואסער צו טרינקען. משהלע שלעפט א קישן

פון אלקער. אלע זענען בלאס און דערשראקן.

מיין הארץ קלאפט אזוי שטארק, אז איך הער דאס אייגענע הארץ-קלאפע-

ניש. שרעקלעכע געדאנקען דרייען זיך געשווינד ביי מיר אין קאפ.

— די מאמע שטארבט! — טראכט איך ביי מיר — און איך בין די שול-

דיקע, ווער איך א פארצווייפלטע. און איך דערמאן זיך אין א משוגן צעפאטלט

מיידל „ליזעטשקע די משוגענע“. אלע ווייסן, אז דערפאר, וואס זי, ליזעטשקע,

איז נישט קיין לייט, איז איר מאמע יונגערהייט געשטארבן. דער פאטער אירער

האט איר דערפאר פארטריבן פון שטוב און אירע שוועסטער און ברידער האבן

צוליב איר שולד צו קיין שידוכים נישט געקאנט קומען, זענען זיי אוועק פון

דער היים, קיין אמעריקע, אדער גלאט אין דער גרויסער וועלט. ליזעס פאטער

האט נאכאמאל חתונה געהאט און איר לאזט ער נישט אריבער די שוועל. זי

שלאפט זומער אונטער א גאנעק און ווינטער אין דער ווייבערשער שיל.

ליזעטשקעס שטיף-מאמע האט דערציילט, ווען זי איז געקומען שעכטן אן

עוף, אז זי האט איינמאל רחמנות געהאט אויף איר און האט איר געגעבן אביסל

זופ אין א טשערעפ, האט זי דער פאטער געכאפט און אזוי צעממיתט, אז זי האט

געמיינט אז שוין... ליזע — האט זי געזאגט — וואלט געווען א קליינער שאדן,

אבער ער, דער פאטער אירער, דער רויטער יאסל, וואלט פארפוילט געווארן אין

טורמע.

ענדלעך בארויקט אונדז די מאמע, מיט א מאך מיט דער האנט, ווייל רעדן

קאן זי נאך נישט. יהודית דרייט זיך אויס צו מיר און שיט מיר אפ מיט א

האגל פון קלעפ און איך וואג אפילו נישט צו וויינען. שווייג איך דערשראקן.

דער טאָטע, אנשטאָט זיך צו בייזערן אויף יהודיתן און זיך אָננעמען פאַר מיר, ווי שטענדיק אין אַזעלכע פּאַלן, ווען יהודית באַפּאַלט מיר און דער טאָטע טענהט, אַז זי וועט מיר חלילה אַפּשלאַגן די לונגען, האַלט ער גאַר מיט איר און זאָגט:

— איינמאָל פאַר אַלעמאָל, מען דאַרף „איר“ געבן צו עסן אין קיך, ביי דער פּאַמייניצע און נישט האַלטן איר ביים טיש און צו דער מאַמען רופט ער זיך אָפּ:

— איך ווייס נישט, פון וואָס דאָ איז געווען צו לאַכן?

פאַרענטפּערט זיך די מאַמע, אַז זי האָט אַ קורצן אַטעם און עס האָט זיך איר עפעס אַריינגעכאַפט אין דער לינקעל קעל. שולדיק אין אַלעמען איז דער באַרשטש, ער האָט זיך איר דאָס מאָל נישט איינגעגעבן, זי האָט איבערגעכאַפט די מאָס מיט דעם זויערוואַלן. די מאַמע רעדט שוין איצט בלויז צו ריסלען:

— זאָלסט וויסן, אַז מיטן באַרשטש איז אַזוי. כאַפּסטו איבער די מאָס מיטן זויערוואַלן, קאַנסטו דערנאָך שיטן צוקער פון היינט ביז מאַרגן, וועט דאָס גאַר נישט העלפּן. ער בלייבט שוין „צוויק“.

ריסל עפנט גרויס די אויגן, באַטראַכט דער מאַמען, נאָכדעם פאַרנעמט זי גראַציעז די פּאַלעס פון איר נגידישן שטוב־כאַלאַט, זעצט זיך אוועק אויף דער סאַפקע, פאַרדעקט דעם פנים מיט די הענט און צעלאַכט זיך מיט גרויס הנאה. יהודית פּאַלט אַרויף אויף איר. זיי נעמען זיך ביידע אַרום און לאַכן געשמאַק.

פונקט אין דעם מאַמענט, האָב איך מיר שוין אַזוי צוגעוויינט צו דעם גע־דאַנק, אַז איך און „ליזעטשקע די משוגענע“ האָבן דעם זעלביקן גורל. איך לעב איבער אין געדאַנק אירע ליידן און פיל ממש דעם ווייטאַג און די בושה, פון דעם וואָס קינדער אין גאַס, וואַרפן מיר נאָך שטיינער און פאַרפּאַלגן מיר. איך אַנט־לויף פון זיי אַ שמוציקע, אַן אַפּגעריסענע, אַ באַרוועסע. איך ציטער ממש פאַר קעלט, ווייטאַג און הונגער.

און זיי, מיינע אייגענע שוועסטער, גייט גאַרנישט אַן מיינע גרויסע ליידן. זיי לאַכן פריילעך, גלייך ווי גאַרנישט. פאַרגיי איך מיר דעריבער מיט אַ געוויינ אויפן קול.

— וואָס עפעס פּלוצלינג? — פרעגט יהודית דערשראַקן.

— האָסט איר אַפּגעשלאַגן די זייטן און פרעגסט נאָך? — שרייט ריסל צו יהודיתן.

— ווייל זי איז שולדיק! — זאָגט משהלע — איבער איר האָט זיך די מאַמע פאַרהוסט.

— זי איז נישט שולדיק — פארענטפערט מיר די מאמע — זי האט שוין
 אזא נאטיר. וואס איז זי שולדיק?
 די מאמע גיט מיר כמעט א גלעט איבערן קאפ:
 — נו, שא, גענוג שוין! — בעט זיך ביי מיר די מאמע און פארענטפערט
 זיך דערפאר:
 — איך האב זייער מורא, טאמער צעשפילט זיך ביי איר דער קאפ-ווייטאג.
 דעמאלט דארפט איר מיר גארנישט מקנא זיין.

* * *

עס איז א זיכערע זאך, אז מען טאר נישט מבייש זיין קיין ארעמאן.
 כונדעסטוועגן בין איך אליין אן עדות ווי מיין ערלעכע און פרומע מאמע.
 האט דאס געטאן גאנץ רויק און אן חרטה.
 פארן א בעטלעריי, נאך נישט קיין אלטע, א הויכע, א שטאלטנע, נאר
 דאס פנים איז ביי איר מיאוס, עס זעט אויס ווי רוי-פלייש. איר פנים זעט אויס
 פארברענט.

לויט מיין קינדערשן פארשטאנד, געפין איך אן ענלעכקייט פון איר, צו
 אונדזער „שווארצער שאפע“ וואס שטייט אין קיך. די בעטלעריי האט א צונע-
 מעניש. מען רופט זי „די ליובאו“. איר טראגעדיע האט ביי אונדז אין קיך דער-
 ציילט גאלדע די מארקזיצעריי, וואס קומט צו אונדז אריין און טשעפעט זיך צו
 און גייט נישט אוועק, ביז די מאמע קויפט עפעס ביי איר: אן עוף, קארטאפ-
 ליעס, צי פאסאליעס. דערביי שווערט זי זיך, אז עס איז א גרויסע מציאה און
 אז נאר דער מאמען פארקויפט זי אזוי ביליק, גאלדע, משה-ריוועס, ווי מען רופט
 זי אן, ווייסט פון אלע „שווערע הערצער“ און זי האט דערציילט, אז בכן די דא-
 זיקע „ליובאו“, איז געווארן א צו נאענטער מחותן מיט איינעם א יונג, וועמען
 מען האט גערופן יאנקעלע גנב, האט דעם יאנקעלעס ווייבל, איר אזוי צערעכט-
 געמאכט, ווייל זי איז געווארן אייפערזיכטיק. זי האט איר אפגעגאסן דאס פנים
 מיט אזא פליסיקייט, אזא שטארקע זאך, וואס האט אן אייביקן תל געמאכט
 פון איר שיינ פנים. דאס ווייבל וועט שוין זיכער פארפוילט ווערן אין תפיסה
 און זי, די מויד, איז א לאנגע צייט געלעגן אין גויישן שפיטאל און דער יאנ-
 קעלע גנב האט איבערגעלאזט „קיניע מיט מיניען“ און איז אוועק קיין אמעריקע.
 דארטן, זאגט מען, איז ער געווארן א גאנצער „פיינער מענטש“, א פארנעם און
 פארשטייט זיך, אז ער שיקט נישט קיין איינגעטונקטע פען.

ווען זי קומט אריין, דערלאנגט איר די מאמע א גראשן, אדער א שטיקל
 ברויט. זי האט אבער פיינט מיט איר צו מאכן לאנגע שהיות. איינמאל, פרייטיק.

ווען יהודית איז געשטאנען אויף די קני און געפוצט אונדזער גרויסן מעשענעם סאַמאָוואַר, בין איך מיט משהלען געשטאנען פון ביידע זייטן און מיר האָבן באַוונדערט דעם גלאַנץ פון דעם אויסגעפוצטן מעש.

— ווי אַ גאַלדענער, גלאַנצט ער — האָב איך געזאָגט.

— ווי גינגאַלד — האָט זיך געשפּאַרט משהלע.

די „ליובאַוו“, וועמען די מאַמע האָט שוין געהאַט געגעבן אַ גראַשן, האָט זיך אויך אָפּגעשטעלט באַוונדערן ווי שייך דער סאַמאָוואַר איז אָפּגעפוצט. אַבער גאַר פּלוצלינג האָט זי גענומען באַוונדערן יהודית'עס שיינקייט.

— אַ פּאַר אויגן האָסטו, מיידעלע. זיי נעמען דורך און דורך — האָט זי איר געזאָגט.

איז דעמאָלט די מאַמע ביז געוואָרן און זיך צעשריגן אויף דער „ליובאַוו“:

— נו, גיי שוין. ווייניקער אַ וואָרט אַבי אמת. קיינער פרעגט נישט דיין

מיינונג, צי שייך צי נישט. דאָס איז נישט דיין זאַך. דו האָסט אָפּגענומען דיינס,

טאָ גיי דיר געזונטערהייט. דער טאָג שטייט נישט. עס איז ערב שבת.

זי איז אַוועק מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ אין טיר.

די מאַמע האָט דעמאָלט געזאָגט מיט אַ זיפּין:

— ווער ווייסט, צי עס איז גאַר אַ מצווה צו געבן אַזעלכער...

— וואָס זאָל דאָס באַדייטן?

* * *

איצט אינטערעסירט מיר אַבער אַן אַנדער זאַך.

די צוויי בעטלערינס „לאהטשקע מיט שיינדעלען“, קומען מיטוואַך. די

„ליובאַוו“ קומט פּרייטיק. דער בייזער יוד ברוך, אַט דער זעליבקער, וואָס ווען

ער קומט אַריין, מעגן זיינע שטייול זיין פול מיט בלאַטע, שטייט ער פונדעסט-

וועגן נישט אויפן זאַק, נאָר ער שפּאַנט איבער דער גאַנצער קיך און פאַרבלאַטיקט

דעם גאַנצן פּאַל. יהודית, אַז זי דערזעט אים, כאַפּט זי גלייך די שמאַטע פון פּאַל

כדי אויסצוווישן.

זאָגן אים, אַז ער זאָל זיין געהיט, וואָגט זי נישט, ווייל טאַטע-מאַמע וואַלטן

גענומען איר אויסרעדן, אַז מען איז איר מוחל דעם „פּוץ“. די מאַמע וואַלט גע-

זאָגט, אַז זי זאָל נישט זיין אַזאַ מרשעת, וואָס לאַזט נישט אַריין קיין אַרעמאָן

אין שטוב. וווּ האָט מען דען געהערט אַזוינס? דער טאַטע וואַלט געחזוקט: אדרבא,

קויף אים שטיוועלעטן, מיט קאַלאַשן, וועסטו זען, צי ער וועט זיך אָפּזאָגן... צי

מיינסטו אַז דער קאַפּ איז אים דערביי, דיר צו פאַרטרעטן דיין פּאַל? — פאַר-

ענטפּערט אים די מאַמע, כאַטש זי אַליין אנערקענט, אַז ער האָט אַ ביטערן

„כאַראַקטיר“, ווייל אַז מען גיט אים אַ שטיקל קוילעטש פון שבת, טענהט ער, אַז ער האָט נישט קיין ציין צו גריזשען דאַרע „סוכאַרעס“. גיט מען אים ווידער אַ שטיקל פריש קאַר-ברויט, זאָגט ער אַז די פרישע „פונדיקעס“ מאַכן אים בויך-ווייטיק. טאָ וואָס-זשע קאָן מען אים געבן? אַז קומען קומט ער מאָנטיק נאָך מיטיק.

* * *

אַבער וואָס-זשע איז דאָס מיט מיר, וואָס אַלע אַרעמעלייט, וועלכע איך האָב אויסגערעכנט און אַ סך מער, וואָס איך האָב נישט דערמאָנט, קומען אַליץ אין אַנדערע טעג, נישט זונטיק? און פונקט ווי אויף צו להכעיס, באַדאַרף איך אַן אַרעמאָן, וואָס זאָל אַריינקומען זונטיק פאַר מיטיק.

געשיקט זיך דאָס, אַז קיינער קומט נישט זונטיק? עס גלייבט זיך מיר נישט, אַז אַזאַ נאָך זאָל זיין מעגלעך.

— וועמען גיט די מאַמע זונטיק אין דער פרי אַ שטיקל קוילעטש, אַ ביסל צימעס, אַ שטיקל פיש, אַדער קוגל, וואָס פאַרבלייבט פון שבת? — יאָ, איך דערמאָן מיר שוין! איר חיהטשען. מיין מאַמע האַלט פון איר אַ וועלט און נישט נאָר מיין מאַמע, נאָר אַלע גיבן איר אַפּ כבוד. זי איז ביי קיינעם נישט פאַר-רעכנט פאַר קיין בעטלערקע און מען רופט איר חיה יאַקלס. איר פנים איז ווייס ווי פאַפיר, אַן אַ טראָפּן בלוט. זי האָט פעך-שוואַרצע האָר, מיט שוואַרצע ברע-מען. די אויגן זענען ביי איר רויט פון שטענדיקן וויינען. עס איז אַ זעלטנהייט, ווען זי וויינט נישט בשעת זי קומט אַריין. זי טראָגט אַ טערקישן שאַל אויף די אַקסלען און אויפן קאָפּ אַ רויטע פאַטשיילע. זי טראָגט אַ טאַרבע און זי נעמט נישט קיין געלט, נאָר קוילעטש און דעריבער גייט זי בלויז זונטיק, אַ גאַנצע וואָך טרינקט זי טיי מיט סוכאַרעס און זיצט און פליקט פעדערן. קומט עמעצער פון די שכנות אַהין מיט אַ הייסער שיסל טייגלעך מיט פאַסאָליעס, אַדער קאַר-טאַפּל-זופּ, איז מהיכריתית, האָט מען אַ מצווה, אויב נישט באַנגונגט זי זיך מיט טיי און סיכאַרעס.

ווען יהודית דערלאַנגט איר אַ האַלבן קוילעטש און אַמאָל נאָך עפעס, ווערט זי שטאַרק גערירט, זי צעוויינט זיך און ווינטשט איר:

— קיינמאָל, טאַכטער, זאָלסטו נישט דאַרפן אַנקומען צו קיין קצבה! דייך מאַמע — זאָגט זי — געדענקט גוט, אַז ווען זי איז אַנגעקומען קיין טאַלנע, איז זי, חיה יאַקלס, נאָך געווען אַ שיינע באַלעבאַסטע.

די מאַמע באַשטעטיקט, אַז דאָס איז אמת און זי זעצט פאַר וויינענדיק און ציטערנדיק פאַר קעלט איר געשיכטע און די מאַמע העלפט איר מיט זיפצן. — אַ פאַרשוין איז חיה געווען. איר מאָן, יאַקל דער שוסטער, האָט איר

געהאלטן ווי אן אוצר. איר געגעבן פרנסה לרוב. ער עליו השלום האָט געהאַט צוויי גאַלדענע הענט צו דער אַרבעט און אַליין איז ער געווען אַ מענטש, שטיל ווי אַ טויב, אַ גוטער און ערלעכער. איר איז דעמאָלט געווען גוט ווי די וועלט. צוויי יונגעלעך האָט זי געהאַט, שיינע און שלאַנקע ווי די סאַסנעס — וויינט זי ביטער — און פּלוצלינג האָט זיך גאַטס צאַרן אויסגעגאַסן אויף איר אַרעם שטיבל.

איר מאַן איז געגאַנגען אָפּטראַגן אַרבעט און עס איז אים באַפאַלן אַ קאַל-טער האַרבעסטיקער רעגן, האָט ער זיך פאַרקילט. נו, מאַכט זיך דען נישט אַמאַל אַז מען פאַרקילט זיך? האָט זי אים געהיילט, תחילת מיט היימישע מיטלען. דערנאָך מיט דעם דאָקטער; זי האָט אים געגאַסן ממש גאַלד אין האַלדז אַריין. ער איז אַבער געשטאַרבן פון סוכאַטע, נאָך דעם, ווי זי האָט אַפילו די מלבושים פאַרזעצט און נאָך דעם ערשטן גרויסן בראַך, זענען אירע ביידע קינדער אים נאַכגעגאַנגען איינער נאָך דעם אַנדערן און זי אַליין איז געבליבן עלנט ווי אַ שטיין. צו וואָס טויג איר דאָס לעבן? ווען זי וואָלט נישט מורא געהאַט פאַר גאַט, וואָלט זי זיך דאָס לעבן גענומען.

ווען זי גייט אַוועק, פּרעגט יהודית דער מאַמען:

— מאַמע, וווּ נעמסטו געדולד, שטענדיק עדות צו זאַגן און אויסהערן די מעשיות, וואָס מיר האָבן שוין הונדערט מאל געהערט?
— אוי! — זיפצט די מאַמע — אַ שווער האַרץ רעדט אַ סך. עס איז איר נעבעך אַזוי פינצטער און ביטער...

טאַקע, צוליב דעם, כדי אויסצומיידן די גאַנצע טרויעריקע סצענע, פּרעגט איר די מאַמע באַלד נאָכן גוט מאַרגן, וואָס זי האָט געגעסן היינטיקן שבת. ווערט זי אַביסל לעבעדיקער און נעמט זיך דערציילן, אַז „זי אַליין“, דאָס מיינט זי שרה משהיישעיהס, האָט זיך מטריח געווען ווי שטענדיק. איר ווייסט דאָך, אַז שרה, וויל אַליין די גאַנצע מצווה, דעריבער שיקט זי נישט קיין קינד און נישט קיין דינסט, נאָר כאַפּט זיך אַליין אַראַפּ פּרייטיק פאַר ליכט בענטשן און ברענגט איר אין אַ קווישעלע אַ גאַנצע חלה, וואָס איז גרויס און גרינג נאָר מיטן ווינט אַוועקצובלאַזן, אַ שטיק פיש, פון סאַמע מיטן, נאָר פאַר דעם קיסר אַוועקצור-שטעלן און דערצו אַביסל צימעס, וואָס האָט דעם אמתן טעם גיַעדן. קיין יויד שיקט זי איר נישט, ווייל זי וועט דאָך נישט אַפּשויען די יויד און גיבן איר מאַן אַ צעבויטערטע יויד.

די מאַמע שאַקלט צו מיטן קאַפּ מיט מיטגעפיל און איר פנים שיינט: אַט אַן אשה צנועה!

ווען חיה איז שוין פון לאַנג אַוועק, נאָך דעם ווי זי האָט אונדז אַנגעווייב-

טשעוועט געזונט, פרנסה, נחת פון קינדער און ישועות און נחמות אויף אלע יידן, קאן זיך די מאמע נאך אלץ נישט באַרויקן.

— אַ צדיקות! — מורמלט זי שטיל און האַלט נישט אויס און ווענדט זיך צו יהודית, וועלכע קאָן, ווי איר שטייגער איז, נישט איינשטיין רויק און קערט דאָס מאַל איבער דאָס פּאַפּיר פון דער שוואַרצער שאַפּע, אויף דער צווייטער זייט.

— הערסט — זאָגט די מאַמע — איך וועל דיר זאָגן דעם אמת, אויף קיין שום זאך, נישט אויף צירונג, נישט אויף קיין געלט, בין איך מקנא, נאָר אויף אַזאַ מצווה בין איך יאָ מקנא.

— וואָס איז? — פּרעגט יהודית.

— דו האַסט נישט געהערט? — ווונדערט זיך די מאַמע.

— איך האָב יאָ געהערט. דערפאַר איז זי דאָך „שרה מיטן טלית קטן“ — צעלאַכט זיך יהודית — מאַמע, עס איז אמת אַז זי טראָגט אַ טלית קטן? — נאָר, וואָס דו ביסט! — אַליין ווייסטו נישט, אַז אַ יידענע איז פּטור פון אַזעלכע מצוות? מען רופט איר אַזוי, ווייל זי איז זייער אַ פרומע, אַפילו אין די וואַכעדיקע טעג דאַוונט זי. אַבער טאַלנער לצים האָבן איר געגעבן אַ צונע־מעניש „שרה מיטן טלית קטן“, האָט זי אַ דאָגה, איז זי אין עק־בעט. אַבער מצוות ווער קלייבט? — פּרעגט די מאַמע מיט נצחון.

יהודית פּלאַצט פּלוצלינג אויס מיט אַ הילכיק געלעכטער. זי זעצט זיך צו, אויף דער קיך־באַנק און לאַכט אַזוי געשמאַק און שטאַרק, אַז די מאַמע, וואָס איז בטבע אַ גרויסע לאַכערקע, האַלט זיך קוים איין. אויך איך מיט משהלעך לאַכן פּריילעך.

— וואָס לאַכסטו? — פּרעגט די מאַמע — דער נאָר שטופּט דיר? — אוי! — ווישט זיך יהודית די טרערן — איך שטעל זיך פאַר, ווי זי שטייט מיטן טלית קטן...

די מאַמע קוקט אויף איר מיט פאַרווורף און פּרעגט זי:

— דו ווייסט, וווּ חיה־יאַקלס וויינט?

— דוכט זיך, ערגעץ ביים טייך, אַראָפּ צום באַרג — ענטפּערט יהודית.

— נו, דו, וואָס דו ביסט אַזאַ בריה — זאָג מיר נאָר — דו וואַלסט זיך אונטערגענומען צו גיין, מיט פּליטקע קאַלאַשן, אין אַזאַ בלאַטע, צו חיה־יאַקלס? — גיין! — ענטפּערט יהודית מיט מבינות — דאָרטן קאָן מען אַפילו נישט אַרויס מיט קיין טיפּע קאַלאַשן. דאָרטן דאָרף מען גיין מיט שטייול.

— זעסטו שוין — זאָגט ווייטער די מאַמע מיט אַ נצחון — דו זעסט וואָס פאַר אַ מצווה זי האָט? מחיה צו זיין אָן אַרעמען איז גלאַט אַ מצווה, בפרט אַזאַ לייטישע און ערלעכע יידענע ווי די חיה, נעבעך איז און בפרט לכבוד שבת. —

זאל יהודית מיר זאָגן — פאָדערט ביי איר די מאַמע — צי האָט זי אַמאָל גע-
האט אַן אומכבוד פון איר, אין די פיל יאָרן, וואָס זי קומט אַרײַן אין שטוב בעטן
ברױט? פאָרקערט, זי ווינטשט שטענדיק אַן אַ פולן קאַפּ מיט גוטס. וואָס קאָן
מען צו איר האָבן?

יהודית הערט שוין לאַנג נישט, וואָס די מאַמע רעדט צו איר. מיט אַ האַרצ-
רייסנדיק קול, זינגט זי אַ רוסיש ליד, וועגן איינעם אַ געשמידטן אין קײטן,
וואָס מאַטערט זיך אויף קאַטאַרגע אין סיביר. זי זינגט אַזוי טרויעריק און האַר-
ציק וועגן דעם, ווי די קײטן עסן זיך אים אײן אין לײב, אַז מיר הייבט אַן צו
קלעמען ביים האַרצן ביז ווייטיק. מײן ברודערל שטעלט אַן דערשראָקענע פרעגנ-
דיקע אויגן אויף דער מאַמען.

אַלס ענטפער אויף דעם ציט די מאַמע מיט די פלייצעס. עס קאָן הייסן:
איר קענט דען נישט יהודיתן, וואָס גײט לײכט איבער פון אײן שטימונג צו דער
צווייטער? — עס איז ביי איר אַזאַ „כאַראַקטיר“.

אַבער די מאַמע קאָן זיך נאָך אַלץ נישט באַרויקן:
— אין אַזאַ בלאַטע זיך לאָזן אַזאַ מהלך און באַרג-אַראַפּ. אין אַזאַ „טוואַין“,
אַזאַ „סליאַטע“?

— אַזוי? אַ בלאַטע, אַ סליאַטע, אַ טוואַין? אויב אַזוי, איז עס דאָך ווייטער
נישט דער „זונטיק“ פון ברענענדיקן פראַסט? וואָס טוט זיך מיט מיר? איך האָב
מיר ווידער טועה געזען. אַרויסגעשלעפט אַ זונטיק, נאָר נישט דעם וואָס איך
באָדאַרף.

איך בין ממש פאַרצווייפלט. איך האָב אַ פאַרלאַנג אַ שליידער צו טאָן דעם
גאַנצן „קנויל מיט זכרונות“. איך האָב פאַרלוירן דאָס געדולד.

זיבעטער קאפיטל

ווען דער פראסט ברענט

עס איז מיר אַבער אַ שאַד, דאָס ביז איצט אויסגעוויקלטע פון פלאַנטער. סוף-כל-סוף, בין איך דאָך שוין אויף אַ שפור, ווייל אויב היהיִיאַקלס קומט אין אַ בלאַטע, וועט זי זיכער אויך קומען, ווען עס איז אַ פראַסט. דעריבער בלייב איך ווייטער שטיין לעבן דער מאַמען אין קיך און וואַרט אויף איר, אפשר איז נאָך צו פרי, זי וועט אוודאי אַנקומען און עס וועט זיך פאַר מיר אויסוויקלען דער גאַנצער זונטיק.

און ווי אַ ראיה. איך הער טאַקע טריט, עמעצער זוכט די קליאַמקע, פון יענער זייט טיר אין פאָדערהויז. די מאַמע עפנט די טיר און עס קומט גאָר אַריין מיט אַ פאַק אויף די פלייצעס, אונדזער וועשין, די גויע לוקעריאַ.

די מאַמע איז איבערראַשט, פונקט ווי איך. זי האָט זיך נישט געריכט אויף איר.

— וואָס, דו? און שוין געברענגט דאָס גרעט? שוין איבערגעוואַשן, איבער געטרוקנט און איבערגעקאַטשעט? איך האָב געמיינט, אַז דו וועסט קומען די צווייטע וואָך.

לוקעריאַ ענטפערט נישט. זי זעצט זיך שווער אַראַפּ אויף דער קיך-באַנק. זי נעמט אַראַפּ דעם „קלימעק“ פון די פלייצעס, אַטעמט שווער אָפּ און רופט זיך אַן:

— אוי, אַ פראַסט באַלעבאַסטע, אַ שרעק. עס ברענט — זאָגט זי מיט אַ קוויטש — עס שניידט, ווי מיט מעסערס, דער ווינט, די זאַווערוכע, און דערביי לאַזט זי אַרויס אַ געדיכטע פאַרע פון מויל.

— טאָ, צוליב וואָס האַסטו זיך געאיילט? — פרעגט די מאַמע — אמת טאַקע, אַז פון זינט איך בין, נישט היינט געדאַכט, אַפגעברענט געוואָרן, האָב איך נישט קיין סך וועש, אַבער דאַנקען גאַט אויף אַ פאַר וואַכן גרעט, איז נאָך ביי מיר פאַראַן.

לוקעריאַ שווייגט.

— דו וועסט אפשר כאַפּן אַ גלעזל טיי? — פרעגט די מאַמע.

— פארוואס נישט? — איך וויל נאָר באַלעבאָסטע, אַז זאָלסט דערוואַרע-
מען דעם סאַמאָואַר. עס מעג זיין הייס. איך האָב אָבער ליב, אַז דער סאַמאָואַר
שיפעט, נישט אַז ער איז שטום — לוקעריאַ רעדט פריי יידיש.

— מילא, וועל איך אַרײַנוואַרפן אַ פאַר הייסע קוילן — זאָגט די מאַמע.
לוקעריאַ צעוויקלט דעם פאַק, טיילט אָפּ אַ קלענער פעקל אין אַ געבלומטן
שאַל און לייגט דאָס אַוועק באַזונדער. דאָס איבעריקע גיט זי יהודיתן אַז זי זאָל
איבערציילן און זען צי אַלצדינג איז אין אַרדענונג. איך האָב שטענדיק ליב צו
קוקן ווי יהודית לייגט צונויף דאָס גרעט. איך זע אויך מיין פריש אויסגעוואַשן
קליידלעך, אָבער דאָס מאַל, וויל איך הערן וואָס לוקעריאַ דערציילט דער מאַמען.
עס איז ביי מיר קאַמיש, דאָס וואָס זי זאָגט דער מאַמען „דו“.

די מאַמע נעמט אַרויס פון שאַפע אַ פלעצל מיט מאָן און גיט דאָס דער גויע-
— דו ווייסט — זאָגט די מאַמע — איך באַק אָפּ פאַר דיר אַ פלעצל יעדע
וואַך, פונקט ווי דו האָסט ליב. איך האָב געטראַכט, וועסט זיין אין שטאַט, וועסטו
זיך אַרײַנכאַפן נאָך אים. נאָר אַז דו וועסט ברענגען דאָס גרעט, האָב איך זיך
נישט געריכט.

— איך האָב דיין גרעט נישט געוואַלט האָבן ביי מיר אין שטוב איבער
האַ, צוליב וואַסילין.

— וואָס, ער שיכורט שוין ווידער? — פרעגט די מאַמע.
לוקעריאַ גיט אַ ציטער און צלמט זיך איבער — זאָל גאָט אָפּהיטן! „באַגד
סאַכראַניו“ „אָבער, ווייסט דאָך, וואַסילי אַז ער טרינקט נישט, איז נישט. דאָן-
קען גאָט. זינט ער האָט געשווירן ביים צלם, אַז ער וועט מערער נישט טרינקען,
טרינקט ער נישט. אָבער יום־טוב — זיפצט זי — וועט ער מסתמא נאָך אַמאָל
פאַרזוכן און איך האָב מורא, אַז ער וועט זיך נאָכאַמאָל אַנשיכורן.

די מאַמע שאַקלט צו מיטן קאַפּ. עס הייסט אַ פאַרשטענדלעכע זאָך.
פלוצלינג ווייזט לוקעריאַ, אויף משהלעס נייע וואַליקעלעך.
— עס איז וואַרעם אין די וואַליקעס? — פרעגט זי.

דער קליינער האַלט צו מיט די הענט די וואַליקעלעך, גלייך ווי עמעצער
זאָל זיי וועלן ביי אים צונעמען.

די מאַמע באַרימט זיך: ווי פון אַן אויוון זענען וואַרעם די פיסעלעך. אַ
מחיה, זאָג איך דיר, פאַר אַ קינד.
לוקעריאַ צעוויינט זיך פלוצלינג:

— מיין וואַנקע, האָט אויך געהאַט אַזעלכע. איך האָב זיי געקויפט ביי חנה
פלאַנט, ביי דער קרעמעריין. איך האָב איר דערפאַר אַפּגעוואַשן גרעט, אָבער ער,
וואַסילי, דער אויסוורף, האָט זיי פאַרשיכורט. אַלץ שלעפט ער אַוועק פון שטוב.

דער רוצח. ווינד און וויי איז מיר! א יתומעלע בין איך — יאמערט לוקעריא און ווישט זיך די רויטע נאָז. מיטן זוים פון קליידל.

די מאַמע ווערט פלוצלינג אין כעס:

— וואָס הייסט, ער האָט צוגענומען דעם קינדס וואַליקלעך? און דו וווּ ביסט? דו שווייגסט?

— אוי! — גיט לוקעריא אַ געשריי און אַ פאַטש מיט די הענט — זי מיינט, אַז זי רעדט מיט איר רב שמאי?

איך צעלאַך מיר און באַלד פאַרשעם איך זיך.

לוקעריא ווערט אין כעס:

— וואָס לאַכסטו, קליינע באַלעריע? אַ חווקמאַכערין איז זי ביי דיר?

איך האָב מיר דערשראָקן. פון אַ גוי ווייס איך, טאר מען נישט לאַכן, זיי ווערן זייער בייז און קאַנען דערהרגענען דערפאַר.

לוקעריא נעמט זיך פלוצלינג איילן. זי שטעלט אַוועק די גלאַז פון דער אויסגעטרוקענער טיי און זאָגט אַ דאַנק. זי לייגט אַריין דעם פלעצל אין בוועם אין „פאַזוכע“ און רופט זיך אָן צו דער מאַמען:

— זע, דאָס האָב איך דיר געבראַכט, זאָלסט מיר באַהאַלטן מיין גאַנצע „באַגאַטסטוואָ“ (רייכטום). דעם יום־טובדיקן שאַל. דעם זומערדיקן, זיינע שטיוויל, מיינע קרעלן, דאָס אויסגענייטע העמד און די דעק פון בעט — איך האָב דאָס מורא צו האַלטן אין שטוב.

די מאַמע ענטפערט נישט צופרידן:

— וואָס גאַר צו מיר האַסטו דאָס געבראַכט? האַסט דען נישט קיין מער באַלעבאַסטעס?

— און וואָס קאָן דאָס דיר אַרן? עס וועט דיר אַפבייסן אַ שטיקל באַנק־בעטל?

— איך וועל פּרעגן „מיינעם“ — זאָגט די מאַמע און גייט אַריין אין אַל־קער, וווּ דער טאַטע זיצט אויפן בעט און לייגט צונויף דעם טליח.

— בשום אופן נישט! פייגל — זאָגט דער טאַטע — אַ פעקל פון אַ גויעז ווייסט דאָך אַז אַ גוי איז נישט באַגלייבט. גאָט ווייס, וואָס פאַר אַן אומגליק, אַדער צרה, עס קאָן חלילה דערפון אַרויסקומען. עפעס אַ צוטשעפעניש, אַ מחבל, אַ בילבול, אַדער ווער ווייס וואָס. זאָג איר, אַז ביי אונדו טויג נישט, מיר האָבן נישט קיין שלעסער אויף די טירן.

— וואָס מורא האָבן, איז נישטאַ שמאי — זאָגט די מאַמע — דער וואַסילי אירער איז אַ שטילער, אַ פלאַכער גוי, נישט מער אַ שיכור. ער ווייס אַפילו נישט,

ווי מיר וויינען. צו אונדז וועט ער נישט קומען. עס איז מיר אַ רחמנות אויף איר.
שוין אזוי פיל יאָרן, ווי איד קען איר.

— וואָס ווייסטו פייגל? זי אליין קאָן אים זאָגן. פייגל, איד האָב מורא.
— טאַטע — מישט זיך אַריין יהודית — פאַרוואָס האָסטו מורא? מען קאָן
דאָך איר נישט אָפּזאָגן. זי וועט דאָך דאָס קיינמאָל נישט פאַרשטיין. זי וועט
מיינען, אַז פאַר שלעכטסקייט ווילן מיר נישט.

לוקעריאַ איז אַריין אין שטוב, און שטייט אויפן שוועל פון עס-צימער.
— נו, זאָל זיין ווי איר ווילט — גיט פּלוצלינג נאָך דער טאַטע — הלוואַי
מיר זאָלן קיין חרטה נישט האָבן.

— אַ דאַנק דיר, רב שמאי — זאָגט לוקעריאַ און יהודית צעלאַכט זיך.
— וואָס לאַכסטו? — פּרעגט לוקעריאַ באַליידיקט.
— פון דיין רעדן ייִדיש — ענטפּערט יהודית.
— איד קאָן בעסער ייִדיש פון דיר — זאָגט לוקעריאַ — אַלע מיינע יאָרן
האָב איד געדינט און געוואָשן גרעט ביי די „זשידעס“.
ווערט יהודית ביי:

— טאָ פאַרוואָס זאָגסטו מיין טאַטן דו? ... ער איז מיט דיר איין גלייכן?
— איד זאָג אים רב שמאי — פאַרענטפּערט זיך לוקעריאַ.
— מוחל דאָס אויסטענהן זיך — מישט זיך אַריין דער טאַטע — אַ נפקה-
מינה.

— איד קאָן נישט ליידן, אַז מען זאָגט „זשידעס“ — טענהט יהודית.
— דאָס איז גאַרנישט — זאָגט דער טאַטע — איר לשון איז אַזעלכער.
אַבער זי מיינט זיכער נישט קיין שלעכטס. עס זענען פאַראַן ערגערע פאַר איר
און זאָגן דווקא „יעוורעי“.

לוקעריאַ נעמט אַראָפּ פון דער קיך-באַנק איר שווערן קלומעק און טוט אים
אַרויף אויף די פלייצעס. שטענדיק קומט זי און גייט אַוועק מיט שווערע פּעק.
זי האָט דאָ געלאָזט צוויי פּעק און דאָך גייט זי אַוועק מיט שווערע פּעק, סיי
אויף דער פלייצע און סיי אין ביידע הענט.

די מאַמע עפנט איר די טיר און לאָזט זי אַרויס, אַבער זי באַווייזט נישט
צו פאַרמאַכן די טיר, ווי עס שטעלט זיך אַריין אין קיך אַן אַרעמאַן אַ הויכער.
אַ דאַרער. מען רופט אים הערשעלע דער פליקער, ווייל ערב אַ יום־טוב העלפט
ער אין בית־השחיטה צו פליקן די עופות. צוליב היימישקייט, גיט אים די מאַמע
אַ גראַשן, אַ חוץ אַ פאַר קאַכעדיקע, הייסע קאַרטאָפּל מיט שאַלעכץ. ער וואַרעמט
זיך די הענט מיט די קאַרטאָפּליעס, שיילט זיי אָפּ און רעדט דערביי, אַז כאַטש

ער איז שוין נישט קיין יינגעלע און גייט שוין אַ שיינע פּאַר יאָר איבער די היי-
זער, נאָר אַזאַ פּראָסט ווי דעם היינטיקן, געדענקט ער נישט.

איך דערלאָנג אים אַביסל זאַלץ. ער הייבט אויף אין דער הויך דאָס זעל-
צערל און ווינטשט מיר, אַז איך זאַל אַזוי הויך אויסוואַקסן. די מאַמע שמייכלט
אַ צופרידענע.

ער קוקט זיך אַרום אין דער קיך און לויבט די וואַרעמקייט:

— און די „דיזשקע“ האַלט איר אין קיך?

— ביינאַכט ווערט פאַרפרוירן דאָס וואַסער — קלאַנט זיך די מאַמע.

— או, וואָ! — זאָגט הערשל דער פליקער — עס ווערט אַ תל פון דער

„דיזשקע“.

משהלע לאַכט און שלעפט מיר ביים קליידעלע. ווען ער גייט אַוועק, לאַכט

פון אים משהלע און רעדט אים נאָך, „דיזשקע“...

— מאַמע — זאָג איך — דו הערסט? ער חוזקט פון אַן אַרעמאַן.

— מען טאָר נישט, זונעניו, לאַכן פון אַן אַרעמאַן — מוסרט אים די מאַמע.

— איך לאַך נישט — פאַרענטפערט זיך משהלע — אָבער פאַרוואָס זאָגט

ער „דיזשקע“ אנשטאַט „דייזשקע“.

— ווייל ער איז אַ ליטוואַק — זאָגט די מאַמע.

— דו ווייסט, וואָס עס הייסט אַ ליטוואַק?

— אַוודאי ווייס איך.

— אַ ליגן!

— דו זאָגסט אַ ליגן, נישט איך.

— טאָ זאָג מיר וואָס דאָס הייסט — רייסט ער מיר ביים אַרבל.

— אַ ליטוואַק, איז אַן אַרעמאַן, וואָס זאָגט אויף דייזשקע, דיזשקע, אויף

שאַפּע, סאַפּע און אויף ברויט — ברייט.

— און אויף אַ פענצטער? — פרעגט משהלע.

— אויף אַ פענצטער? — פרעג איך איבער, אָבער איך ענטפער נישט.

ווייל איך לויף זיך צוהערן פאַרוואָס קריגן זיך דער טאַטע מיט יהודיתן. דאָס

ווייס איך איז געפערלעך.

* * *

געווען אַמאָל אַ פּאַל, ווען עס איז געשטאַרבן שפּרינצע ווינאַקור און יהודית
האַט געוואַלט גיין אויף דער לויז און דער טאַטע האָט איר נישט געלאָזט. האָט
דעמאָלט יהודית צוויי טעג נישט געגעסן. דער טאַטע איז צוליב דעם שיעור נישט
קראַנק געוואָרן און די מאַמע האָט זיך געשווירן פאַר יהודיתן, אַז אויב זי, יהודית,
וועט נישט נעמען באַלד עסן, זאַל זי, די מאַמע, באַלד שטאַרבן. נאָך אַזאַ שבוּעה.

האָט יהודית פאַרשטייט זיך געמוזט ברעכן איר „הונגער־שטרייק“. אָבער וואָס עס האָט זיך דעמאָלט אָפגעטאָן ביי אונדז אין שטוב! — אַלע אָן אויסנאָם האָבן מיר פֿון דעם שטאַרק געליטן.

דאָס מאָל אָבער, שיינט מיר אַז זייער אַמפּערן זיך טראַגט נישט אַזאַ ערנסטן כאַראַקטער. דער טאַטע האָלט מיט איין האַנט דעם כּאָלאַט און פאַרנייגט זיך מיט חוזק פאַר יהודיתן:

— איך דאַנק אייך, „באַרישניאַ“. אַ שטומער וואָלט דאָס אין קיין יאָר צייט נישט אויסגערעדט. נאָך דיין שכל קומט אויס, אַז דער גוי שיכורט דער־פאַר ווייל אים איז שלעכט. און די יידן, הייסט עס, איז גוט?

יהודית איז שטאַרק אויפגערעגט און פאַרטיידיקט מיט אַלע כּוחות דעם „נאַראַד“. דאָס רוסישע פּאָלק — טענהט זי — איז דאָס בעסטע פּאָלק אין דער וועלט.

— ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?

— איך ווייס דאָס פֿון דער רוסישער ליטעראַטור.

— אַזוי? נאָ דיר אַ שמעק טאַבאַק פאַר דיין גאַנץ לייענעכץ. אַט נעם אַ שטייגער דעם ראַמאַן, וואָס דו האַסט פֿון דער ביבליאָטעק. איך וועל דיר זאָגן אויף אויסנווייניק פֿון וואָס עס האַנדלט זיך דאָרטן. איך בין דיר ערוּב, אַז עס האַנדלט זיך פֿון אַ שיינעם אָפיציר, מיט וואַנצעלעך, אַזוינס ווי אַזעלכעס! נישט מער, ער איז נעבעך אַרעם, ווייל דער טאַטע זיינער, דער „תּכּשיט“, האָט באַ־וויון צו פאַרשאַרלאַטאַנעווען דאָס גאַנצע פאַרמעגן און ער נעבעך, וועט שוין דעריבער מוזן חתונה האָבן מיט אַ רייכער אַלטער פּאַסקודניצע. דערווייל לעבט ער אויף קרעדיט: ער באַרגט געלט אויף פּראַצענט. דער שניידער מאַכט אים אַ מונדיר אויף באַרג. דאָס זעלביקע דער שוסטער, מיט די שטיוועלעך אא״וו. ווען עמעצער קומט מאַנען געלט, ענטפּערט דער דינער, אַז ער, דער פּריץ, איז נישטאַ אין דער היים און אויב עס שטייט ווער צו, איז אַפילו רעפּט אים אַראַפֿ־צושליידערן פֿון די שטיגן פאַר אַזאַ העזה. זעסטו, אויב אַזאַ פאַרשוין פאַרשפּילט געלט אין קאָרטן און האָט נישט צו דעקן דעם חוב, ווערט דאָס ביי זיי אַנגערופן „ער־חוב“, דעמאָלט זעסטו — זאָגט דער טאַטע מיט אַ געמאַכטער ערנסטקייט — דעמאָלט מוז ער זיך אַריינשיסן אַ קויל. אַ שיינע וועלט ביי זיי, שיינע מידות, נישטאַ וואָס צו רעדן.

— נאָ דיר גאָר אַזאַ זאָך. ער טרינקט, ווייל עס איז אים שלעכט. זאָג מיך

נאָר — לאַזט דער טאַטע יהודיתן נישט קומען צום וואַרט — זאָג מיר, ווי האָט דאָס אַ טאַטע אַ האַרץ אַראַפּצונעמען פֿון קינד די שטיוועלעך, דאָס לאַזן באַרוועס

און גיין זשליאקען בראַנפן? דאָס טוט ער, ווייל ער איז אַ רוצח, אַ גזלן און
נישט דערפאַר ווייל עס איז אים שלעכט.

דער טאַטע שרייט אויפגערעגט:

— איך אַרבעט אין דעם גרעסטן רעגן, שניי, חשכות, בלאַטע און פראַסט,
אָדער אין די גרויסע היצן קראַנקערהייט, בכדי דו זאָלסט האָבן, נישט נאָר שיד,
נאָר אַפילו אַ שיינ היטעלע...

— טאַטע — שטעלט יהודית ענדלעך אַריין איר וואָרט — דו גלייכסט זיך
צו וואַסילין? דו ביסט דאָך אַ געבילדעטער מענטש.

— אַזוי — שרייט דער טאַטע — און לייבל דער טרעגער עליו השלום, איז
אויך געווען אַ געבילדעטער מענטש? ער האָט אַפילו קיין עברי נישט געקאַנט,
אַפילו גוט רעדן האָט ער נישט געקענט. זיין ווייב „ליבע־טאַני“ איז אַ מיאוס־
קייט, אַ פאַרזעעניש. פונדעסטוועגן ווי אַזוי האָט ער איר געשאַנעוועט? צוליבן
ווייב און קינדער האָט ער געהאַרעוועט ביזן טויט, איבער די כוחות, ווייל ער
האָט געוואָלט זיין מיט מענטשן גלייך און ווייסטו פאַרוואָס? — ווייל יודן האָבן
אַ געוויסן, שיינע מידות און זענען מענטשן און די גוים זענען רוצחים און כולי־
גאַנעס. און דער געלערנטער גוי שיכורט מיטן בעסערן וויין און דער בעל־יחוס
שפּילט אין קאַרטן, הולטאַיעוועט און ווייטער גאַרנישט. דאָס קאַנסטו אַליין זען
אַפילו אין דיינע ראַמאַנען.

— טאַטע, און גאַרקי? דו ווייסט וואָס גאַרקי זאָגט אויף דעם רוסישן פּאָלק?

דער טאַטע ענטפּערט יהודית אַן אויפגערעגטער:

— אַ טייערע מציאה דיין גאַרקי! ווער איז ער אַזעלכער? אַ באַסיאַק, אַ
ממזר, אַ בייסטרוק.

— ווער, גאַרקי? — פרעגט יהודית איבער אַ בלאַסע, אַ ציטערנדיקע, מיט
טרערן אין די אויגן. — אויב דו רעדסט אַזוי פון גאַרקי, וויל איך אינגאַנצן
מיט דיר נישט רעדן.

— וואָס, נישט קיין ממזר? — שפאַרט זיך דער טאַטע — וואָס דען איז
ער? אַט וועל איך דיר ווייזן, שלעפט ווידער דער טאַטע די ביכלעך פון טישל.
זעסט, טאַלסטאַי הייסט ליעוו ניקאַלאַיעוויטש. טורגעניעו, איוואַן סערגיעוויטש
און ער? פראַסט מאַקסיס גאַרקי. עס קומט אויס, אַז ער אַליין לייקנט אַפילו
נישט, אַז ער איז אַ ממזר.

די מאַמע מיט זיך אַריין:

— און וויבאַלד ער איז אַפילו אַ ממזר, איז עס דען זיין שולד? דאָס איז
די מאַמע זיינע געווען אַ הולטאַיקע.

יהודית זאָגט אויף דעם אַלעמען גאַרנישט. זי שטייט אין אַ פּאָזע, גלייך

ווי עס וואלט געווען נידעריקער פֿאַר איר כבוד, צו רעדן מיט אַזעלכע מענטשן, וועגן אַזאַ ענין.

דער טאַטע פֿאַרכאַפּט זיך. דער מאַמעס ווערטער האָבן אים באַוווּזן, אַז ער איז געווען נישט אויף דער געהעריקער הויך. דאָס הייסט, אַז ער האָט זיך נישט פֿיין אויסגעדריקט. דרייט ער זיך אויס צו יהודיתן, פֿאַרהוסט זיך שטאַרק און זאַגט אַ פֿאַרשולדיקטער:

— איך לייקן נישט, אַז ער איז אַ גרויסער שרייבער, אַ זשעני, אַ גאון. ער ווייזט דיר, אַז דאָס רוסישע פֿאַלק האָט אַ סך שיינקייט אין די טיפענישן פֿון דער נשמה. אָבער זאַג מיר, וואָס זעען מיר אין דער ווירקלעכקייט? שיכורים, וואָס לאָזן זיך לייכט פֿאַרפֿירן און מאַכן פֿאַגראַמען אויף אומשולדיקע יידן. און וואָס איז פֿאַראַן אַ סך צו רעדן, אַז אַפֿילו אויף אייגענע ווייב און קינדער זענען זיי רוצחים.

— אָבער טאַטע, נישט אַלע זענען דאָך אַזוי. האָסט פֿאַרגעסן אין דער אינ-טעליגענץ און אין די באַוווּסטזיניקע אַרבעטער.

— ווייס איך וואָס, אַ טראַפֿן אין ים. זיי קומען אום אין די טורמעס און אין סיביר. די רעוואָלוציע איז דורכגעכאַלן.

— אָבער טאַטע, סוף-כל-סוף וועט די „סוואַבאָדאַ“ (פֿרייהייט) מוזן קומען.

— עס וועט נאָך דויערן הונדערטער יאָרן. ווער ווייס, צי דיינע קינדס-קינדער וועלן דאָס דערלעבן.

— טאַטע, עס וועט נאָך אַמאָל זיין אַ רעוואָלוציע און די פֿרייהייט וועט מוזן קומען.

— זאַל זיין שטיל! — לויפט אַריין די מאַמע אַ דערשראָקענע פֿון קיך.

— דו מיינסט, אַז אויב עס וועט זיין אַ רעוואָלוציע, קומט שוין פֿרייהייט

און גליק פֿאַר אַלעמען? — פֿרעגט דער טאַטע.

— קומט בעסער עסן — זאַגט די מאַמע — וואָס האָסטו זיך צודרשנט.

שמאײ?

— וואָס האָסטו מורא? קיינער הערט דאָך נישט.

— אָבער צו וואָס טויג דאָס דיר — מען באַדאַרף זיין פֿאַרויכטיק. ווענט

האַבן אויערן.

איך קוק דערשראָקן אויף דער וואַנט. אויף דער וואַנט, וואָס די מאַמע האָט

אַנגעוווּזן, האָב איך גאָר אַ מיאוסן חשד. ביי אַ געלעגנהייט האָט דער טאַטע

געזאָגט, אַז זי „זעצט זיך“ און די מאַמע האָט אים באַרוקט, אַז: ווייס איך

וואָס, זאַל מען נאָר אַליין זיין געזונט. עס איז נישטאַ וואָס מורא צו האָבן פֿאַר

דער וואַנט, זי קאָן נאָך גענוג אויסהאַלטן. און איצט זאַגט די מאַמע אַז „זי האָט

אויערן". איז קיין חידוש נישט, וואָס זי באַומרויקט מיר, עפעס אַ מאַדנע וואַנט...

ביים עסן רעדט שוין דער טאַטע מיט יהודיתן אַזוי צוגעלאַזט, גלייך ווי זיי האָבן זיך גאַר קיינמאַל נישט געקריגט. דער טאַטע דערציילט איר פון דער פראַנצויזישער רעוואַלוציע. נישט קיין ראַמאַן — זאָגט ער — האָט ער געדלייט, נאָר „היסטאָריע“, אַ סימן אַז דאָס איז אמת. „קעפּ האָט מען דאַרטן געהאַקט ווי האַלץ“. אַ שוידער גייט מיר דורך איבערן לייב. איך פאַרקריס זיך אַזש פאַרצווייפלט.

— שמאי — שרייט די מאַמע — ווי דו זעסט מיר אַ לעבעדיקע אויף דער וועלט. אַז „זי“ — ווייזט זי אָן אויף מיר — זי איז מיר נמאס ווי די בלאַטע. איך פאַרזיכער דיר, אַז איך האָב איר פיינט ווי חויר. אַזאַ פאַדלע קינד. ווער איז זי? גראַף פאַטאַצקיס טאַכטער? וואָס זאָל איך קאָכן פאַר איר, גאַלדענע רענדלעך מיט יויד? האַסטו געזען נאָך ערגעץ אין אונדזער גראַד, זאָל אַ קינד אַזוי פאַררייען דעם קאַפּ מיטן עסן?

די מאַמע נעמט זיך אויסרעכענען אָן אויפגערעגטע:

— רייז מיט יויד האָט זי פיינט. קאַשע מיט יויד האָט זי פיינט. מצהלעך מיט יויד האָט זי פיינט. ראַסל-פלייש האָט זי אויך פיינט. נעם איך און קאָך היינט אַ באַרשטש, נאָר צוליב איר; ווייל דו טאַרסט דאָס נישט עסן. יהודית האָט פיינט באַרשטש. משהלע איז אַ גאַלדן קינד, וואָס איך גיב אים, עסט ער. מיט איר אָבער וויל איך נישט האָבן קיין געשעפטן. קאָך איך ספעציעל פאַר איר באַרשטש, עסט זי שוין קיין באַרשטש אויך נישט. איז זאָג זשע מיר, קאָן מען לעבן מיט אַזאַ אויסוורף?

איך האָב זיך געקווענקלט צי זאָל איך עסן דעם רויטן באַרשטש, ווייל דער טאַטע האָט גערעדט פון אָפּגעהאַקטע קעפּ. אָבער נאָך דער מאַמעס דרשות, איז מיר שוין אינגאַנצן פאַרגאַנגען דער חשק צו עסן. אַ נייעס ביי מיר, אַז מען האָט מיר פיינט! איך ווייס דאָס שוין פון לאַנג.

דער טאַטע פאַרענטפערט מיר מיט אַ זיפּץ:

— אַ שוואַך קינד, פון זינט זי לעבט.

ווערט די מאַמע ביז:

— נאָדיר גאַר אַ שוואַך קינד. מיינע שונאים, וואָס איז? איך בין אפשר ווי ביי „לייטן“ וואָס מען קוקט זיך נישט אום אויף קיין קינד. איך בין דען פאַראַיאָרן ערב שבועות נישט געווען מיט איר ביים דאַקטער? און דער דאַקטער האָט איר דווקא גוט באַטראַכט. הלמאי זאָל איך זאָגן — האָט ער מיר דעמאַלט געזאָגט — זי האָט געזונטע לינגלעך און איז אינגאַנצן געזונט, נישט מערער, זי

איז „מאלאקראווע“ (בלוט-ארעם) און דערצו איז פאראן נאר איין מיטל, זי זאל וואָס מער עסן. ער האָט מיר געגעבן נישט מערער ווי איין-טראָפּנס. — עפעס מערער האָט זי דעמאָלט געגעסן — באַמערקט דער טאַטע. — איצט אָבער, באַדאַרף זי נישט די טראָפּנס, ווייל ווינטער טרינקט זי פיש-טראָן — זאָגט די מאַמע — אָבער איך זע דאָך שוין אין דיר, אַז דו ווילסט, איך זאל קויפן פאַר איר די טראָפּנס. האָב איך דאָס רעצעפטל באַהאַלטן. אין פּסחדיקן בעכערל, אין דער רויטער שאַפע און איך וועל שוין זיין די זעלביקע גבירנטע מיט די דרייסיק קאַפּיקעס און אַן זיי — זיפצט די מאַמע.

דער טאַטע ציט מיט די אַקסלען: איך הייס דען דיר קויפן די טראָפּנס? ער מאַכט אַ מינע, גלייך ווי קינדער בכלל און איך בפרט גייען אים אַן ווי דער פאַראַיאַריקער שניי.

יהודית וואַשט שוין די טעלער און זינגט אַ פאַרבאַטן רוסיש ליד. זי זינגט שטיל, נאָר פונדעסטוועגן וואַרנט איר די מאַמע:

— שטילער!

די מאַמע האָט זיך גענומען פאַרריכטן די זאַקן. יהודית האָט שפּעטער גע-
נומען צירעווען דאָס גרעט. דער טאַטע זיצט ביי דעם ספר, וואָס גערב האָט אים געלאָזט און ער לייענט מיט הנאה. אין בעט וויל ער זיך נישט לייגן, ווייל אים איז שוין נמאָס דאָס לייגן. מאַרגן, אַז מען וועט לעבן, וויל ער גיין אין בית-השחיטה.

די מאַמע זיפצט. גאָט זאל העלפן דער פּראַסט זאל ברעכן. נאָר דוכט זיך, אַז ער פאַרשטאַרקט זיך גאָר. זיי, די גויים, האָבן מזל, דאָס אייז איז פעסט. אַזוי אַרום קאַנען זיי מאַכן אויפן טייך אַ קלויסטער פון אייז און דאַרטן אויס-האַקן זייערע געטשן מיטן יויזל — גאָט זאל נאָר העלפן, אַז עס זאלן אַריבער רויקן זייערע יום־טובים.

מיר איז אומעטיק און לאַנגווייליק און איך בעט זיך: איך וויל עפעס טאָן, צוהעלפן, לערנט מיר די מאַמע צו לייגן אַ לאַטע אויף אַ גראַבן קיך־האַנטוך.

יהודית לאַכט:

— זי וועט נישט קאַנען. זי האָט ליימענע הענט. איך אין אירע יאָרן, בין שוין געווען אַ גאַנצע באַלעבאַסטע.

— דעמאָלט — זאָגט די מאַמע — איז געווען עפעס אַנדערש. איך האָב געהאַט צוויי פאַרפאַלק אויף קעסט.

דער טאַטע כאַפט אונטער:

— דער איידעם איז געווען אַ גביריש זונדל, אַ „פּאַנסקע צאַפעקל“, האָט ער נישט געקאַנט פאַרליידן, אַז זיין ווייב זאל האַרעווען. און אויב די טאַכטער

נישט. נאָר די שנור יאָ. האָט זיך אַוודאי נישט געפאַסט — האָט דיין מאַמע געהאַרעוועט פאַר צען.

— ראַסי די שנור — זאָגט די מאַמע — האָט דיר געלערנט צו זיין אַ באַלעבאָסטע. דו ביסט געווען זייער אַ רירעוודיקע. האָסט ליב געהאַט צו אַר-בעטן. פלעגט מען זיך טאַקע מיט דיר שאַפן. דער טאַטע דיינער — קלאַגט זיך די מאַמע — האָט בפירוש נישט געוואָלט ליידן. ער האָט געשריגן, אַז מען פאַר-מוטשעט דיר. עס איז אַבער קיין אַנדער ברירה נישט געווען און אַ חוץ דעם ביסטו שטענדיק געווען ווי היינט אַן אומרו, אַ סמבטיון — ווי דאָס גייענדיקע וואַסער. — וואָס דען? זיין אַזוי ווי זי אַ צעקראַכענע? אַ ליימענער גולם? — לאַכט יהודית.

— זי איז אַ שוואַך קינד — נעמט זיך דאָס מאַל אַן פאַר מיר די מאַמע. — ניין! — זאָגט יהודית — זי איז ביי דיר חשוב, זייער אַ ציטערדיקע, ווייל זי איז פון „זיבן עלף געבליבן“...

דער טאַטע צעלאַכט זיך פון יהודיתעס גראַם. די מאַמע ענדיקט אַריינציען דעם פאַדעם אין דער נאָדל און רופט זיך אַן באַליידיקט:

— אינגאַנצן אַרום און אַרום, האָב איך בסך-הכל מער ווי ניין קינדער נישט געהאַט. נאָר אַז דו האָסט צען פינגער, פונדעסטוועגן, אין וואָס פאַר אַ פינגער דו גיסט זיך אַ שניט טוט דיר וויי.

— מיר — זאָגט יהודית — געפעלט שוין בעסער פראַדלס חכמה. זי זאָגט, אַז ווען קליינוואַרג זאל קיין אַפגאַנג נישט האָבן, וואָלט די וועלט קיין קיום נישט געהאַט.

— איך — ענטפערט איר די מאַמע ביז — האָב פיינט אַזעלכע חכמות, ווייל קיינער מיינט נישט אַזא זאָך ערנסט. עס איז גלאַט געבאַמבלט מיט דער צונג, ווייל מאַך דעם חשבון ביי מיר. איך האָב געהאַט ניין קינדער, זענען דריי, אייך צו לאַנגע יאָר, אַוועק, דריי, זאָלן לעבן און געזונט זיין, האָב איך שוין גאַט צו דאַנקען חתונה געמאַכט און אַז דו וועסט חתונה האָבן, אויף אַ גוטן אופן, וועט זי מיר דעמאָלט גוט צונוץ קומען.

— נאָך אַ מין צונוץ קומען — כאַפט אונטער דער טאַטע. — ווייסט, שמאי — זאָגט די מאַמע — אַפילו ווען מיר וועלן זי שוין מיר טשעשעם חתונה מאַכן, וועלן מיר אויך וווינען צוזאַמען; מיר וועלן איר חתונה מאַכן פאַר אַ שוחד. קיין פאַרשוין איז זי נישט, קיין טאַלאַנט, אַ דאַנק גאַט, האָט זי אויך נישט, וועלן מיר איר איבערגעבן די חזקה. — אוי, פייגל, ביסטו זאָלסטו מיר מוחל זיין אַ נאָר — לאַכט דער טאַטע.

— וואָס איז? פאַרגינסט מיר נישט דעם טעם פון האָבן אַ קינד לעבן זיך
און אַן אייניקל?

— נו, האָב דיר „פאַנטאַזיעס“. ווער לאָזט דיר נישט. יהודית זעסטו שוין
זוער זי איז. אָדער בעסער געזאָגט, זעסט שוין היינטיקע צייט ווי ווייט מען איז
פון שחיטות און שפעטער מיט צען יאָר, טראַכסטו, אַז דאָס וועט יאָ זיין מעגלעך.
ווי איז דיין שכל?

— אוי, שמאי, לאָז מיר אָפּ מיט דייע חקירות. ביי גאָט איז אַלץ מעגלעך.
— מהיכתייתי — קרעכצט רודף-שלומדיק דער טאַטע.

איך האַלט אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ און בין זייער טרויעריק. וויל מיר מיין
ברודערל טרייסטן. רופט ער זיך אָן:

— זי קאָן שוין פון לאַנג וואַשן קאַלאַשן.
יהודית ענטפערט אים אָפּ מיט חזוק:

— זי גיסט אָן אינעווייניק וואַסער און מאַכט זיי נאַס, די קאַלאַשן, און
פון דרויסן לאָזט זי איבער די בלאַטע...
דער טאַטע קוקט אויף יהודיתן און זאָגט צו איר:

— מאָל דיר, אַז דו ביסט געווען אַ ביסעלע ערגער פון איר. פון פיצעלעווייז
אַן איז מיט דיר געווען צו זינגען און זאָגן.

— קאַנסט זיך פאַרשטעלן, וואָס פאַר אַן אַנטיקל דו ביסט געווען — כאַפט
אונטער די מאַמע — אַז איך האָב געמוזט צונעמען צו דיר אַ שיקסע. גאַנצע טעג
און גאַנצע נעכט האַסטו נאָר געוואָלט מען זאָל מיט דיר טאַנצן. וואָס אַן אמת
איז, קיין סך צייט איז די גויישע דינסט נישט געווען ביי אונדז.
דער טאַטע לאַכט:

— דו געדענקסט, פייגל, די מעשה מיט די בעטלער?
— נאָך אַ מיין געדענקען! — לאַכט אויך די מאַמע.
— וואָס פאַר אַ בעטלער? מיינסט דעמאָלט, ווען איך בין אַלט געווען אַב-
דערהאַלבן יאָר? — פרעגט יהודית פאַרשעמט.
— מאַמע, דערצייל! — בעט איך.
די מאַמע רעדט מערער צו יהודיתן ווי צו מיר:

— דער פּעטער בענציע, דעם טאַטנס ברודער, איז דעמאָלט געווען ביי אונדז
אויף קעסט. ווייל ער האָט זיך געלערנט שחיטה אין טאַלנע. אין שטוב זענען
דעמאָלט געווען קיין עין-הרע אַ סך קינדער. די עלטערע און זיי צו לאַנגע יאָר,
די פאַרשטאַרבענע. זי, יהודית, איז געווען אַ קליין קינד, אָבער אַזאַ אומרו, אַז
צום ערשטע מאָל האָט מען געזען אַזאַ קינד. זי, די מאַמע, האָט דעמאָלט גע-

פילט, אָז אויב עמעצער וועט איר נישט צוהעלפן מיט עפעס, וועט זי אומפאלן. האָט מען איר „נאַרייעט“ אַ שיקסל און זי האָט איר צוגענומען. איין מאָל, אין אַ טאָג פון יאַרד, בעט זיך דאָס שיקסל, אַז זי וועט גיין אין מאַרק אויפזוכן עמעצן פון איר דאַרף, אַפצונעמען אַ גרוס. גיי — זאָג איר איר — נאָר זיי פאַרויכטיק מיטן קינד. עס זענען אַוועק אַ פאַר שעה ווער איר אומרויק. גלייך ווי דאָס האַרץ וואָלט מיר געזאָגט, אַז עפעס איז דאַרטן פאַר געקומען. וויל איר גיין זוכן דאָס שיקסל מיטן קינד. זאָגט צו מיר מיין שוואַגער בענציע: פאַרוואָס פאַרגינסטו זיך נישט, פייגל, אַפצוועסן איינמאַל רויק, אַן דעם מזיק. לאַמיר פריער אַפעסן מיטיק און אויב זי וועט דורך דער צייט נישט אַנ-קומען, וועסטו זי גיין זוכן, האָב איר זיך געלאָזט אַנרעדן און מיר האָבן זיך געזעצט עסן.

דערווייל איז זיך פאַרלאָפן אַזאַ מעשה:

כינקע, די מאַרק־דענע, די איבערקויפערין, האָט, זאָגט זי, געהאַט אַ שלעכטן יאַרד. פונקט ווי עמעצער זאָל איר געווען איבערגיין דעם וועג מיט ליידיקע עמער... וואָס זי גייט קויפן, רייסט מען ביי איר אַרויס פון די הענט. דערווייל זעט זי, ווי עס גייט אַ גויע און טראָגט אַ הון. לויפט זי צו און וויל אַ קוק טאָן און אַ טאַפ טאָן די הון. די גויע פאַרדרייט זיך אָבער און וויל איר קיין מקח נישט זאָגן. זי פאַרקויפט נישט די הון — זאָגט זי צו איר — זי טראָגט די הון פאַר אַ מתנה אירער אַ „קומע“ (אַ פריינדין). די הון איז אַ גרויסע, אַ פעטע און עס פאַרדריסט כינקען, פאַרוואָס יענע וויל איר נישט זאָגן קיין מקח און וואָס הייסט זי פאַרקויפט נישט. זאָגט איר כינקע פריער דעם פרייז וואָס זי וויל געבן. די גויע שווייגט אָבער. איז זי איר מוסף אויפן פרייז נאָך אַ פאַר קאַפיקעס. אָבער די גויע ענטפערט איר אויף דעם: טשעפע זיך אַפ „סמאַלע“. פאַרדריסט דאָס זייער שטאַרק כינקען און גייט נאָך דער גויע און טענהט: אָבער זאָג וויפל דו ווילסט, זאָג אַ מקח, אפשר וועל איר דיר געבן וויפל דו ווילסט? אַזוי פאַמעלעך זענען זיי צוגעקומען ביז צו דעם קלויסטער.

פונדערווייטנס האָט איר אַ שווינדל געטאָן אין די אויגן אַ באַקאַנט רויט קליידעלע. זי גייט צו נענטער און עס האָט זיך ביי איר שיעור נישט אונטער-געחאַקט די פיס. ווען זי האָט אַ טבע צו חלשן, פאַלט זי באַלד אַוועק אויפן אַרט און חלשט... זי זעט, ווי יהודיתל זיצט לעבן אַ בלינדער בעטלערין, האַלט אַ בלעכן שעלעכל מיט מטבעות. זי פאַרמאַכט אַן אייגל און האָט שוין איבערגע-נומען דער בעטלערינס ניגון, שטעקט אויס דאָס הענטל און די גוים וואַרפן איר אַריין מטבעות און אַ חוץ דעם האַלט זי אין דער האַנט פלעצעלעך מיט בייגעלעך.

לויפט כינקע צו צו דער בעטלערין און זאגט איר: גיב אפ דאס קינד, דאס מיידעלע איז דעם שוחטס, דעם „רעזניקס“. ענטפערט איר די בעטלערין: איך האָב ביי דיר קיין קינד נישט גענומען. איך ווייס, אַז דאָס איז דעם „רעזניקס“. מיין שוועסטער האָט דאָס קינד דאָ אוועקגעזעצט און אַז זי וועט קומען, וועט זי דאָס קינד צונעמען.

לויפט כינקע, פאַרשטייט זיך, צו מיר און נאָך איר לויפן נאָך ווייבער און קינדער. שטעלט אייך פאַר מיין דערשרעק — זאָגט די מאַמע — ווען זי איז אַריין אין שטוב און האָט אונדז דערציילט די גאַנצע מעשה. פאַרשטייט זיך, אַז מיר זענען אַלע געלאָפן. איך, דער טאַטע, דער פעטער בענציע, אַלע קינדער און נאָך אונדז אַלע שכנים. מיר לויפן אַלע צום קלויסטער און איינער פון די שכנים איז געלאָפן צום פריסטאָוו.

אַבער אונדז אַנטקעגן איז שוין געלאָפן דאָס שיקסל מיטן קינד אויף די הענט. טאַקע באַלד אויפן אָרט, האָב איך אָפּגעזאָגט דאָס שיקל — דערציילט די מאַמע — זי האָט זיך געוואָרפן אויף דער ערד און זיך געשווירן, אַז בלויז אויף צען מינוט האָט זי אוועקגעזעצט דאָס קינד, לעבן איר שוועסטער דער בעטלערין. איך האָב אַבער נישט געוואָלט מער הערן אַפילו פון קיין דינסטן.

— נו — דערציילט איצט דער טאַטע — צו פינף יאָר האָט זיך יהודיתל צעבונטעוועט. זי וויל נישט זיין קיין מיידעלע... זי איז אַריין אין אַלקער, אויס-געזוכט אַ פאַר הויזעלעך, מיט אַ רעקל, זיך אָנגעטאַן אַ היטל און אפשר אַ וואָך צייט האָט זי נישט געוואָלט אָנטאָן קיין קליידעלע. זי האָט כסדר געטענהט, אַז זי וויל גיין אין חדר, גיין דאָוונען און זיך גליטשן אויפן אייז און טאַן אַלץ וואָס יינגלעך טוען. קיין מיידעלעך זענען איר נישט געפעלן געוואָרן...

יהודית לאַכט און די מאַמע זאָגט צו איר:

— זעסטו שוין, פון קליינערהייט אָן האָסטו שוין געוואָלט זיין אַ „ראַווינאַ-פּראַוויע“ (אַ גלייכבאַרעכטיקטע).

— „עמאַנציפּאַציע“ — לאַכט דער טאַטע — אַבער ווי עס זאַל נישט זיין, מוזסטו מודה זיין, אַז קיין גאָר רויק קינד ביסטו נישט געווען...

מיין ברודערל איז צוגעגאַנגען צו יהודית, שטעלט אויף זיין בלוזקעלע און צעזינגט זיך בעטלעריש:

— „דאַיטע מעניע בובליטשקאַ!“

איך לויף צו פון דער אַנדערער זייט און בעט ביי איר בייגעלעך. טרייבט זי אונדז אוועק. און מיר פאַרשטעלן זיך צוערשט פאַר בעטלער. דערנאָך פאַר שיכורים און מיר זינגען מיט אַ האַלב שיכורן קול.

איך ווער פּלוצלינג אומרויך, פונקט ווי איך וואָלט דערפילט אַ געפאַר. די

מאמע האָט זיך אויפגעוויבן פון דער סאָפּקע, זי גייט צו דעם קיך־פענצטער, זי נעמט אַ פאַרשמאַלצעוועט פּלעשל, מיט פּיש־טראָן און גייט מיר „איינגעבן“. איד דערקען שוין איז איר פנים, אַז איד וועל מיר נישט קאַנען אַרויסדרייען, נעם איד דעם לעפל און שלינג אַראָפּ מיט עקל דעם פּיש־טראָן. איד טופּע אַזש מיט די פּיס, איד בייס אַפּ אַ שטיקל ברויט מיט זאַלץ. נאָך דעם נעמט די מאַמע אַרויס פון קעשענע אַ געפּילטן קאַנפּעקט, פּונקט פון די צוקערלעך, וואָס איד האָב שטאַרק ליב און גיט מיר איינס. דערנאָך נעמט זי אַרויס נאָך אַזאַ צוקערל און גיט דאָס משהלען און זי פאַרענטפּערט זיך, אַז גאַלדע אייזיקס, האָט נישט געהאַט קיין גראַשן איר צו געבן קיין רעשט, האָט זי דעריבער גענומען צוקערקעס. — אַבער פאַרוואָס איז אים, מיין ברודערל, געקומען אַ צוקערקע? אויב ער

האָט קיין פּיש־טראָן נישט געטרונקען?

איד ווער שטאַרק בייז, אַבער איד שווייג. איד לויף אַוועק אין אַלקער און שטעל זיך אַוועק לעבן דער רויטעד ספּריים־שאַפּע. פון צייט צו צייט גיב איד אַ קלאַפּ מיטן פּוס אין די טירלעך פון דער שאַפּע.

מיט דער שאַפּע האָב איד אַן אַלטן חשבון. בייטאַג האָט זי כּלומרשט אַן אומשולדיקן פנים, ביינאַכט אַבער, ווען איד קאַן נישט שלאָפּן און קוק אויף איר אין דער פּינצטער, נעמט זי אַן די שרעקלעכסטע געשטאַלטן. אַמאַל זעט זי ביי מיר אויס, ווי דאָס בילד, וואָס הענגט אויף דער וואַנט אין שטוב פון אונז־דזער שכן לייזער מאַזער. איד לאַז קיין אויג נישט אַראָפּ פון דעם דאָזיקן בילד. דאָס בילד שטעלט מיט זיך פאַר אַ סצענע פון דער אַפּערע „זשידאָוקאַ“, דאָס אינקוויזיציע־בילד, מיט דעם שרעקלעכן גלח, וואָס ווייזט מיט אַ פּינגער דעם תּליון, אַז ער זאָל וואַרפּן דאָס ייִדישע מיידל אין פּייער און זי, דאָס מיידל, איז שטאַרק געראַטן אין יהודיתן, נישט קיין הויכע, אַן איידעלע, מיט לאַנג־צעלאַ־זענע האָר, מיט גרויסע דערשראָקענע אויגן. איר פאַטער, אַ ייד מיט אַ גרויער באַרד, בענטשט זי און זי זינגט אַ ליד (דאָס זעלביקע ליד, וואָס יהודית זינגט) און נאָך דעם ליד, לאַזט זי זיך אַריינװאַרפּן אין פּייער.

ווען איד כאַפּ זיך אויף ביינאַכט און קוק אויף דער שאַפּע, ווייזט זיך מיר אויס, אַז די אינקוויזיציע, איז אַרויס פון דער ספּריים־שאַפּע, טאַקע פון דעם זעלביקן ספּר, וואָס דער טאַטע האָט אַמאַל געבאַרגט טעפּליצקין דעם קאַזיאַנע רב, זאַגנדיק אים: „אַט האָט איר די גאַנצע אינקוויזיציע“. וויסנדיק, אַז ביינאַכט שפּיגלט זיך אַפּ דאָס שרעקלעכע בילד אויף די טירן פון אונדזער שאַפּע און וועלנדיק דאָס אויסמיידן, האָב איד פאַרן שלאָף געעפּנט די טירלעך. יענע נאַכט האָב איד טאַקע די אינקוויזיציע נישט געזען. דערפאַר אַבער האָבן די אויסגע־שטעלטע גמראס אויף די פּאַליצעס מיר אויסגעזען ווי יידן אין שוואַרצע קאַ־

פאָטעס, וואָס גייען נאָך, נאָך אַ מת. איך פלעג אַזוי שטאַרק ליידן פון די דאָ-
זיקע קאַשמאַרן, אַז איך האָב איינמאַל באַשלאָסן און דאָס אַלץ פאַרטרויט
פאַרן טאַטן.

האַט דער טאַטע זיך געבייזערט אויף מיר, הלמאַי איך האָב נאַרישע „פאַנ-
טאַזיעס“. איז איצט ווילט זיך מיר אויסלאָזן דעם גאַנצן כעס צו דער שאַפע.
אַ חוץ שלאָגן איר מיט די פיס, שפיי איך אויך אין אירע גלאַנציקע טירן...
עס קומט אַריין מיין ברודערל מיט אַ פאַרשמירט פנים מיט פאַווידלע. ער
טראַגט אין האַנט אַ שטיק אַנגעשמירט ברויט מיט פאַווידלע און רעדט צו מיר
מיט אַ פול מויל: גיי נעם דיין חלק — רופט ער מיר — גלייך ווי עס וואַלט
גאַרנישט פאַסירט. איך וואַלט געווען אַ בעלן אים צו געבן אַ פאַטש אין די
גראַבע באַקן. ווייס איך אָבער, אַז „זיי“ וועלן אים צוגעבן גערעכט. ענטפער איך
אים קורץ, אַז איך וויל נישט עסן.

— קום עסן הערינג — בעט מיר יהודית.

— זאַל זיין הערינג, אַבי עס — זאָגט מיר די מאַמע — דו האַסט ביים טיש
גאַרנישט געגעסן.

— דוכט זיך, אַז די קליינע האַט „פאַסטעמקעס“ — מאַכט דער טאַטע אַ
וויץ אויף מיין חשבון...

— וואָס זאַל דאָס זיין, וואָס אַלע האָבן מיר אַזוי פיינט?

משהלע איז אַ לינגער און באַרימער. לאַזט מען אונדז אַרויס אין דרויסן.
זוכט ער אויס די גרעסטע בלאַטעס און נעמט איבער די קאַלאַשן. שרייט מען
אויף אים און מען ווייזט אָן אויף מיר:

— פאַרוואָס האַט זי נישט איבערגענומען די קאַלאַשן?

זאָגט ער אַ תירוץ, אַז ער איז אַזוי שטאַרק ווי שמשון הגיבור, דערפאַר
טרעט ער טיף אין דער ערד און זי — זאָגט ער אויף מיר — זי גייט פון אויבן,
אויף דער בלאַטע.

פאַרקלאַגט אים די מאַמע צום טאַטן. לאַכט דער טאַטע מיט הנאה:

— עס איז טשיקאַווע, וואָס יעדער קינד האַט זיך זיינע פאַנטאַזיעס...

און מיר זאָגט דער טאַטע, אַז איך זאַל מיר היטן פאַר „פאַנטאַזיעס“, ווייל
פאַר אַזעלכע פאַנטאַזיעס, זאָגט ער, בינדט מען מיט אַ שטריק און מען פירט
אָוועק אין משוגעים-הויז.

* * *

דער פראַסט שטאַרקט זיך. די מאַמע הייצט צום דריטן מאָל די הרובע.
עס קומט אַריין מאַטל בריל, ווען מען האַלט ביים אַנציגנדן דעם לאַמפּ. ער
ערעגט זיך וואָס דער טאַטע מאַכט. ער שטייט אינמיטן שטוב און וויל אַפילו

נישט אויסטאן דעם טולופ. ער זאגט, אז היינט האט ער פארמאכט פרי דאס קלייטל, ווייל אין אזא פראסט וועט קיינער נישט קומען און אין מיטן וועג האט ער זיך אריינגעכאפט געוויזר ווערן, וואס דער טאטע מאכט.

— אבער ווארעמט זיך אן — בעט אים דער טאטע.

— איך האב מורא, אז אויב איך וועל זיך אנווארעמען, וועט זיך מיר נישט גלוסטן צו גיין אהיים. מילא א גלאז טיי וועל איך כאפן.

— איך האב גאר אן אנדער פלאן ר' מאטל — זאגט די מאמע — איך האב אויף וועטשערע א זופ מיט פערל-גרופן און פאסאליעס מיט גענדוענע פיסלעך. וויל איך, אז איר זאלט דאס פאררוכן.

— ניין, דאס קאן איך נישט — ענטפערט מאטל — איך זאל דא זיצן און עסן וועטשערע און מיין קינד זאל אומזיסט ווארטן אויף מיר? מירטשעשעס, ווען ר' שמאי וועט גיין אין בית-השחיטה, וועט איר מיר געבן עטלעכע פיסלעך, וועט מיין רבקה מאכן „כאלאדעץ“.

— אייער רבקה קאכט דען וועטשערע? — פרעגט די מאמע.

— ניין. שוין גענוג פאר א מיידל, אין אירע יארן, אז זי קאכט מיטיק — זיפצט מאטל.

— טא וואס ארט אייך, אז איר וועט עסן ביי אונדז?

— איך דאנק אייך, שמאיכע, נאר איך גיי אהיים. מיין טאכטער האט זיכער אפגעזאטן א טעפל קארטאפל און איך ברענג א הערינג. אין שטוב איז פאראן איינגעמאכטס. איך האב געקויפט כאלווא און, דאנקען גאט, אן מיין שאדן, אויף אלע ארעמעלייט געזאגט געווארן.

— רב מאטל — פרעג איך — איז דאס אמת, אז זינט די וועלט שטייט איז נאך אזא פראסט נישט געווען?

— ווער האט דאס דיר געזאגט — פרעגט מאטל בריל, און ער באהאלט דעם שמייכל אין די פארקנייטשטע וואנצעס און בארד — איך געדענק איינמאל אזא פראסט, אז ווען מען פלעגט אריינשטעלן אין א ברענענדיקן אויוון א טאפ פארפרוירענע וואסער, האט א העלפט געזאטן און די צווייטע העלפט איז געווען א שטיק אייז...

— דאס קאן נישט זיין — זאג איך — און קוק מיר איבער מיט משהלעך און משהלע שאקלט מיטן קאפ אויף ניין. זאג איך שוין א דרייסטע:

— אז מען שטעלט אריין פארפרוירענע וואסער אין אויוון, צעגייט זיך צום ערשטן דאס אייז און נאכדעם זידט דאס אויף.

— געפונען דאס ארט — לאכט דער טאטע — געפונען וועמען אפצונארן. מאטל לאכט:

— איר זענט, קיין עין־הרע, קלוגע קינדער.
 — פעטער, איר האָט אַ טעות — לאַכט מיט גדלות די מאַמע — פרעגט.
 זייט מוחל, ערגעץ אַנדערש. דאָ האָט איר נישט געטראָפֿן.
 — נו, אַ גוטע נאַכט! — געזעגנט זיך מאַטל בריל און די מאַמע פאַרשליסט
 נאָך אים די טיר. — ווער וועט דען קומען אין אַזאַ זאָווערוכע? עס איז דאָך
 אַ רחמנות אַ הונט אַרויסצולאָזן.
 דער טאַטע זיפצט: אַזאַ פשוטער יוד, דער מאַטל, נאָר אַ גאָר לייטישער
 און אַרנטלעכער מענטש; ער ווערט נעבעך גוט פאַרשוואַרצט און וויל נישט
 חתונה האָבן כדי זיין רבקה זאָל נישט האָבן קיין שטיפּמאַמע.
 — איך ווייס נישט צי דאָס איז נישט קיין נאַרישקייט — זאָגט די מאַמע
 — קאָן זיין, ווען עס מאַכט זיך אים אַ פיינע יידענע, וואָלט זי אַראָפּגענומען
 דעם יאָך פון דעם מיידל.
 — ווייס איך וואָס דו רעדסט, פייגל. וווּ האַסטו געזען, אַז אַ שטיפּמאַמע
 זאָל קאָנען דורכקומען מיט די פּרזערדיקע קינדער?
 — ס'איז נישט קיין ראיה — עקשנט זיך די מאַמע.
 — טאַטע — פרעגט יהודית — פאַרוואָס לאַזט ער נישט רבקה פאַרן קיין
 אמעריקע. זי וויל זייער שטאַרק פאַרן.
 — נו, טאַמער וויל זי. מיינסטו אַז זי ווייסט וואָס זי וויל? מאַטל טענהט.
 אַז קיין פאַרשוין איז זי נישט, האָט ער מורא, אַז זי זאָל חלילה נישט דאַרפֿן
 אַפּאַרבעטן דאַרטן אַלע אירע יאָרן. דאָ קען זי יעדער. מען ווייס, אַז זי איז אַ
 טאַטנס אַ קינד און זי האָט אירע מעלות. אַבער אין אמעריקע איז אַלץ הפּקר.
 דאַרטן קוקט מען אַבי דאָס פנים איז שיינ. ער וואָלט וועלן איר חתונה מאַכן
 דאָ אויפֿן אָרט, אַבער קיין גרויסן נדן פאַרמאַגט ער נישט, איז מאַכט זיך טאַקע
 נישט קיין שידוך — זיפצט דער טאַטע — אים ווילט זיך זייער אַ ביסעלע נחת
 פון איר. אויף דערויף איז ער דאָך אַ טאַטע.
 — עס וועט זיך מיט גאַטס הילף מאַכן — זאָגט די מאַמע — זי איז חלילה
 נישט געבוירן געוואָרן אַן קיין זיווג.

* * *

מען האָט מיר שוין אויסגעבעט ביי דער הרובע. איך וויין אַבער. איך וויל
 זיך צודעקן נאָר מיט דער „בייענער“ קאַלדרע און די מאַמע האָט זיך איינגע־
 שפּאַרט, אַז איך זאָל מיר צודעקן מיט דעם טאַטנס בורקע.
 מיט דער בורקע גייט דער טאַטע אין בויען און זי הענגט געוויינלעך אין
 קיך־ווינקל לעבן דער שוואַרצער שאַפע. איך האָב פיינט די בורקע, ווייל איך
 שרעק מיר פאַר איר ביינאַכט, ווען איך כאַפּ מיר אויף.

— זעסט — טענהט די מאַמע — קיין וועטשערע האָט זי נישט געגעסן
זוי עס באַדאַרף צו זיין, פאַרצאַפּט זי מיר איצט בלוט מיטן שלאָפּן.

דער טאַטע זיפצט און זאַגט:

— עס פייפט דער דלות.

ווערט די מאַמע בייו און ווייזט אים:

— זעסט, אונטער איר קאַלדרעלע, האָט יהודית אונטערגענייט אַ ליילעך,
מיט שטעכעלעך ווי די פערל. דאָס קאַלדרעלע איז אַבער קליין פאַר איר. די פיס
שטעקן אַרויס און אַ הויך דעם פאַלט דאָס איר אַראָפּ און זי פאַרקילט זיך. די
בורקע אַבער, איז שווער, קאָן זי איר נישט אַראָפּוואַרפן — אַבי דו מאַכסט אַ
רחמנות'פנים. מיט וואָס דען דעקט מען צו אַ קינד?

איך בלייב שטיל. די מאַמע האָט אויסגעפירט.

פלוצלינג דערפיל איך אַן אנגענעם קיצלען פון דער באַרד. דער טאַטע האָט
זיך צוגעבוּיגן צו מיר. ער וויל וויסן, וואָס איך האָב קעגן זיין בורקע.

— איך האָב פאַר איר מורא ביינאַכט — בין איך זיך מודה.

— שוטה! — לאַכט דער טאַטע — שוין ווידער מיט דיינע פאַנטאַזיעס?...

לייען קריאת'שמע, וועט זיך דיר גאַרנישט חלומען און דו וועסט גוט שלאָפּן.
און אַזוי איז טאַקע געווען.

* * *

יענע נאַכט האָט די מאַמע נישט געקאַנט איינשלאָפּן. זי האָט געהאַט אַ
גרויסע זאָרג, טאַמער ווערט פאַרקילט דאָס טייג און דאָס ברויט וועט נישט
אויפגיין. איז איינמאַל וועט זיין אַ גרויסער שאַדן דאָס געבעקס ברויט און
צווייטנס, וואָס וועט מען עסן? זי קען גוט אירע קינדער די מפונקים, זיי קאַנען
נישט עסן אַבי וואָס.

איז זי דעריבער אויפגעשטאַנען זייער פרי, כמעט ביינאַכט. עס איז נאָך
גישט געווען קיין דריי אַזייגער, זי האָט אויסגעפלאַמט דעם אויוון מיט פאַלאַווע,
כדי עס זאָל ווערן וואַרעם אין קיך. זי האָט זיך שטאַרק דערפרייט ווען זי האָט
געזען, אַז דער פאַרדעקטער מולטער מיט דער „ראַשטשינע" איז נישט פאַרקילט
געוואָרן. זיך גיין לייגן צוריק, האָט זיך איר נישט געוואָלט. האָט זי אַזוי פאַ-
מעלעד אַפּגעטאַן אַלע אַרבעטן, ביז דעם פאַרקנעטן, דערנאָך האָט זי אַראָפּגע-
טראָגן דעם מולטער מיט טייג און זיך גענומען קנעטן דאָס ברויט.

דעמאָלט איז דער טאַטע אַריין אין קיך מיט גאַנצע טענות:

— וואָס טראַכסטו זיך, פייגל?... אַז דו וועסט חס ושלום אַוועקפאַלן, וועסטו
אינדז דערמיט מאַכן בעסער? דאָס איז אַן אופן צו באַווייזן געטריישאַפט? וואָס
הייסט, דו שלעפסט אַליין אַזא שווערן מולטער מיט טייג?

ענטפערט די מאַמע:

— וואָס זשע דען זאָל איך טאָן? וועמען האָב איך ער זאָל מיר העלפֿן?
טאַמער האָב איך איין שטיקל יהודית, האַרעוועט זי דען ווייניק? זאָל איך איר
אפשר וועקן אין אַזאַ קעלט פאַרטאַג? אַ חוץ דעם ווייסטו גוט, אַז ווען מיר
זענען אַפילו געווען אַ גרויסע „סעמעיסטווע“ האָב איך קיינעם נישט גערופן צו
הילף. שוין אַזאַ נאַטיר ביי מיר.

— זעסטו, טאַקע געווען אַ גרויסע חכמה פון דיר — הוסט דער טאַטע.

די מאַמע ענטפערט צוריק:

— און דו? צו וואָס ביסטו אויפגעשטאַנען אין אַזאַ קעלט אַזוי פרי?

— וואָס דען? — זאַגט דער טאַטע בייז — היינט מוז איך שוין גיין אין
בית-השחיטה, וועל איך דעריבער גיין דאַוונען מיטן ערשטן מנין. וואָס מיינסטו?
„יענער“ וועט שטענדיק וועלן האַרעוועט פאַר דיר? און די שטאַט וועט דאָס
וועלן ליידן? די שטאַט, לאַז זיך דיר דוכטן — זאַגט ער ביטער — קוקט שוין פון
לאַנג אַרויס אויף אַ געלעגנהייט, כדי מען זאָל קאַנען צונעמען אַ „סוחר“ און
יענער דאַרף זיך נאָר אַריינרוקן מיט אַ פּוס, איז גענוג! בלייבן מיר — די שעה
זאָל קיין שעה נישט זיין — אָן פרנסה. וואָס מיינסטו, יענער איז אַזוי ווי איך?
איך האָב זיך געמוטשעט, געקרענקט, ביז איך האָב אויסגעצאַלט דער אלמנה
גאַנצע זעקס הונדערט קערבלעך, פאַר דער חזקה.

די מאַמע שפּרינגט אויף:

— וואָס רעדסטו, שמאי? איך ווייס באמת נישט וואָס פאַר אַ מענטש דו
ביסט. וואָס איז דאָס פאַר אַ נאַטיר ביי דיר? אויב דו קאַנסט אַזוי רעדן וועגן
טאַלנע?

— וואָס, פייגל? דו האַסט פאַרגעסן, ווען, נישט היינט געדאַכט, בשעת
מיין גרויסער שלאַפקייט, ווען לאה פלעגט קומען יעדן טאָג צו אונדז, יעדן טאָג
ווי אַ „גוטער פריינט“ און טאַקע דעמאָלט האָט איר מאַן, שלמה יאַסל דער
מנקר, געשיקט נאָך זיין זון שייקעלע, אַז ער זאָל קומען פון דאַרף, ער וויל אים
מאַכן פאַר אַ שוחט אויף מיין אַרט, טאַקע אויף דער הייסער שעה. און אין
טאַלנע זאָלסטו וויסן איז אַלצדינג מעגלעך. איך בין דאָ עלנט. איך האָב דאָ
נישט קיינעם, נישט קיין קרובים, נישט קיין פריינט און אַ חוץ דעם איז טאַלנע
הפקר. ווער עס האָט חוצפה, פירט עס אויס.

— שמאי! — שרייט די מאַמע — עס איז דאָך פון דיר נישט אויסצו-
האַלטן. וואָס פאַר אַ משל איז דאָ שלמה יאַסל? געדענקסט דאָך אַז ער האָט
במחילה געמוזט פאַרקערעווען אויף צוריק. ער האָט אַפילו מורא געהאַט זיך צו
ווייזן אין בית-מדרש. די גאַנצע שטאַט איז געווען אויפגעטראָגן אויף זיי. וואָס

הייסט, דו זאגסט, אָז די שטאַט וויל דיר שלעכטס טאָן? פאַרוואָס אָז דו רעדסט מיט דעם קאַזיאַנע רב, צי מיט ניסלען, אָדער מיט גערבן, האַלסטו אין איין לויבן די שטאַט מיט אירע חברות. דו לויבסט די בעלי־מלאכות, וואָס האַלטן אויס די תלמוד תורה — די שולע מיין איך, די קאַפּפּעראַטיווע, וואָס דוד פירט אָן. דעם לינת הצדק, וואָס די יונגוואַרג האָט געגרינדעט. רעדסטו אָבער מיט דודן, זידלסטו אַלע כלל־טוער, פאַר לייזערן און ניסלען, רעדסטו אויף די קרעמער און פאַר יהודיתן לאַכסטו פון דער „מאַלאַדיאַזש“.

קומט אַמאָל ביי דיר אַ צייט, ווען עס באַפאַלט דיר אַ מרה שחורה, נעמסטו שיטן פעך און שוועבל אויף טאַלנע. וואָס פאַר אַ רעכט האַסטו צו רעדן אויף דער שטאַט? זאָגסט דאָך אַליין אָז אין טאַלנע זענען פאַראַן גוטע און שלעכטע מענטשן, פונקט ווי אין אַלע שטעט און דערמיט ביסטו באמת גערעכט, ווייל אין אַ טייך זענען פאַראַן כלערליי פיש, נאָר פּלוצלינג קומסטו מיט אַזעלכע חשדים און טענות, וואָס דו ווייסט אַליין נישט פאַרוואָס. טאַלנע האָט דיר קיין שום שלעכטס נישט געטאָן. ווער, ווער, נאָר דו דאַרפסט נישט האָבן קיין טענות צו טאַלנע. דו האַסט דאַנקען גאָט גרויס מזל צו דער שטאַט. דו ביסט אַנגענומען אין דער שטאַט מיט גרויס כבוד, פון קיינעם פון די כלי־קודש האַלט מען נישט אַזוי ווי פון דיר.

די מאַמע רעדט איבערצייגט און מיט האַרץ, זי וויל ביים טאַטן צעשלאַגן די מרה־שחורה. זי רייסט זיך אָפּ אַ וויילע פון קנעטן דאָס ברויט און רעדט ווייטער: — אַט נעם די רבנים: הערציע דער רב, האָט זיך זיין צד צווישן די רייכע יידן, די שיינע באַלעבאַטים, איז אים טאַקע נישט שלעכט אין דער פרנסה, דער־פאַר אָבער האָט אים די שטאַט פיינט און רופט אים דער פּראָצענטניק. מאַטל דער רב, האָט מיט זיך דעם פּראָסטן נאַראָד. דו זאָגסט, אָז ער איז ערלעכער און לייטישער פון הערציען, נו, וואָס קומט אים אַרויס? ערשטנס איז ער אַ קבצן, אָז אביון און צווייטנס האָבן אים די איידעלע יידן פיינט און זיי טענהן אָז ער איז פּראָסט און האָט אַ גראַבן קאַפּ. זעסטו, ווער עס איז געווען באַליבט ביי גאַנץ טאַלנע, איז דער רב נחום עליו־השלום. ער האָט דאָס גאַנץ כשר פאַרדינט, ווייל אַ חוץ למדנות, האָט ער געהאַט אַ זיידענעם כאַראַקטער, אַ דימענטענע נאַטור. אָבער לאַמיר זיך נישט נאַרן, דיר שמאי, אָז עס קומט דיר אָן, קוקסטו דאָך נישט ווער עס איז, דו ענטפּערסט אָפּ און פאַרסט איבער דעם גרעסטן גביר, דעם שענסטן באַלעבאַס, פונדעסטוועגן האַסטו גרויס מזל. מען שאַנעוועט דיר, מען לייגט אויף דיר כבוד און מען האָט פאַר דיר דרן־ארץ, דו, מיין מאַן, דאַרפסט שווייגן, ווייל דו לעבסט אין זכות פון דער שטאַט.

— טאַקע? — צעלאַכט זיך ביטער דער טאַטע — דו, מיין ווייב, וואַלסט

פארשטאנען און ארבעטן זאל איך אין טאלנע און צאלן זאל מען מיר אין יעדן הופעץ?...

— דו וויסט גאנץ גוט, שמאי, אז נישט דאס מיין איך. איך געדענק אבער זייער גוט, ווי די שטאט האט דיר „אויסגעבעטן“, דעמאלט ווען דו ביסט, נישט היינט געדאכט, געווען אזוי מסוכן. דערצייל מיר נישט קיין מעשיות, שמאי, ווייל אפילו איך זאל לעבן הונדערט יאר. וועל איך דאס אויך נישט פארגעסן — הייבט אויף די מאמע די האנט מיטן טייג — ווען דען דערקענט מען גוטע פריינט, אויב נישט ביי קיין אומגליק? דו האסט ערשט געזאגט, אז דו האסט דא נישט קיין גוטע פריינט. האסטו זיך באטראכט וועגן דעם וואס דו האסט געזאגט? דע-מאלט, נישט היינט געדאכט, איז ניסל גייסינסקי געזעסן ביי דיר גאנצע נעכט. דוד דער שוחט, האט בייטאג געארבעט און ביינאכט האט מען אים געדארפט ארויסטרייבן ער זאל גיין שלאפן. דער קאזיאנער רב טעפליצקי איז געלאפן צום דאקטער. פון די באלעבאטים קאן איך דיר נישט אויסרעכענען ווער אלץ עס איז געווען. דו פרעג בעסער ווער עס איז דא נישט געווען און ווער עס איז אלץ יעדן טאג געקומען פרעגן וועגן דיין געזונט. היים דער שוחט, וועגן וועמען דו זאגסט שטענדיק אז ער איז פאלש, אז ער בארעדט דיר פארן „בעל-טאקסע“, ער איז דעמאלט דעם גאנצן מעת לעת געווען ביי דיר.

— יענער גוטער מעת לעת — זיפצט די מאמע — איך בין זיך מודה, אז איך האב שוין דעמאלט פארלוירן די האפענונג. היים האט אבער אכטונג געגעבן, אז אין אלע בתי-מדרשים זאל מען בעטן גאט און זאגן תהילים.

— איך קאן דיר זאגן, שמאי, אז ביו היינט צו טאג שפעט איך זיך, ווען איך באגעגן אין גאס דעם דאזיקן בעניע וואלינעץ און ער „וויטעט“ (באגריסט) זיך צו מיר. ער איז א פרייער יונגערמאן, אן אינטעליגענט, פונדעסטוועגן ווייס-טו גוט וואס ער האט געטאן פאר דיר. ער איז אריינגעקומען אין יענעם „גוטן“ פרימארגן. ריסל זאל לעבן, האט מיר ארויסגערופן מיט א ווונק פון דעם אלקער. איך קום אריין אין זאל, זע איך ווי ער שטייט (איך האב אים ביו דעמאלט גע-קענט בלויז פון דער ווייטנס) און ער זאגט צו מיר:

— די שטאט האט באשלאסן אראפצוברענגען פון אומאן דעם גרויסן דאק-טער ליסאווסקין. איך האב שוין אפגערעדט מיט דעם דאקטער בעלינקי. היינט פאר איך נאך אים. איך בין געקומען אייך מעלדן, כדי איר זאלט צוגרייטן ר' שמאי צו זיין ווייט.

איך בין געשטאנען מיט פארקלעמטע ליפן, ווייל איך האב געוויסט, אז אויב איך וועל אויסרעדן איין ווארט, וועל איך מיר צעיאמערן אויפן קול און ער וועט אוודאי מיינען, אז איך ווייס נישט ווי אזוי מען דארף זיך „אבראשטשאיען“

מיט מענטשן. — וואָס באַדאַרפסטו מער. דער נאַרישער בן־ציון דער חזן, פון וועמענס טפשות דו חוזקסט שטענדיק, ער האָט זיך אַרױסגעוויזן קליגער פאַר מיר. ער האָט אים דערלאָנגט די האַנט און אים געזאָגט: פאַרט געזונט און זײט מצליח און גאָט זאָל העלפן, אַז איר זאָלט זײן דער גוטער שליח.

— און וואָס דער גרויסער קנאַקער, דער דאָזיקער דאָקטאָר האָט געזאָגט ווייסטו דאָך אויך: אַז ווען ער וועט זײן ביים וואַקזאַל אויף צוריקוועגס, וועט שוין זײן נאָך אַלעמען. עס איז שוין גאַרנישט פאַראַן וואָס צו טאָן. אָבער גאָט האָט מיר געהאַלפן און געטאָן דעם גרויסן נס. און ווייסטו פאַרוואָס שמאַי? ווייל די גאַנצע שטאַט האָט געבעטן צו גאָט פאַר דיר. אַ קלייניקייט אָן עדה יידן זענען מתפלל און זאָגן אַ מעת־לעת תהילים! דערנאָך ווען דו ביסט שוין אַרויס פון געפאַר און איך בין צום ערשטן מאָל געגאַנגען קויפן אַ שטיקל פלייש אויף מי־טיק, בין איך געווען שוואַך, ווי נאָך אַ שווערן קימפעט. וויבער, קצבים, העקער און שינדער, האָבן מיר אַרומגערינגלט און אַלע האָבן זיך שטאַרק געפרייט. נאָך טע דער שינדער האָט זיך צו מיר אָנגערופן: „איר מיינט שמאיכע, אַז די יאָלדן, די פרומע יידן האָבן אייך אויסגעבעטן רב שמאין? עס הייבט זיך גאַרנישט אָן. מיר, די שינדער זענען געגאַנגען פון איין שענק צום צווייטן, געטרונקען לחיים, מיט בעלי־עגלות, מיט בעלי־מלאכות און מיט „נאַש בראַט“. מיר האָבן געווונטשן אַ רפואה רב שמאין און פאַר אונדז — האָט ער געוויזן מיט אַ קולאַק צום הימל — פאַר אונדז האָט ער זיך דערשראַקן דער „אַלטער“. מיר האָבן מיט אים גע־רעדט ריינע דיבורים: „ר' שמאין באַדאַרפן מיר דאָ. ווייל ער איז אַן אונדזעריי־קער, אַ פראַוויילנער און נישט קיין צבועק“.

דער טאַטע קענטיק אַ באַרויקטער, טוט פון דעסטוועגן אָן דעם טולופ, גרייט אויף אַרויסצוגיין.

— שמאי! — פרווט נאָך די מאַמע ווירקן — איך האָב געמיינט, אַז דו וועסט איבערוואַרטן די שטאַרקע פרעסט.

— וואָס רעדסטו? די קעלטן קאַנען נאָך אַזוי אָנהאַלטן אַ חודש צײט.

— נו, זאָל זײן אין אַ מזלדיקער שעה — מורמלט שטיל די מאַמע. — עס זאָל שוין זײן גענוג. מיר זאָלן מער פון קיין שלאַפקייטן נישט וויסן.

זי לעשט אויס דאָס לעמפל, ווייל עס איז שוין ליכטיק. יהודית שטייט שוין אין קיך ביים וואַש־בענקל. זי זיפט זיך דאָס פנים, דעם האַלדז און די אַרעמס מיט קאַלטע וואַסער, די מאַמע זאָגט איר, כאַטש זי ווייסט, אַז עס וועט איר נישט העלפן, אַז זי זאָל נעמען כאַטש אַביסל וואַרעם וואַסער. דערנאָך שטייט אויף משהלע. די מאַמע העלפט אים זיך וואַשן און גיט אים צו טרינקען און דעם פריש־טיק, ווען איך שטיי אויף, טרינקט שוין די מאַמע איר פאַרציע טיי. די מאַמע

זאגט, אז אין דעם טאג וואס זי באווייזט נישט אויסצוטרינקען איר פארציע טיי, דאס הייסט פיר, אדער פינף גלעזער טיי נאכאנאנד, ברענט איר אין הארצן ווי א פייער און עס טוט איר וויי דער קאפ.

איצט איז איר פנים אנגעכמורעט. זי האט זיך פארשפעטיקט מיטן טרינג-קען, ווייל נאך אלע ארבעטן האט זי נאך געהאט א „ריזעניש“ מיט יהודיתן צו ליב די פאלן. יהודית וויל דווקא היינט, אין אזא ביטערע קעלט, אפואשן אלע פאלן. עס איז גענוג — זאגט זי — וואס די מאמע האט איר נעכטן, זונטיק, נישט געלאזט וואשן מיט דעם אויסרייד, אז דעם טאטן קאן שאטן די פייכט-קייט. איצט וויל זי דעריבער אויף גיך אפואשן די פאלן, כדי זיי זאלן זיך אויס-טרוקענען ביז דעם טאטנס קומען.

זי האט אפילו נישט געוואלט פריער אפטרינקען. נאך קוים מיט צרות, שווערנדיק זיך ביי איר לעבן האט די מאמע געפועלט, אז זי זאל זיך אוועקזעצן פרישטיקן. די מאמע זיצט דעריבער א פארחושכטע און טראכט, אז וואס צופיל איז איבעריק; יהודית איז א צופיל בריה, צו געשיקט און אפילו א צופיל חנוודי-קע און דערפאר טויג דאס נישט.

אין קיין שום שטוב זעט זי נישט, אז מען זאל אזוי פארלויפן אלע וועגן און אזוי ציטערן און פלאטערן איבער קינדער, ווי ביי אונדז. האט דען אזא מיידל ווי יהודית נישט געקאנט אפעסן אליין און נישט ברענגען איר צו א שבועה און זי זאל אוועקלייגן ביי איר א שטיק הארץ?

די מאמע זיפצט און קוקט ווי איר טאכטער עסט מיט אזא מינע, פונקט ווי זי זאל איר טאן דערמיט די גרעסטע טובה.

פלוצלינג טוט די מאמע א ציטער: איר האט זיך היינטיקע נאכט געפלאגן-טערט א שרעקלעכער חלום, וואס זי האט זיך נאך וואס דערמאנט. עס האט זיך איר געחלומט, אז זי האט אפגעשניטן ברויט פאר פיר קינדער און יהודית איז דערביי נישט געווען, נאך די צוויי קליינע קינדער, מיט די צוויי פארשטארבענע יינגלעך בענטשיק מיט ליאווען — זאלן זיין ווייט אפגעשיידט — וואס זאל דאס באדייטן?

ווען יענע קינדער האבן געלעבט, זענען נאך די קינדער אויף דער וועלט נישט געווען. רבונן של עולם — טראכט די מאמע — עס זאל נאך זיין צום גוטן? זי האט עפעס א שווערן פארגעפיל. משהלע איז קיין עין-הרע געזונט, שיין און ליכ-טיק, נישט מערער ער האט א שווער בריסטל. ער הוסט זייער אפט. דער דאקטאר האט אפילו געזאגט, אז ער וועט דאס איבערוואקסן. גאט זאל אפהיטן, עס זאל חלילה נישט זיין קיין „נאסלעדסטווע“. די קליינע האט בפירוש געזונטע לינגלעך, איז זי אבער אזוי דאר, אז מען קאן פשוט די ביינדלעך איבערציילן. מען

באדארף זיך נעמען צו איר, נישט דורכלאזן דעם פישטראָן טרונקען. כאַטש צו-
ריק גערעדט — זיפצט די מאַמע — איז מען שטענדיק ביי גאַט אין די הענט.
יהודית קוקט אויף דער מאַמען און עס באַהערשט איר אַ געפיל פון חרטה,
פאַרוואָס זי האָט פאַרשאַפט דער מאַמען עגמת־נפש און כדי איר צו פאַרגיטיקן,
שניידט זי זיך אָפּ נאָך אַ רייפטל ברויט און באַשמירט עס מיט פאַוידלע. די
מאַמע באַמערקט דאָס אָבער נישט.

ווען דער טאָטע קומט צוריק, זענען שוין די פּאָלן טרוקן און פאַרשפּרייט
מיט די גרינע סטעזשקעס. דער טאָטע טוט אויס די קאַלאַשן ביי דער טיר, שטעלט
זיי אַוועק אויף דער רעדנע און נעמט זיך גלייך בייזערן אויף יהודיתן, הלמאַי
זי האָט געוואָשן די פּאָלן.

— אין אַזא פּראָסט וואַשט מען פּאָלן? מען צווינגט דיר פון קהל אַזוי צו
האַרעווען? איך פאַרשטיי נישט, ווי אַזוי קומט צווישן מיינע קינדער אַזא נאַר.
וויפל מען טענהט נישט מיט איר און מען גיט איר צו פאַרשטיין, איז פונקט ווי
מען זאָל רעדן צו דער וואַנט. עס לוינט זיך דיר איינצושטעלן דאָס לעבן צוליב
אַזא נאַרישקייט, ווייל אויף יענער וועלט וועלן דיר אַנטקעגן גיין ריינע, אויסגע-
וואַשענע פּאָדלאַגעס — הוסט מיט חווק דער טאָטע.

נאָך איידער יהודית באַווייזט צו ענטפערן, מישט זיך אַריין די מאַמע:

— זי האָט געוואָשן מיט וואַרעמע וואַסער.

— און אַז מיט וואַרעמע וואַסער איז וואָס? מען דאַרף טאַקע זוכן ווי אַזוי
זיך צו פאַרקילן און ווערן קראַנק? ערשט פּרייטיק געוואָשן, דאַרף מען אין אַזעל-
כע מסוכנע פרעסט וואַשן מאַנטיק נאָך אַמאָל.

— וואָס דען? — פרעגט יהודית — מען דאַרף ליגן אין שמוץ?

— לאַז איר צורו, שמאַי! — זאָגט די מאַמע מיט אַ געמאַכטער פּריילעכ-
קייט — עס איז נישטאָ קיין שום סכנה. געפאַרבטע פּאָלן איז גרינג צו וואַשן און
דו דאַרפסט זיך נישט אויפּרעגן. דו בייזערסט זיך ווייל דו ביסט איר געטריי און
זי מיינט, אַז דו פאַרגינסט איר נישט דאָס פאַרגעניגן פון האַרעווען. שרעק זיך
נישט, איר איז נישט קאַלט. זי באַוועגט זיך שטענדיק, דערוואַרעמט זי די גע-
בליטן און דו ווייסט דאָך אַז זי האָט ליב „טשיסטאַטאַ“ (ריינקייט). איך וועל
בעסער גרייטן צום טיש, וועלן מיר אַפעסן פּרי, וועסטו צייט האָבן זיך אַפּצו-
רוען, איידער דו גייסט אין בית־השחיטה.

דער טאָטע גיט אַ מאַך מיט דער האַנט:

— וואָס איז דאָס איילעניש?

פאַרשטייט שוין די מאַמע, אַז עמיצער פון די שוחטים האָט איבערגענומען
ביים טאָטן דעם האַלבן טאַג. זיפצט זי אָפּ לייכטער.

* * *

ביים עסן דערצייילט דער טאטע, אָז דוד דער שוחט — און דער טאטע רופט אים אָן שוחט און נישט ווי ווען ער איז ביז און רופט אים „דוד דער פרעסיי דאָטעל“ — איז אַריין אין בית־מדרש זיך אַנוואַרעמען, ווייל אין בית־השחיטה איז קאַלט ווי אין אַ „פּסאַרניע“, האָט ער אים דערזען און אים געזאָגט, אָז עס איז פון אים אַ גרויסע עוולה אַרויסצוגיין אין אַזאַ וועטער אויפן גאַס. אַלנפאַלס בעט ער אים, אָז ער זאל זיך נאָך היינטיקע וואָך אַפרוען. ביי אים איז אַ קליי־ניקייט צו גיין אינדערפרי איין מאָל און נאָכמיטיק נאָך אַמאָל. חיים האָט זיך זיין וואָך אין „בוינע“ און מיט עופות, וועט ער, דוד, זיך אַליין אָן עצה געבן. סיידן ערב־שבת, אויב איר וועט זיך פילן בעסער, קומט מיר העלפן אַ פאַר שעה. — לאַנג לעבן זאַל ער! — זאָגט די מאַמע — דערפאַר זאַל ער קיינמאָל פון קיין שלאַפקייטן נישט וויסן.

— יאָ — גיט צו דער טאטע — דער דוד איז אַ פּראַסט יינגל. אָבער זיין פיאַטע איז לייטישער פאַר חיימען. ער האָט אָן איידעלן כאַראַקטער.

— דער עיקר איז דער כאַראַקטער ביי אַ מענטשן — כאַפט אונטער די מאַמע — אַ פיינער, אַרנטלעכער כאַראַקטער, איז מער ווערט ווי למדנות.

איך האָב מיר פאַרטראַכט אויף דעם וואָס דער טאטע האָט געזאָגט אַ „יינגל“. איך ווייס אָז אַ יינגל איז אַ בחור און דוד איז אַ באַווייבטער, ער האָט אַפילו דריי קינדער און ווי עס זאָגט לאה די מנקרקע, איז ווען פייגעלע זאַל נישט „אַפּטרייבן“ וואָלט שוין געווען אַ פולע שטוב מיט קינדער.

איך בין אַזוי ווייט באַהערשט פון דעם געדאַנק וועגן די אַפּגעטריבענע קינדער. איך וויל וויסן: ווען טרייבט מען זיי? און ווער טרייבט זיי? פאַרוואָס קומט זיי צו טרייבן? און צו לויפן זיי נעבעך אַרום באַרוועס? איך גיב מיר אַפילו נישט אַפ קיין חשבון וואָס איך טו און ווי איך בין. איך האָב אַפילו פאַרגעסן, אָז איך האָב פיינט מצהלעך מיט יודן און האָב נישט ווילנדיק אויפגעגעסן דעם גאַנצן חלק, וואָס די מאַמע האָט מיר געגעבן. מיין ברודערל קוקט שטאַרק פאַרווונדערט אויף מיר.

איך הער ווייטער ווי דער טאטע זאָגט, אָז ביי דודן איז דער עיקר, אָז ער האָט פריי די אַוונטן, פאַר זיינע זיצונגען. דעריבער האָט ער פיינט צו פאַרן ביי־נאָכט אין דער בוינע. יהודית מיינט אָבער, אָז דוד האָט ליב געזעלשאַפטלעכע אַרבעט און דער טאטע שאַקלט מיטן קאַפּ אויף ניין, דאָס הייסט, אָז ער האַלט זיך ביי זיין מיינונג, אָז אַ כלי־קודש דאַרף נישט זוכן קיין כבוד און עס איז פאַר אים געזונטער זיך צו האַלטן פון דער ווייטנס.

ווען מען ענדיקט עסן און מען וואַשט איבער די כלים, נעמט זיך יהודית אנטאן אויף צו גיין אין דער ביבליאָטעק און די מאַמע זאָגט צו איר:

— גייסט אין „טשיטאַלנע“? טאָ נעם אַרויס פון אויבערשטן שופלאַד, פון דער רויטער שאַפּע צוואַנציק קאַפּיקעס, דאַרפסט דאָך שוין באַצאָלן פאַרן חודש.

די מאַמע רעדט מיט אַ מינע ווי איינער זאָגט: מיר דאַרף מען נישט דער-מאַנען. איך גיב אַליין אויף דעם וואָס מען באַדאַרף געבן.

יהודית ענטפערט אויף דעם מיט אַ שאַקל מיטן קאַפּ.

גאַנץ פּלוצלינג, פון דער העלער הויט, צעפּלאַקערט זיך אַ קריג צווישן דער מאַמען מיט יהודית, אַן אמתע מלחמה. סיי יהודית און סיי די מאַמע לאָזן אַרויס אַזוי פיל רייד, אַז מיר איז שווער זיך פונאַנדערצוקלייבן אין וואָס דאָ האַנדלט זיך. די מאַמע טענהט:

— וווּ די וועלט האָט אַן עק, האָב איך שוין געזוכט דעם זאַק וואָס איך שטריק און פונקט ווי די ערד וואַלט אים איינגעשלונגען. אַז נאָר מען פאַררוימט, מען פּוצט, מען פאַרשטעקט און מען פאַרשטופט און פאַרוואַרפט. מען כאַפט אַרויס פון אונטער די הענט.

טענהט יהודית, אַז זי איז נישט קיין „סטאַראַזש“ פון דעם זאַק; זי איז נישט מחוייב אים צו היטן און זי קאָן נישט נאָכגיין דער מאַמען און איר היטן. וווּ זי פאַרשטעקט אים. זי זאָגט אַז זי פאַררוימט נישט גלאַט אין דער וועלט אַריין, נאָר פונקט פאַרקערט, יעדע זאַך האָט ביי איר אַן אַרט, נישט מער וואָס אין דער שטוב איז יעדערער געוויינט, אַז זי באַדאַרף אַלצדינג אונטערטראַגן. מעג אַפילו אַ זאַך ליגן פאַר די אויגן, וועט מען דאָס אַליין נישט נעמען, נאָר מאַכן אַ סקאַנדאַל.

פרעגט די מאַמע איראַניש:

— ווי באַלד אַזוי, טאָ וווּ זשע איז דער אַרט פון מיין זאַק?

ענטפערט יהודית:

— אין דעם אונטערשטן שופלאַד פון טיש, ביי דער זייט פון דער קליידער-שאַפּע.

זאָגט איר די מאַמע דרייסט:

— אויב אַזוי, טאָ גיי און ברענג מיר אים.

גייט יהודית צו צום שופלאַד און נעמט אַרויס דעם זאַק מיט די שפיזלען. מיט דעם קנויל ביינוול צונויפגעלייגט אין אַרדענונג און דערלאַנגט דאָס דער-מאַמען מיט אַ מינע וואָס קאָן באַדייטן:

— זעסט ווער דו ביסט!

דער טאטע רייסט איבער זיין ארבעט פון ציילן די טראַפנס פון אַ קליין פלעשעלע אין אַ גלאַז וואַסער און גיט אַ קוק מיט חוזק אויף דער מאַמען.

פאַרדריסט דאָס דער מאַמען, זאָגט זי אַביסל פאַרלוירן:

— אַט דאָ אין שופלאַד איז ביי דיר אַן אַרט פאַר אַ זאַק?

פרעגט יהודית צוריק:

— ווו דען לייגט מען אַ זאַק?

ענטפערט די מאַמע פאַרשעמט, קוקנדיק אויף די ווענט:

— אַ זאַק לייגט מען אין אַ „פיסמעניק“...

— אַזוי? — שפרינגט יהודית אויף מיט נצחון — דער אמת איז אַרויס

ווי בויםל אויפן וואַסער. הייסט דאָס, אַז דו לייגסט שטענדיק דעם זאַק אין

בריוונטאַש. וואָס דען? אין דער שטוב וועט עפעס זיין? — באַדויערט זי מיט אַ

ביטערן זיפן.

די מאַמע שטייט אַ באַזיגטע און אַביסל אַ פאַרשעמטע. זוכט זי ווי אַזוי

אַרויסצוגיין מיט כבוד פון דער אומבאַקוועמער לאַגע. ווייזט זי אַן אויף מיר

מיטן פינגער און זאָגט צו יהודיתן:

— אפשר מוז איך אַוועקלייגן דעם זאַק אויף אַזאַ אַרט, אַז מען זאַל אים

גישט קאַנען דערלאַנגען, ווייל אויב נישט, אַרבעט „זי“ מיר אַן אַזאַ פלאַנטער,

אַז איך האָב שוין צו זינגען און צו זאָגן.

איך גיי צו נאָענט צו מיין שוועסטער און באַשליס ביי מיר נישט צו רעדן

מיט דער מאַמען ווי לאַנג איך וועל לעבן. דערפאַר וואָס זי וואַרפט מיר פאַר אַ

זאַך, וואָס איך האָב געטאַן אפשר מיט פופציק יאָר צוריק...

יהודית טוט אַן די שוואַרצע קאַלאַשן אויף די שיד און איך פרעג איר פאַר-

וואָס זי טוט נישט אַן די נייע שיד. ענטפערט זי מיר אַז אונטער די קאַלאַשן מעגן

זיין אַלטע שיד, ווייל די נייע זענען אַ שאַד. די מאַמע שמייכלט אַ צופרידענע

און איך בין מקנא יהודיתן, וואָס אַט וועט זי אַנטאַן די נייע קאַלאַשן, דעם מאַנטל

וואָס זי האָט געבראַכט פון קיעוו. אויף דעם מאַנטל זאָגן אירע חברטעס, אַז ער

איז שיקאַרנע, אַז ער ליגט אויף איר ווי אויסגעגאַסן און אַז זי נעמט מיט אים

איין גאַנץ טאַלנע.

איך האַלט מער נישט אויס און זאָג מיט געבעט:

— נעם מיר מיט אין דער „ביבליאַטעקאַ“, וואָס קאַן עס דיר אַרן?

ענטפערט זי מיר גלייך אַפּ שאַרף:

— דו באַדאַרפסט נאָך פרעגן? אַן דיר ווייס איך נישט דעם וועג.

זאָגט צו מיר די מאַמע:

— נאַרעלע וואָס דו ביסט, אין אַזאַ קעלט? וואַלסט דאָך פאַרפרוירן גע-

וואָרן. מירטשעשעם זומער. אַז מען וועט לעבן, וועט זי דיר ווידער מיטנעמען אין „פובליטעק“ און וועסט אויך גיין אין וואַלד.

* * *

די מאַמע זיצט אויף דער סאָפקע און שטריקט דעם זאַק. דער טאַטע ליגט אין בעט האַלבאַנגעטאָן. ער לייענט שפינאַזאָן און עס איז קענטיק, אַז ער האָט זייער הנאה פון דער טיפּקייט פון ספר. ער גיט פון צייט צו צייט אַ זיפּן, גלאַט אַזוי זיך, פון יוצא־וועגן, כדי קיינער זאָל נישט מיינען, אַז אים איז גוט, וואָס ער איז אין דער היים און „יענער“ אַרבעט פאַר אים.

די מאַמע זאָגט צו יהודיתן, וואָס שטייט שוין אַן אָנגעטוענע, מיט אַ ווייס שאַלעכל אויפן קאַפּ וואָס עס פאַסט איר זייער. איך בעט דיר טאַכטער, קום גלייך פון דער „פובליטעק“ אַהיים. איך וואַלט געווען צופרידן אַז זאָלסט בעסער גיין מיט אַ חברטע. עס איז איצט ערב הגאָ. אין גאַס דרייען זיך אַרום אַ סך שיכורים. דו ווייסט דאָך, אַז דער טאַטע ווערט אומרוק ווען דו קומסט נישט תחילת נאַכט אַהיים.

— איך ווייס — ענטפערט יהודית אומצופרידן — איך טאָר נישט אַרויס פון שטוב. איך בין דאָ ווי אין אַ תפיסה. זי לויפט האַסטיק אַרויס.

יהודיתן ווילט זיך דווקא יאָ אַריינכאַפן צו אַ חברטע. זי האָט אַ פאַרלאַנג אויסצוזינגען אַ פאַר נייע לידער, וואָס זי האָט געברענגט פון איר לעצטער רייזע. איבערהויפט ווילט זיך איר אויסזינגען אַ ציגיינערישן ראַמאַנס. זי פילט ממש, ווי ער שטיקט איר אין האַלדז. ווען זי וואַלט אַ שטייגער אַריינגעקומען צו איר חברטע לאַהקע האַלפערין און זי שטעלט זיך דאָרטן אַוועק זינגען, וואַלט איר צוגעקומען אַ שטיק געזונט. זי וועט אַבער אַהין איצט נישט גיין, ווייל מען וועט זיך דאָרטן צוטשעפען צו איר, אַז זי זאָל קומען אַהין ניייאָר אויף וועטשע־רינקע, וואָס זיי פראַווען צו באַגעגענען דאָס נייע יאָר. דער טאַטע האָט שוין אָנגעהויבן באַצייטנס צו חזקן פון לאַהקעס טאַטן, וואָס מען רופט אים בעני פלוט, זאָגנדיק, אַז אים וואַלט נישט אָנגעשטאַנען צו זיצן ביי זיין טיש. בפרט, אַז זי ווייס בפירוש אַז זיי לאַדן איר איין צוליב איר זינגען, וואָס דאָס איז פונקט דאָס זעלביקע, ווי מען פאַרבעט קלעזמער אויף אַ שמחה. איבערהויפט פאַרשטייט ער נישט, וואָס פאַר אַ גדולה איז פאַר יידן זייער „נאַוויגאַד“. יהודיתן איז נישט ניהא צו דאַרפן קעמפן פאַר יעדער זאַך, זיפצט זי שווער. זי וואַלט כאַטש וועלן האָבן אַן אויסזען פון אַן אַנטווישטער, טרויעריקער מיידל...

ווען זי קומט אַרויס אויף דער גאַס, ווערט איר שטימונג איבערגעביטן. עס איז אמתדיק קאַלט. עס איז אַבער אַ הערלעך שיין וועטער. די זון שפיגלט זיך

אין שניי מיט א קאלטן גלאַנץ. דער שניי איז אַזש בלוי, פאַר ווייסקייט. איר איז אנגענעם. זי פילט ווי עס רויטלען זיך אירע באַקן און זי פילט אויך ווי זי איז באַחנט מיט איר ווייס שאַלעכל, מיט די נייע פליטקע קאלאַשן און די הויכע קנאַפל זעען אירע פיסלעך אויס נאָך קלענער. דער מאַנטל אירער איז שיין און זי פילט זיך זייער גוט אין אים, הויפטזעכלעך זייער יונג. זי איז פול מיט טרוי-מען און האַפענוגען פאַר דער צוקונפט. זי איז איבערהויפט פול מיט לעבן און ענערגיע. סוף-כל-סוף — טראַכט זי זיך — איז דאָס לעבן שיין און זי האַט נאָך אַלץ פאַר זיך.

דער איבערפאל

די מאמע זיצט פארזונקען אין מחשבות, דער טאטע ליגט אין בעט און ליענט, און משהלע וויל אז מיר ביידע זאלן שפילן אין די קוויטלעך, וואס דער טאטע האט אונדז געמאכט חנוכה, און די מאמע האט אונדז אויסגעלערנט ווי אזוי צו שפילן אין זיי. די שפיל איז אפשר די יושרדיקסטע אין דער וועלט, נאר דערפאר זייער א לאנגווייליקע.

מיר האבן צוואנציק קוויטלעך וואס מיר צעטיילן אויף דער העלפט. אמאל געוויי אין און אמאל ער און צום סוף צעטיילן מיר זיך. איך נעם אפ מיין געלט און ער זיינס און מיר פארשפארן זיך אזוי ארום צו קריגן און צו שלאגן.

דאס איינציקע וואס מיר ווערט אומעטיק ביי דער שפיל. איך טראכט דע-מאלט וועגן זומער, ווי אזוי איך וועל גיין אין וואלד, מיט יהודיתן אין אירע חברטעס, פון וועלכע אייניקע האבן אויך אזעלכע שוועסטערלעך ווי איך. און מיר די קליינעווארג לויפן ארום און ווארפן זיך אויפן גראז, אין דער צייט וואס אונדזערע שוועסטער ליענען ביכלעך און אמפערן זיך וועגן דאס געלייענטע. אפטמאל ווערן זיי באגלייט אין זייער שפאציר פון בחורים, וועלכע קומען צו, שוין נאענט לעבן וואלד, איינציקווייז אדער עטלעכע צוזאמען, און אמאל בא-גלייט מיט אנדערע מיידלעך, נישט פון „דוכאווע זואניע“ (פון פרומען אפ-שטאם). די מיידלעך היטן זיך שטארק, אז מען זאל פון דעם נישט וויסן, כאטש די מאמעס זייערע מאכן זיך נישט וויסנדיק און זענען מעגלעך אפילו צופרידן וואס זייערע טעכטער גייען באגלייט פון היימישע יוגלעך און נישט אליין אין וואלד.

אין שטאט אבער גייט מען באזונדער און אין וואלד רעדן די יוגנטלעכע פון ערנסטע זאכן. דער עיקר באקלאגן זיי זיך אויף דעם גרויען, נישט אינטערע-סאנטן קליינשטעטליקן לעבן. ווען עס ווערט זיי נמאס דאס „כניקען“, דאס הייסט, דאס קלאגן זיך, נעמען זיי זיך צו רודערן, לויפן און שפרינגען. יהודית רופט ארויס א סך באוונדערונג, סיי מיט איר זינגען און סיי מיט איר פריילעכ-קייט. ווען מען ווערט שוין מיד פון פילאזאפירן און דיסקוטירן, פון זידלען די

אָפגעשטאַנענקייט און דעם פּאַנאַטיזם און פון לויבן די נאַטור (פאַרשטייט זיך, אַז אויף דער רוסישער שפּראַך, כאַטש זייער נישט פינקטלעך), גייען מיר אַלע צופרידענע, נאָר מידע אַהיים. איך ריר קוים מיט די פיס, כאַטש איך לייקן פאַר-שטייט זיך אַז איך בין מיד.

— וועט נאָך אַמאָל קומען אַט די גליקלעכע צייט? דוכט זיך, אַז דאָס זע-נען די שענסטע מאַמענטן אין מיין לעבן. איך באַרים זיך אָפּט פאַר די קינדער, וואָס האָבן נישט דאָס גליק צו האָבן עלטערע שוועסטער, וואָס זאָלן זיי נעמען אין וואַלד. זומער איז אַ גליקלעכע צייט פאַר קינדער און ווינטער איז פאַר זיי און אומגליק, בפרט נאָך פאַר מיר, מיט מיין ברודערל. אונדז לאַזט מען נישט אַרויס פון שטוב, סיי בעת די גרויסע פרעסט און סיי אין די בלאַטעס. ווער ווייסט וויפל יאָר עס וועט נאָך דויערן דער ווינטער און צי עס וועט נאָך בכלל אַמאָל קומען דער זומער?

עס באַפאַלט מיר אַ שרעקלעכער אומעט. וואַלט איך כאַטש געווען אַליין אין שטוב מיט משהלען, וואַלטן מיר געעפנט די קליידער-שאַפּע, אַרויסגענומען פון דאַרטן די מלבושים און זיך פאַרשטעלט פאַר גרויסע. ער וואַלט זיך אוועקגעזעצט ביי דער גמרא און איך וואַלט געקומען מיט אַן עוף פרעגן אַ שאלה. משהלע קרעכצט אין אַזאַ פאַל, הוסט און באַטראַכט דעם עוף לאַנג. און איך ווער אומ-געדולדיק און גיב אַ פרעג:

— נו, כשר אָדער טריף?

ווערט ער ביז און זאָגט, אַז אויף אַזאַ אופן וויל ער זיך נישט שפּילן. אויף אַ שאלה ענטפערט מען נישט אַזוי איינפאַך מיט איין וואָרט: מען ענטפערט, עס איז נישט רעכט, עס איז נישט כדאי, אָדער מען ענטפערט אַז עס איז גאַרנישט און איר קאָנט דאָס עסן געזונטערהייט. פאַראַן אויך פאַלן, ווען מען זאָגט עס איז טריף, וואַרפט דאָס אַרויס, מען טאַר דאָס אַפילו קיין גוי נישט פאַרקויפן.

איצט אַבער, אַז די מאַמע איז דאָ, וועט זי נישט לאַזן עפענען די שאַפּע. ווייל אַנומלטן האָט מען געלאַזט די שאַפּע אָפּן, האָב איך נישט געקאָנט ביי-שטיין דעם נסיון און זיך געוואַלט איבערצייגן, צי עס איז נאָך פאַראַן מיין זר-מערדיק ווייס קליידעלע, מיט דעם בלויען גאַרטל, ווייל איך בענק שטאַרק נאָך דעם זומער. האָט יהודית פאַרשטייט זיך געמאַכט אַ געוואַלד, אַז איך האָב צו-ליב שלעכטסקייט און אויף צו להכעיס צעוואָרפן און צעקנייטשט אַלצדינג וואָס עס איז פאַראַן אין שאַפּע און געמאַכט „אַרע קאַרע“ פון די קליידער. די מאַמע האָט נאָר געוואַלט דערגיין ביי מיר, צוליב וואָס איך האָב דאָס געטאָן. איך האָב מיך אַפילו נישט פאַרענטפערט. צוליב וואָס? זיי וועלן דען דאָס פאַרשטיין?

איך גיב אַ וואָרף אויף דער ערד די קוויטלעך, וואָס זענען מיר דערעסן גע-

וואָרן ביז חלשות. מיין ברודערל נעמט זיי צונויף געדולדיק. דער מאַמען איז באַפאַלן אַ שלאָף, זי וויל זיך אָבער נישט אונטערגעבן, פשוט צוליב דעם וואָס זי האָט נישט וואָס צו טאָן אין אַזאַ לאַנגער נאַכט און באַזונדערס דאָרף זי טאָ קע שטריקן דעם זאָק, ווייל עס פעלט שוין ווייניק צייט צו פורים און דערנאָך איידער מען רירט זיך, רוקט זיך אָן פסח און די מאַמע זיפצט דערביי — מען זאָל נישט זינדיקן מיט די רייד, עס איז נישט גוט, אַז מען קוקט אַרויס אויף דעם געציילטן גראָשן.

די מאַמע זאָגט אַז זי וואָלט נאָך פריער באַדאַרפט גיין אין קלייט און נעמען פאַר די קינדער אַ גאַרניטורל, אַ פלאַטקע און בפרט פאַר אַן עלטער קינד וואָלט זי אַוודאי באַדאַרפט אַ זומער־מאַנטעלע, אָדער אַ קלייד. ווען זשע איז דאָס גע- רעדט געוואָרן? ווען מען וואָרפט אַריין פראַדל דער שניט־קרעמערין אַ צענערל אויפן חוב, קאָן מען זיך ווייטער דרייען. עס פעלט אין שטוב אַ ליילעך, אַ טיש- טוך, אַ האַנטוך און אַפילו אַ העמד. וואָס זשע טוט אָבער גאָט? ער שיקט בע- סער צו אַ שלאַפקייט, אַ לונגען־אַנצינדונג און עס גייט אַוועק אַ סדרה דאַקטויר- רים יעדן טאָג, מיט רפואות און בעסערע „פיטאַניע“ (דערנערונג) — טאָ ווי זשע קאָן מען טראַכטן פון אַזעלכע זאַכן? פאַרשטייט זיך אַז צוליב דעם וועט מען זיך דאַרפן באַגיין אַז אַ סך זאַכן און זיי אַפלייגן אויף שפעטער. נישט מע- רער, אַז אויב מען לייגט אָפּ איינמאַל, קומען אונטער אַנדערע זאַכן און דאָס מוז מען און יענע דאָרף מען, בלייבט שוין פאַר זיך גאַרנישט איבער צו קויפן. אויך דאָס מאָל מעגן אַלע ווייטער שרייען אַז זי מוז אַ סך זאַכן, וועט זי זיך דאָס מאָל שוין באַגיין מיט גאַרנישט. ווייל די קליינע „זניקנע“ אַז זי דעהערט, אַז מען וויל פאַר איר עפעס איבערנייען פון דער גרויסער, איז דאָס ביי איר ערגער ווי אין טאָטן געשאַלטן; זי וויינט און טענהט פאַרוואָס זי איז ערגער פאַר אַלע, זי זאָגט אַז זי פילט זיך שלעכט אין איבערגענייטע בגדים, ממש לעכערלעך.

וויפל איך טענה מיט איר, אַז אומעטום גייט מען איבער פון אַן עלטער קינד פאַר אַ יונגערס, האַלט זי אין איין שרייען, פאַרוואָס עפעס נאָר פאַר איר. אַט אַ נאַריש קינד. זי פאַרשטייט נישט, אַז פאַר משהלען מוז איך קויפן סחורה, ווייל איך האָב נישט פאַר אים פון וועמען איבערצוגייען. נו, מילא — לעקט די מאַמע אירע פאַרטריקנטע ליפן — באַהיט גאָט פאַר ערגערע צרות. איך אַליין וואָלט דען נישט געווען אַ בעלן איר צו מאַכן אַ רויט סאַמעטן קליידעלע מיט אַ ווייס קעלנערל? עס איז די מאַדע און עס איז טאַקע שיין פאַר אַ קינד. איז אָבער אַז עלטער קינד בילכער און אַפילו אַז מען קאָן נישט, מוז מען „שטרעקן נאָד די עקן“. ווי מען זאָגט, אַז מען קאָן נישט אַריבער, מוז מען אַרונטער.

די מאמע ווערט טרויעריק, אבער זי באדענקט זיך באלד און נעמט זיך אליין זאגן מוסר:

— וואס איז דאס מיט מיר? ווו בין איך אין דער וועלט? אט ערשט האט גאט געטאן מיט מיר אזא חסד און איך זיך גאר און טראכט וועגן „מאדעס“, סאמעטענע קליידלעך“ האט זיך מיר פארגלוסט. מען איז איצט טאקע פארענגט, נאר מען וועט זיך מיט גאטס הילף ארויסדרייען. דער עיקר איז אבי דער „קרן“ איז מיר פארבליבן, שמאי האט זיך — געלויבט דער אויבערשטער — אויפגעהויבן. גאטעניו, פיר ווייטער מיט מיר מיט חסדו שטראף מיר נישט, כאטש איך ווייס אז איך בין זינדיק. איך דאנק דיר גאט דערפאר וואס איך האב צו געבן צו עסן מיינע קינדער. מיינ מאן פארדינט און די שטוב איז זאט.

זי נעמט זיך מיטאמאל מאכן אן „אינווענטאר“ פון איר פארמעגן: צוויי גרויסע טעפ מיט פאוויילע, א טאפ גענדון־שמאלץ, א סלאי הינער־שמאלץ, וויינשלאיינגעמאכטס, געמארינירטע פלוימען און בארן אאז״וו. אויסער דעם איז פאראן אין קעלער געזייערטע אוגערקעס און קאווענעס, א פעסל געפרעסטע עפל, קארטאפל, פאסאליעס, טרוקענע פלוימען און בארלעך — וואס חוץ אונדזער שאדן, אויף אלע יידן געזאגט געווארן.

די פאריקע וואך — דערמאנט זיך פלוצלינג די מאמע — האט זי באגעגנט אין מארק טייל דער נייטארין. איר מאן איז שוין א יאר צייט אין אמעריקע און ווי מען זאגט, שיקט ער איר נישט קיין געלט. עס וויינט אויס, אז עס גייט אים זייער שלעכט. עס קאן נישט זיין אז ער זאל האבן פארגעסן אין איר, ווייל זיי האבן „געשפילט א ליבע“ און זיי האבן דא דריי קינדערלעך. דאס ווייבל זעט אויס זייער שלעכט, זי איז בלאס און דאר. זי האט געהאלטן אין דינגען ביי א פויער א בינטל האלץ. עס איז א ביטערער רחמנות אויף דעם ווייבל. עס איז שוין פון יענע גליקן, צו דארפן אנקומען אין מיטן ווינטער צו א פויער נאך א בינטל האלץ. ערשטנס איז אזא האלץ פיטש־נאס, אז מען קאן דאס גארנישט אנצינדן און אחוץ דעם, הייסט זיך דער פויער אפגילטן פאר דעם האלץ, ווען ער פירט דאס ארויס צו פארקויפן אויף איינציקע בינטלעך אין סאמע מיטן ווינטער. די מאמע טראכט, אז זי וועט טאקע באלד אראפנעמען אין דעם „שטשער־באטן טעפעלע“ אביסל גענדון־שמאלץ און א גלאז פאוויילע, וועט ארויפנעמען פון קעלער א געזייערטן קאוואן מיט אוגערקעס און א פאר עפל. זי וואלט אפילו געשיקט א ברויט אויך, דערפאר וואס גאט האט געטאן מיט איר א נס און עס איז געזונט געווארן איר מאן. טא פארוואס זאל זי נישט מחיה זיין אזא ארעם ווייבל ווי טייבעלע, מיט אירע דריי קינדער זאלן געזונט זיין?

אט האט ריסל, זאל לעבן, געשענקט א מאלצייט פאר די ארעמע תלמוד-

תורה-קינדער. עס קאסט אביסל טייער, נאָר עס איז שוין דאָרטן „אן אָפענער 31“. עס זענען שוין אויסגעשטעלט די טעג און אַ סך שיינע באַלעבאָסטעס שטעלן זיך אויס פאַר די לערערס, פאַר דער שטאַט און מען טוט טאַקע אַ מצווה. אָבער אַזאָ ווייבל ווי טייבעלע, איז מערער אויסגעשטעלט אויף הונגער ווי אַנ- דערע, פשוט דערפאַר ווייל זי שעמט זיך און טאַקע דעריבער איז נישט כדאי צו שיקן איר אַ ברויט, ווייל מען קאָן איר חלילה מבייש זיין. ווייל שיקן אוגערקעס, אָדער עפל איז עפעס אַנדערש.

די מאַמע באַשליסט אַנצוגרייטן אַלץ און וואָרטן ביז לאה די מנקרקע וועט אַריינפאַלן צו איר. זי, לאה, איז אומעטום פול און זי וועט שוין געפינען אַ „פאַרטל“ ווי אַזוי איר דאָס איבערצוגעבן. זי וואַלט אַפילו געקאָנט זאָגן גאַלדע משהריוועס, אַז זי זאָל דאָס אַוועקטראָגן, ווייל גאַלדע טוט שטענדיק מצוות, זי האָט אָבער זייער אַ מיאוסע טבע; יעדער מצווה וואָס זי טוט „צעפויקט“ זי דאָס איבער דער שטאַט. לאה, אָבער — ציט די מאַמע ווייטער אירע געדאַנקען — מעג זיך זיין וואָס זי איז, אָבער די מעלה האָט זי, אַ מצווה טוט זי, ווי עס באַדאַרף צו זיין; קיינער ווייסט ביי איר נישט פאַרוואָס און פאַר וועמען. עס בלייבט ביי איר באַגראָבן ווי אין אַ קבר.

די מאַמע רוקט זיך עטוואָס אָפּ פון דער הייסער הרובע. זי וועט באַלד אַראָפּגיין אין קעלער, ווייל מען דאַרף דעם ענין דערליידיקן וואָס שנעלער און נישט פאַרלאָזן אין דער לאַנגער באַנק. עס איז איר בלוזי אַ שאַד, וואָס זי האָט אַנגעוויקלט אויפן פינגער אַ סך ביינוול, זי מוז דעריבער וואָרטן ביז דאָס וועט זיך אָפּשטריקן, ווייל אַראָפּנעמען אַזוי קאָן מען נישט, עס ווערט פאַרפלאַנטערט און דערנאָך קומט דער זאָק אַרויס מיט קניפן. עס קאָן זיין, אַז די קינדערלעך גייט נעבעך אויס דאָס חיות נאָך אַביסעלע וואַרעניע און דאָס ווייבל וועט זיך אַוודאי מחיה זיין, אַז זי וועט האָבן אַביסעלע שמאַלץ צו אַ זופּ.

דאָ ביי מיר — טראַכט די מאַמע ווייטער — איז קיין עין־הרע וואַרעם, אַ מחיה. איך היט טאַקע אָפּ די שטוב, איך האָב פאַרשטעלט אַלע לעכער אויפן בוידעם, כדי דער שניי זאָל נישט אַזוי אַנווייען, אַנגעשיט אַ פולן בוידעם מיט פאַלאָווע, גוט פאַרקלעפט די פענצטער, אַרומגעשלאָגן די טיר מיט שטרוי און אַ רעדנע. איך הייך אויך גוט. פון דעסטוועגן מוז מען געדענקען אַז דאָס איז אַ וואַרעמע שטוב, אַ פאַרגעניגן. אין אַזאָ מוראדיקן פראָסט און אין שטוב פילט מען כמעט נישט קיין קעלט — וואַרעם ווי אין אַן אויער — קוועלט די מאַמע. פלוצלינג דערפילט זי אַ שניידנדיקע קעלט אין די פיס. פון וואַנען טראַגט דאָס אַזאָ מוראדיקע קעלט? — שרייט די מאַמע הויך אויפן קול — עס מוז אַוודאי זיין דער אַלטער אַרעמאַן ברוך. ער לאָזט שטענדיק אָפּן די טיר. די

מאמע וויקלט זיך אָפּ דעם ביינוול פון די פינגער און שרייט אַרויס: רב ברוך. איר טראַכט אַפנים נישט צו נעכטיקן דאָ? איר פאַרגעסט אַז איך האָב קליינע קינדער? איר ווילט זיי מיר פאַרקילן? האָ?

אַבער וואָס איז געשען?

די טיר פון קיך אין „הויז“ איז ברייט צעפראַלט און עס הערן זיך אַ סך שווערע טריט. די מאַמע עפנט די טיר פון קיך אין צימער און דערזעט מיט שרעק און קאַפֿ-שווינדל, אַז אין טיר האָט זיך אַריינגעשטעלט דער סטראַזשניק מאַ-קאַר. אַט דער מיט דער רויטער באַרד, וואָס רעדט יידיש פונקט ווי אַ ייד. נאָך אים קומט אַריין דער בלאַסער „אוריאַדניק“ מיט דעם צונאַמעניש דער „מת“. זיין בלאַסקייט — זאָגט מען, האָט ער באַקומען נאָך איידער ער איז געקומען צו אונדז קיין טאַלנע.

מען זאָגט אויף אים, אַז אין דער אומאַנער טורמע זאָל ער האָבן געשלאָגן אַ „פּאַליטישעסקן“ אַרעסטירטן און שפּעטער אין אַ פינצטערער נאַכט איז אים אויסגעקומען צו פאַרן אין אַ דאַרף, איז מען אים אויפן וועג באַפּאַלן, איבערגע-דעקט מיט אַ זאַק דעם קאַפּ און אים גוט צעשלאָגן, טאַקע אַפּגעשלאָגן די לונד-גען און אַריינגעוואָרפן אין אַ „פּאַלאַנקאַ“. ער האָט געהאַט מזל, אַז פונקט איז דורכגעפאַרן אַ בעל-עגלה טאַקע פון טאַלנע און טאַקע דער טייערער אברהם שרה-מלכהס. דער טאַטע האָט געזאָגט דערויף, אַז אַפּראַטעווען אַ נפש פון טויט, איז זיכער אַ גרויסע מצווה אַבער אַפּראַטעווען דעם אוריאַדניק, דעם גוטן „מת“ איז אַ מצווה וואָס פּאַסט טאַקע פאַר אַזאַ לייט ווי אברהם שרה-מלכהס.

ווען ער האָט דערהערט קרעכצן, האָט ער אים אַרויסגעשלעפט און געבראַכט צופירן אין „באַלניצע“ (שפיטאַל) און ווען ער איז געזונט געוואָרן, האָט מען אים באַשטימט קיין טאַלנע און איצט שטייט ער, מיט מאַקאַרן ביי אונדז אין שטוב.

נאָך זיי רוקט זיך אַריין אַ נידעריק, שוואַרץ יידל, מיט גלאַנציקע שטייול. אויף די שטייול פּלאַכע קאַלאַשן, מיט אַ כמעט נייעם „טיליפּ“ מיט אַ הויכער שוואַרצער קוטשמע. דער יידל הייסט ליפּע דער „סטאַראַסטע“. ער טראַגט אונט-טערן אַרעם אַ גרויסן ריזיקן בוך. נאָך זיי פילט זיך אַז אונדזער קיך מיט נייע-ריקע שכנים און פרעמדע דורכגייער.

די מאַמע כאַפט זיך אַן ביים ווינקל פון טיש. דאָס האַרץ קלאַפט איר האַס-טיק און גיך. ווי אַ וויכער טראַגן זיך איר אין קאַפּ געדאַנקען איינער שרעקלע-כער פון אַנדערן; אַוודאי האָט מען געטראַפן יהודיתן זינגען ערגעץ אַ פאַרבאַטן ליד און מען איז דעריבער געקומען מאַכן אַן „אַביסק“ און מען האָט איר שוין זיכער פאַרנומען. צי אפשר, חלילה, אַ בלוט-בלבול? עס איז דאָך נאָענט צו פּסח.

א גרויל גייט איר אריבער איבערן לייב. אויף איר שמאין אויסגעטראכט א „ביי-ליס-פראצעס“, צי א „דרייפוס-פראצעס“. א גור, אן אומגליק. געוואלד! געוואלד! באוועגט זי קוים מיט די ווייסגעווארענע ליפן, ציטערנדיק פון קאפ ביז די פיס. איך טאר נישט חלשן. איך טאר נישט חלשן — קנייפט זיך די מאמע ביז וויי-טיק אין די ארעמס.

און מיטאמאל פאלט דער מאמען איין א געדאנק, אז דאס האט אודאי לוי קעריא דערלאנגט, אז שמאי האט ביי איר צוגעגנבעט דאס פעקל וואס זי אליין האט געבראכט. א קשיא אויף א גוי? האט מען דען אויף ישראל ליסאגאר נישט געמאכט קיין בילבול, אז ער האט געגנבעט סקאט? דאס האבן כוליגאנעס אנגע-רעדט דעם גוי, ביי וועמען ער האט געקויפט סקאט און באצאלט, אז ער זאל זאגן אז מען האט דאס ביי אים געגנבעט און וויפל האט דאס זיי נעבעך אפגעקאסט, ביז ער האט זיך באפרייט. זי, אבער וועט נישט שווייגן, זי וועט לויפן צום דאך-טאר בעלינקי און צום גויזשן אפטייקער און וועט זיי שטעלן פאר עדות, אז שמאי איז קראנק און גייט נישט ארויס פון שטוב.

דער מאמען ווערט פון דעם געדאנק אביסל לייכטער. זי פארבינדט ענער-גיש די עקן פון טיכל אויפן קאפ און עפנט די אויגן. ערשט דער טאטע שטייט ביים טיש א בלאסער, מיט גלאנציקע אויגן און א שטארק צעשויערטער בארד. ער האט נישט באוויזן אנצוטאן דעם כאלאט, שטייט ער אין דעם לייבל. די מאמע דערלאנגט אים אויטאמאטיש דעם כאלאט.

— וואס פארלאנגט איר? — פרעגט דער טאטע אויף רוסיש, שוין צום דריטן מאל. אבער אנשטאט אים צו ענטפערן, לייגט דער „סטאראסטע“ אוועק דעם גרויסן בוך אויפן טיש און מיט די בלעטער.

— דא ווינט שמאי מאסייעוויטש פעלדמאן? דער „דוכאוונער רעזניק“? — פרעגט מאקאר דער סטראזשניק, נישט אויף יידיש און אפילו נישט אויף אוקראיניש, נאר אפיציעל אויף רוסיש. גלייך ווי ער ווייסט גארנישט דער חזיר, ווער עס ווינט דא און קען גארנישט דעם טאטן.

דער טאטע ענטפערט אומגעדולדיק: — נו, יא! אבער וועגן וואס האנדלט זיך דא?

שטיל און געלאסן נעמט דער „אוריאדניק“ דאס ווארט און זאגט: — אייער זון, גאספאדין רעזניק, אייער זון בן-ציון שאמאוויטש פעלדמאן האט זיך נישט צוגעשטעלט צום פריזיוו אין דער געהעריקער צייט. דעריבער מאנט אייך די מלוכה און דאס געזעץ 300 קערבלעך שטראף.

— מיין זון בן-ציון — ענטפערט דער טאטע נערוועז — איז געשטארבן

אין עלטער פון ניין יאָר. איך האָב אין דער געהעריקער צייט צוגעשטעלט אַן „אומערשע מעטריקע“ (א טויטן־שיין).

— אין אייער מעטריקע — ענטפערט דער ייד דער „סטאַראַסטע“ אויף רו־
סיש — אין אייער מעטריקע זאָגט זיך אַז עס איז געשטאַרבן בן־ציון שמייעוויטש
און וועגן בן־ציון שאַמאַוויטש איז נישט פאַראַן קיין שום באַשטעטיקונג, אַז ער
איז געשטאַרבן.

— דאָ האַנהלט זיך פון אַ טעות. אייער אַנגעשטעלטער האָט שלעכט גע־
שריבן — טענהט דער טאַטע.

— דערפאַר — ענטפערט געדולדיק דער אוריאַדניק — דאַרפט איר באַ־
צאָלן די שטראַף, ווייל דאָס פאַפיר איז נישט ריכטיק.

— איך פאַרשטיי נישט — טענהט דער טאַטע — עס איז דאָך אַ זאך וואָס
אַלע ווייסן, אַז ער איז געשטאַרבן קליינער־הייט.

— גיב אים צו פאַרשטיין — ווענדט זיך דער אוריאַדניק צום סטאַראַסטע.
און דער לעצטער נעמט רעדן אויף ייִדיש:

— פאַרשטייט איר רב שמאי. אַ זאַקאָן איז אַ געזעץ וואָס מען דאַרף אויס־
פירן גענוי און פינקטלעך. אין דעם טויט־שיין זאָגט זיך שמייעוויטש און גע־
דאַרפט וואַלט זיך זאָגן שאַמאַוויטש. הייסט דאָס, אַז ביי זיי איז ער אַן אַנדערער.

דער טאַטע ווערט שטאַרק בייז. דער עיקר פאַרדריסט אים אויף דעם עס־
הארץ, דעם גראַבן יונג, וואָס פאַרטייטשט אים אויף ייִדיש, גלייך ווי ער אַליין
איז נישט בכוח צו פאַרשטיין דעם טיפן „שכל“, וואָס עס ליגט אין „פאַניע
גנבס“ געזעצן. ווערט דער טאַטע נאָך בלאַסער אויפן פנים. נעמט אַן דעם יידן
ביי דער לאַץ און זאָגט צו אים כלומרשט רויק און געלאַסן:

— ווי באַלד אַזוי, וואַלט אפשר געווען אַ פלאַן, אַז דו זאָלסט זיך אַליין
מטריח זיין און זיך דורכגיין צו מיינ זון, וועסטו זיך פאַרשטענדיקן מיט אים
דירעקט...
אונדזער שכן אברהם צעלאַכט זיך און נאָך אים דער איבעריקער עולם גיי־
געריקע.

דער אוריאַדניק, דער „מת“, ווערט אויפגעבראַכט, מלא רציחה. ער דער־
לאַנגט אַ שטאַרקן קלאַפּ אין טיש און טופעט מיט די פיס.

— דו רעזניק, קליג זיך אַביסל ווייניקער. פון די זאַקאָנעס לאַכט מען נישט.
„ני סמעיס“, זאָלסט נישט וואַגן!

דער טאַטע האָט זיך שטאַרק דערשראָקן און דער עולם ווערט שטיל.

— איך לאַך נישט — זאָגט דער טאַטע מיט ציטערדיקע ליפן — נישט
מער, וווּ זאָל איך נעמען אַ זון צום פריזיוו, אויב ער איז שוין געשטאַרבן?

— איך בעט נישט ביי אייך קיין זון — ענטפערט דער אוריאלדיק קורץ —
 איר דארפט באצאלן דריי הונדערט קערבלעך שטראף.
 — געלט? איך האב געלט? — זאגט דער טאטע האלב פארווונדערט און
 האלב באליידיקט — אפילו קיין דריי הונדערט גראשן וועט איר ביי מיר אין
 שטוב נישט געפינען.

— מיר וועלן שוין זען — ענטפערט דער אוריאלדיק. און אפילו אן א
 בענקל, נאָר אויסציענדיק זיין לאַנגן קערפער מיט די לאַנגע דאַרע הענט, רייסט
 ער אַראָפּ פון דער וואַנט אונדזער וואַנט־זייגער. עס גיבן זיך אַ שיט פון אונטער
 דעם זייגער אַלטע פאַפירן, אַ ליידיק צונויפגעפלעטשט שאַכטעלע און שטיקער
 ווייסע ליים פון דער וואַנט.

אויף דער וואַנט בלייבט אַ קויטיק מיאוסער פלעק.
 ער נעמט דעם זייגער אין זיינע אַרעמס, ווי מען טראַגט אַ קינד און אין
 זעלביקן מאַמענט גיט זיך מאַקאָר דער סטראַזשניק אַ לאַז אין אַלקער און קומט
 צוריק מיט די לייכטער, מיט אונדזערע לייכטער אין זיינע גרויסע הענט.
 — „טשיסטאַיע סערעבראַ“, ריינע זילבער — זאָגט ער מיט געמאַכטער
 מבינות.

— דו זאַלסט אַזוי האַבן דעם קאַפּ אויף זיך! — ווינטשט אים שטילערהייט
 אונדזער שכנה פראַדל, אברהםס ווייב.

די לייכטער ווערן כמעט פאַרשווונדן אין די קעשענעס פון מאַקאַרס פאַלי-
 צייטן שינעל, נאָר די אויבערשטע רערלעך זעען זיך אַרויס. עס ווייזט זיך מיר
 אויס, אַז די רערלעך בעטן הילף. עס דוכט זיך מיר, אַז איך הער אַ פאַרשטיקט
 קינדעריש געוויין און איך שטויס מיר אָן, אַז דאָס וויינען די לייכטער און בעטן
 זיך: „ראַטעוועט אונדז פון דער פינצטערער קעשענע, פון גוישע פאַליצייסקע
 שינעלן!“. איך ציטער פאַר שרעק, און מיין ברודערל וויינט אויך.

אין שטוב איז אַריין יהודית אַ דערשראַקענע. זי האַלט זיך ביים האַרצן. ווען
 זי איז אָנגעקומען און דערזען די טירן צעפראַלט און אַזוי פיל מענטשן, האַט זי
 געמיינט, אַז עס איז פאַרגעקומען אַ שריפה, אַדער נאָך עפעס ערגערס. משהלע
 פאַלט איר אויפן האַלדז מיט אַ געוויין.

— שאַ! זיי וועלן אָפגעבן — באַרויקט אים יהודית.
 דער אוריאלדיק מיט דעם סטראַזשניק גייען אַוועק מיט די צוגענומענע זאַכן.
 דער יידישער סטאַראַסטאַ בלייבט נאָך אַ וויילע. עס איז קענטיק, אַז ער וויל
 עפעס זאָגן דעם טאַטן.

פלוצלינג שפּרינגט אונדזער שכן אברהם אַרויס מיט אַ געשריי:
 — פע, איר מעגט אייך שעמען! די שטאַט וועט דאָס אייך נישט שענקען.

מבייש זיין רב שמאין! „זיי“ זענען ביי אונדז א צירונג אין שטאט. ווייסט איר כאטש דערפון? — טרייסלט ער אים ביים קאלנער.

— וואס בין איך שולדיק?

— ווער דען איז שולדיק? דער בראדער רב? הא?

— לאז אים צורו, אברהם! לאז אים, ער וועט שוין אליין פגן.

דער סטארקסטא גיט א ביזן קוק אויפן טאטן און לויפט ארויס, מיט זיין בוך אונטערן ארעם. ער פארמאכט די טיר מיט א שטארקן זעץ.

— מיטן קאפ אין דער ערד! — ווינטשט אים נאך אונדזער שכנה פראדל.

— נו, וואס טוט מען איצט? — ברעכט דער טאטע די הענט.

— מען באדארף גיין צום פריסטאון — זאגט אברהם.

— א דאנק פאר דער עצה! — ענטפערט דער טאטע. — דאס ווייס איך אליין. די זאך איז ווער וועט גיין. און ווער ווייסט וויפל עס דארף קאסטן די דאזיקע געשיכטע. הלוואי קום איך דאס אפ מיט א צענערל.

— א גוזמא — זאגט אברהם.

— א גוזמא? — ווערט דער טאטע ביזן. — הלוואי קום איך דאס אפ מיט א צענערל. איך האב מורא עס וועט קאסטן נאך טייערער.

— ווייס איך וואס איר רעדט — שפארט זיך אברהם — א פינפערל, פאר קרענקען זאלן זיי דאס, איז איבערגענוג.

— ווער וועט גיין? — קרעכצט דער טאטע — מען באדארף צו דעם פריסטאון א שליסעלע, איך מיין א „מאכער“.

— וואס פאר א שליסעלע און וואס פאר א מאכער? אז דער פריסטאון נעמט געלט, דאס ווייסט יעדער איינער. איר אליין קאנט גיין — טענהט אברהם מיט די הענט.

— איך טויג זיך נישט אויס דערצו און באזונדער איז די צונג ביי מיר אין גלות. נאר איך וועל ארויס אין גאס, וועל איך שוין זען. דערלאנג מיר דעם טייל, יהודית. מיינסט דאך, אז איך וואלט מיר געאיילט צו לויפן נאך די זאכן? איך וואלט דווקא געווארט, אז זיי זאלן אליין אפברענגען. איך וויל נאר נישט — זאגט דער טאטע און זיין קול ציטערט דערביי — מיר איז א ווייטיק, אז מיין פייגלס לייכטער זאלן זיך געפינען אן איבעריקע מינוט אין זייערע שמוציקע, סריפהגע הענט.

דער מאמעס פנים שיינט פלוצלינג אויף, פונקט ווי זי וואלט ינגער געווארן.

— שמאי — זאגט די מאמע — איך וועל דיר נישט לאזן גיין אין ערגעץ.

דער וועטער איז נישט פאר דיר. איך וועל גיין אליין. צום ערשטן מוז איך גיין קריגן ערגעץ א צענערל.

— איי פייגל, פייגל! — קרעכצט דער טאטע.
 — קום פראדל, אין קלייט אריין — רופט אברהם זיין ווייב.
 די מאמע טוט אן דעם פוטער און בינדט זיך ארום דעם קאפ מיטן גראבן
 שאל און נעמט יהודיתעס מופטע. דער טאטע זאגט צו איר:
 — הער אויס פייגל, גיי אריבער צום בעל-טאקסע. סיי-ווייסיי דארף מען
 דאך צו אים אַנקומען נאָך געלט. דערצייל אים די גאנצע מעשה און זאג אים,
 אז דו ביסט געקומען אים פרעגן אן עצה. איך שטעל מיר נישט פאַר, אז פונקט ער
 זאל גיין צום פריסטאָוו. כאַטש ער איז מיט דעם שיכורניק דער בעסטער גוטער
 פריינט. זיי שפילן אין קאַרטן צוזאַמען. אָבער אַזוי לאַנג קרענקען זיי ביידע, ווי
 זיי וועלן דאָס נישט טאָן אומזיסט. און פאַר געלט, וועט דאָס דורך אים קאַסטן
 טייערעווי. מען וועט מסתמא קריגן אַ מאַכער פאַר געלט. דו הערסט, פייגל?
 — איך פאַרשטיי — זיפצט די מאַמע.
 דער טאטע קנאקט נערוועז די פינגער — הלוואַי מען זאל אַפּקומען מיט
 צען קערבלעך.
 וואָס רעדסטו טאטע? — מישט זיך אריין יהודית — זיי האָבן דאָך גערעדט
 פון דריי הונדערט קערבלעך?
 — ביסט אַ נאַר — ענטפערט איר דער טאטע — אַזוי לאַנג זאָלן זיי אלע
 קרענקען, ווי זיי וועלן ביי מיר קריגן דריי הונדערט קערבלעך. זיי ווייסן גוט, אַז
 איך האָב נישט קיין געלט צו באַצאָלן, נאַר אַזוי ווי עס איז ערב חגא, זוכן זיי
 געלט אויף צו שיכורן און עס איז ביי זיי אַ יושר, אַז איך זאל קראַנקערהייט
 האַרעווען און זיי גיבן צענערלעך — אַן אמתער ריס אין האַרצן — אַדער איך
 ווייס, אפשר חלילה נאָך מער.
 — וואָס רעדסטו שמאי? איך וועל זיך פרווון, אפשר וועל איך דאָס מאַכן
 פאַר אַ דרייערל. וואָס איז, עס קאַסט זיי טייערער?
 — ווייס איך וואָס דו רעדסט, פייגל — ענטפערט קורץ דער טאטע.
 — איך גיי, איך בעט דיר שמאי, רוק! — מאַכט די מאַמע מיטן פינגער
 — ווייל פון דיין קאַכן זיך וועט קיין גוטס נישט אַרויסקומען.
 ווען די טיר פאַרמאַכט זיך, באַקוקט יהודית די שטוב. די פאַדלאַגע וואָס
 איז געוואָרן שמוציק פון דעם אַנגעטראָגענעם שניי און פון דעם צעטראַטענעם
 ווייסן ליים פון דער וואַנט. אויף דער וואַנט וווּ דער זייגער איז געהאַנגען, איז
 איצט קענטיק אַ גרויסער גרויער פלעק. עס ווערט איר טרויעריק אויפן האַרצן
 און זי הייבט אַן שעלטן מיט טרערן אין די אויגן דעם אוריאַדניק, אַז עס זאָלן
 אים אַפטרקענען די הענט אַזױװ.
 אויך דער טאטע כאַפט אונטער מיט קללות און זיי שטייען איינער קעגן

צווייטן און שעלטן מיט טויטע קללות די גאנצע חברה כאבארניקעס, גנבים און שיכורים. מער פון אלעמען שעלט דער טאטע דעם יידן, דעם סטארקסטא. ער איז חושד, און זיין קאפ ליגט דערביי. א פרנסה זוכט זיך דאס אויס א ייד. רייניקן אפטריטן איז א סך שענער און בכבודיקער, ווי די דאזיקע „מלאכה“, און דערנאך שעמט ער זיך נישט צו קוקן אלעמען אין די אויגן. יהודית פאטאקע-וועט אויף אלץ.

איך טראכט וועגן מיין שוועסטער יהודית, וואס איז שוין ווידעראמאל גע-ווארן „קוצעניו מוצעניו“ מיטן טאטן. אזא טבע שוין ביי איר: אדער זיי שפארן זיך און קיינער פון זיי לאזט נישט נאך, אדער זיי ווערן איינס. ווען די מאמע וואלט געווען דערביי, וואלט זי זיכער נישט דערלאזט אזוי צו שעלטן בכלל און נאך א יידן בפרט.

די מאמע זאגט אז דער טאטע האט זיך צוגעוויינט צו שעלטן ביי די קצבים און שינדער און אז יהודית לערנט זיך פון אים. די מאמע טענהט, אז זי וואלט וועלן וויסן, וויפל עס קומט זיי אריין אין דעם בייטל פון דעם שעלטן? זי האט פיינט, אז מען מאכט זיך קאליע דאס מויל מיט דעם שעלטן.

דאס וואס דער טאטע זאגט, אז רייניקן אפטריטן איז שענער, ווייזט מיר אויס ווילד. איך פארשטיי נישט, פארוואס יהודית האלט מיט דעם טאטן. נישט אומזיסט זאגט די מאמע, אז יהודית האט דעם טאטנס כאראקטער.

פלוצלינג רייסט זיך יהודית אפ פון פלאץ און נעמט זיך איילנדיק צו דער ארבעט. זי קערט אויס און ווישט אויס די נעץ און הייסט דעם טאטן זיך צולייגן. — ביסט דאך אזוי בלאס — זאגט זי צו אים — איז דיר אפשר קאלט,

טאטע?

— לאז מיך צורוי איד בין שוין גענוג געלעגן.

ער דרייט זיך ארום א צעטראגענער איבערן צימער. די בארד איז ביי אים צעשויערט און ער לויפט וואס אמאל שנעלער. יהודית קוקט אויף אים דער-שראקן. זי ווייסט, אז איצט מוז ער צו עפעס, אדער צו עמיצן אויסלאזן דעם כעס. דער טאטע הוסט שטארק און טרוקן. יהודית קאן זיך נישט באשליסן צו טאן די ארבעט רויק און אים איבערלאזן. זי קוקט דעריבער אויף אים, ווי ער שטייט איבערן שפייקעסטל און זוכט בלוט. ער קרעכט מיט א פארלייכטערונג, ווען ער איבערצייגט זיך, אז דער לייכעץ איז ווייס, אן רויטע פינטלעך. ער רופט זיך אן צו יהודיתן:

— דו האסט געזען ווי אזוי אברהם דער „ווארעניק“ איז אנטלאפן, ווען איך האב אויסגערעדט, אז איך דארף כאפן א צענערל, א גמילת-חסד? „קום פראדל!“ — רעדט דער טאטע נאך אברהמען אביסל אונטער דער נאז, פאנפעוואטע.

מיט אַ הייזערקן קול. — ער האָט זיך דערשראָקן, טאָמער בעט איך ביי אים געלט. אוי! — קרעכצט ווייטער דער טאָטע — דוכט זיך, אַז איך האָב חלילה ביי קיינעם אין טאָלנע נישט צוגענומען. איך גיב ברוך־השם אָפּ יעדן איינעם מיט פּראָצענט. איך צאָל עיסקא אויף עיסקא. אברהם ווייסט גוט, אַז איך וואָלט אים אומגעקערט מיט אַ דאָנק. די מורא איז נאָר ביי אים, טאָמער צאָל איך אים אויס צו ביסלעכווייז. נו, איז וואָס? ער וואָלט צוגעלייגט דערצו דעם טאָטנס ירושה. ער איז אַנגעשטאַפט מיט געלט און ציטערט דאָס געלט אַרויסצולאָזן פון האַנט, אַפילו אויף איין מינוט. אויף דערויף איז ער דאָך אַ „וואַרעניק“, אים איז אַ סך גרינגער געווען אַנצוכאַפּן דעם מנובל, דעם סטאַראַסטאַ, ביים קאַלנער און אים שעלטן אין טאַטן אַריין. דאָס קאַסט קיין געלט נישט. עס קאַסט אים אויך נישט קיין געלט דאָס חנפענען: „ר' שמאי איז ביי אונדז אַ צירונג!“ איך בין זיי דאָס מוחל. ער וואָלט בעסער אויסגעהאַנדלט מיט דעם מנובל, ווען ער שטופט אים אַריין אַ פאַר רובל אין דער לאַפּע, אויף דער הייסער שעה. איך וואָלט דאָס אים מיט דאָנק אומגעקערט. די מאַמע וואָלט פאַרשפּאַרט אין אַזאַ קעלט און זאָווע־רוכע צו גיין צו דעם בעל־טאַקסע און שוואַרצן דאָס פנים און זיך בוקן פאַר אים און אים בעטן געלט. אַ חוץ דעם, וואָלט דאָס אברהם געמאַכט פאַר אַ סך בילי־קער און מען וואָלט פאַרשפּאַרט צו שלעפּן די בעבעכעס איבער דער גאַנצער שטאָט. נאָר וואָס איז דאָ צו רעדן, אַ „וואַרעניק“ בלייבט אַ „וואַרעניק“. אַז די שטאָט רעדט, ווייסט זי מסתמא וואָס זי רעדט. די וועלט איז נישט משוגע.

— טאָטע, וואָס פאַר אַ משל איז דאָ „וואַרעניק“? דו אַליין זאָגסט, אַז מען רופט אים אַזוי צוליב זיין זיידן. אָבער מיט וואָס האָט ער זיך פאַרזינדיקט, אַז זיין זיידע האָט ליב געהאַט וואַרעניקעס?

— איי ביסטו אַ נאָר! — לאַכט שוין דער טאָטע — זאָג נאָר חכמה מיינע: צוליב וואָס מיינסטו, רופט מען זיי וואַרעניקעס? איך מיינ, אַז זיי אַליין זענען שולדיק אין דעם. זיי מאַכן זיך ממש לעכערלעך דערמיט, וואָס עס פאַרדריסט זיי אַזוי שטאַרק, ווען מען וואַרפט זיי פאַר דעם צונאַמען. אַפילו פּראַדל, וואָס איז דאָך אַפילו נישט קיין טאָלנער און ווי מען זאָגט שטאַמט זי גאָר פון אַ פיינער משפּחה, פון דעסטוועגן נעמט זי אַן דאָס דאָזיקע וואַרט פאַר דער ערגסטער באַ־ליידיקונג קעגן זיך.

אַנזומלטן האָט מיר דערציילט אסתר רחל, חיים דעם שוחטס, אַז ביי זיי האָט מען געקאַכט וואַרעניקעס מיט קעז. האָט גנעסיע געטראָגן אויף אַ זיפל די וואַרעניקעס, כדי זיי אַוועקצולייגן אין שטוב אויפן טיש (ווייל אין קיך איז דער טיש פליישיק), איז איר אַנטקעגן געקומען פּראַדל אברהמס, און ווען פּראַדל האָט דערזען די וואַרעניקעס, איז זי געוואָרן רויט ווי פיינער און אַנטלאָפּן פון דאַרטן

ווי אן אפגעברייטע. און אויף פראדלען זאגט מען, אז זי איז א קלוגע. נאָר דאָס זעסטו איז שוין עפעס אנדערש — לאַכט דער טאַטע — דאָס איז מסתמא דער פאַר, וואָס גנעסיע האָט זיך צעלאַכט, ווייל ווען גנעסיען קומט אן דאָס לאַכעניש, קאָן זי זיך נישט איינהאַלטן.

— איך האָב דאָך דיר געפרעגט עפעס אנדערש — רייסט אים איבער יער דית — פאַרוואָס האָט זיי טאַלנע געגעבן דעם צונאַמעניש, וואָרעניק? — איך מיין, אז דאָס איז פשוט דערפאַר וואָס זייער זיידע האָט ליב גע- האָט וואָרעניקעס און איך האָב געהערט זאָגן, אז ער איז געשטאַרבן ביי אַ שיסל וואָרעניקעס...

יהודית האַלט אין איין מאַכן אַרדענונג אין שטוב און דער טאַטע גיט פּלוצ- לינג אַ פּרעג יהודיתן:

— דו ווייסט וואָס עס מיינט צו זאָגן „קאַנטאַניסטן“?

— יאָ, דער גור — ענטפערט יהודית. זי שטעלט זיך אָפּ אין מיטן קערן די שטוב און זאָגט נישט דרייַסט: — ווען מען פּלעגט חתונה מאַכן קליינע קינדער. — דו ווייסט פאַרוואָס? דו מיינסט אַוודאי גלאַט אַזוי זיך פאַר ווילדקייט? ניין, דאָס איז געווען צוליב עפעס אנדערש; צוליב דעם אַז מען זאָל זיי נישט צונעמען פאַר קיין סאַלדאַטן.

דער טאַטע, שוין אַביסל רויקער, נעמט אַריין די באַרד אין דער רעכטער האַנט און הייבט אָן מיט אַ וויינענדיק קול:

— ניקאַלאַי דער ערשטער, ווען מען פאַרטראַכט זיך גוט, האָט אפשר גע- מיינט טאָן יידן אַ טובה. ער האָט זיי פשוט באַדאַרפט, אַז זיי זאָלן אויפלעבן דאָס לאַנד און אַנטוויקלען דעם מסחר מיט אויסלאַנד. ער האָט זיי געגעבן גלייכע בירגערלעכע רעכטן, געוואָלט געבן בילדונג און זיי אַרויסרייסן פון געטאָ. דו ווייסט וואָס געטאָ באַדייט? אין מיטלאַטער זענען יידן געווען אַפּגעזונדערט. אין געוויסע אייראָפּעיִשע לענדער, אין באַזונדערע טיילן פון שטאַט, ווי די מצורעים.

דער טאַטע שפייט אויס אין שפיי-קעסטל און זעצט פאַר:

— די סיבות דערפון וועל איך דיר איצט נישט דערציילן. פאַרצייטנס זע- נען יידן געווען זייער פרום און ווען מען האָט זיי געוואָלט געבן געוויסע רעכטן, האָבן זיי דאָס נישט געוואָלט אויסנוצן. און זיי האָבן זיך געהאַלטן אַפּגעזונדערט. פאַרשטייט זיך, אַז ניקאַלאַי האָט זיך גענומען צו די רעפּאַרמעס, לטובת די יידן אויף אַ ברטאַלן, גראַבן, כוליגאַנישן אופן, אַזוי ווי די רוסישע רעגירונג קאָן אַט למשל אונדזער פאַמיליע-נאַמען פעלדמאַן שטאַמט פון יענע צייטן. ער האָט געוואָלט געבן ערד די יידן, אַז זיי זאָלן איר באַאַרבעטן און ווערן נוצלעכע ביר-

גער פארן לאַנד, האָט מען קיין אַנדער אופן נישט געפונען, ווי צו כאַפֿן משפּחות און זיי באַזעצן מיט געוואַלד אויף פעלדער, פון וואַנען דער גרעסטער טייל איז זיך צעלאָפֿן אויסקויפּנדיק זיך מיט געלט.

דער טאַטע קרעכצט:

— ווען פּאַניע וויל אַפּילו טאָן אַ טובה, קומט דערפון אַרויס אַן אומגליק; היינט ווען ער נעמט זיך רודפֿן... — צענעמט דער טאַטע הילפּלאַז די הענט.

— אַבער טאַטע, דו זאָגסט דאָך אַז ער האָט געוואַלט געבן בילדונג. טאָ וואָס פאַר אַן אומגליק שטעקט דערביי?

— דאָס איז אַ באַזונדער מעשה — באַמערקט דער טאַטע — יידן האָבן

מורא געהאַט פאַר שמד. דערפון רעד איך איצט נישט. נאָר די מעשה מיט די סאַלדאַטן איז געווען אַזעלכע: דעמאָלט איז נאָך נישט געווען איינגעפירט קיין מיליטער־דינסט פאַר אַלעמען אַזוי ווי איצט, נאָר יעדער געמיינדע, סיי גויים, סיי יידן, האָבן באַדאַרפט צושטעלן אַ געוויסע צאָל זעלנער. ביי גויים האָט זיך געפירט, אַז אויף וועמען דער פּריץ האָט געוואַרפֿן אַן אומחן, דעם האָט ער אַפֿ־געגעבן פאַר אַ סאַלדאַט. דאָס דינען אין מיליטער איז געווען נאָך שרעקלעכער פון דער „פּאַנשטשיזנע“ און מען האָט געדינט גאַנצע 25 יאָר. ביי די יידן פּלעגט זיך די געמיינדע געוויינטלעך אויסקויפֿן מיט געלט, ביז ניקאַלאַי האָט גענומען פּאַדערן אַז יידן זאָלן אויך דינען דאָס פּאַטערלאַנד צו גלייך מיט אַלע בירגער. איז געוואָרן שלעכט. מען האָט זיך געמוטשעט, געדרייט און אַזוי ווי קיין באַ־וויבטע האָט מען נישט גענומען אין מיליטער, איז מען געפּאַלן אויף אַן עצה און מען האָט אָנגעהויבן חתונה מאַכן פּיצלעך קינדער, פאַרשטייט זיך, אַז נאָר לפּנים־וועגן. דאָס קליינזאָרג איז געוואַקסן צוזאַמען, אייניקע האָבן זיך איינגעלעבט צווישן זיך און שפּעטער אויסגעלעבט זייערע יאָרן צוזאַמען. אַנדערע האָבן זיך געמוזט גטן, ווייל מען האָט במילא געדאַרפט צושטעלן אַ געוויסע צאָל זעלנער.

— איי! — כאַפּט זיך דער טאַטע אַן ביים קאַפּ, — וואָס דעמאָלט האָט זיך אַפּגעטאָן! מען האָט מיר דערציילט און איך האָב וועגן דעם געלייענט און איך שטעל מיר פאַר, וואָס פאַר אַ מחלוקתן און פּאַסקודסטוועס עס זענען דעמאָלט פּאַרגעקומען. פאַרשטייט דאָך אַליין, אַז די נגידיים און מיוחסים זענען געווען פּטור דערפון און ווי נעבעך אַן אַרעם קינד, אַדער אַ יתומל, איז ער געווען דאָס כּפּרה־הינדל. עס האָבן זיך געיאָוועט „כאַפּערס“, זיי פּלעגן פּאַרנאַרן, אַדער כאַפֿן אַ קינד און עס איז געוואָרן אַ טומל, אַ רעש, האָט מען געקריגן געלט אויף אויסצוקויפֿן האָט נאָך אַמאַל געהאַלפֿן. אויב נישט, איז אַ פּיצל קינד אַרויסגע־ריסן געוואָרן פון דער נעסט, פון טאַטע־מאַמע. מען פּלעגט דאָס קינד אַפּגאַלן דעם קאַפּ, געהאַלטן צוערשט אין די קאַזאַרמעס און שפּעטער האָט מען זיי אַפֿ־

געגעבן צו די פויערים, אז זיי זאלן אַרבעטן „פאַנשטשיונע“. אַפּטמאַל האָט מען זיי געצווונגען זיך צו שמדן און קליינע קינדער האָבן זיך געלאָזט אויף קידוש-השם. דו וואַלסט באַדאַרפט לייענען דערפון. עס זענען פאַראַן אַ סך ביכער פון דער צייט פון די קאַנטאַניסטן.

משהלע מישט זיך אַריין:

— טאַטע, דער אַלטער ניקאַלאַיעווסקער סאַלדאַט, וואָס קומט אין בית-מדרש האָט זיך געשמדט?

— ניין, זונעניו — ענטפערט אים דער טאַטע — ער האָט געהאַט מזל. אים איז פונקט אויסגעפאַלן צו זיין אין אַ שטוב, וווּ די באַלעבאַסטע, די פויערטע, איז נישט געווען קיין שלעכטע. זי האָט פונקט נישט געהאַט קיין זין, נאָר טעכ-טער, און זי האָט רחמנות געקריגן אויפן ייִדישן קינד, זיך ממש צוגעבונדן צו אים. זי פלעגט זיך אָננעמען פאַר אים, ווען איר מאַן האָט אים געשלאָגן. די ערשטע צייט האָט זי אים געגעבן צו עסן געבראַטענע קאַרטאָפּל מיט האַרטע אייער, ווייל ער האָט נישט געוואַלט עסן קיין טריפּס. דערנאָך האָט ער, פאַרשטייט זיך, פאַרגעסן דאַוונען און אַפילו רעדן ייִדיש. ער האָט אָבער נישט פאַרגעסן און איז געבליבן אַ ייד. ווען ער איז אַלט געוואָרן צוואַנציק יאָר, איז ער אַוועק אַלס סאַלדאַט און האָט אָפּגעדינט פּופּצן יאָר.

וואָס די קינדער פלעגן אויסשטיין און וואָס פאַר אַן אומגליק דאַס איז גע-ווען פאַר אַלע יידן בכלל און פאַר די משפּחות, וועמען דאַס האָט געטראָפּן בפרט, דאַס איז זיך לייכט פאַרצושטעלן. און מען דערציילט אין טאַלנע, אַז אברהמס זיידע איז געווען אַ „כאַפּער“. דאַס איז אַ זיכערע זאַך, טאַכטער, אַ סך באַלע-באַטים געדענקען אים. ער פלעגט זיך אַרומדרייען אין די אַרומיקע שטעטלעך און דערפער. וואָסער אַ האַרץ די מאַמעס האָבן אויף אים געטראָגן, קאַנסטו זיך שוין אַליין פאַרשטעלן. ווען די ווייבער האָבן אַמאָל „פאַפּאַדעט“ אַזעלכן, איז ער נישט געווען זיכער מיטן לעבן. מיט קאַכיקע טעפּ וואָסער פלעגט מען אַזעלכן אָפּשרפּנען. דערציילט מען, אַז אַמאָל, איז דער דאָזיקער פאַרשוין געקומען אַליין אין אַ קרעטשמע, פונקט ווען די באַלעבאַסטע האָט געקאַכט וואַרעניקעס. גע-וויינלעך אין אַ קרעטשמע, וווּ עס דרייען זיך אַרום אייגענע בהמות, זשאַלעוועט מען נישט קיין קעז און קיין פוטער. האָט די קרעטשמערקע אים דערלאָנגט אַ שיסל מיט וואַרעניקעס געפילטע מיט קעז, וואָס זענען אַרומגעשווומען אין פּו-טער, דערצו דעם אמתן שנאַפּס און דערווייל האָט זי אַרויסגעשיקט איר מיידל דורך דער הינטער-טיר, אַז זי זאַל מודיע זיין אין דאָרף, אַז דער „העכט“ איז דאָ. ווען ער האָט געענדיקט די ערשטע שיסל, האָט זי אים אונטערגעשטעלט אַ צוויי-

טע, אזוי אז ווען ער האט פארענדיקט איז ער געווען א שווערער און א שיכר-
רער און אזוי זיך אוועקגעלאזט אין דארף.

ביים ארויסגיין האט אים שוין אפגעווארט אן עולם וויבער (אפילו היימ-
שע גויעס האבן אויך מיטגעהאלפן אין דער מצווה) און מיט שמעקנס, קאטשע-
רעס, לאפעטעס, האבן זיי אים אזוי שטארק צעממיתט, אז ער איז געבליבן ליגן
א האלב-טויטער.

א דורכפארנדיקער בעל-עגלה האט אים אויפגעהויבן און געבראכט אהיים.
די פאמיליע האט גערופן א רופא און ער האט פעסטגעשטעלט, אז אים האבן
פארשאדט די ווארעניקעס... ער האט במחילה ביים עסן אויסגעצויגן די קאפ-
טעס... מען האט געמאכט א שווייג און פארפאלן. קיין גאר גרויסן כבוד האט
מען אים נאכן טויט אויך נישט אפגעגעבן. געשטארבן, באגראבן און שא-שטיל!
ערשט שפעטער, מיט א שטיק צייט, האט מען זיך ארומגעזען אין שניידערשן
שולכל, אין צווייטן עק שטאט, אז ער איז נישטא. האט איינער זיך אנגערופן,
אז ער איז שוין געשטארבן מיט א פאר חדשים צוריק און איינער א בעל-עגלה,
האט זיך גענומען שפארן, אז ער האט אים ערשט נעכטן געזען אין קרעטשמע
ביי א שיסל ווארעניקעס.

מען ווייסט נישט, צי איז דער בעל-עגלה געווען אונטערן גלעזל און האט
א טעות געהאט און אים פארביטן מיט א צווייטן, אדער האט ער זיך גלאט פאר-
פלאנטערט אין חשבון. דער עיקר איז, אז חברה לצים האט דאס אויפגעכאפט
און מען האט ארויסגעלאזט א קלאנג, אז ער גייט ארום אין עולם התוהו און אז
ער איז מגולגל געווארן ביי די ווארעניקעס... און דער שיינער נאמען איז שוין
פארבליבן אויף קינדס-קינדער.

יהודית איז שטארק גערירט פון דעם וואס דער טאטע האט איר דערציילט.
פון דעסטוועגן נעמט זי זיך אן פארן שכן.

— וואס זענען זיי שולדיק, די קינדער און די אייניקלעך, אין דעם וואס
זייער זיידע איז געווען אן אויסווארף? איז ערלעך זיך נוקם צו זיין אין אלע
דורות?

— עט, — מאכט דער טאטע מיט דער האנט — אברהמס פאטער, בן-ציון,
איז דווקא געווען א פיינער מענטש, כאטש ער איז געווען דעם אויסווארפס א
זון. אבער אויף אברהמען האב איך קיין רחמנות נישט. ער איז א קארגער הונט,
א קמצן און אין מסחר אויך נישט אזוי פיין, ער איז א קריגער, א שלעגער, ער
גיט קיינמאל נישט אויף גארנישט. ער לעבט נאר צוליב זיך און צוליב דעם איי-
גענעם פרעס. אפילו קיין כלי פון שטוב לייצען זיי נישט. די דינסט גיט נישט

אן דער באַלעבאַסטע און אַן אַרעמאַן שיקט מען פון שטוב אין קלייט און פון קלייט אין שטוב.

אברהם האָט ברידער, זיי טשעפעט אַבער קיינער נישט, ווייל זיי פירן זיך פֿיין.

— טאַטע — זאָגט יהודית — אברהםס פאַמיליע פירט זיך אויך אויף פֿיין. זיי אַרבעטן אין דעם לינת הצדק. עס איז נישט אַזוי שרעקלעך. זיי זענען מענטשן גלייך ווי אַנדערע און זענען בשום אופן נישט שולדיק אין זייער על-טערוויינדנס פאַרברעכנס און דו אַליין זאָגסט דאָך, אַז טאַלנע איז אכזריותדיק מיט די צונעמענישן.

— עס שאַדט נישט — מאַכט דער טאַטע מיטן האַנט — טאַלנע ווייסט וואָס זי טוט. אַזאַ פאַסקודסטווע טאָר מען נישט מוחל זיין ביז דעם צענטן דור. — טאַטע, זאָל איך שוין איינהייצן די הרובע, צי עס איז נאָך צו פֿרי? אין שטוב איז קאַלט.

— פאַרוואָס נישט? דו מיינסט ווייל ביינאַכט וועט זיין קאַלט? מילא וועט מען שפעטער צוואַרפן נאָך אַ פאַר שייטלעך האַלץ. אַז דאָס געשעפט גייט גוט, טראָגט אויף אַלעמען — לאַכט ביטער דער טאַטע.

— טאַטע — ווייזט יהודית מיטן פינגער אויף מיר — נעם איר אַריין אין שטוב. איך וויל אַראַפּגיין אין קעלער, איידער עס ווערט פינצטער און זי גייט מיר כסדר נאָך ווי אַ קאַלב נאָך אַ קו.

איך דערפיל מיר זייער באַליידיקט און לויף אַרויס פון דער קיך אין אַל-קער. דער טאַטע קרעכצט. עס איז געוואָרן, זאָגט ער, אַ ווינט, אַ זאָווערוכע און די מאַמע באַדאַרף גיין אַזאַ ווייטן וועג.

איך קוק אין פענצטער, איך זע אַבער נישט די גאַס, איבער די פאַרשידענע „אוזאַרן“ וואָס דער פּראָסט האָט אויסגעמאַלט אויף די שויבן. איך בין זייער טרויעריק. איך האָב זייער מורא, טאַמער גיט מען נישט אָפּ די לייכטער. וואָס וועט דעמאַלט זיין? ווי אַזוי וועט די מאַמע בענטשן זיבן ליכט אָן די ווייסע שיי-נע לייכטער? ווי איך שטיי אַזוי פאַרטראַכט ביים פענצטער, קומט צו צו מיר מיין ברודערל, קאַנטיק אַז ער וויל מיר טרייסטן. ער מיינט אַבער, אַז איך בין טרויעריק ווייל די מאַמע איז נישטאַ. זאָגט ער צו מיר אַזוי:

— דו ביסט אַ נאַר, דער מאַמען קאַנען זיי נישט אַרעסטרירן.
— פאַרוואָס? — פּרעג איך אים פאַרטראַכט.

— ווייל אַ מאַמע איז נישט קיין „פאַליטישעסקע“ — ענטפּערט ער מיט גדלות, גלייך ווי ער ווייסט אַלצדינג בעסער פאַר מיר, ווייל ער הערט זיך צו צו דעם וואָס מען רעדט אין בית-מדרש, ווען דער טאַטע נעמט אים מיט.

— ווער דען איז א „פאליטישעסקי“? — נעם איך אים אויפן פארהער, ווילנדיק אים דערווייזן אז איך ווייס בעסער פון אים און ער שטעלט זיך נאָר אין פאסאָן.

— א ינגל קאָן שטענדיק זיין א „פאליטישעסקער“ — ענטפערט ער.

— און א מיידל נישט?

— ניין! — מאַכט ער מיטן קאָפּ.

— דו ווייסט נישט פון דיין חיות. ווען איך גיי מיט יהודיתן צו אירע חברטעס, הער איך וואָס מען רעדט. אין טאַלנע זענען פאראַן אַן אַ שיעור מיידל לעך „פאליטישעסקע“.

— דאָס איז אַ ליגן! — ענטפערט ער בייו.

— טאָ פאָרוואָס האָבן דער טאַטע מיט דער מאַמען מורא, אַז יהודית זאָל נישט ווערן קיין „פאליטישעסקע“?

— דאָס איז אַ משל קאַבאַק — זאָגט ער — זיי האָבן מורא, טאַמער זינגט זי פאַרבאַטענע לידער און זי מיט איר „גאַלאַס“ הערט מען אין דער צענטער גאַס. פּלוצלינג לויפט יהודית אַריין אין עסציער און נעמט זיך דערציילן דעם טאַטן, אַן אויפגערעגטע און אַן אַטעם.

זי שטייט אין מיטן שטוב און האַלט מיט ביידע הענט אַ גרויסן פאַלימע-סיק מיט זויערע אוגערקעס און מיט אַ זויערן קאַוואַן, וואָס קיצלט די נאָז מיט זייער געשמאַקן ריח. אירע הענט זענען רויט און נאָס פון דעם זויערן ראַסל און זי דערציילט, אַז אַרויסגייענדיק פון קיך, געדענקט זי גוט, אַז זי האָט בפירוש פאַרמאַכט די טיר אויף דער קליאַמקע און זי פאַרשטייט נישט ווי אַזוי עס איז מעגלעך, אַז דער טאַטע האָט נישט געהערט ווי מען האָט געעפנט די טיר בשעת זי איז געווען אין קעלער. זאָל דער טאַטע אַריינגיין אין קיך, וועט ער אַליין זען, ווי אויפן טאַפּטשאַן ליגן די לייכטער מיטן זייגער, און די מאַמע איז נאָך נישט געקומען. פאַרשטייט זי נישט ווער עס זאָל זיי האָבן געבראַכט?

— עס איז ביי דיר אַ קשיה אויף אַזעלכע גנבים? — זאָגט דער טאַטע — פאַליציי-לייט זענען פון שטענדיק אַן די גרעסטע גנבים. שפּילט ביי זיי אַ ראַל זיך אַריינצוגעבען, אַז מען זאָל זיי נישט הערן?

איך רייס מיר אָפּ פון פענצטער און זע טאַקע, ווי יהודית האַלט שוין די לייכטער אין די הענט און ווישט זיי מיט אַ ריינער שמאַטע.

— האָט שוין די מאַמע באַוווּזן צו באַצאָלן אַזוי גיך? — פרעגט יהודית.

— איך ווייס נישט — ענטפערט דער טאַטע און נעמט זיך מיטן שאַרפּשטיין אַריינשלאָגן אַ טשוואַק, אויף וועלכן עס איז געהאַנגען דער זייגער און דער אר-ריאַדניק האָט אים אַרויסגעריסן צוזאַמען מיט אַ שטיק וואַנט. דער טאַטע נעמט

דעם זייגער, שטעלט זיך אויף א בענקל, הענגט אים אויף און נעמט זיך לאַנג פרווון און מייסטערעווען, אַז ער זאָל הענגען גלייך. ערשט נאָך דעם ציט ער אים אָן און קלינגט אים אויס.

איך מיט משהלען שטייען פון ביידע זייטן און זענען באַשעפטיקט מיט ציילן דאָס קלינגען. דער טאַטע עצהט זיך מיט יהודיתן, וויפל אומגעפער ער זאָל אַנשטעלן דעם זייגער. זיי באַשליסן אַנצושטעלן אויף פיר אַזייגער. דערנאָך פאַרמאַכט ער דאָס טירל און גייט אַראָפּ פון בענקל און דער זייגער בלייבט שטיין. — וואָס זאָל דאָס זיין? — פּרעגט פאַרזאָרגט דער טאַטע — ער הענגט דאָכט זיך גלייך, טאָ פאַרוואָס איז ער געבליבן שטיין?
איך כאַפּ מיר אַרויס:

— דו ווייסט פאַרוואָס, טאַטע? עס איז דערפאַר, וואָס פּרזער איז געווען אונטערגעלייגט אונטערן זייגער דודס אַ לשון־קודשדיק בריוול און איצט ליגט גלאַט אַזוי אַ פאַפּירל.

— אויב אַזוי — ענטפערט דער טאַטע — וואָסטו קיין עין־הרע אַ גאַר גרויסע חכמה...

די ווערטער ווערן אַרויסגעזאָגט מיט אַזוי פיל שפּאַט און איראַניע, אַז איך ווייס מיר נישט וווּ אַהינצוטאָן פאַר בושא און איך אַנטלויף אין אַלקער.

איך אַליין ווייס נישט ווי אַזוי עס האָט מיט מיר פאַסירט. איך האָב דאָך געמיינט די גרויס פון דעם פאַפּירל, נישט ווייל ער איז געשריבן אויף לשון־קודש, און ער — אַ טאַטע — פאַרשטייט דאָך אַז נישט דאָס האָב איך געמיינט. ער וואָלט באַדאַרפט וויסן, אַז איך בין נישט אַזאַ נאַר. ער פאַרשטייט דאָס טאַטע־קע, נישט מערער איך האָב שוין אַזאַ מזל, אַז פון מיר לאַכן אַלע; דער טאַטע, די מאַמע און אַפילו מיין שוועסטער ריסל, האָט אויך ליב צו חוזקן פון מיר. פון יהודיתן איז דאָך שוין אַפּגערעדט. פון היינט אָן און וויטער דערצייל איך זיי גאַרנישט און אַז זיי וועלן מיר עפעס פּרעגן, איז געענטפערט מיט אַ שאַקל מיטן קאַפּ. איך זיי, וועל גאַרנישט פּרעגן און גאַרנישט דערציילן.

איך שטעל מיר אַוועק קעגן די לייכטער און קוק מיר איין אין זיי. עס ווערט פאַר מיר קלאַר, אַז די לייכטער האָבן באַקומען אַן אַנדער פנים, אַ טרויעריקס, נישט צו פאַרגלייכן מיט פּרזער, ווען זיי האָבן געהאַט אַ שמייכלדיק פּריילעך פנים. איך אַליין ווייס, אַז לייכטער האָבן נישט קיין מענטשלעך פנים, אָבער איך זע זייער לייכטערישן פנים און איך בין זיכער, אַז איך הער פון זיי אַ שטיל קינ־דעריש געוויין. איך גלייב אַז זיי האָבן זיך געענדערט צוליב זייער פאַרברענגען אַ פאַר שעה אין דער פאַליציי.

איך וועל אָבער דערפון מיט קיינעם נישט רעדן, ווייל אַ חוץ חוץ און באַ-

ליידיקונג דערווארט מיר גארנישט פון די דערוואקסענע. איך ווייס אז דער טאָ-
טע וואָלט געזאָגט, אז צום גרעסטן אומגליק קאָן מען קומען פון אַזעלכע פּאַנ-
טאַזיעס.

איך זע בולט, אַז זייער אויסזען איז טרויעריק, כמעט וויינענדיק, נאָר אויב
קיינער רעדט נישט דערפון, וועל איך אויך וועגן דעם נישט רעדן.

מיין ברודערל לויפט אַריין מיט אַ גדולה:

— דו ווייסט — זאָגט ער — דער זייגער גייט שוין. דער טאַטע האָט אים
אויסגעפראַוועט, גייט ער שוין. אויף מיין וואָרט, ווי איך בין אַ ייד!
— קוק, זאָג איך צו אים — ווי די לייכטער זעען אויס.

— פאַרטויעט פון פּראַסט — ענטפּערט ער און לאַזט זיך לויפן אין קיך און
איך נאָך אים.

די מאַמע איז שוין געקומען. זי שטייט ביי דער טיר, אויף דער אויסגע-
שפּרייטער רעדנע און טוט אויס די קאַלאַשן.

— מאַמע! — שריי איך אויס — זאָג, וווּ ביסטו געווען? וואָס האָסטו זיך
אַזוי לאַנג געזאַמט?

— איך וועל דיר שוין מודיע זיין — ענטפּערט די מאַמע איראַניש.

— מאַמע, דו ווייסט, אז מען האָט געבראַכט דעם זייגער מיט די לייכטער
— זאָגט צו איר משהלע.

— איך ווייס מיין זון — ענטפּערט אים די מאַמע.

מיר לויפן נאָך דער מאַמען אין שטוב און הערן זיך צו, וואָס זי דערציילט
דעם טאַטן מיט יהודיתן.

— וויפל האָט געקאָסט? — איז אומגעדולדיק דער טאַטע צו וויסן.

— כאַפּ נישט די פיש פאַר דער נעץ! — זאָגט די מאַמע און הייבט אָן צו
דערציילן.

— אַזוי ווי מיר האָבן אָפּגערעדט, בין איך אַרויפגעגאַנגען צו דעם בעל-
טאַקסע.

— אַ שיינער אַרויפגאַנג, אין אַזאַ פּראַסט און זאַווערוכע — זיפצט דער
טאַטע.

— דו ווייסט מיר אויסהערן? — פרעגט די מאַמע מיט חשיבות — איך
בין אַריינגעגאַנגען, אויסגעטאַן די קאַלאַשן. פרעגט מיר די דינסט, וואָס איך
פאַרלאַנג? זאָג איך איר, אַז איך וויל רעדן מיטן באַלעבאַס. דערווייל קומט אַריין
די „מאַדאַם“, דאָס הייסט איטקע און דערפרייט זיך גאַר שטאַרק מיט מיר. אַזאַ
גאַסט! — זאָגט זי — קומט אַריין, וואָס שטייט איר ביי דער טיר? זי פירט מיר
אַריין אין זאַל און הייסט שוין דערלאַנגען טיי.

— זייט מיר מוחל — זאג איך צו איר — איך בין נישט געקומען צו גאסט. איך באדארף, זאג איך, רעדן מיטן גאספאָדין שוואַרץ. האָט זי אים באַלד אַרייַן גערופן און איך האָב אים דערציילט די גאַנצע מעשה. פון דיין קראַנקייט און פון דעם וואָס עס איז היינט פאַרגעקומען. פון דער קראַנקייט, ווייסט ער — האָט ער מיר געזאָגט — און וועגן דער היינטיקער פאַסירונג, דאַרף עמיצער זיך זען מיטן פריסטאָוו. אים פאַסט דאָס נישט. ווייל אומזיסט קאָן ער דאָס נישט מאַכן און פאַר געלט, וועט דאָס דורך אים קאַסטן נאָך טייערער. נאָך זיין מיינונג איז דער סאַמע צוגעפאַסטער צו רעדן נישט קיין אַנדערער ווי דער „סטאַראַסטע“. מיט אים קאָן מען זיך דינגען און פאַרהאַנדלען. איי דאָס וואָס מען האָט אים אָפֿ געזידלט? — דאָס, זאָגט ער, מאַכט נישט אויס. ער איז שוין צוגעוווינט דערצו. ער ווייסט, אַז דערויף קלייבט מען אים אויס.

— איך פאַרשטיי — זאָגט ער צו מיר, דערציילט די מאַמע — אַז איר באַ- דאַרפט אַ הלוואה. — וואָס דען? — ענטפער איך. האָט ער דעמאָלט גענומען ביי אַיטקען דעם בונט שליסלען, אויפגעשלאָסן אַ שופלאַד פון שרייבטיש, איז דאַרטן קיין עין־הרע פאַראַן גאַלד, זילבער און פאַפירלעך, אויף אַלע ייִדן געזאָגט גע- וואָרן. ער האָט אָפגעציילט צען זילבערנע קערבלעך און מיר דערלאַנגט. דעם פריסטאָוו, זאָגט ער, איז גענוג אַ דרייערל און נאָך צוויי וועט דאַרפן קאַסטן דער „סטאַראַסטע“ מיט די סטראַזשניקעס. איך גיב אייך צען, ווייל איך פאַרשטיי. אַז עס וועט אייך צונויך קומען.

— נאָך ווי אַזוי! — זאָג איך.

— איר וועט מיר אָפגעבן ווען איר וועט האָבן — האָט ער מיר געזאָגט. — דו גלייבסט אים פויגל? — הייבט זיך דער טאַטע אָן צו היצן — וועסט זען, אַז ער וועט אָפּרעכענען אַ קערבל אַ וואַך. שוין באַלד די אַנדערע וואַך, ביים אויסצאָלן די שכירות.

— שמאי! — ווערט די מאַמע ביז — וואָס ביסטו דאָס פאַר אַ מענטש? אַז ער וועט אָפּרעכענען, וועלן מיר גיכער פטרן דעם חוב. קיין עיסקא בעט ער נישט ביי דיר. איז דאָס אַ טובה צי נישט?

— אַזאָ יאָר אויף אים — עקשנט זיך דער טאַטע.

— דער מאַמעס פנים ווערט טרויעריקער.

— נו, ווייטער — מונטערט איר דער טאַטע.

— בין איך אַוועק צו דעם „סטאַראַסטאַ“ און אים געטראַפן, ווען ער איז נאָר וואָס געקומען פון פריסטאָוו. ער האָט זיך כמעט נישט געלאָזט רעדן צו זיך. „דער פריסטאָוו — זאָגט ער — איז ביז און שיכור. ער האָט געטופעט מיט די פיס, געקלאַפט אין טיש און געשריגן — באַלואַגען! צו וואָס באַדאַרף איך זשיי-

דאָוסקע שבת-לייכטער? בהמות, אייזלען, פערד וואָס איר זענט. איך וועל אַוועק-
שיקן די "דיעלאַ" אין אויעזד, קיין אומאַן. וועט מען דעם שוחט אָנהייבן צו רופן
אַהין און ער וועט מוזן באַצאַלן. האָב איך — זיפצט די מאַמע — אָנגעהויבן
טענהן מיט דעם סטאַראַסטאַ וועגן דורכקומען. זאָגט ער צו מיר: די לייכטער
מיטן זייגער האָט מען אייך שוין אָפגעשיקט. טאָ וואָס נאָך ווילט איר פון מיר?
גיט און רעדט אַליין מיטן פריסטאַו.

האַב איך אים אַוועקגעלייגט דריי זילבערנע קערבלעך אויפן טיש און האָב
געמיינט אַז ער וועט ווייכער ווערן. ערשט עס הייבט זיך נישט אָן. "צו דעם פריס-
טאַו — זאָגט ער — קאָן מען נישט גיין ווייניקער ווי מיט אַ צענערל. ביי אַן
אַנדערן, זאָגט ער, וואַלט ער נאָך געהייסן זיך באַצאַלן פאַר דער טירחה אויך,
נאָר ביי דיר מאַנט ער גאַרנישט, ווייל ער ווייסט מיט וועמען ער האַנדלט".
— ער זאָל אַזוי האָבן די נשמה! — מיט זיך אַריין יהודית און דער טאַ-
טע העלפט איר אונטער.

— ער האָט זיך געשווירן — זאָגט ווייטער די מאַמע — מיט שבועות,
וואָס מען קאָן גלייבן אַפילו אַ משומד.

— און מיט וואָס איז ער דען בעסער? — פרעגט דער טאַטע.
— אוי, איך קאָן מיט דיר נישט רעדן — הייבט זיך די מאַמע אויף פּוֹל-
בענקל.

— נו, הכלל, דערצייל ווייטער — מאַנט דער טאַטע.
— ווייטער, האָט עס געקאָסט צען רובל — זאָגט די מאַמע מיט אַ געבראַכן
קול — איך האָב מיר געפרוּווט געבן פינף רובל. איך האָב אים "געטיקעט" זיבן
און עס האָט נישט געהאַלפן און איך האָב מוראַ געהאַט, טאַמער שיקט ער דאָס
טאַקע אַוועק אין אויעזד, דער שיכורניק, דער פריסטאַו. וויפל איך האָב זיך נישט
געדונגען, איז כאַטש גיב אים אַ קרענק. ער זאָגט, אַז ער טוט דאָס נאָר צוליב דיר.
— עס זאָל אים געטאַן ווערן מכות מיט פּורעניות — שעלט ווייטער דער
טאַטע.

— שמאי, ער איז נישט שולדיק, דאָס איז די אַרבעט פון פריסטאַו דעם
שיכור, אַ יידן טאַר מען נישט חושד זיין.

— ווייל ער איז זיכער אַ גנב? — פרעגט איר דער טאַטע מיט לצנות —
אַבער וואָס איז די נפּקא-מינה, ווער דער שולדיקער איו. עס איז ביטער און פינצ-
טער, אַז אין זאַ פאַרענגטער צייט, רייסט מען אַרויס אַ צענערל און מען דער-
וועקט אַלע צרות און וואָס? אויב עס זאָל זיך זיי פאַרגלוסטן, חורט זיך מאַרגן
איבער די זעלבע געשיכטע.

— נו, גענוג שמאי — בעט זיך די מאַמע — וואָס קאָן מען מאַכן? אַזוי איז

אפנים באשערט. זאל דאס זיין אן אפקומעניש פאר אונדז אלעמען און דו ווייסט דאך גוט, אז דיר שאדט דאס ערגערן זיך. יהודית, דו האסט שוין, טאכטער, אנה געהייצט די הרובע האסטו גוט געטאן. האסט צוגעשטעלט די קארטאפל אין א פארעווע טעפל?

— יא, מאמע.

— זייער גוט, טאכטער. אזוי וועל איך קאנען אראפנעמען פארן טאטן א פאר קארטאפל און צערייבן מיט פוטער און פאר אונדז וועל איך דאס מאכן מיט שמאלץ. איך וועל עפעס ארויפשיטן אויף דער מילך, רייז אדער גרייפלעך, וועט דער טאטע האבן א וועטשערע און פאר אונדז וועט זיין קארטאפל מיט שמאלץ. מיט געזייערטע קאווענעס און אוגערקעס און פארבייסן מיט פאווידלע מיט טיי. אונדזערע שונאים, וואס גיבן ארויס גזירות אויף יידן, זאל דאס אויך נישט האבן. איך גיי טאקע באלד מאכן וועטשערע פארן טאטן — רייבט זיך די מאמע די הענט — און דו טאכטער, וועסט מאכן די פליישקע וועטשערע, וועלן מיר מאכן פאר פרי נאכט, ווייל איך בין איבערגעפרוירן.

אין שטוב ברענט שוין דער גרויסער לאמפ און אין קיך דאס קליינע לעמפל. עס קומט אריין דוד דער שוחט. ער האט זיך צוגעזעצט לעבן משהלען, ביי דער הרובע אויף דער סאפקע. ער איז איבערגעפרוירן. ער זיפצט און זאגט צום טאטן, אז גאנץ ראסיי ליגט אונטער פאליצייישע שטיוול.

פלוצלינג רופט זיך אן משהלע מיט א פארזארגטער מינע ווי א דערוואק-טענער:

— טאטע, איך האב שוין א מעטריקע?

— אוודאי זונעניו, באלד ווי א קינד ווערט געבוירן, פארשרייבט מען עס אין א בוך, דאס הייסט א מעטריקע.

— נו, און אן „אומערשע מעטריקע“ האב איך שוין? — פרעגט ער ווייטער. אלע צעלאכן זיך און דוד נעמט זיך מיט געדולד, צו געבן צו פארשטיין משהלען, אז „אומער“ מיינט צו זאגן געשטארבן און ער, משהלע, לעבט נאך ביז הונדערט און צוואנציק יאר.

משהלע ווערט רויט פאר בושה און דוד טרייסט אים, אז וועדליק די יארן איז גענוג דער שכל.

יהודית פרווט מאכן א וויץ, אז „וועדליק דער שכל איז שוין גענוג יארן“. אבער די מאמע צעשרייט זיך אויף איר, אז די אויערן הערן ביי איר נישט דאס וואס ס'מױל רעדט און גיט דערביי צו: — מיינע ביינער זאל ער איבערלעבן, גאטעניו! עס זאל מיר זיין פאר זיין קאפ. דוד זאגט א גוטע נאכט און גייט אוועק. די מאמע שטייט ביים פריפעטשיק

און קאכט רייז מיט מילך פארן טאטן. יהודית שיילט אפ די קארטאפל און צע-
דריקט זיי מיט שמאלץ.

ביי איר זענען די אויגן פארטראכט און די באקן שטארק רויט און די מאַ-
מע קוקט אויף איר מיט צופרידנקייט. קיין ביזן אויג זאל איר נישט שאטן —
זאגט זי שטיל און נעמט זיך אין געדאנק בעטן דעם רבונו של עולם. זי דאנקט
אים פאר דעם חסד, וואָס ער טוט מיט איר, דערמיט וואָס יהודית איז חלילה
נישט פארמישט מיט דער „חברה“. גאָטעניו — שעפטשעט זי שטיל — דיר
דארף איך דאָך נישט לערנען, דו ווייסט דאָך ווי אַזוי דו קאָנסט מיר העלפן און
טאָקע באלד, ווייל זי איז נאָך אַזוי יונג. שיק מיר פאַר אירעטוועגן אַ שידוך,
עפעס אַזוינס, וואָס זאל איר געפעלן און עס זאל אונדז אַנשטיין.

דער טאָטע שטייט ביים פענצטער, פאַרזונקען אין טרויעריקע, ערנסטע
מחשבות. איך ווייס דאָס דערפון וואָס ער שווייגט און קרעכצט נישט, אַ סימן
אַז ער טראַכט זיך זיינע זאַכן.

משהלע דרייט זיך לעבן טאָטן. ער שאַקלט זיך און מאַכט דעם אַנשטעל אַז
דאָונט, אָבער אין אמתן טרוימט ער וועגן דעם, אַז ווען ער וועט ווערן גרויס,
וועט ער אויסוואַקסן אַ גבור און מאַקאַר דער סטראַזשיק וועט ביי אים רויען
מיט דער נאָז די ערד. ער וועט שוין פאַרזאָגן אַ צענטן, נישט אַנצורירן דער מאַ-
מעס לייכטער. דעם אוריאַדניק וועט ער אַוועקלייגן אויף דער ערד. ער וועט מיט
דער קני זיך אַנשפאַרן אויף אים און וועט אים אַ פרעג טאָן:

— וואָס ווילסטו, טויט צי רויט? וועט ער אים זאָגן רויט, וועט ער אים
זאָגן: — הייסט דאָס אַז דו גיסט זיך אונטער? — זאָלסטו דאָס גוט געדענקען?
— ווילסט זיך זיין אַן אוריאַדניק? געזונטערהייט. ווילסט רעשטעווען
(אַרעסטירן) אַ שיכורן גוי, אַדער אַ גנב? מהיכא־תיתי. אָבער עס וועט זיין אַך-
און־וויי צו דיר, אויב דו וועסט אַנרירן, אַפילו מיט אַ פינגער, אַ יידן, אַדער אַ
„פּאָליטישעסקע“, צי גאַר מאַכן אַ פּאַגראַם, אַדער אַ בילבול אויף יידן. מיר,
וועסטו, מיט דעם פּריסטאָוו מוזן אויספאַלגן. מיר דעם גבור!...

יהודית טראַכט וועגן דער מאַמען.

די מאַמע איז אַן איבערגעגעבענע פרוי און אַן אידעאַלע מוטער, פונקט ווי
דער שרייבער פון דעם ראַמאַן, וואָס זי לייענט, זאָגט אויף דער „העלדן“.
זי דערמאָנט זיך, ווי די „העלדן“ לודמילאַ לויפט אַריין אין גאַסט־זאַל,
מיט נאַקעטע אַרעמס און פלייצע און דערלאַנגט אירע ווייסע הענטלעך צו די
געסט, צום פּריסטאָוו און אַפיציר זיי צו קושן.

יהודיתן ווילט זיך לאַכן פון איר פאַרגלייך. די מאַמע שטייט ביים אויזון,
מיט אַ פאַטשיילע ביז די אויגן. זי איז פאַרעלטערט, זעט אויס ווי אַ זקנה. אין

דער וואָכן טראַגט זי אַ פּאַטשיילע און שבת אַ זיידן טיכל, וואָס זי האָט שײַן זינט זי איז אַלט געוואָרן 26 יאָר.

זי האָט דאָס אַליין דערציילט, אַז ווען זי איז אַלט געוואָרן 26 יאָר, איז דער טאַטע, ווי זיין טבע איז, מסוכן קראַנק געוואָרן און זי איז ווי שטענדיק אַרומי געגאַנגען אַרום אים מיט מסירת־נפש און וואַכן־לאַנג האָט זי נישט באַוווּן זיך „אויסצושלייערן“ אַפילו אויף שבת. האָט איר די באַבע דבורה געזאָגט מוסר: — וואָס הייסט אַזאַ יונג ווייבל, גייט אַרום מיט אַ פּאַטשיילע ווי אַן אַלטע יידענע? האָט זיך דעמאָלט די מאַמע אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואַרט, אַז זי איז „מנדר“ איר גאַנץ לעבן אַזוי אַרומצוגיין, אַבי דער מאַן אירער זאָל ווערן געזונט. שפעטער, ווען דער טאַטע איז אויפגעשטאַנען פון דער קרענק און איר געוואָלט מתיר־גנדר זיין, האָט זי זיך פאַרעקשנט, אַז זי וויל נישט און האָט מורא צו ברעכן אַ נדר און דערפאַר גייט זי אַזוי אַרום, זינט איר יוגנט אָן. זי האָט אויף זיך אַרויפגע־שלעפּט די עלטער פאַר דער צייט.

די אַמאָליקע ייִדישע פּרויען האָבן אַפּנים קיין שום אַכט נישט געלייגט אויף קיין שיינקייט — באַשליסט ביי זיך יהודית.

פלוצלינג שטעלט זיך דער טאַטע אויף דער שוועל פון דער טיר און זאָגט צו דער מאַמען מיט אַ ווייך, צערטלעך קול:
— פייגל!

— וואָס שמאי? — דרייט זיך די מאַמע אויס צו אים געשווינד.

דער טאַטע טראַכט אַ וויילע און זאָגט:

— ווייסט, פייגל, עס קלעמט מיר דאָס האַרץ.

— וואָס רעדסטו? — זאָגט די מאַמע דערשראַקן — זע נאָר, פאַרוואָס

האַסטו מיר דאָס פּריער נישט געזאָגט?

— גיכער טאַכטער! — נעמט די מאַמע יאָגן יהודיתן — גרייט צום טיש.

דער טאַטע איז הונגעריק.

יהודית וואַרפט אַן איראַנישן בליק אויף דער מאַמען, וואָס האָט זיך גענומען

יאָגן, פונקט ווי צו לעשן אַ שרפה...

איך לויף אונטער מיט גרייטקייט צו העלפן. איך כאַפּ אַרויס פון דער קיך־

שאַפּע דאָס זעלצערל, נאָר פון גרויס איילעניש, פאַלט עס מיר אַרויס פון די

הענט און עס צעשיט זיך די זאָלק. די מאַמע ווערט מוראדיק בייו, זי כאַפּט מיר

אַן פאַרן הענטל און גיט מיר אַ פאַר לייכטע פעטשלעך, וואָס טוען מיר נישט

וויי, נאָר איך דערפיל מיר זייער באַליידיקט און אומגליקלעך.

מיט אַ מינוט פּריער בין איך געווען צופרידן, וואָס די מאַמע האָט פאַרגעסן

צו געבן מיר פיש־טראָן צו טרינקען און איצט איז מײן שטימונג טרויעריק ביז פאַרצווייפלונג.

דער טאַטע באַווייזט זיך ווידער אויף דער טיר און פרעגט:

— פאַרוואָס, פייגל? זי האָט דאָך גאַרנישט צעבראַכן.

— טאַקע דערפאַר — ענטפערט די מאַמע — פאַר מאַכן אַ שאַדן, שלאָג איך נישט קיין קינד. ווייל מסתמא איז דאָס באַשערט. איר אָבער איז דאָס זעל־צערל אַראָפּגעפאַלן, ווייל זי איז ווילד. זי פאַרשטייט נישט פון דאַנען אַהין. זי שפּרינגט און טאַנצט ווי אַ ווילדע ציג. אַלע צייטן זענען ביי איר גלייך. זי וויל פון גאַרנישט וויסן און פאַרשטייט גאַרנישט; זי איז הפּקר און שוין. אַזאַ אומרעכט, ווי די אַרויסגעזאַגטע מיינונג איבער מיר, איז דער טראָפּן וואָס פילט איבער די מאַס פון דאָזיקן טאַג מיט אַזוי פיל לידן. איך בלייב שטייל און וויין נישט, פשוט דערפאַר ווייל עס טוט מיר צופיל וויי.

דער טאַטע לאַכט:

— נאָדיר גאַר אַזאַ ראיה!

און יהודית כאַפט אונטער:

— אַזאַ „טעאָריע“ — מאַכט זי חוזק פון דער מאַמעס מיינונגען.

איך פיל אָבער, אַז זיי גייט נישט אָן מיינע „ליידן“. זיי לאַכן גלאַט אָפּ פון דער מאַמען. צום אומגליק בין איך הונגעריק, פון מיטיק אָן האָב איך גאַרנישט געגעסן, פון דעסטוועגן באַשליס איך אויף צו להכעיס נישט צו עסן.

די מאַמע האָט פאַרבונדן אויף אונטן די עקן פון דער פאַטשיילע, ווייל איר האָט פּלוצלינג באַשלאָגן אַ היץ. זי זיצט ביים טיש און עסט קאַרטאַפּל מיט שמאַלץ, מיט געזויערטע אוגערקעס און דערציילט עפעס יהודיתן. זי „מאַלט“ איר אויס, ווי דעם בעל־טאַקסעס זאַל איז פאַרפּוצט, מיט שיינע טולענע פאַר־האַנגען אויף די פענצטער. אויף די טירן גרינע פּליושענע פאַרהאַנגען, פונקט אַזאַ גרינער טישטוך און אויך די סאַפקע מיט די שטילן, זענען באַשלאָגן מיט גרינעם פּליוש. אַ גרינער טעפּיך ביים טיש, מיט גרינע סטעזשקעס איבערן גאַנצן צימער און אין די ווינקלען, וואָזאַנען מיט לאַנגע, שמאַלע בלעטער.

— פּיקוסן? — פרעגט יהודית.

— זאָג איך דאָך „פּיקוסן“ — ענטפערט די מאַמע, כאַטש זי האָט אַפילו

נישט דערמאַנט דאָס וואָרט „פּיקוסן“.

דער טאַטע שלאָגט איבער די רייד:

— דו ווייסט פייגל? — זאָגט ער — איך האָב היינט אַריינגעקוקט אין קע־

מערל און האָב געזען, אַז עס „טאַגט שוין“ דאָרטן דאָס האַלץ? — ער גיט אַ ביטערן זיפּץ און הייבט אויף די האַנט אין דער הייך — די גרויסע וואַנט מיט

האַלץ, הע, הע, זי איז שוין פיפטער און מיר האַלטן ערשט אין אָנהייב ווינטער. — ווייס איך וואָס — ענטפערט די מאַמע — אויף מיין וואָרט, מיין מאַן, אַז דו זינדיקסט מיט די רייד. דו טראַכסט נאָר פון זיך. ווען דו ווייסט, באַהייט גאָט, וואָס אַרעמע לייט נעבעך ליידן היינט צו טאָג פון קעלט, וואַלסטו זיך גע- דאַרפט שעמען. האַבנדיק קיין עין־הרע אַ פולע קאַמער מיט האַלץ, קלאַגסטו זיך נאָר.

דער טאַטע פאַרשעמט זיך טאַקע אַביסל, ער ווערט אַבער בייז און זוכט אין געדאַנק אַ גאָר שאַרף וואָרט צו ענטפערן דער "יידענע" וואָס פאַרגעסט זיך, וווּ זי איז אין דער וועלט און רעדט צו אים חוצפהדיק.

אַבער אין דעם מאַמענט עפנט זיך די טיר און עס קומען אַריין חיים דער שוחט, אין זיין אַלטן פוטערנעם טיליפ, דער קאַזיאַנער רב טעפליצקי, אין אַ נייעם טכוירענעם טיליפ און ניסל גייסינסקי, אַ יונגע־מאַן אַ שניט־קרעמער, מיט אַ וואַכעדיקן מאַנטל אויף שמויסן מיט אַן אויפגעשטעלטן קאַלנער.

— אַ גוטן אַוונט! — זאָגן אַלע דריי מיטאַמאַל.

— אַ גוטן אַוונט — ענטפערן דער טאַטע מיט דער מאַמען און יהודית שפּרינגט אויף און דערלאַנגט זיי בענקלעך צו זיצן.

דער טאַטע קוקט אויף זיי פאַרווונדערט:

— ווי קומט איר זיך ציוניף אין דרייען?

— מיט ר' חיימען האַבן מיר זיך געטראַפֿן ביי דער טיר — זאָגט טעפליצקי

— און מיר ביידע האַבן זיך אַפגעשמועסט ביי מנחה, אַז מיר קומען היינט.

— מיר האַבן געהערט, אַז איר האַט היינט געהאַט "געהויבענע געסט" —

וויצלט זיך דער קאַזיאַנער ראַבינער.

עס אַנטוויקלט זיך אַ געשפּרעך און דער טאַטע חזרט איבער נאַכאַמאַל, ווי

אַזוי ביים אַרויסנעמען דעם געבורט־שיין פון די פאַרשטאַרבענע קינדער בעני און

ליאַווע, איז ער אַליין געגאַנגען צו דעם דעמאָלטיקן קאַזיאַנער ראַבינער (ימח

שמו), האַט אים יענער געזאָגט, אַז ער זאָל שרייבן בוך־ציון שאַמאַוויטש, האַט ער

אַזוי געשריבן. אַבער ווען עס האַט געטראַפֿן דער אומגליק, האַט ער זיך געפילט

זייער שלעכט און דערהרגעט פון פיין, האַט ער געשיקט דעם שמש מיט אַ קווי-

טעלע און אַנגעשריבן זיין נאָמען אויף לשון־קודש שמאי. אים איז אַפילו אין

קאַפּ נישט אַדורך, אַז אַ קאַזיאַנער רב, קאָן במחילה נישט אויסלייגן קיין העב-

רעישן נאָמען און גיי ריכט זיך אַז דער גראַבער יונג, דער עס־הארץ, וועט לייע-

נען שמאי פאַר שמאַיע.

— אויב ער קאָן נישט לייענען און שרייבן קיין יידיש — היצט זיך דער

טאַטע — טאָ צו וואָס פאַר אַ צרות באַדאַרפֿן מיר, אַז אַ ייד זאָל אונדז פירן די

ביכער? מיר וואלטן דאך אליין געקאנט אַנקומען אין „וואַלאַסט“. „נאַטשאַלס-טוואַ“ שיקט אַ יידן, כדי ער זאל זיך בעסער פאַנאַנדערקלייבן אין די נעמען. נעמט ער — אַ רוח אין זיין טאַטנס טאַטן אַריין — און מאַכט אַן אַ בויך מיט צרות.

דער טאַטע בלייבט שטיל אַן אויפגערעגטער און דעמאָלט זאָגט טעפּליצקי: — ער וואַלט באַדאַרפט אַ קוק טאַן אין דעם בוך פון די געבורטן און פון דאַרטן איבערשרייבן פינקטלעך דעם נאַמען, איידער ער האָט אים אַריינגעשריבן אין טויטן-בוך. איך טו שטענדיק אַזוי.

— פּרעגט, צי ער האָט געהאַט צייט — שרייט דער טאַטע — אַז טאַג און נאַכט האָט ער נאָר געשפּילט מיט נאַטשאַלסטוואַ אין קאַרטן. דאָס איז ביי אים געווען וויכטיקער, דעם הונט!

— אוי! — קרעכצט די מאַמע — מען האָט שוין היינט גערעדט צופיל פון אים. איך מיינ אַז ער האָט דאָס נישט פאַרדינט. דער טאַטע ענטפּערט:

— ווען ווערט אַ הונט מפורסם, אויב נישט ווען ער ווערט משוגע? ווייל ווען ער ווערט משוגע, איז דאָ אַ געפאַר, דעמאָלט רעדט מען וועגן אים.

— איז וואָס זשע איז געוואָרן? — פּרעגט ניסל.

דער טאַטע נעמט זיך שפּאַנען נערווען איבערן צימער און טעפּליצקי ענט-פערט ניסלען:

— דאָ קאָן מען גאַרנישט מאַכן. פאַרריכטן אַ פעלער פון בוך לאָזט זיך נישט. דער טאַטע כאַפט אים אונטער:

— קומט אויס, אַז ווען דעם פּריסטאָוו וועט זיך פאַרגלויסטן צו טרינקען בראַנפן אויף מיין חשבון, וועט אים דער סטאַראַסטאַ, דער סוואַלאַטש, פירן צו מיר און מיינ ווייב וועט לויפן איבערן שטאַט צו קריגן צענערלעך פאַר זיינעט-וועגן.

דער טאַטע זיפצט און די מאַמע קרעכצט:

— מען וועקט — זאָגט זי — אויף אַלטע ווייטיקן מיט אַלטע צרות.

— דעם פּריסטאָוו — זאָגט דער קאַזיאַנער רב — וואַלט מען באַדאַרפט איבערבייטן.

— וועט קומען אַן אַנדער שיכור, אפשר נאָך אַן ערגערער ווי דער איצטיקער — זאָגט דער טאַטע.

— וואָס דען, מען דאַרף שווייגן? — פּרעגט ניסל.

— עס וועט דען דיר העלפן אַז דו וועסט שרייען? — פּרעגט חיים דער

שוחט.

— יידן דארפן שווייגן — שאַקלט טעפליצקי מיטן קאַפּ — וועדליק מען הערט, וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט, איז נאָך ביי אונדז אַ גן-עדן.
— אַוודאי — כאַפּט אונטער חיים — אַ ייד טאָר זיך נישט מישן אין פּאַ-ליטיק. נאָר גיי רעד מיט די אויסוורפן, זיי מאַכן אומגליקלעך דאָס פּאַלק.

דער טאַטע פּאַלט אָן אויף אים:

— זאָג מיר נאָר, ווען איז דאָס פּאַלק נישט געווען אומגליקלעך?
— וואָס דען? — טענהט חיים אָן אויפגערעגטער — יידן דארפן וואַרפן באַמבעס אויף מיניסטערן? אַזוי פאַרשטייט איר? איבער אַט די משומדים, מאַכט מען פּאַגראַמען אויף יידן.

דער טאַטע, ווי זיין שטייגער איז, טענהט פונקט קאפּויער.

איך הער זיך צו מיט שטוינונג. ערשט נעכטן האָט דער טאַטע געזאָגט צו יהודית, דאָס וואָס עס זאָגט אים איצט חיים און היינט טענהט ער פונקט פאַרקערט.

— אפשר — זאָגט ער — איז גלייכער אַזוי, אַז מען לייגט אַוועק איין הונט פון זיי, ציטערט שוין דאָס פעלעכל אויף די איבעריקע און זיי פאַרלירן די חוצפה און האָבן מורא צו בייסן און וואָס שייך פּאַגראַמען, זעסטו דאָך, אַז ווען די „שוואַרצע מאהניקעס“ ווילן מאַכן אַ פּאַגראַם, איז ביי זיי רעכט צו הרגענען אַ קריסטלעך קינד, דאָס צעשניידן אויף שטיקער און עס אונטערוואַרפן אַ יידן און מאַכן אויף אים אַ בלוט-בילבול, אַז יידן נוצן צו די ווייסע מצות, רויט קריסטלעך בלוט. איי, עס איז שוין טויזנט מאַל דערווייזן געוואָרן אַז פאַרקערט, אַז ביי יידן איז גאָר בלוט טריף; אַז זיי ציען אַפּ דאָס בלוט פון פלייש דורך ווייקן און זאַלצן דאָס, אַז אַפילו אַן איי מיט אַ בלוט-טראַפּן איז טריף, איז גיי זוך יושר ביי זיי.

— פון דעסטוועגן, גלייב איך — זאָגט ניסל — אַז מען וועט באַפרייען מענדל בייליסן, זייערע פאַלשע עדות האָבן זיך אַזוי פאַרפלאַנטערט, אַז דאָס געריכט האָט זיך געמאַכט צו שאַנד און צו שפּאַט. די גאַנצע וועלט הערט זיך צו דער פאַרטיידיקונג. עס איז שוין אַרויס דער אמת ווי בוימל אויפן וואַסער. טעפליצקי גיט זיך אַ כאַפּ.

— איר האָט געהערט די נייעסן, וואָס מיכל דער אַדוואַקאַט האָט געבראַכט פון קיעוו? — ער האָט אַליין געזען בייליסן און אויך גערעדט מיט זיין פרוי. וועדליק ער דערציילט, קומט אויס, אַז דער נאַטשאַלניק פון טורמע היט אים כמעט נישט און וויל אים אַפילו געבן אַ געלעגנהייט צו אַנטלויפן. דאָס וואַלט פאַר זיי געווען דער בעסטער באַווייזן, אַז ער איז שולדיק, ווייל זיי האָבן זיך גאָר פאַסקודנע פאַרפלאַנטערט אין דעם פּראַצעס. די פּאַמיליע האָט זיך תחילת אַנ-

געכאפט אין דעם פלאַן. ווייל סיי-ווייסי וועט ער דאך מוזן אוועק פון רוסלאַנד; וועט מען אים באַפרייען, וועט זיך די שוואַרצע באַנדע אין אים נוקם זיין און אויב חלילה נישט, איז דאך אַפגערעדט, היינט, ווער ווייסט, וויפל ער וועט נאָך זיצן ביז דעם משפט. לוינט זיך דעריבער, אַז ער זאל אַנטלויפן. ער, אַבער — מענדל בייליס — וויל אַבער נישט אַנטלויפן און לאַזן אַ פלעק אויף די יידן.

בשעת טעפליצקי דערציילט, קוקן אַלע אים אין מויל אַריין מיט זשענדע בליקן און ווען ער ענדיקט, שרייען אויס, סיי דער טאַטע און סיי חיים מיטאַמאַל:
— אַוודאי איז ער גערעכט! אַ יוד בלייבט שטענדיק אַ יוד!

חיים גיט צו:

— מיר איז אַ חידוש אויף אים, מען זאָגט דאָך אַז ער איז אַ פראַסט-פשוט-טער יוד און אַפילו נישט קיין פרומער. טאָ ווי קומט דאָס צו אים?

דער טאַטע ענטפערט אויף דעם מיט היץ:

— אדרבא, עס איז נישט דאָס ערשטע מאָל, ווען אַ פאַלקסמענטש, ווייזט אַרויס מער גבורה. דער קערפער איז ביי אים שטאַרקער און ער קאָן גרינגער איבערטראַגן די יסורים, איז שוין במילא דער גייסט אויך פעסטער ביי אים. איר האָט געלייענט וועגן דעם סלאַוויטער פראַצעס? דאָרטן איז דאָס פאַראַן אַ היפש ביטל מסירת-נפש! — שאַקלט זיך דער טאַטע — אַ קלייניקייט, ווען מען רירט אַן דאָס פינטעלע יוד! גאָט זאָל זיך מרחם זיין, מען זאל אויפהערן פאַרציען די „דיעלאַ“, מען זאל משפטן און באַפרייען.

— עס איז אַ זיכערע זאָך, אַז מען וועט אים באַפרייען — זאָגט טעפליצקי — דערפאַר ציען זיי אַפ וויפל זיי קאַנען.

— מיט פאַניע גנב איז מען גאַרנישט זיכער — קרעכצט דער טאַטע.

— „זאַגראַניצע“ וועט נישט דערלאָזן. סוף-כל-סוף זענען זיי דאָרטן גע-בילדעטע, ציוויליזירטע מענטשן — טענהט טעפליצקי.

דער טאַטע ענטפערט אים אויף דעם:

— „זאַגראַניצע“ איז צופרידן דערפון. זיי גלעטן זיך דאָס בייכל, ווייל וואָס פינצטערער „ראַסיי“ איז, אַלץ בעסערע געשעפטן מאַכן זיי מיט איר. איך טראַכט, אַז מיין טאַטע מוז האַבן אַ טעות. איך זע דאָס אין אַלעמענס פנימער און איך אַליין בין אויך גענייגט צו גלייבן, אַז „זאַגראַניטשע“ איז אַן איידעלער מענטש, נישט קיין דיקער, מיט אַ פעט בייכל וועלכעס ער גלעט זיך נאָך דערצו. איך ווייס אַבער, אַז דער טאַטע האָט זיך ליב צו שפאַרן, זאָגן אַנ-דערש ווי אַלע.

ביינטער קאפיטל

חלומות...

פלוצלינג דערפיל איך אַ שטאַרקע קעלט און דערזע מיר גאַר אין קעמערל אין ווינקל, לעבן דעם צונויפגעלייגטן האַלץ. עס איז זייער פרי. עס טאַגט ערשט. אין קעמערל איז האַלב־פינצטער. די מאַמע עפנט די טיר און לייגט אָן אַ ברעם האַלץ אויף דער האַנט.

— מאַמע, — צעווייזן איך מיר פאַר איר, — פאַרוואָס האַסטו מיר דאָ פאַר־שלאַסן? איך האָב מורא דאָ צו זיין אַליין און דערצו איז מיר קאַלט.
— גיי דיר אין דיין רו אַריין! — מאַכט די מאַמע אַוועק מיט דער האַנט זייער דערשראַקן.

איך רייס איר ביי דעם קליידל און שריי:

— לאָז מיר נישט אַליין! פאַרוואָס האַסטו מיר דאָ פאַרשלאַסן?

— גיי דיר אין דיין רו אַריין! — שרייט די מאַמע.

— מאַמע — שטויס איך זיך אָן און גיב איר אַ פּרעג — איך בין געשטאַרבן?

זי גיט מיר אַ שאַקל מיטן קאַפּ אויף יאָ.

אַ שוידער גייט מיר דורך איבערן לייב און איך בין פאַרצווייפלט.

— פאַרוואָס האַסטו מיר נישט געזאַגט, אַז איך בין געשטאַרבן? און ווען האָט דאָס פאַסירט? און ווי קאַן געמאַלט זיין אַז איך זאָל אַפילו נישט וויסן פון אַזאַ זאַך? אויב עס איז אַפילו אמת, בין איך דאָך נישט שולדיק אין דעם, טאַ פאַרוואָס קומט מיר צו האַלטן דאָ אין קעמערל דאָס גאַנצע לעבן? איך וועל דאָך דאָ פאַרפרוירן ווערן. און ווי וועט זיין, אַז איך וועל ווערן הונגעריק?

— איך וויין ביטער און מאַך זיך אונטערטעניק און בעט זיך ביי דער מאַמע:

— לאָז מיר אַריין אין שטוב, וועסט זען, ווי גוט איך וועל מיר אויפפירן,

איך וועל דיר פאַלגן אַלצדינג. איך וועל טרינקען פיש־טראָן, וויפל נאָר דו וועסט וועלן. איך וועל עסן אַלצדינג וואָס דו וועסט מיר געבן. איך וועל דיר קיינמאַל נישט פאַרשאַפן קיין צרות.

אין גרויס שרעק זע איך, ווי זי פאַרשליסט די טיר פון יענער זייט. שריי איך פאַרצווייפלט און רופ. דעם טאַטן — ער האָט מיר נישט פיינט! דו, מאַמע.

ווייס איך האָסט מיר שטענדיק פיינט און האָט אויסגעטראַכט, אַז איך בין גע-
שטאַרבן. מסתמא איז זי אַליין געשטאַרבן און האָט מיר דאָ פאַרשפּאַרט.

פּלוצלינג גיב איך אַ טראַכט: אפשר איז דאָס גאַר אינגאַנצן אַ חלום? איך
טאַפּ אָן די סאָפּקע, אַוודאי ליג איך גאַר אויף דער סאָפּקע. אין צימער איז פינצ-
טער, דאָס לעמפל ברענט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קנויט. איך דערשרעק מיר אויף
דאָס ניי, ווייל איך ווייס, אַז ווען מען שטאַרבט באַגראַבט מען אין אַ גרוב און
מען פאַרשיט מיט ערד.

די האָר האָבן זיך מיר אויפגעשטעלט. דאָס האַרץ קלאַפט מיר האַסטיק. איך
בין אינגאַנצן פאַרפרוירן און פאַר קעלט קלאַפן מיר די ציין, און איך האָב מורא
זיך אַ ריר צו טאָן.

צום גליק האָט זיך מיין ברודערל זייער שטאַרק פאַרהוסט. די מאַמע דער-
הערט דאָס און קומט באַלד צו צו אים, קרעכצט און בעט זיך ביי אים:

— אַביסעלע וואַרעמע מילך, וועסטו טרינקען זונעניו?

— גיין! — ענטפערט ער פאַרשלאָפן.

— וואָס דען ווילסטו?

— גאַרנישט! איך וויל שלאָפן — וויינט ער.

— נו, שלאָף געזונטערהייט, מיין קינד.

די מאַמע איז אַריין צו אונדז אין צימער. זי גייט צו צום טיש און נעמט זיך
טרינקען קאַלטע וואַסער פון דער קוואַרט.

— מאַמע — צעשרייט זיך יהודית — טרינקסט קאַלטע וואַסער אין אַזאַ

קעלט? באַרוועס און נאַקעט ביסטו אַראָפּ. ווילסט קראַנק ווערן?

די מאַמע גיט אַ מאַך צו יהודיתן אומגעדולדיק מיט דער האַנט:

— לאַז מיך צורוי! איך טרינק נישט קיין קאַלט וואַסער.

איך קום צו ביסלעך צו זיך. די שרעק טרעט אַפּ און איך הייב אָן צו קרעכצן.

די מאַמע קומט צו צו מיר און נעמט מיר איינדעקן מיט מיין קאַלדרעלע און פון
אויבן מיט דעם טאַטנס בורקע. זי טאַפט מיר דעם קאַפּ און האָט גאַנצע טענהס
צו מיר:

— זאָג מיר, פאַרוואָס האַסטו פון זיך אַראָפּגעוואַרפן דעם צודעק? —

פרעגט זי מיר שוין צום דריטן מאל.

— מאַמע! — זאָג איך מיט אַ פאַרשטיקט געוויין — מאַמע!

— וואָס טוט דיר וויי? — פרעגט זי מיר דערשראָקן.

— מאַמע! — ענטפער איך — מאַמע!

— וואָס מאַמקעסטו מיר? — ציטערט זי פאַר קעלט — לאַז מיר שוין

הערן, וואָס עס איז דיר?

— מאמע! — זאג איך ערשט אויף דאָס ניי — מאמע! עס האָט זיך מיר געחלומט — צעווייך איך מיר. איך קאָן אָבער בשום־אופן נישט אַרויסרעדן אַזאַ שרעקלעך וואָרט. די מאַמע האָט זיך אָבער צום גליק אָנגעשטויסן און זאָגט מיר: — עס איז אַ סימן, אַז דו וועסט מירטשעשעם לעבן 120 יאָר.

אַ שטיין איז מיר אַראָפּ פון האַרצן. איך דערפיל זיך איבערגליקלעך צוליב דעם, וואָס איך האָב נאָך אַזוי פיל יאָרן. איך טראַכט, אַז איך וועל גאָר קיינמאָל נישט שטאַרבן. דערצו איז אין בעט אַזוי וואָרעם און איך בין אין שטוב אַזוי זיכער און ווי עס זעט אויס האָט די מאַמע מיר גאָר ליב.

— פייגל! — שרייט ביז דער טאַטע — וואָס האָסטו זיך אַוועקגעשטעלט אין אַזאַ קעלט אויסהערן אירע מעשיות? דו קענסט איר נאָך נישט? זי, אַפילו ווען זי כאַפט זיך אויף אין מיטן דער נאַכט, האָט זי וואָס צו רעדן און דערציילן. דו ווילסט זיך פאַרקילן און אָנמאַכן אַ חתונה? האָסטו נאָך ווייניק צרות?

— נאָר דאָס פעלט נאָך איצט! — כאַפט אונטער יהודית פון איר געלעגער. די מאַמע לויפט גיך אין אַלקער און כאַפט זיך אַרונטער אונטערן איבער־בעט. דעם טאַטן באַפאַלט אַ מאַדנער מין הוסט, וואָס באַווייזט אַז ער האָט חרטה דערפאַר וואָס ער האָט זיך געבייזערט.

ווען ער ענדיקט הוסטן, גיט ער אַ פּרעג דער מאַמע:

— איך פּרעג דיר נישט מערער. טוט דאָס אַזוי אַ מענטש?

די מאַמע ענטפּערט אַ פאַרשולדיקטע:

— דו קענסט דאָך מייך נאַטור, דו ווייסט דאָך אַז ביי מיר איז נישט פאַראַן קיין עפעס ערגערס אין דער וועלט, ווי ווען אַ קינד נעמט זיך מיר הוסטן מיט יע־נעם הינטישן הוסט, מיט אַ כריפּ, דו מיינסט, איך בין אַראָפּ פון בעט מיט מייך ווילן? גיין, עס האָט מיר ממש אַראַפּגעטראָגן. איך אַליין האָב מיר קיין חשבון נישט געגעבן, ווען איך בין שוין געשטאַנען לעבן זיין בעטל.

— ווער האָט געהוסט? — פּרעגט דער טאַטע.

— וואָס הייסט ווער? בצלאל־משה הוסט מיט סכנות־נפשות.

דער טאַטע זעצט זיך אויף און פאַרברעכט פאַרצווייפלט די הענט.

— דאַנקען גאָט, ער איז אַנטשלאָפּן געוואָרן. ער האָט חלילה נישט קיין

וואַרעמקייט. ער איז אַזוי „נאַרמאַלנע“ — באַרויקט אים באַלד די מאַמע.

— נו, — זעצט ווייטער פאַר די מאַמע — אַז איך בין שוין אַראָפּ, האָט זיך

מיר פאַרוואַלט אַ טרונק וואָסער. עס ברענט מיר אין האַרצן אַ פייער — קלאַגט

זי זיך — דוכט זיך, גענוג אָנגעטופּעט זיך היינטיקן טאַג און קיין שלאָף נעמט

מיך נישט. שוין לאַנג נישט געווען קיין בריוו פון מאַטלען.

— ווייס איך וואָס דו רעדסט — ענטפערט איר דער טאַטע — ער איז דאָך
נישט קיין נביא אָז ער זאָל וויסן, אַז איך בין געווען קראַנק, וואָרט ער אויף מיי-
נעם אַן ענטפער.

די מאַמע איז מסכים מיט אַ זיפּך.

— דער ערגסטער שונא, איז דער מענטש זיך אַליין, מיט זיין איבערקלערן.
היינטיקע נאַכט קאָן איך מיר קיין אַרט נישט געפינען, הענט און פיס וואָרפן זיך
מיר. איך פיל אַ נודנאָסט הינטערן האַרצן, בין איך געגאַנגען געבן אַ טרונק וואָ-
סער, האָט מיר דאָס האַרץ געזאָגט, אַז איך דאַרף כאַפן אַ קוק צו דער קליינער.
— וואָס איז געשען?

— וואָס רעדסטו? איך בין דערציטערט געוואָרן. איך קום צו, עס ליגט נישט
קיין קינד, נאָר אַ שטיק אייז. זי האָט פון זיך אַראַפּגעוואָרפן דעם גאַנצן צודעק
און ליגט און צאַפלט זיך אַזש פאַר שרעק.

— פאַרוואָס?

די מאַמע זאָגט שטיל:

— איר האָט זיך געהלומט אַ שלעכטער חלום.

— ווייס איך וואָס, שטותערייען! — הוסט דער טאַטע נישט צופרידן —
נאַרישע פּאַנטאָזיעס, — שפייט דער טאַטע אין שפיי־קעסטל און טרעפט נישט,
פון וואָס ער ווערט נאָך נערוועזער.

— אַ קינד, — פאַרענטפערט מיר די מאַמע — האָב איך איר געדאַרמט באַ-
רויקן און פותר־חלום זיין, צי ניין? נו, איז זי אויף מיר אַנגעפאַלן, גלייך ווי איך
זאָל נישט זיין איר מאַמע, נאָר אַ דינסט ביי איר.

— ווער? פּרעגט דער טאַטע דערשראַקן — די גרויסע שלאַפּט נאָך נישט
אַזוי שפעט?

— ווייזט אויס אַז ניין — ענטפערט די מאַמע פאַרוואָרגט — זי קוקט אויף
מיר מיט אירע גרויסע קוקערס. זיי גלאַנצן אַז אַ שרעק!

דער טאַטע ווערט פון די ווערטער שרעקלעך צעקאַכט. ער זעצט זיך אויף
אויפן בעט און נעמט אויפגערעגט שרייען און שעלטן און ווי עס איז זיין טבע,
טרייבט ער אַ סך איבער:

— אַז אַכציק שוואַרץ־יאָר אויף זיי! אַז פאַרסמט זאָלן זיי ווערן! אַ מגיפה
זאָל אויף זיי קומען! זיי האָבן מיר אומגליקלעך געמאַכט, חרוב געמאַכט מיין
שטוב! — פאַרבּרעכט ער פאַרצווייפלט מיט די הענט און קנאַקט נערוועז מיט
די פינגער — איין קינד פאַרקילט, קראַנק געמאַכט, גאַט ווייסט וואָס עס וועט
דערפון ווערן. די צווייטע איבערגעשראַקן, צערודערט אַז זי „זשאַרעט“ זיך אַזש

פון שלאָף. די גרויסע אינגאָנצן צערודערט, זי קאָן נעבעך מיט קיין אויג נישט צומאָכן און מאַטערט זיך אַ גאַנצע נאַכט אָן שלאָף.

און וואָס איז דען פאַר אַ חידוש? אַז אינמיטן העלן טאָג באַפאַלט מען דעם טאַטנס שטוב, גלייך ווי עס וואָלט זיך געהאַנדלט וועגן אַ פּערד-גנב. זיי שרייען, טופּען מיט די פיס, באַליידיקן און אינדיקעווען זיך, שלעפּן אוועק חפּיצים פון שטוב, צעפּראַלן טיר און טויער און לאָזן אָן אַ קעלט, ווי אין אַ „פּסאַרניע“. דעם זייגער האָט ער אַראַפּגעשלעפּט, צוזאַמען מיט אַ שטיק וואַנט. דער מאַמעס לייכטער האָט דער חזיר צוגענומען — שרייט אויס דער טאַטע מיט אַ וויינענ-דיק קול — פייגל, פאַרוואָס קומט דאָס מיר? פאַרוואָס דאַרף מען זיך אַזוי נוקם זיין אין מיר? וואָס פאַר אַ שלעכטס האָב איך דער שטאַט געטאַן? מיט וואָס בין איך ערגער פון אַן אַנדער אַרבעטער? האָב איך דען געזינדיקט דערמיט וואָס איך בין אַ כלי-קודש? דאָס זאָג איך דיר פייגל, קאָן געמאַלט זיין נאָר אין טאַלנע. איך פאַרויכער דיר פייגל, אַז אין אַן אַנדער שטאַט וואָלט אַזוינס נישט פּאַסירט. ווי באַליידיקט מען דאָס אַזוי אַ „דוכאַונע ליצאַ“? — שרייט דער טאַטע אַן אויפ-גערעגטער דערפון וואָס די מאַמע ענטפּערט אים נישט. — דאָס אַלץ איז דער פאַר, וואָס די שיינע באַלעבאַטיים, די רעדל-פירער, זענען כל-בּו, וואָס אין דער קאָרט. זיי און נאַטשאַלסטוואַ זענען איין-און-דער זעלבער גנב, עמי-הארצים, גראַבע יונגען, הולטאַיעס און פּראַצענטניקעס. דאָס זענען אונדזערע באַלעבאַ-טיים, מיר האָבן זיי פיינט, ווייל איך חבר זיך נישט מיט זיי, חנפּע זיי נישט. איך קאָן נישט ליידן זייערע שמד-שטיק, אָבער האַרעווען, האַרעווען איך. מיינ אַרבעט טו איך. טאָ וואָס האָבן זיי צו מיר?

יהודית הערט זיך צו פון איר געלעגער צו דעם טאַטנס רייד און שמייכלט איראַגניש: — ווי ווייט איז דער טאַטע פון דער אמתער סיבה, פון איר וואָך זיין אין דער שפּעטער נאַכט-שעה. ער האָט אַ טעות, מיינענדיק אַז זי איז נאָך נישט איינגעשלאָפּן, די נאַכט, פונקט ווי אַלע נעכט, איז זי איינגעשלאָפּן באַלד, זי האָט זיך אָבער אויפגעכאַפּט פון משהלעס הוסטן; זי האָט זיך אויפגעכאַפּט אַ דערשראַקענע און נערוועזע פון דעם חלום, וואָס זי האָט געהאַט. ווען זי האָט דערהערט דעם קליינעם הוסטן, האָט זי געטראַכט, אַז דער קליינער איז שטאַרק קראַנק און אַ צעטומלטע, נאָך אונטערן איינדרוק פון חלום, דערזעט זי, ווי די מאַמע שטייט אַ באַרוועסע און טרינקט קאַלט וואַסער. האָט זי זיך נישט געקאַנט באַהערשן און גענומען שרייען חוצפהדיק אויף דער מאַמען. — וואָס קאָן זי טאַן? אַז זי איז אַ כעסנטע, געראַטן אין טאַטן. עס איז נישט דאָס ערשטע מאָל וואָס זי זידלט אַפּ דער מאַמען און האָט באַלד חרטה. קיינער ווייסט אָבער נישט פון איר חרטה, דעריבער האָט זי אין שטוב אַ שם אַלס אַ שלעכטע. זי ווייסט

גישט צי די „גוטע“ וואָלטן געווען פעיק אזוי פיל זיך „זשערטעווען“ (מקריב זיין) פאַר דער פאַמיליע, ווי זי מיט איר טאָלאַנט.

זי ליגט פאַרטראַכט מיט גלאַנציקע אויגן און לייגט גישט קיין אַכט אויף דעם טאַטנס טענהס. איר איז גוט באַקאַנט דאָס גאַנצע לידל, ווען ער הייבט אָן מיט זיינע פּראָטעסטן און פעסימיזם, קאָן אים קיינער גישט איבערשפּאַרן. זי ווייסט, אַז ער איז פאַרביטערט און קראַנק און ווי יהודית מיינט, איז ער אַ „שטאַרקע פּערזענלעכקייט“. אַ שאַד וואָס איר פאַסט גישט צו דערציילן אים איר היינטיקן חלום.

זי ווייסט, אַז ער האָט אַ גאַנצע טעאָריע פון „באַוווסטזיין און הינטערבאַ-וווסטזיין“. זי שמייכלט גישט ווילנדיק, ווען זי טראַכט, ווי אירע חברטעס וועט געפּעלן ווערן איינער אַ ווונדערבאַרער חלום אירער.

איר האָט זיך געחלומט, אַז זי זעט פאַר זיך דעם ריזיקן זאָל, מיט די לאַ-זשעס און גאַליאַרקע פון דעם קיעווער „אַפּערע-טעאַטער“, פונקט ווי זי האָט אים געזען, ווען זי איז דאַרטן געווען מיט דעם פעטער מאיר און מיט סאַניצן דעם פעטערס טאַכטער. אין חלום איז זי דאַרטן געווען, אַליין און גישט אין זאָל, גאַר אויף דער סצענע. זי האָט געטראָגן אַ ווייס אַטלאַסן קלייד, מיט אַ לאַנגער שלעפּ. דער האַלדז און די אַרעמס זענען געווען אַנטבלויזט. אויפן האַלדז האָט זי געטראָגן פּערל און אויפן האַרצן גרויסע פינקלענדיקע בריליאַנטן, די אַרעמס מיט בראַסליעטן און פינגערלעך מיט גלאַנצנדיקע איידלשטיינער אויף די פינגער. אויפן קאַפּ אַ קרוין פון בלומען און פון די שיכלעך האָבן אַראַפּגעגלאַנצט בריי-ליאַנטן.

זי האָט געזונגען און מאַדנע לייכט האָבן זיך די קלאַנגען אַרויסגעריסן פון איר האַלדז און זיך צעטראָגן איבער די ווייטקייטן. ווען זי האָט געענדיקט זיבן-גען, האָט דער גרויסער עולם געשטורעמט, געפאַטשט מיט די הענט, געטופּעט מיט די פיס און געשריגן פאַר באַגייסטערונג. זי, אַ שטאַרק בלאַסע, מיט גרויסע גלאַנצנדיקע אויגן האָט געהאַלטן איין האַנט ביים האַרצן און מיט דער צווייטער דעם שלעפּ פון דער קלייד און זיך טיף געבויגן און גענייגט.

נאָך דעם האָט זי זיך אויסגעדרייט מיט דעם פנים צו דער בינע און מאַדנע. זי האָט זיך גאַר געפינען אין דעם טאַלנער פּאַלקס-טעאַטער פון דער „טשיינע“. זי האָט פאַר זיך געזען די גוט באַקאַנטע „סצענע“ מיט דער פּיאַנע, מיט דעם סופּליאַרס בודקע, די ביבליאַטעקאַרשע מיט דעם שייטערן קובליק, זיצט ביי דער פּיאַנע און שפּילט און לעבן דער פּיאַנע אויפן דיל, שטייט איינער פון דער מאַמעס לייכטער און אין אים ברענט אַ דיק, ווייס ליכט.

— נאסטאסיא מאטווייעוונא — שרייט זי אויס א דערשראקענע — ווער
האט דאס אנדערגעשטעלט דאס ליכט אויף דער ערד? מען טאר דאס נישט. עס
איז א שלעכטער סימן.

— פארוואס? — פרעגט יענע א פארווונדערטע.

— ביי יידן שטעלט מען ליכט צו קאפנס פון א מת — ענטפערט יהודית.
זי, יהודית, וויל אויף גיך אויפהייבן דעם לייכטער. איז ער אבער אזוי שווער,
אז זי קאן אים אפילו נישט רירן פון פלאץ. בעט זי דער ביבליאטעקארשע, אז זי
זאל איר העלפן אים אויפהייבן, לאכט יענע זיך אויס. — ווייזט אויס — טראכט
יהודית — אז מען קלינגט איז חגא, מען זאגט אז זי איז א שונא פון יידן, איז
דאס אפנים אמת.

וויל זי שוין אליין, אויף גיך, כאטש אויסלעשן דאס ליכט, אבער אנשטאט
זיך פארלעשן, צעפלאקערט זיך דאס פייער, פון איר בלאזן אלץ העלער און
העלער. די אלטע מויד, מיט דעם שיטערן קובליקל לאכט און זאגט דערביי:
„קיינמאל וועט זיך דיר נישט איינגעבן צו פארלעשן דעם פאקל פון קונסט“...
יהודית וויל זיך פארטראכטן וועגן חלום, אבער דער טאטע מיט זיין קרעכצן
און קלאגן זיך שטערט איר.

די מאמע האט זיך פארעקשנט. זי האט זיך אויסגעדרייט מיטן פנים צו דער
וואנט, זיך איבערגעדעקט מיט דער פערענע איבערן קאפ און פעסט באשלאסן
נישט צו ענטפערן דעם טאטן קיין איין ווארט אויף אלע זיינע אנפאלן. איר איז
באפאלן א חשק צו שלאפן (עס איז שוין דוכט זיך צייט. עס טאגט שוין) און
אין דעם מאמענט פילט זי זיך נישט בכוח אים איבערצושפארן. זי טראכט אבער
מיט חווק, אז דער רבונג של עולם האט באשאפן דעם מאנטביל אזוי, אז ער איז
געגליכן צו א קליין קינד. דוכט זיך אז שמאי איז א חכם, א בן-תורה און רעדט
פון דעסטוועגן אזעלכע נארישקייטן.

דאס אלץ וואס זי זאגט אים, ווייסט ער, פארשטייט זיך, אליין. אים איז
אבער גרינגער, אז זי שפארט זיך מיט אים. ער קלאגט זיך, אז עס איז אים שלעכט
און איר איז דען גרינגער? אוודאי איז א ווייטיק צו צאלן שטראף. און באזונ-
דער, איז מען היינט אפגעקומען מיט א צענערל, אבער ווער ווייסט וואס עס
וועט זיין מארגן? כאטש צוריק גערעדט, ווער קאן זיך דאס באווארענען פאר דעם
וואס דער רוח דארף צונעמען? זי האט היינט גענוג אוועקגעלייגט דאס הארץ.
זי פילט דאס גוט. דאס הארץ איז נישט פון קיין שטיין. נאר אויב עס איז חלילה
באשערט געווען אז עס זאל איינער ווערן שלאף, אדער עס האט געדארפט עפעס
געשען מיט איר מאן, אדער מיט א קינד פון דא, צי מיט א קינד פון דער פרעמד.
צי מיט אן אייניקל — זאל דאס זיין אן אפקומעניש.

עס ווילט זיך פשוט לאכן פון זיינע רייד. טענות האָט ער. דער בעל־טאַקסע שפּילט אין קאַרטן. וואָס דען זאָל אַזאַ געגאַלטע מאַרדע טאָן? — לערנען משניות? דער פּריסטאָוו שיכורט — זאָל ער אפשר זאָגן תהילים? אָז שמאין פאַרגלוסט זיך עפעס — טראַכט זי שוין אַ האַלב־שלאַפּנדיקע — האָט ער אָפּילו טענות צו רב משה ישעיהס, כאַטש ער אַליין אַנערקענט אַז ער איז אַ ייד אַ למדן, אַ געזונט־טער קאַפּ, געפעלט אָבער נישט שמאין, הלמאַי ער לייט געלט אויף פּראַצענט. אַזאַ איינפאַל! וואָס דען זאָל ער טאָן, אויב דאָס איז זיין פּרנסה? — אַ טשודנער מענטש מיין מאַן. דאָס ערגסטע פון אַלץ האָט ער פּיינט אַ פּראַצענטניק.

מיר געפעלט גראַד יאָ, וואָס דער טאַטע רעדט. עס טומלט זיך אין שטוב אין מיטן דער נאַכט און איך בין וואַך. איך האָב פאַר קיינעם קיין מורא נישט. מיט זיינע רייד צעטרײַבט דער טאַטע אַלע ביזנעס, ביינאַכטיקע גייסטער, וועלכע קומען מיר שרעקן. איצט איז מיר אנגענעם און וואַרעם און איך בין צופרידן, וואָס איך וועל לעבן ביז 120 יאָר.

יהודית שלאָפט שוין. איך זע פון מיין געלעגער, ווי זי שלאָפט רוזיק און איי־נע פון אירע פאַרפלאַנטערטע צעפּ הענגט זיך אַראָפּ.

דער טאַטע שרייט פּלוצלינג אויס:

— פּייגל! פּייגל! דו האַסט באַמערקט דער קליינער דעם היינטיקן טאַג, ווי זי איז אַרומגעגאַנגען אַ צערודערטע? איך בין דיר ערוב, אַז עס האָט זיך איר איינגעקריצט אין מוח און עס וועט איר פאַרבלייבן אין זכרון אויפן גאַנצן לעבן, די מעשה מיט די לייכטער — גיט צו דער טאַטע מיט אַ קרעכצנדיק קול.

און די מאַמע ענטפּערט אויף דעם אַ האַלב־פאַרשלאַפּענע:

— נו, איז וואָס? וווּ שטייט דאָס געשריבן, אַז זי מוז דווקא פאַרגעסן איר

מאַמעס לייכטער?...

MASHE FELDMAN

LOS CANDELABROS
DE MI MADRE

(MEMORIAS DE MI PUEBLO NATAL)

Buenos Aires 1960